

בכורי העתים

מנחת בכורים לראשית שנת

תקפ"ד

חבור כולל דברי חכמים וחידתם· אשר עודם בחיים חיתם,
לדעת חכמה ומוסר· להבין אמרי בינה·
ועוד נלוה אליהם:

מבחר המאסף·

ערשטלינגע·

איין

נייאהרסגעשענק,

צור בעלעהרונג אונד אונטערהאלטונג

פיר

געבילדעטע איזראעליטען·

(Bikure haitim) (Erste Früchte der Zeiten.)

ווין
געדרוקט בייא אנטאן שמיד, ק' ק' פריפילעגירטעם בוכדרוקער·
WIEN, bey ANTON SCHMID k. k. p. Buchdrucker 1823.

הלל

שיחה מאת הרב הגדול החכם המפורסם כבוד מהורר אהרן חארינר אב"ד דק"ק אראד. (*

*) מאד ערבה לי מנחתך אלופי ומיודעי! גם כל קורא בספר בכורי העתים יענה בהלל ובהודות לך עבור המכתב הזה מכתב אלהים! ולי יהיה מנחת זכרון — אם אשתעשע בו אביט אל מראך, אז אזכור ימי הבליר אשר עברו בשבתנו יחד באהבים בקרית וויען העליזה. ואם גם האדם יראה לעינים אותך ראיתי ללבב ומצאתיהו כאמן עם אלהים ואנשי בריתו — ועתה קח תודתי איש חמודות! שלום לך!
חזק וחזק!

משה סג"ל לנדא.

אײנסט קאם אײן הײדע צו שמאי אונד פֿערלאנגטע דאס ער איהן צום יודענטהום אײנווײהע, נויט דעם בעדינגע: ער זאָללע איהן דאז גאנצע מאָזאאישע געזעטץ לעהרען וועהרענד ער אויף אײנעם פֿוסע שטינדע. שמאי וויז איהן מיט פֿעראכטונג אב. דאָך דער דורך זײנע אונאיבערווינדליכע געלאססענהײט אונד זאנפֿט־מוטה בעריהמטע הלל ווײהעטע איהן אײן אונד שפראך: וואז דיר צווידער איזט, דאז טהוע דײנעם נעכסטען ניכט! דיזעס איזט דער קערן אונד טעקסט דעם געזעטצעס, אללעס איבריגע איזט נור קאָממענטאר; נון געהע הין, לערנע אונד פֿער־פֿאָללקאָממנע דיך (שבת 31.

אם נעמליכען טאגע — אויסער דען געוועהנליכען לעהרשטונ־דען — קאם יוחנן זכאי׳ס זאָהן, אײנער פֿאָן הלל׳ס ייִנגסטען שילערן צו איהם, אונד רעדעטע איהן פֿאָלגענדערמאססען אן: פֿאטער! פֿערצײהע דאס איך דיך שאָן ווידער בעזוכע. עז ווירד מיר טאגטעגליך מעהר בעדירפֿניס אום דיך צו זײן, אונד מײנע קענטניססע דורך אונטעררעדונג מיט דיר צו בערײכערן, אום פֿאָן דער וואהרהײט איבערצײגט צו ווערדען. — זיה׳! דער טעקסט דעז געזעטצעס, דען דוא הײטע פֿעסט געשטעללט, נעמליך דיא „מענשענליבע“ האט אין דאז זיסטעם מײנער אידעען זאָ פֿיל ליכט געבראכט, דאס איך איהן גערן אין זײנעם גאנצען אומפֿאנגע קעננען לערנען מעכטע. איך קאָממע יעצט דיך צו ביטטען, אָ פֿאטער! ערלײכטע מיך.

הלל. דיא ביטטע אום פֿערצײהונג העטטעסט דוא ערשפארען קעננען, דא דוא וואָהל שאָן פֿאן מיר געהערט האסט, „דאס דער יעהצאָרניגע ניכט צום לעהרער טויגט“ (אבות אבשניטט II. §. 5). וואהרהאפֿטיג, דײנע לעהרבעגירדע מײן זאהן! מאכט מיר ניכט וועניג פֿרײדע. פֿאהרע זאָ פֿארט, דיך פֿאָן דער געוויסהײט וואהרער לעהרען צו איבערצײגען, פֿערזײמע קײנע צײט „פֿערשיבע „דײן לערנען ניכט אויף גינסטיגערע מוסע — ווער ווײס אָב דוא זיא „יעמאלס האבען ווערדעסט“ (אבות II. §. 4). אבער זאגע מיר פֿאָר אללען דינגען דײטליך, וואז דוא צו וויססען פֿערלאנגעסט? דער מענשענליבע נאטור? אָדער איהרען מאאסשטאב אין איהרען ווירקונגען אונד אײסערונגען?

זכאי׳ס זאָהן. בײדעס. — דאָך דאז ערשטע קעננע איך שאָן טהײלס אויז דעם וואז דוא מיך געלעהרט, טהײלס אויז דען בעטראכטונגען, דיא איך איבער דײנען לעבענס־וואנדעל געמאכט. איך זעהע עז וואָהל אײן, דאס דאזיעניגע וואז מאָזעס — דער געטטליכע מאן — פֿאן אונז בעגעהרט, נעהמליך:

שבת ל"א׳ **מעשה** בנכרי אחד שבא לפני שמאי אמר ליה גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כשאני עומד על רגל אחד׳ דחפו באמת הבנין שבידו׳ בא לפני הלל, גייריה׳ אמר ליה, דעלך סני לחברך לא תעביד! זו היא כל התורה ואידך פירושה׳ זיל גמור׳

ביום ההוא אחר חצות, בא בן זכאי, הצעיר מתלמידי הלל אליו, וכה דבר: אבי, סלח נא! על אשר שוב באתי לבקר בהיכלך׳ יום יום תגדל צרכי׳ קרבתי אליך׳ מדי דברי בך, אמצא כפלים לתושיה דעת האמת׳ יסוד הדת אשר הנחת היום, והוא אהבת האדם הופע וזהר צח בשעיפי רעיוני, ונפשי כמה להשגת היסוד הזה על מכונו ושלמותו, עתה באתי לחלות פניך׳ אבי! האירה עיני׳

הלל׳ בקשת הסליחה שפת יתר׳ הלא שמעת ממני „לא הקפדן מלמד" (אבות ב׳ ה׳׳) אבל! תשוקתך לקנות חכמה בני תשמח לבבי׳ כה תעשה כל ימיך, להשיג קשט אמרי אמת, „אל תאמר „לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה" (אבות ב׳ ד׳) אולם הגד נא באר הטיב תוכן שאלתך, האם תבקש לדעת עצם המדה הזאת מה היא? או תכסוף לדעת משורה ותולדותיה בפעולת האדם ועלילותיו?

בן זכאי׳ הכל׳ אולם עצם המדה הזאת נודע לי מלפנים, מאז עמדי לפניך וראיתי ממנהגיך, כי הוא הדבר אשר משה איש האלהים מבקש מאתנו (דברים י׳ י"ב) „ללכת בכל דרכיו ולאהבה

אותו

„ אין גאָטטעס וועגען צו וואנדעלן, אונד איהן צו ליבען“ (5. בוך מאָזיס X. 12.) נור זאָ פֿיל בעדייטעט, צו שטרעבען נאך דען פֿריידען גאָטטעס, דער אללגיטיג געגען אללע געשעפּפֿע איזט, אונד אים וואָהלטהון נור פֿריידע פֿינדעט, אונד דיס איזט דער גרונד אונד דאז וועזען דער מענשענליבע. אבער פֿאן איהרעם מאאסשטאבע לאס אונז שפּרעכען; דען עז שיינט מיר אם שווערסטען צו זיין, גענוי אנצוגעבען, וואז איך אייגענטליך מיינען מיטמענשען טהון מוס, ווען איך אלז וואהרער מענשענפֿריינד מיך בעטראגען וויל.

הלל. דיא שוויריגקייט היבייא שיינעט דיר פֿערמוטהליך דיא „ זעלבסטליבע “ צו פֿעראורזאכען, וויא זיך מיט דערזעלבען דיא נעכסטענליבע פֿעראייניגען זאלל. איזט עס ניכט זאָ? ליבער זאָהן! שעמע דיך ניכט, זאגע עס פֿרייא הערויז. „ דער שיכטערנע „ לערנט זעלטען עטוואז גרינדליך “ (אבות II. §. 5).

זכאי"ם זאָהן. איך קאן עס ניכט לייגנען. זיה מיין פֿאטער! איך שעמע מיך ניכט דיר צו בעקעננען, דאס מיין אייגנעס גליק אונד מיינע צופֿרידענהייט צו בעפֿערדערן, דער צוועק מיינער בעשטרעבונגען אונד האנדלונגען איזט. עז שיינעט מיר אלזאָ אם שווערסטען, וועלכען מאאסשטאב איך מיר פֿיר דיא מענשענליבע וועהלען זאָלל, דאמיט זיא ניכט מיט דער זעלבסטליבע אין קאָלליזיאָן גערא‍טהע; דען דיא זעלבסטליבע אבצולעגען, דאז בין איך, טראָטץ אללער אנשטרענגונגען אונד בעמיהונגען ניכט אים שטאנדע.

הלל. ניכט דאָך מיין זאָהן — בעשטרעבע דיך פֿערנער ניכט אומזאָנסט, געגען דיך זעלבסט דיספּאללס צו שטרייטען. אונלייגבאר איזט דיא זעלבסטליבע איין עדלער טריב אונד דער גרונד אללער פֿרייען האנדלונגען איינעס פֿערנינפֿטיגען וועזענס. זיה! ליבע צו גאָטט אונד צו אונזערען נעבענמענשען קעננטע גאר ניכט שטאטט האבען, ווען זיא יענען צוועק ניכט בעפֿערדערטע, אָדער ווען זיא מיט איהם אין שטרייט קעמע. ליבען וויר יא גאָטט, וויל ער דיא העכסטע שטיטצע אונזרער גליקזעליגקייט היר אונד דאָרט — יענזייטס דעס גראבעס — איזט; זאָ מוס אויך מענשענליבע דיא גרונדלאגע אונזערער אייגענען גליקזעליגקייט ווערדען. דארום פּפֿלעגע איך דען דענקשפּרוך צו פֿיהרען (אבות I. §. 14) „ זאָ פֿערן איך „ זעלבסט ניכט דער ענדצוועק מיינעס דאזיינס בין, ווער זאָללטע „ עז דען זיין “? דוא ווירסט דיך וואָהל נאָך עראיננערן, אלס איינסט איין היידע קאם, זיך אונטער דער בעדיגנים, מאן זאָללע איהם איין אמט געבען, צום יודענטהום איינצווייהען צו לאססען; וויא ליברייך איך איהן אויפֿגענאָממען (שבת 31.), דען איך זאה עז זיינער אונשולדיגען אייגפֿאלט אן, דאס ער אייגענטליך זיינע גליקזעליגקייט בעפֿערדערן וואָללטע, אונד דאז איזט יא דער טריב, דער אונז מענשען צו יענען האנדלונגען אנטרייבט, דורך דערען אויזאיבונג וויר ענדליך דאז עוויגע לעבען ערדייבען.

„אותו" לרמות אליו במעשיו לאהוב ולהטיב את כל יצורי עולם, ולשמוח בפעולה הזאת, כאשר ישמח ה׳ במעשיו· אכן קצב המדה הזאת מי יחקרנו? מי יערוך לי שעורה? במה אקדם פני ברואי בצלמו לשלם חובתי אם באמת ובתמים אתהלך לפניו י״ת כחקת התורה הזאת היא אהבת האדם?

הלל. חומר הענין· דומה לך, מפני שקשה בעיניך לחבר יחד אהבת עצמך ואהבת זולתך· הגד נא בני אם לא ככה הוא? אל תבוש „כי לא „הביישן למד" (אבות ב׳ ה׳)·

בן זכאי· לא אכחד מפניך, לא אבוש מהודות אחרי שמקור כל פעולותי נובע מאהבתי את עצמי, לקרב הצלחתי ולהיות שמח בעמלי, יוקשה עלי לתת מדה נכונה שלא תהי אהבת עצמי מתנגדת לאהבת זולתי· ולהשליך מעלי אהבת עצמי, אם גם אאזור כגבר חלצי לחלצה מאתי, נמנע הוא·

הלל· בני! אל תעמול לשוא עשות קרב בקרבך· אהבת האדם לעצמו, היא מעין טהור מקור כל פעולת בעל שכל הבוחר במשפט· גם אהבת אלהים, גם אהבת בני האדם, לא יכונו זולתה, אף כי אם יתנגדו אליהי כל עובד אלהים הוא לתכלי׳ השלמו׳ נפשו בזה ובבא, וככה לא תכון אהבת זולתו, אם לא תהי תכליתה הצלחת עצמו· ובחנת ותרע משלי (אבות י״ד א׳) „אם אין אני (בעצמי) לי (בחינת „תכליתי) מי לי"? (מה תכליתי?) זכור תזכור שהנכרי אשר בא להתגייר על מנת שאשימהו כהן גדול (שבת ל״א) באהבה קרבתיו, יען הכוסף והתשוקה אל ההצלחה והתועלת מקור כל הפעולות אשר יעשה האדם וחי בהם, ומתוך שלא לשמה בא לשמה·

זכאי׳ם זאָהן. אבער וויא ליעסט זיך דיינע לעהרע, מיט יענעד
דעם אנטיגנוס (אבות .1 .§ .3) פֿעראייניגען? דערזעלבע
לעהרטע: „זייד ניכט וויא קנעכטע, דיא איהרעם העררן דינען,
„ אום איינסט איינע בעלאָהנונג צו ערהאלטען, זאָנדערן וויא דינער
„ דיא איהרעם העררן אויפֿווארטען, אָהנע ריקזיכט אויף בעלאָהנונג“.

הלל. יוהנן! זייא ניכט פֿאָרשנעלל מיט דיינעם אורטהיילע, אונד אי=
בעראיילע דיך ניכט דען פֿאָללקאָממענען געטטליכען לעהרער
אונריכטיגער לעהרזעטצע צו בעשולדיגען. איזט דיר דען אונבע=
קאננט, דאס גאָטט זעלבסט זיך היריבער דייטליך ערקלערט האט,
אינדעם ער שפראך: (5. בוך מאָזים .V .26) „ווען דיזער זין נור בייא
„ איהנען בעשטענדיג בליבע, מיך צו פֿירכטען אונד אללע מיינע
„ געבאָטהע יעדערצייט צו האלטען, דאמיט עז איהנען בעשטענ=
„ דיג וואָהל געהען מעגע“. זאָ ליס ער אויך, אין זיינעם נאהמען,
דורך זיינען טרייען דינער מאָזעס פֿערקינדען: (ראזעלבסט .X .12 .13)
„ נון איזראעל! וואז פֿאָדערט דער עוויגע פֿאָן דיר, אלס דאס
„ דוא פֿאָן גאנצער זעעלע פֿאָר דעם עוויגען דיינעם גאָטטע עהר=
„ פֿורכט האבען זאָללכט, אונד דיזעס צו דיינעם אייגענען בעסטען“.
וויא קאָננטעכט דוא דענקען, דאס דער געטטליכע אנטיגנוס, שנור=
שטראקס דאווידער לעהרען זאָללטע? ניין, מיין זאָהן! ער לעהרטע
אונז דיא ערהאבענכטע שטופֿע דעס וואהרען פֿראָממען ערשטייגען,
דער קיינע בעלאָהנונג אויסער זיך, זאָנדערן אין זיך זעלבסט צו=
ריקקעהרענד, דיא רוהע אונד דיא זיכע הייטערקייט פֿינדעט, וועלכע
אונשולד אונד דאז בעוואוסטזיין זיינער פפֿליכט געמעס געהאנדעלט
צו האבען פֿערשאפֿפֿען. זאָ שפראך אויך בועז (רות .II .12) צו
רות: „דער עוויגע ווירד דיר נעווים דיזע טהאט פֿערגעלטען; דוא
„ אבער ווירסט דיך אין דיינעם איננערן שאָן פֿאָללשטענדיג בעלאָהנט
„ פֿינדען, אינדעם דוא זאָ גליקליך ביזט, דיך דיזעם עוויגען דעם גאָטטע
„ איזראעלס, אונד זיינעם שוטצע אנצופֿערטרויען“.

אויז דעם פֿאָרהערגעהענדען, קאננסט דוא נון שליסען, דאס אונ=
זערע אייגענליבע, דאז שטרעבען נאך אייגענער גליקזעליגקייט,
דער זיכערסטע מאאסשטאב דער מענשענליבע איזט, איהרע בעשטי=
מונגען, אייסערונגען אונד איינשרענקונגען אנצוגעבען.

זכאי׳ם זאהן. דאז פֿערשטעהע איך ניכט. דיא זעלבסטליבע
מאכט עז מיר צור הייליגען פפֿליכט, אללעס צו בעפֿערדערן
וואז מיר ניטצליך איזט, אונד וואז צו מיינער זעלבסטערהאל=
טונג בייאטרעגט; אללעס צו ענטפֿערנען אונד צו מיידען, וואז מיר
אָדער מיינעם אייגענטהומע נאכטהייליג זיין קאן. דיא נעכסטענליבע
האט ניכט מינדער רעכט, זאָ מאנכעס אָפפֿער צור אונטערשטיטצונג
דער בעדירפֿטיגען אונד נאָטהליידענדען פֿאָן מיר צו פֿאָדערן. אונד
וויא קאן איך דיזע פֿערשידענען פֿאָדערונגען, דערען יעדע פֿיר זיך
אלליין

בן זכאי· ומה תענה למשנת אנטיגנוס ש׳מר (אבו׳ א׳ ג׳) „אל תהיו כעבדים המשמשין
„את הרב על מנת לקבל פרס, אלא היו כעבדים
„ המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס“?

הלל· אל תבהל על פיך, ולבך אל ימהר לחשוב על השלם האלהי הזה, דברים לא כן המה·
הלא הוא י״ת בכבודו באר (דברים, ה׳ כ״ו) „מי יתן
„והיה לבבם זה להם ליראה אותי ולשמר כל מצותי
„וגו׳ למען ייטב להם“ וכן נאמן ביתו שנה מאמר זה
(שם י׳ י״ב, י״ג·) „ועתה ישראל מה ה׳ אלהיך שואל
„מעמך, כי אם ליראה את ה׳ אלהיך וגו׳ לטוב לך“
ואיך תחשוב שהשלם הזה יעמוד ויורה לנו הפוכו?
כוונתו שלמה, שלא יבקש האדם שכרו חוצה לעצמו,
בתורת תמורה חלף עבודתו, אבל יעבוד את אלהים
בדעתו שהעבודה הזאת היא המשלמת אותו, והיא
התועלת הנפשי שתקנה לו ההצלחה האמיתית· בין
תבין שהוא מה שאמרו זקני בועז לרות (רות ב׳ י״ב)
„ ישלם ה׳ פעלך“ (רצה בזה, תהי לבבך בטוח, שה׳
הטוב לא ימנע טוב מהולכים בתמים, אבל את בתי)
„ תהי משכורתך שלמה“ (תכיר שכבר מצאת תשלום
משכורתך בזאת) „ אשר באת לחסות תחת כנפיו“
(עיין מדרש רבה על פסוק זה, שם אי׳ ישלם ה׳ פעלך
ותהי משכורתך שלמה, א״ר חמא אשר באת לחסות
תחת כנפיו עכ״ל· חדש לנו, שסיפא דקרא אשר באת
וגו׳ אינו חלק מתיחס ומגביל את נשוא המאמר, אבל
הוא הנשוא בעצמו·)

מתוך דברי תבחין ותדע, שאהבת האדם את עצמו לרדוף הצלחתו, היא מדה נכונה על
פיה ישוער חק וקצב פעולתו באהבת בני אדם זולתו·

בן זכאי. פליאה דעת ממני! אהבת עצמי תזרזני לקרב תועלתי, ולרחק כל דבר מהסר

את

אללײן בעטראכטעט, וואהר אונד גערעכט איזט, צוזאממען פֿעראײ־
ניגען אונד דען אנשײנענדען ווידערשפרוך העבען?

הלל. מײן זאָהן! זאָללטעסט דוא דען נאָך ניכט בעמערקט הא־
בען, דאס דיזער שײנבארע ווידערשפרוך אויך אין דײנען
אײגענען אונד נור דיך זעלבסט בעטרעפֿפֿענדען אנגעלעגענהײטען
זיך זאָ אָפֿט אײנשטעללט? וויא פֿילע דער מענשליכען נאטור אונשולדיג
שײנענדע אננעהמליכקײטען פֿערזאגטעסט דוא דיר ניכט שאָן, אונד
ווארום ביזט דוא מיט דיר זעלבסט אים שטרײטע, זאָ מאנכעס צו
ענטבעהרען, דאז דיר בעהאגליך ווערע אונד וואָהלטהעטע?

זכאי'ס זאָהן. וואהרהאפֿטיג פֿאטער! עס וואר אײן בעשווערלי־
כער קאמפף, דיא יוגענדליכען לײדענשאַפֿטען אונד נאטיר־
ליכען בעגירדען צו איבערוועלטיגען אונד צו ענטפֿערנען, אין דעם
איך נור דורך דיא וואפֿפֿען דער רעליגיאָנס־ אונד פֿערנונפֿטלעהרען
דיא דוא מיר גאבסט, דען זיג ערדונגען האבע. דיזע האבען מיך,
„מיך זעלבסט" קעננען געלעהרט; דאז איזט מײנע אונשטערבליכע
זעעלע, דיא מיך איבער דער גאטטונג אללער לעבענדען טהירע מיט
אויזצײכנונג אלז מענשען אונטערשײדעט אונד אבזאָנדערט, אונד צו
דעם גראָסען אידעאלע דער גאָטט־עהנליכקײט, צור העכסטען
שטופֿע מײנער ווירדע ערהעבט; דיא אײנזיכט, נאכדעם זיא דיא
קערפערהיללע אבגעוואָרפֿען, פֿרײדענפֿאָלל, אין אונאויפֿהערליכער
גליקזעליגקײט, גאָטט אין הײליגקײט דינען ווירד. אין דיזער ריק־
זיכט, אום דעז עוויגען הײלעס טהײלהאפֿט צו ווערדען, ענטזאגע
איך גערן, זאָ מאנכען פֿאָראיבערגעהענדען זיננליכען ערגעטצונגען,
דיא מיך פֿאָן דעם ערהאבענען צוועקע אבלײטען מעכטען.

אונד וואז האט דער מענש פֿיר פֿאָרטהײל, דער וואָללוסטען
נאכהענגט? ניא ווירד ער זעטטיגונג פֿינדען, זײן הערץ
בלײבט אימממער פֿרײדענלעער. אין דעמזעלביגען וואקסען נור אונרו־
הע אונד זאָרגען, וויא אויף פֿעלזיגעם גרונדע דיסטעלן אונד אונ־
קרויט. דיא, וועלכע דיא גליקזעליגקײט אין בעפֿרידיגונג דער ליס־
טערנהײט איהרער לײדענשאַפֿטען זוכען, בעטריגען זיך זעלבסט.
דען דיא ענטציקענדסטען פֿערגניגונגען זאָלכער ארט, בערוהיגען
דאז הערץ ניכט, עז בלײבט אימממער אונבעפֿרידיגט. זיא זינד פֿיל־
מעהר דען היטציגען געטרענקען גלײך, וועלכע דאז געבליט מיט
אײנעם פֿליססיגען פֿײער ענטצינדען, אונד דען דורשט צולעצט
אונלעשבאר מאכען. הײל דעם, דער דײנע לעהרע בעהערציגעט.
דוא האסט אײנסט געזאגט: (אבות II. §. ז) „ווער נאך איבער־
„פֿליססיגען זיננליכען ערגעטצונגען שטרעבט, דער בעטריגט זיך
„זעלבסט". דאז הײסט ער פֿינדעט ניא בעפֿרידיגונג, וויא ווירד דאז
בײשפיל פֿאָן קסערקסעס ווײססען. דיזער רײכע וואָללוסטלינג,
דער אללעס וואז צור איפפיגקײט גערעכנעט ווירד, פֿאָללאויף האטטע,
אונד קײנע בעפֿרידיגונג פֿאנד, זעטצטע בעלאָהנונגען אויז פֿיר דענ־
יעניגען, וועלכער אײנע איהם געניגענדע נײע וואָללוסט ערפֿינדען
ווירדע.

את נפשי מטובה ומקנינה׃ אהבת רעי תצוני לגרע מנחלתי ולהשליך את נפשי מנגד למען אחי ורעי לדרוש שלומם וטובתם׃ המשפטים האלה, כל אחד לבדו יוצדק, ובהתחברם נראים כשני הפכים בנושא אחד ?

הלל׃ בני! העוד לא שמת לבך כי כמקרה הזאת יקרוך גם בהשפטך בינך לבין עצמך? הלא זה כמה תגרה מדון בפעולותיך, על מה שיעירוך תאותך ותכונת רצונך; ומדוע תעשה ככה למנוע הטוב והערב מנפשך?

בן זכאי׃ אבי כן דברת, לא לקחתי גבול נחלתי בכשרון המעשים וטהרת המדות, אך על ידי מלחמה ונצוח השכל על הרצון בכלי קרב החכמה אשר נתת בידי להכיר מנת כבודי בת מלך׃ נשמה חיה, בעבורה הבדל הובדלתי מכל החי אשר על פני הארמה, היא אמת׳ מהותי׃ היא אחרי השליכ׳ את קליפתה — עֶצְמִי ובשרי — מעליה תשוב למקום הוחצבה ממנו לשרת בקדש׃ לא אמנע מאויי רצוני, אך למען תת עונג שלם וקיים, עונג המוסד על אדני החכמה והאמת לנשמתי׃

ומה יתרון לאוהב חמודות החושים? הלא כל הימים איננו שבע מחמדתו והוא רק כשמחה׃ על חלקו יצמחו דאגות כעל ארץ תלאובות קוצים וחציר׃ חופשי ההצלחה בקרב תענוגים יצרי מחשבותם עושים רמיה בנפשם, הנפש לא תמלא טובה אשר זממה לקחתה׳ נדמו לשותי משקה מתלקחת, תמלא העורקים לשד אש לא ישכרו בה סובאים צמאם, אשרי אדם שומע לך, אמרת: (אבות ב׳ ז׳) „מרבה בשר“ (הרודף אחרי תענוגים) „מרבה „רמה“ (מרמה את עצמו מלשון כן איש רמה וגו׳ (משלי כ״ו י״ט) כאשר קרה לקסערקסעס מלך פרס אשר

ווירדע. קאן איין גרעסערעס אונגליק געדאכט ווערדען, אלז דיא קוואל איינער בעגירדע, אן דערען בעפרידיגונג מאן פערצווייפעלן מוס? קאן איינע שמערצליכערע קראנקהייט זיין, אלז דיא, אימז מער אויז דער וואללוסטקוועללע צו שעפפען, אימזמער דארויז צו טרינקען, אונד ניא זיינען דורשט צו שטיללען? זא איזט עז מיט אללען איבערמעסיגען זינגליכען בעגירדען, וועןן זיא ניכט דורך דיא פערנונפט איינגעשרענקט ווערדען. מיטטען אין איהרען קוועללען, שפרודעלט אימזמער איינע ביטטערע, וועלכע שאן אים גענוססע זעלבסט דיא פריידע פערגעללט, וויא דוא אין דער פאלגע דעז אנגעפיהרטען שפרוכעס זא ריכטיג אנגעגעבען, נעמליך: „פילע „גיטער, ערצייגען פילע זארגען; פילע ווייבער, פילען אבערגלויבען; „פילע מעגדע, פיל אונצוכט; פילע דינער, פיל דיבשטאהל". געוויססענפרוהע אונד צופרידענהייט, איזט דאז דעם מענשען בעשטימטע וואהרע גוט, אונד נור דיא טוגענד איזט דאז איינציגע מיטטעל, דיזעס קלייגאד צו ערלאנגען; וויא דוא גוטער פאטער דען ערשט אנגעפיהרטען דענקשפרוך געשלאססען האסט, נעמליך: „פיל עכטע געלעהרזאמקייט גיבט פיל וואהרעס לעבען; פיל פלייס, „פילע וויזהייט; פיל נאכדענקען, פיל פערשטאנד; פילע וואהלטהאטען, פיל גליקזעליגקייט; ווער זיך איינען גוטען נאמען ערווירבט, „ערווירבט זיך איין וועזענטליכעס גוט; ווער זיך פילע קענגטניססע „ערווירבט, פערשאפפט זיך דאז צוקינפטיגע לעבען" עז שיינט מיר אויך, דאס דוא מיין פאטער אין דעם פאן דיר ערוועהנטען דענקשפרוכע דארויף אבגעצילט האסט. איך האבע איהן אים איננערסטען מיינעס הערצענס אויף בעוואהרט, דוא זאגטעסט נעמליך: „וויא פערן איך זעלבסט ניכט דער ענדצוועק מיינעס דאזיינס בין, „ווער זאללטע עז דען זיין? אונד זאללטע מיין געביין (קערפער) „מיין איך זיין, אך וואז ווערע איך? קאן איך אויך הינדערן דען „ענדצוועק מיינעס איכס ניכט ערדייכען; נאך מיינעס שטערבען, „ערדייכע איך איהן געוויס".

הלל. זאגע נון מיין זאהן! וועלכע טוגענד גלויבסט דוא, איזט אלז דיא ערשטע אונד גרעסטע טוגענד אנצונעהמען. אן דיא מאן זיך האלטען מוס, אום דער אונפערזיגבארען גליקזעליגקייט טהיילהאפט צו ווערדען?

זכאי'ס זאהן. יעדער פערנינפטיג דענקענדע זיהעט וואהל איין, דאס זאוואהל דיא מאראלישען אלס אויך דיא פערשטאנדעס טוגענדען, גלידער איינער פערפלאכטענען קעטטע; צווייגע איינעס שטאממעס זינד. זא וויא דער אללגיטיגע שעפפער, דען מענשענקערפער מיט קערפערליכען קרעפטען, גלידערן אונד זיננעס-ארגאנען אויזגעריסטעט, אום דיא קערפערליכען בעדירפניססע צו בעפרידיגען, אונד יענע זא פעראיינבארט האט, דאס זיא נור טהיילע איינעס גאנצען זינד; זא אין אייננאנדער געשמאלצען,

דאס

פנה לתענוגת זנות יין ותירוש. ולא מצא בכלם נחת רוח. ונדר תגמולות לאשר ימציא התחבולה בעונג חדש למען ייטיב לבבו · היש מכאוב כמכאוב התאוה אשר לא תשיג השקטה? היש סלון ממאיר, מהעומד על מבועי מי תענוגות ישאב וישתה והמית הצמאון לא שככה? וככה הוא בכל החמודות אשר לא נטהרו מרוח בינה תמיד יפרוץ מתוכם מעין מי רוש, ומריר כל מתק השמחה. כאשר שפטת בצדק (אבות שם) „מרבה נכסים מרבה דאגה; מרבה נשי׳ מרב׳ כשפים; „מרבה שפחות, מרבה זמה; מרבה עבדים, מרבה „גזל“ המנוחה שלות הלב נחלה מועדה היא לאדם, ואך התושיה לבדה היא תתן בידינו מתת היקרה ההיא (אבות שם) „מרבה תורה, מרבה חיים; „מרבה ישיבה, מרבה חכמה; מרבה עצה, מרבה „תבונה; מרבה צדקה, מרבה שלום; קנה שם טוב „קנה לעצמו; קנה לו דברי תורה, קנה לו חיי „העולם הבא“ · והוא הדבר אשר בו חתמת נועם מליצתך אשר זכרת למעלה, כה דבריך: קשרתים על לוח לבי, „אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי“ (שם עצם בעברי יורה גם על הגוף כמו, וגע אל עצמו, (איוב ב׳ ה׳) והכוונה אם אני מהותי, אך עצמי (ובשרי) „מה אני? ואם לא עכשיו“ (הכוונה אם גם בעודי במסגר החומר לא אשיג תכלית מציאותי) „אי — מתי“ רצונו, אחרי מותי השג אשיגהו· (עיין אבות דר״נ פי״ב שהלק המלה אי מתי לשתי תיבות) ·

הלל׳ הגד נא בני· איזה הוא הדרך הישר והתכונה הראשית שיבור לו האדם להקנות לנפשו אושר ההצלחה האמתית?

בן זכאי׳ המשכיל בדרכיו. ימצא שכל המעלות המדות והמעלות השכליות לכל תולדותיהן וגדילים מעשה שרשה אחת הנה;

ענפים

דאס דיא קראנקהייט איינעס טהיילעס, שמערצליכע עמפפינדונגען
אים גאנצען קערפער פעראורזאכט; עבען זא האט זיינע אונבעגרענצ-
טע מאכט דיא זעעלע דעז מענשען מיט הימלישען גאבען, וויז-
הייט, פערשטאנד אונד איינזיכט, מיט געטטליכען אייגענשאפטען,
וואהלוואללען אונד בארמהערציגקייט, ליבע אונד פריינדשאפט,
רעדליכקייט, טרייע אונד געדעכטניסקייט אויזגעבילדעט, דיא
אללע צוזאממען נור איין איינפאכעס וועזען אויזמאכען; אונד נור
אין זאפערן דיא זעעלע דיזע קרעפטע אונד גאבען צו גוטען אונד
עדעלן אבזיכטען געבראכט, איזט זיא אים געזונדען צושטאנדע; לעבט
זיא זיך אבער אויך נור פאן איינער ליידענשאפט הינרייסען, זא
איזט זיא קראנק. הייל דעם, דער בעשטענדיג אויף זיך אכט גיבט,
אונד בעהערשער זיינער ליידענשאפטען איזט; הייל דעם, דער דיינע
וויזע לעהרע פאר אויגען האט, נעמליך: „האלטע דיך ניכט פיר
„אונפעהלבאר ביז צו דיינעם שטערבעטאגע“. (אבות II. §. 4).

דאך אום איין מערקבארעס ציל פאר אויגען צו האבען, ווארנאך
אלל מיינע בעשטרעבונגען אבצוועקען זאללען, האבע איך
מיר דיא פאללקאממענהייט געוועהלט. מיין פעסטער פאר-
זאטץ איזט. מיין איך, דאז איזט מיינע זעעלע, אין זא וויט עז
דער מענשליכען נאטור מעגליך איזט, צו פערפאללקאממנען, זיא
נעמליך מיט איינזיכטען אונד וויססענשאפטען צו בערייכערן, אונד
איהרע מאראלישען אייגענשאפטען צו פערעדלען. אויך דיזעס איזט
דיין ווערק גוטער פאטער! עז איזט איין אויפשפראססענדער קיים
דיינער אויזזאאט; איין רייז דאז דוא אין מיין הערץ געפפלאנצט.

דוא לעהרטעסט איינסט — (איינפאך צוואר שין דיזע לעהרע,
אבער איין טיפער גראנקע לייכטעטע הערפאר) דוא
שפראכסט: (אבות I. §. 12) „געהערע צו דען שילערן אהרנ'ס,
„ליבע דען שלום פרידען, בעשטרעבע דיך שלום פרידען צו
„ערהאלטען“. זא פארציגליך היילברינגענד דיזע טוגענד אן זיך
זעלבסט שאן איזט: פרידען צו ליבען; איינטראכט אונטער זיינען
מיטמענשען צו שטיפטען אונד צו ערהאלטען; זא האבע איך נאך
אין דעם אייפערפאללען נאכדרוק, מיט דעם דוא דאז ווארט שלום
אויזשפראכסט; אין דעם געטטליכען גלאנץ דער אויז דיינעם פראמ-
מען אנטליטץ דאבייא שטראהלטע בעמערקט, דאס דוא ניכט נור
דען געמיינען זין דעס ווארטעס שלום, נעמליך: אויזזעהנונג דער
פארגעפאללענען צווייסטיגקייטען, זאנדערן אויך דען העהערן זין
דיזעס ווארטעס, נעמליך דען „אינבעגריף אללער גליקזעליגקייטען,
„דאז איגזיגעל דעז געטטליכען בונדעס אונד זעגענס“, מיט איינעם
ווארטע „דיא פאללקאממענהייט“ צו ליבען אונד דארנאך צו שטרע-
בען אנעמפפעהלען וואללטעסט, וויא עז אין דער שריפט (מלאכי
II. 5) פאן אהרן הייסט: „פעסט וואר מיין בונד (שפראך גאטט)
„מיט איהם, איך גאב איהם לעבען אונד פאללקאממענהייט“. א וויא
גליקליך זינד דיאיעניגען, דיא שטעטס אום דיך זינד אונד דיינע
וויזהייט צו הערצען נעהמען. וויא פילע גיבט עז ניכט, דיא געטט-
ליך

ענפים מסובכים משורש אחד יצאו. נצרי מטע הנפש המה׳ כמו שיצר השם י״ת את האדם ונתן בכח חושיו ואבריו לעשות חיל להמציא צרכיו ארוחת מזונו וכסותו וכל מחסוריו, וכלם משולבים ונאחזים בגוף אחד, עד שנמנע הוא, שיחלה כחוש או כאבר אחד שלא יתפשט ההפסד בכל הגוף; ככה נטע הבורא י״ת בנפש האדם כח חכמה בינה ודעת. ונטיות מעולות רחמים וחנינה. אהבה וידידות. צדק ויושר וכדומה׳ וכל זמן שתשמש הנפש בכוחותיה הפעולות הנאותות לה, היא בריאה, ואם באחת מהנה תחטא לעשות פעולה מגונה, חולה רעה הוא ונמנע שלא תתפשט החלי בעצמותה. אשרי שומע לעצתך אבי! יפקח עיניו לשמור תמיד מצרה נפשו. כמו שהורת (אבות ב׳ ד׳) „אל תאמין בעצמך, עד יום מותך״׃

אולם אות אחת שמתי לי למטרה, אותה ארדוף, והיא, להקנו׳ לי השלמות אשר בחק האד׳ להשיגה׳ אם שלמות מהותי ברכות ידיעות מושכלות, גם שלמות כחותי ותכונתי בטהרת המדות׃ גם הדבר הזה, נטעך הוא, אתה בלבי שתלתמו׳ אחת דברת, ושתים שמעתי׃

אמרת (אבות א׳ י״ב) „הוי מתלמידיו של אהרן: „אוהב שלום ורודף שלום״ הנה פשטות הדברים האלה תלמדנו מדה טובה ומשובחת הבאת שלום בין אדם לחברו׳ אמנם קנאת החריצות אשר הופיעה מנגה פניך בנשאך שם שלום על שפתיך, האירה עיני להבין, כי לא על הכוונה הראשונה במלת שלום. שהיא הפך המלחמה והקטטה, אבל על הוראתה הכללית הכוללת כל עניני ההצלחה. היא השלמות האחרון חותם כל הברכות שזכה אליה אהרן, כמפורש בנבואה (מלאכי ב׳ ה׳) „בריתי

היתה

ליך פֿרעדיגען, לײַדער אבער אין איהרען האנדלונגען זיך זעלבסט
ווידערשפּרעכען. דוא אבער גיבסט דײַנעם פֿאָרטראָגע דען העכסטען
ווערטה דורך דײַן בעטראגען. הינגעריססען דורך דען אײַפֿער
פֿיר טוגענד, האבע איך דיך, גוטער פֿאטער! אײַנע געראומע צײַט,
מיט מײַנעם געשוועטצע בעלעסטיגעט, אונד דוא בליבּסט דיר —
דײַנעם גרונדזאטצע טרײַא, הערטעסט מיך אויפֿמערקזאם אן. נאָך קאַן
איכס ניכט פֿערגעססען, וויא אם פֿערגאנגענען פֿרײַטאגע, אײַן מאן
מוטהווילליג אונד פֿאָרזעטצליך, דיך אויז דער פֿאססונג צו ברינגען
זוכטע; דיך מיט פֿאבעלרעדען בעלעסטיגטע, ענדליך גאר מיט
צאנקזוכט דיר בעגעגנעטע; אונד וויא דוא מיט הערבּלאססענדער
בעשײדענהײט איהן צורעכט געוויזען אונד אין פֿרידען פֿאָרטגעשיקט
האסט (שבת 31). דיזע הערבּלאססונג — דיזע זעעלענרוהע
איזט געטטליך — אין איהר זינד אללע פֿאָללקאָממענהײטען פֿער·
אײניגט. — (ער פֿיל אויף זײַן אנגעזיכט, אונד קיסטע הלל׳ס פֿיסע).
הלל האָב איהן זאָגלײַך אויף, אומארמטע איהן, קיסטע איהן
אונד שפּראך: זײַא מיר געזעגנעט מײַן זאָהן! געזעגנעט
זײַא דײַן פֿערשטאנד! מיט אײַנזיכט אונד טיעפֿעם פֿערשטאנדע האסט
דוא מײַנע לעהרע אויפֿגענאָממען, אונד איהרען טיעפֿסטען זין גע·
פֿאסט. זיה! דיזע לעהרע איזט יא עבען דיאָזעלבע דיא אונז מאָזעס
אנס הערץ געלעגט, וויא דוא זעהר וויזליך ערוועהנט האסט,
נעמליך: „אין גאָטטעס וועגען צו וואנדעלן אונד איהן צו ליבען“.
קעננען וויר דען גאָטט — דעססען וועזען גאנץ צו בעגרײַפֿען וויר
פֿיל צו שוואך זינד — אנדערס ליבען, אלס ווען וויר אונז זײַנע אלל·
אומפֿאססענדע פֿאָללקאָממענהײט פֿאָרשטעללען, וויא ער
מיט אללמאכט, אללווײזהײט אונד אללגיטע מילליאָנען וועלטען,
מיט אונצעהליגען געשעפּֿען ערשוף אונד ערהעלט; דיא ער אללע·
זאממט זאָ צוועקמעסיג געאָרדנעט, דאס דאז קלײַנסטע קערפּערכען
דערזעלבען, אונענטבעהרליך צום גאנצען; דאז גאנצע הינגעגען האר·
מאָניש מיט יעדעם זײַנער טהײַלע, זאָ שען, זאָ אָרדענטליך, זאָ
פֿאָללקאָממען איבעראײַנשטיממט, וויא עז נור דער נאטור דעז גע·
שאפֿפֿענען מעגליך איזט. דא גאָטטעס וועזען זאָ אונגענענבאר אלז
אונבעגרײַפֿליך איזט, אונד אללע נאהמען וועלכע דיא הײַליגע שריפֿט
איהם גיבט, נור אויזדריקע דער בעגריפֿפֿע זינד, דיא דער מענש פֿאָן
גאָטטעס ווירקונגען אין דער שעפּֿונג, ערהאלטונג אונד רעגירונג
דעז וועלטזיסטעמס עמפּפֿינדעט; זאָ ווירד אין דיזעם בעטראכטע
אויך גאָטט (בוך דער ריכטער VI. 24) שלום, דאז איזט: „דיא
„ערהאבענסטע פֿאָללקאָממענהײט“ גענאננט, וויל אין דיזעם
בעגריפֿפֿע אללע דיא ערהאבענסטען אײגענשאַפֿטען פֿעראײניגט זינד,
אונד וויר דיזע, אין דער בעשרענקטען פֿאָללקאָממענהײט, דיא,
דיא שעפּֿונג אנצונעהמען פֿעהיג איזט, זאָ אללגעמײַן אויזגעברײ·
טעט אלס פֿערשטיינדליך לעזבאר פֿינדען. דוא זיהעסט נון וואָהל
אײַן, דאס מײַן פֿאָרטראג: ליבע שלום, ניכטס אנדערס זאגט אלז:
ליבע גאָטט דען אללערהעכסט ערהאבענען „פֿאָללקאָממענען“; אונד:

 בעשטרעבע

„היתה אתו החיים והשלום" ׳שמת מגמת פניך׳ אשרי העומדים לפניך ושומעים דבריך! רבים מהמורים, נאה דורשים, ולא נאה מקיימים׳ ואתה נאה דורש ונאה מקיים׳ (מאמר ריב"ז פ' אין דורשין) הן הכברתי מילין אליך ואתה בענותך עמדת דומם מאזין ומקשיב׳ — כה ראיתיך בערב שבת העבר בא איש אחד להכעיסך בזדון, העמיס עליך דברי רגן ועמל רוח׳ ואתה סבלתיו בענוה, ענית כל שאלותיו, ושלחתיו לשלום׳ כך צדק ושלום נשקו׳ ויפול על פניו וינשק מרגלותיו׳

וימהר הלל וינשאהו ויחבקהו וינשקהו ויאמר ברוך אתה בני! וברוך טעמך׳ בטוב טעם ודעת שבלת ושקלת בפלס הבחינה את דברי׳ הלמוד היקר הזה מתורת משה למדתיו, אשר הורנו „ללכת בדרכיו ולאהבה אותו" אפס מקום לאהבה את השם יתברך אם לא על ידי ההכרה מתוך פעולותיו שברא ומקיים העולמות כלן בסדר וערך נפלא כמעשה האופן בתוך האופן נעוץ ראשו בסופו, ותכליתו בראשיתו כליל השלמות אשר בחק הנבראים בכלל ובפרטם לקבל׳ כי על כן נקרא שמו י"ת (שופטים ו' כ"ד) „ה' שלום"׳ יען הוא עצמו באחדותו כולל כל השלמיות באופן בלתי תכלית ובלתי מוגבל, וכל דרכיו שלום שחלק משלמותו לכל נברא חלק מה שיסבול מציאותו, כמו שתקנו אנשי כנסת הגדולה בתפלה: „עושה שלום ובורא הכל" ומעתה תבין ותדע, שמאמרי „היה אוהב „שלום" הוא עצמו מאמר משה: „לאהבה את ה'" ומאמרי „היה רודף שלום" הוא עצמו מה שאמר משה „ללכת בדרכיו" שטעמו לדמות אליו במעשיו כחק יכולת האדם׳

בעשטרעבע דיך נאך שלום, ניכטס אנדערס אלז: בעשטרעבע דיך אין זיינען וועגען צו וואנדעלן, נעמליך בעשטרעבע דיך, זאָפיל אלז מעגליך דיך צו פערפאָללקאָממנען.

זבאי״ס זאָהן. פאטער! דיינע לעהרע איזט ריין אונד לויטער; דיין גרונדזאטץ איזט דאז ריכטיגסטע פרינציפ דער מענ־שענליבע, אין איהם ליגט דיא גאנצע מאָראלישע רעליגיאָן, וויא אין איהרעם מיטטעלפונקטע בייאזאממען. אונשטרייטיג איזט דער בעגריף פאָן דער געטטליכען אללגיטע, וועלכע זיך דורך אללע איהרע אונז בעקאננטען ווירקונגען אין דער נאטור אָפפענבארט, דיא ער־האבענסטע פאָרשטעללונג, דיא וויר אונז פאָן זיינער אונבעגרענצטען פאָללקאָממענהייט מאכען קעננען. זאָ זעהען וויר אויך, אלס מאָ־זעס דיא קיהנע ביטטע וואגטע (2. בוך XXXII. 18): „הערר! „לאס מיך דיינע הערדליכקייט שויען“! וועלך גראָססער זין ווארד איהם צור אנטוואָרט בעשידען? „איך ווילל מיינע אללגיטע דיר פאָראי־„בער ציהען לאססען“. דען דאז איזט גאָטטעס וואהרע הערדליכ־קייט, דאס נור „אללגיטע“ דאז ציל אונד דער ענדצוועק, דער פאָן איהם אינס דאזיין גערופענען שעפפונג איזט; דיזעס איזט צוגלייך זיינע ערהאבענסטע מאיעסטעטישע ווירדע אונד דיא אונפערזיגבארע קוועללע זיינער אונענדליכען פריידע. ווען נון דער מענש זיך דיזע טוגענד אייגען מאכט, זיינען נעבענמענשען וואָהל צו טהון, אונד אין דיזעם וואָהלטהון פריידע אונד צופרידענהייט עמפפינדעט, אָ וויא רייכליך בעלאָהנט מוס ער זיך פיהלען אין דעם בעוואוסטזיין: ער האבע זיך גאָטט — אָדער אין אנדערען וואָרטען, ער האבע זיך זיינער אייגענען פאָללקאָממענהייט גענעהערט! וויא מיין שטאממ־פאטער דער קעניג דוד זאגטע (פזאלם XL. ק״ז, איטעם LXX. 5): „פערגניגט אונד גליקליך זינד אין דיר (גאָטט) אללע דיא „דיך זוכען“.

נון בעגרייפע איך דען טיפען זין דיינעס פאָרטראגס (אבות II. § י״ד): „פילע וואָהלטהאטען אויזאיבען, ערצייגעט פיל שלום“, דאז איזט צופרידענהייט, גליקזעליגקייט, מיט איינעם וואָרטע פאָלל־קאָממענהייט. — „ווער זיך איינען גוטען נאהמען“ (איינע עדלע אייגענשאפט „ערווירבט, ערווירבט זיך איין וועזענטליכעס גוט, „ווער זיך גוטע לעהרזעטצע ערווירבט, פערשאפט זיך דאז צוקינפ־„טיגע לעבען“. אונד נון זאָלל דיא זעלבסטליבע מיך מיט קראפט אויזריסטען, דיא פפליכטען דער נעכסטענליבע מיט פריידע אויזצו־איבען, „אונד נאך דיינער אנווייזונג: ליבע שלום! בעשטרעבע דיך „שלום צו פערברייטען! ליבע דיא מענשען, אונד לייטע זיא צום „געזעטצע“ (אבות I. § 12) שליסע איך „אָ מענש! האסט דוא „פילע קענגטניססע דיר ערוואָרבען, פערשליסע דאז גוטע ניכט „אין דיך אלליין, טהיילע עס אויך אנדערען מיט, דען דאז איזט „דיינע בעשטיממונג“ (אבות II. § 8).

בן זכאי׳ אמרתך צרופה מאד׳ הפלס הזה הוא ראשית חכמה במדת אהבת האדם; הוא יסוד האמונה אשר כל פנותיה עליו תסובו׳ אחרי שתכלית כל מחקר והשגה שביכולת האדם להשיג מאתו י״ת, תכלה בהשגת מדת טובו, כמו שענה הוא י״ת למשה, בשאלתו (שמות ל״ג י״ח) „הראני נא את כבודך! ואמר אני אעביר כל-טובי״ (הקפת מלת כל, לשם טובי, תעשה משתי התיבות שם אחד, מסמן הטובה הכללית המקפת כל) „על פניך״׳ כי הוא באמת הכבוד האמתי, שכל פעולותיו, תכליתם להטיב לכל ברואיו, והוא שמחתו, כטעם (תלים ק״ד ב׳) „יהי כבוד ה׳ לעולם, ישמח ה׳ במעשיו״; הנה כל עוד שיקנה האדם לנפשו המדה היקרה הזאת, לשמוח בהטיבו לזולתו; הנה זאת משכורתו שלמה ושיתענג בהשלמת עצמו, היא קרבת אלהים כטעם (תלים מ׳ י״ז וע׳ ה׳) „ישישו וישמחו בך כל „מבקשיך״׳

עתה אבין עומק מליצתך הזכה שאמרת (אבות ב׳ ז׳) „מרבה צדקה מרבה שלום, קנה שם טוב (במדות) „קנה לעצמו״ (קנין דבק בנפש) „קנה לו „דברי תורה״ (בדעות) „קנה לו חיי העולם הבא״ הנקודה הזאת אשימה תמיד נוכח עיני להשלים עצמי ובזאת, אהבת עצמי — היא תאזרני חיל לאהבת זולתי, לקרב שלמותי בשלמותם׳ על כן, אבי הרשני לאמר (אבות ב׳ ח׳) בן אדם! „אם למדת תורה „הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך״ (לבדך אבל תשפיע מטובך לזולתך) „כי לכך נוצרת״ כאשר גם אתה אבי הורת במשנתך „הוי מתלמידיו של אהרן „אוהב שלום, ורודף שלום, אוהב את הבריות „ומקרבן לתורה״׳

אשרי

הייל רענען, דיא דיינע לעהרען איהרעם הערצען איינפרעגען. דוא האסט אונז געלעהרט (שבת פ׳ 15. עדיות 1. §. 3): „דאס „מאן געניא, יעדען אויזדרוק, דען דער לעהרער זיינעם פארטראגע „גיבט בעאכטען אונד בייאבעהאלטען זאללע“. דאדורך אויפמערקזאם געמאכט, בעמערקטע איך אונלענגסט, וויא איינער דיא אנטווארט, וועלכע גאטט מאזעס גאב, פאלגענדער ארט איבערזעטצטע: „איך וויל אללע מיינע גיטע דיר צייגען“. איך זאגטע איהם: פריינד! דאז אייזט פעהלערהאפט. „אללע“ גיטען גאטטעס — אייזט איין גאטטעס וועזען פעראייניגט, אונד פיר דען ערשאפפענען גייסט — איין אונפאסליכער בעגריף. בעמערקע וואהל, וועלכען אויזדרוק מאזעס זיינען ווארטען גאב, אינדעם ער אויז דעם צאהלווארטע כ ל אונד דעם הויפטווארטע ט ו ב י איין צוזאממענגעזעטצטעס הויפטווארט בילדעטע; עז הייסט נעמליך: „איך וויל מיינע אללגיטע“, וויא איך יעדעס געשאפפענען וועזענס בעדאכט וואר אונד בין, „דיר „אפפענבארען“; איין בעגריף דען אונז דיא בעטראכטונג דער נאטור זאננענקלאר בעשטעטטיגעט.

הלל. הייל דיינער מוטטער! דיא דיך געבאר. דיין אייפער מיין זאהן! דיך מיטטעלסט צונאהמע דעז פערשטאנדעס אונד מאראלישער טוגענדען צו פערפאללקאממנען, אייזט זעהר לעבליך. דיזע בעשטרעבונג, דיא אויז דעם פרייען וויללען דעז דענקענדען וועזענס אויזפליסט, בעפליגעלט דען מענשען, זיך צו דען. העכסטען רעגיאנען עמפאר צו שווינגען, דאזעלבסט איינען טהייל דער אללמאכט, דער אללווייזהייט גאטטעס צו בעוואונדערן; זיא גיבט איהם מוטה זיך זעלבסט צו בעהערשען; מעגען אללע עלעמענטע צום כאאס ווערדען, ער צייגט אללען דיזען שרעקבארען ערייגניססען איינע רוהיגע הייטערע שטירנע, אונד וואנדעלט פארט אום אן זיינער פערפאללקאממנונג צו ארבייטען, דא ער קלאר איינזיהעט, דאס דער פערלוסט איינער מינוטע, אין וועלכער ער זעלבע פערנאכלעסיגעט, אונערזעטצליך אייזט; דען „(זא האבע איך אייך „שאן פארגעטראגען) ווער ניכט טעגליך מאראליש צונימממט, פער„לירעט טעגליך“ (אבות I. §. 13). יעמעהר דוא מיין זאהן! דיינע וויססענשאפטען פערמעהרעסט, יעמעהר ווירד דער טאד זעלבסט זיין שרעקליכעס פערליהרען, דוא ווירסט זאגאר אייננערליך איבערצייגט ווערדען, דאס דערזעלבע פיר דען פראממען איינען בעזאנדערן ווערטה האבע, אונד דאס „דעריעניגע וועלכער גאנץ אהנע ערווארבענע „קעננטניססע אויז דיזער וועלט געהעט, דאז שרעקליכע דעם טאדעס „זיך זעלבסט צוגעצאגען האט“ (אבות I. §. 13).

נים דיך אבער וואהל אין אכט, ליבער זאהן! דאס דוא דיינען אייפריגען בעשטרעבונגען ניכט ציגעללאזען לויף לאססעסט; דאס זיא ניכט צור שווערמערישען ליידענשאפט אנוואקסען אונד דיך פערלייטען, ענטוועדער מיט מיסטישען גריבעלייען דיך אבצוגעבען, אדער אין פאלשער אנווענדונג מאראלישער לעהרזעטצע אויז צו

שווייפען

אשרי שומרי תורתך בלבם! אזהרתך שנתת (שבת ט"ו א׳ עדיות א׳ ג׳) „שחייב אדם לומר בלשון „רבו *) האירה עיני להבין המקרא שזכרתי" אני אעביר כל — טובי׳ זה ימים שמעתי ירושלמי אחד (עיין תרגום ירושלמי במקומו) תרגם המקרא הזה „הא אנא מעבר כל מכילת טובי" ואמרתי אליו: הוספתך מלת מכילת, גרעון הוא, יען כלילת מדת הטובה בשלמות כאשר היא באמנה אתו י"ת לא תושג גם למשה ע"ה׳ כי היא השגת העצם אשר לא יושג׳ שמור לשון רבנו משה שהקיף והסיב מלת כל לתיבת טובי, להורות שהוא שם אחד, והבנתו. הא אנא מעבר טובי לכל עבידתי. והשגה הזאת תוריענו חכמת הטבע בכל יצור כקטן כגדול׳

הלל׳ אשרי יולדתך! תשוקתך להשלים נפשך בדעות ובמדות טובה מאד מאד׳ היא תגביהך עוף לעלות שמים במחקרך לדעת את אלהים מתוך פעולתיו; היא תאמץ לבבך להיות מושל ברוחך, מתחזק על כל מקרי רגשת הטבע, לא תירא בהמיר ארץ, באין כחך ובהלה תעשה רצונו י"ת׳ היא תבינך, שאבדת רגע מהזמן שלא תוסיף שלמות, לא ישקל זהב מחירו׳ „דלא מוסיף יסיף" (אבות א׳ י"ג) היא תלמדך, שהמותה יקרה לבני אדם, וזולתה כצאן טבחה נחשבו „דלא יליף, קטלא חייב" (שם, שם)׳

אמנם׳ השמר לך מאד בני! פן תעזוב הפעלות התשוקה הזאת גם בחקירתה במה שאחר הטבע, גם בפועל כפיך, משולחה בלי רסן׳ אם גם באמרת, היא עטרת ראשנו, כמש"ה (תלים ח׳ ו׳)

---

*) ראה ספר הערכי לשון חלק ד׳ ערך לשון׳

ותחסרהו

שווייפען· זיא זינד וואָהל, ווענזיא אין געביהרענדער איינשרענקונג —
וויא עז דעם איינגעשרענקטען גייסטע ציממט — געהאלטען ווער=
דען, דיא קראָנע דעז מענשען; וויא עס הייסט (פזאלם .VIII. 6):
„ דוא (גאָטט) האפסט איהן (דען מענשען) דען ענגעלן וועניג נאכ=
„ געזעטצט; האסט איהן מיט עהרע (פערשטאנד) אונד שמוק
„ (טוגענד) געקרענט“; ווער אבער דיזע קראָנע צור אונצייט אונד
דעם אָרטע אונאנגעמעססען ברויכט, דיזער גרענט זיך זעלבסט
איינע טיפע גרובע, ער שטירצט דאהין וואָ קיין אויפקאָממען פיר
איהן איזט· דוא קעננסט וואָהל, מיינען וואהלשפרוך: „ ווער דיא
„ קראָנע דער מענשהייט צום ווערקצייגע זיינער ליידענשאפטען מיס=
„ ברויכט, פערגעהט“!

זכאי״ם זאָהן· גערן ווילל איך דיינער ווארנונג נאך האנדעלן· שאָן
לענגסט עקעלטע מיר דער וואהנזין אונד דער בעטרוג יע=
נער זעקטע, „ עסעער“ גענאננט, דיא זיך פראהלען: געטטליכע
ערשיינונגען צו שויען; דיא זיך דען טיטעל „וואהרהאפטע וויזען“
בייאלעגען· אָ וואהרהייט! דוא הימלישע טאָכטער! וויא טיף
ווערעסט דוא געזונקען — וויא ווערע דיין נאהמע דורך דיזע
שווערמער ענטווייהעט! פערהיללע דיך, דאמיט דוא ניכט בע=
פלעקט ווערדעסט; אונד קורצזיכטיגע, ליידענשאפטליכע פרעפלער
איהרע בובענשטיקע אונטער דיינעם הייליגען געוואנדע פערמומכט
אויזאיבען מעגען· אָ פאטער! צייגע מיר דיא גרענצען דער אבזאָלו=
טען וויזהייט, וועלכען דער מענשליכע פערשטאנד זיך אָהנע געפאהר
איבערלאססען מעגע; לעהרע מיך דיא גערארע באהן דער טוגענד
קעננען, דאמיט איך דאפאָן ניכט אבווייכע, זיכער וואנדלע אונד
ניכט שטרויכלע·

הלל· לערנע דיך זעלבסט קעננען, דיזע קעננטניס ווירד דיר דען
זיכערסטען גרענצשטיין דיינער פאססונגסקראפט זעטצען·
נימםסט דוא מיט ערנסט צום הערצען, דאס דוא — זאממט אללען
דיינען גייסטעסקרעפטען — איין איינגעשרענקטעס ערשאפפענעס
וועזען ביזט, זאָ ווירד עז דיר ניכט מעהר איינפאללען, זאָלכען גע=
גענשטענדען נאך צו גריבעלן, דיא איהרער נאטור נאך אונאיינגע=
שרענקט זינד, דערען זוביעקט אונענדליך איזט· — פרעפעלנדער
מוטהוויללע אונד פעראבשייאונגסווירדיגער שטאָלץ איזט עז זיך אנ=
צומאססען, דיא מעטאפיזישע וויססענשאפט זאָ וויית אויזצודעהנען
אום צו ערפאָרשען: וואז גאָטט זייא? וואז פאָר ערשאפפונג דיזר
וועלט אויסער גאָטט געוועזען? וויא אונד וואָראויז גאָטט דיא קער=
פערוועלט ערשאפפען? געהיימניסרייכע זיסטעמע ערדיכטען, דיא
בלאָס אין רעדענספאָרמעלן בעשטעהען, אונד ניא פערשטענדליך
זיין קעננען· דארום האבע איך אייך שאָן דיא וויזונג געגעבען (אבות
.II. §. 4): „ טיישע דיך ניכט דוא ערדענזאָהן, בילדע דיר ניכט איין,

דאס

„ותחסרהו מעט מאלהים וכבוד (כדעות) והדר" (במדות) תעטרהו׳ המשתמש בעטרה הזאת, שלא במקומה, ושלא בזמנה; ההורס לעלות אל הר ה׳ בעיוניו, או ללכת בשרירות בפעולת תכונותיה, כורה שוחה עמוקה, יפול בה, ולא יוסיף לקום׳ „דאשתמש „בתגא חלף" (אבות א׳ י״ג) (ההתפעל בארמי, כמו בעברי יורה על פעל מדומה בלתי אמתי)׳

בן זכאי׳ אבי אזהרתך אשמרי זה כמה בהלה נפשי בהבלי ובתרמית נכלי המשוגעים הבייתוסים, המתפארים שמחזה שדי יחזו *) ומכנים את עצמם בתאר חכמי אמת׳ אמת! איך נפלת! איך הורד לעפר כבודך! שימה מסו׳ על פניך, שלא יגאלוך בני אדם׳ ולא יתחפשו בשמך, חלושי שכל, ובעלי תאות תועבות׳ אבל נא! הגבל לי הר המושכלות לאמר: עד פה תבוא — לא תוסיף; הורני דרכיך בנתיבת מעלת המדות, שלא אטה אשורי מני הדרך – ולא אכשל׳

הלל׳ הכרתך את עצמך, תתורה לך מצר השכלתך׳ אם תשים אל לבך שאתה — וכל כחות נפשך — בעל קץ וגבול, תשכיל ותדע, שכל מדע ותבונה אשר נושאה בלתי תכלית וגבול, נפלאה היא ממך, ובמופלא ממך בל תדרוש׳ זדון לב וגאוה נתעברה השיא לבב האנשים האלה, ההורסים לחקור חלק ההכמה במה שאחר הטבע, לדעת מה למעלה? מה לפנים? איך, וממה ברא השם את העולם? על זאת הזהרתי במשנתי (אבות ב׳ ד׳) אל תאמר: „דבר שאי אפשר לשמוע" — אל תיגע ואל תדמה לחשוב, על דבר שמצד גדרו אי אפשר לך להשיג, כמו הפתאים המניחים תארים עצמים להבורא

---

*) עיין מאור עינים חלק אמרי בינה פרק כ׳ ענין הכת הזאת׳

„דאס דוא איינע זאכע, דיא איהרער נאטור נאך, פיר דיינען פער־
„שטאנד אונפאסליך איזט, ענדליך דאך איינמאהל בעגרייפען
„ווערדעסט“.

וועןדוא מיט אויפריכטיגעם געמיטהע, גאטטעס הערדליכקייט צו ערקעננען שטרעבסט, זא ליז אין דען פאר דיינען אויגען ליגענדען, פאן דעם פינגער גאטטעס געשריבענען ביכערן, נעמליך אין דער הייליגען שריפט, דיא אונז דער געטטליכע מאן מאזעס איבערליפערט האט, אונד אין דעם גראסען בוכע דער שעפפונג — דער נאטור. נור דאז הערץ איינעס פערשטאקטען טהארען קאן קאלט בלייבען בייא דער בעטראכטונג, וויא אין דער אונערמזעסס־ליכען קעטטע דער געשאפפענען דינגע איינע בעצויבערנדע מאניגפאל־טיגקייט אים הארמאנישען צוזאממענקלאנגע, פאם שטויבע, דען אונזער פוס בעריהרעט, ביז צום שרף דער דורך דיא פערקלערטע עוויגקייט וואנדעלט, הערשט; דים מוס יא דען גערארדע גע־זיננטען מענשען אין איינע ענטציקקענדע ליבע אונד עהרפורכט צו דעם אללמעכטיגען, אללווייזען אונד אללגיטיגען שעפפער פערזעטצען. —

אוםדיך צו איבערצייגען פאן גאטטעס הייליגער פארזעהונג, זיינער טרייע, גערעכטיגקייט אונד אללוויססענהייט, ליז נור אויפ־מערקזאם דיא געשיכטע אונזערער פארעלטערן, דיא גראסען טהא־טען אונד וואונדער דיא ער איהנען גר צייגטע, וויא ער זיא אויז דער געפאהר אונד טיראננייא רעטטעטע. בעזאנדערס מערקווירדיג איזט דאז ערהאבענע ליד, וואמיט מאזעס זיינע פראפעצייאונגען בעשלאס; וואריין ער דיא שיקזאלע אונזערער נאציאן זא בעשטיממט פארהער־זאגטע, אונד וואפאן זא פילעס שאן אין ערפיללונג געגאנגען. איבערהויפט איזט דיא הייליגע שריפט פיר דען וויזען, דער זיא מיט רייגער אונד פראממער אבזיכט ערפארשעט, איינע אונפערזיגבארע קוועללע, זיינען דורשט נאך וואהרהייט צו שטיללען. יעמעהר דוא דיך איהר נעהערסט, יע זעהנזוכטספאללער דוא זיא אויפזוכסט, דעסטא מעהר ענטפאלטעט זיך דיר פאן איהרער געטטליכען שענ־הייט, דיא זיא נור דעסהאלב מיט איינעם שלייער פערהיללט, אום ניכט פאן אונהייליגען אויגען ענטווייהעט צו ווערדען. זאדאן, פאן דען שטראהלען איהרעס ליכטעס ערלייכטעט, בעגרייפעסט דוא וואס עהרפורכט געגען גאטט הייסט, ערלאנגעסט געטטליכע וויססענשאפט, דיין הערץ ווירד קעננטניספאלל, דיינע זעעלע פאלל ערגעטצענדער ווייזהייט.

להבורא י"ת, ישמרו אמונות לא יצוייר להם ענין בשום פנים. ויאמרו — „שסופו להשמע" לשוא יעמולו׃ והוא נמנע קיים. שיתפוס שכל מוגבל. מושכל אין לו גבול *)׃

ואם בתמים תלך לדעת את כבוד השם׃ הנה שני ספרים כתובים באצבע אלהים פתוחים לפניך׃ הלא המה תורת משה איש אלהים, וספר תולדות השמים והארץ, חכמת הטבע בכללה׃ מי זה ערל לבב. אשר לא יתלהבו רעיוניו לאהבה את שמו י"ת בראותו סדר וערך נפלא בין אלפי אלפים ורבבות רבבות יצורים, מן גרגיר חול על פני האדמה עד השרף אשר בשמי שמים, אחד מהם לא נעדר ובכללם יתנו קולם ויעידו עוצם היכולת החכמה והחסד אשר בכל משלה׃

למען תשכיל בהשגחתו י"ת ומשפטיו הישרים בהנהגת עולמו וכי אין נעלם ממנו, קרא נא בפיך קורות אבותינו, האותות והמופתים אשר פדם מיד צר, התבונן בשירה הנפלאה אשר בה חתם משה את נבואתו, תמצא כל הקורות אשר עברו עלינו מאז עד אתה, אין דבר אשר לא הגיד מראש בשירה הנשגבה הזאת׃ והחכם אשר בלב ישר יעמיק בהבנת ספורי התורה דדיה ירווהו בכל עת׃ כי היא מעלת חן, אם תראה ידיד נאמן בחולת אהבתה ישגה, גם היא תסיר את מסיה מעיל צדקה אשר היא מכורבלת — למען לא יראוה נערים ויתעוללו בה — והנה קרן אור פניה תופע עליו נהרה, אז יבין יראת ה׳, דעת אלהים ימצא כי תבוא חכמה בלבו. ודעת לנפשו ינעם׃

---

*) הוכחה מגילה מחכמת האמת, למה שכתב המגיה לתקוני זוהר תקונא שבעין חיבע לדיק, ועמלו שגל׳

התעורה

צור פֿערניכטונג, דאס דיינע זעעלע אונשטערבליך איזט, בע־
דענקע, וויא אין דער גאנצען שעפֿפֿונג איין אללמעהליגעס
פֿאָרטשרייטען פֿאָם קיימע צור רייפֿע שטאטט פֿינדעט, וויא אללעס
זיינען ענדצוועק צו ערדייכען פֿאָרטריקט, אונד בייא אללען פֿער־
ענדערונגען דער דינגע, אין דער גאנצען שעפֿפֿונג ניכטס פֿערלאָ־
רען געהעט, ניכטס פֿערניכטעט ווירד; זאָ קאננסט דוא יא פֿאָן
דען איבערצייגענדען שפורען דיינעס גייסטיגען דאזיינס צור ענט־
וויקלונג דיינער גייסטעסקרעפֿטע, פֿיר דיא צוקונפֿט שליסען, דאס
דאז גראב ניכט דאז ענדע דיינער לויפֿבאהן זייא, דאס דער גייסט
פֿאָן קראפֿט צו קראפֿט איממערפֿאָרט זיינער פֿאָללקאָממענהייט
צו וואללעט. דיא ערקעננטניס: וואָהין? וויא? אונד וואז ער פֿאָרט־
דויערנד ווירקען זאָלל? ליגט אויסער דען גרענצען אונזערער בע־
גריפֿפֿע. בעקיממערע אונד בעאונרוהיגע דיך ניכט וייטער צו פֿאָר־
שען, וואז דיא פֿערנונפֿט אונד דאז בעדירפֿניס דיינעס הערצענס
ניכט פֿאָרדערן, דאמיט דיין גייסט זיך ניכט אין בלאָס טיישענדע
בעשויאונג פֿערלירע. זייא בערוהיגט אונד לייטערע דיינע פֿערנונפֿט,
פֿערטרויע גאָטט דעם אללמעכטיגען אונד אללגיטיגען, דער געוויס
דעם רעדליך האנדעלנדען קיין גליק פֿערזאגט, זאָדאן ווירסט דוא
דען טאָד אלז איינען באָטהען דעס פֿרידענס ערוואַרטען, אלס איינען
טרייען בעגלייטער אין איינע בעססערע וועלט. נור דיא היללע דיא
היר דען גייסט אומגיבט, דער לייב זאָלל ווידער צור ערדע ווערדען, פֿאָן
דער ער גענאָממען איזט; דיא איבערזיננליכע קראפֿט אבער, דיא
זעעלע זאָלל פֿאָרטדויערן אונד פֿאָרטווירקען פֿיר אונד פֿיר.

בייא געלעגענהייט דער געמיינשאפֿטליכען רעליגיעזען ערבויאונג,
דיא וויר אם יינגסט פֿערפֿלאָססענען לויבהיטטען־פֿעסטע אים
פֿאָרהאָפֿע דעס הייליגען טעמפלס גענאָססען, ווארדע איך פֿאָם
פֿייער דער אנדאכט ענטפֿלאממט; פֿאָם שויער דער גאָטטזעליגען
פֿריידע ערגריפֿפֿען; איין פֿאָרגעשמאק יענער גליקזעליגקייט, דיא
פֿיר גאָטטעס פֿערעהרער יענזייטס דעס גראבעס בעשטיממט איזט,
שטראהלטע מיר ענטגעגען. אונד אין דיזער ענטציקונג ריף איך
פֿראָהלאָקקענד אויז: „ווען איך דיזען וואָננעפֿאָללען שטאנדפונקט ער־
„רייכע, זאָ האבע איך דער פֿריידען אללע! יא געוויס — דאהין
„וואָ זיך מיין הערץ, מיין איך, זאָ זעהנזוכטספֿאָלל זעהנט, דאהין
„קאממע איך גאנץ זיכער!“ (סוכה פֿ. 53).

דער מענש איזט צו זיהר בעלעסטיגט פֿאָן דראנגזאלען, זאָרגען,
פֿערדרוס אונד צערשטרייאונג דער צופֿעללע, דיא איהם אויפֿ־
שטאָסען. הינגעריססען דורך דיזעס געדרייש, פֿערלירעט ער נור
צולייכט אללען זין נאך צו דענקען: וואז איבער איהם איזט?
וואָהער ער געקאָממען? אונד וואָהין ער איינסט ווידער געהט?

ער

התעודדה שנפשך מועדה לחיי עד בחון ותמצא, בכל הבריאה, כל היצור לאט לאט יקרב אל תכלית מציאותו, ובכל התמורות אשר יעברו לא יאבד ולא יעדר אחד מהם, הלא תשוב אל לבבך וידעת שהנפש המשכלת לא לתוהו יוצרה, לא בירכתי בור אחריתה, אבל תעמוד לעד לעולם, תלך מחיל אל חיל מהלך שלמותה׃ לדעת איכה תרעה? איכה תשוב? מה מעשיה אחרי הפרדה מלוט החומר? מהלאה לגבולי השגתך רתנות הידיעה הזאת׃ אל תעמול לשוא, אל תפוג לבך לחקר יותר ממה שתצרך להשיב נפשך ושכלך׃ אל תתעה לתור אחרי דבר אין בו מרגוע כי אם חזות מהתלות׃ הרגיע נפשך וזכך רעיונך קוה אל ה׳ לא ימנע טוב מהולכים בתמים׃ אז תשכיל ותדע, כי המות הוא שליח השלום, ציר נאמן, מנהלך לעולם שכולו טוב, רק גוף ישוב אל העפר אשר ממנו לוקח, ונפשך המשכלת והבוחרת בטוב, תשוב לשרת בקדש מקור ממנו נאצלה׃

במועד חג האסיף העבר בשמחת בית השואבה בחברת ידידים מתענגים בחצרות בית אלהינו, הרגישה נפשי שמץ דבר מהעונג הנפלא; אפס קצה ניצוץ האור הצפון ליראי השם האיר כברק אל עבר פני אז נשאתי קול רנה ותודה „אם אני כאן“ אם לעונג הנפלא הזה אגיע — „הכל כאן“ ואין מחסורי „למקום“ (למעלת השלמות, עיין מורה ה״א פ״ח)׃ „שאני“ — ובתוספתא הגרסא, שלבי והענין אחד — „אוהב, שם“ (באור המלה עיין כ״מ פ״א הלכה א׳ מיסודי התורה „רגלי מוליכים אותי“ (סוכה נ״ג)׃

האדם לחוץ מאד בין המצרים, התלאות, הדאגות, וזעם הזמן, והמקרים, העוברים עליו׃

נחפז

ער הענגט מיט גאנצער זעעלע אן דער שאָללע ערדע, אויף דער
ער וואנדעלט, אָהנע צו איבערדענקען דאס דיזע וועלט נור איין
פֿאָרצימממער צור דער קינפֿטיגען איזט; דאס ער זיך איס פֿאָר=
צימממער דאצו אנשיקען מוס, אום איינסט אין דען זאאל איינ=
געלאססען צו ווערדען · דער שוואכע זאָהן דעם שטויבעס, אונ=
טערליגט נור צו אָפֿט דען רייצבארען אננעהמליכקייטען דער זינני=
ליכען בעגירדען; אום ניכט דארין גאנץ אונטערצוזינקען, מוס
ער דורך מאנכע, אויף זיינע זיננע ווירקענדע צייכען ערמונטערט ווער=
דען; צערעמאָניען אונד געברייכע מיססען איהן אויף זיך זעלבסט
אויפֿמערקזאם מאכען, איהן אן דיא פֿפֿליכטען צור ערהאלטונג זיינער
זעעלע אונד צו איהרער פֿערפֿאָללקאָממנונג ערארינגערן · דאצו איזט
דער הייליגע טעמפעל — גאָטטעס הויז — בעשטיממט · דיא געמיינ=
שאַפֿטליכע ערבויאונג דאזעלבסט, דורך דיא צויבערקראַפֿט דער
זימפּאטיע בעלעבט, גיבט דעם גייסטע איינע געטטליכע שוואונג=
קראַפֿט, זיינע ליידענשאַפֿטען צו בעהערשען · בייא דער ערשט
ערוועהנטען געלעגענהייט אים פֿאָרהאָפֿע דעס טעמפעלס, פֿאָן דיס
זער האָהען עמפּפֿינדונג בעגייסטערט, וואורדע מיר דעז עוויגען
וואָרט, נעמליך: „מענש! קאָממסט דוא צו מיר — אין מיין
„הויז, — זאָ בעגלייטע איך דיך אויך איבעראלל, אונד זעגנע דיך“
(סוכה פּ׳ 53) •

אין דיזער ריקזיכט, דאס דיא פֿעראייניגונג מעהרערער אים גאָטטעס=
דינסטע בעגריפֿפֿען, אונזערע געזיננונגען צור אנדאכט אונד
הערצענסערגיסונג בעגייסטערט, אונד דער ערבויאונגספֿעראיין דיא
האָהען עמפּפֿינדונגען בעלעבט, האבע איך איינסט דיא לעהרע
נעגעבען (ברכות פּ׳ 53): „ווען מעהרערע אין געזעללשאַפֿט פֿער=
„איניגט זיטצען, אונד דיא צייט אנריקט, דעם שעפּפֿער פֿיר
„עמפּפֿאנגענע וואָהלטהאטען צו דאנקען, דאס עז ניכט איין יעדער
„פֿיר זיך אלליין, זאָנדערן אללע צוזאממען געמיינשאַפֿטליך טוהן
„מיססען“ •

וויר קעהרען ווידער צו אונזערעם געגענשטאנדע צוריק · דיא בעגיר=
דע אונד דאז בעשטרעבען זיך צו פֿערפֿאָללקאָממנען, ערצייגט
אויך דיא טוגענד אונד דיא אייגענשאַפֿט, גוטע אונד עדלע האנד=
לונגען אימפֿערפֿאָרט אויז צו איבען, וואָדורך דער מענש אין זיינער
פֿאָללקאָממענהייט פֿאָרטשריטטע מאכט אונד זיך פֿערעדעלט · דא
אבער וויא וויר שאָן אָבען ערוועהנט האבען, דיא גייסטעסקרעפֿטע,
דער נאטור אללער געשאַפֿפֿענען דינגע געמעס, בעגרענצט זינד, זאָ
האט אויך דיא טוגענד איהרע גרענצען בעשטיממט, אונד דאז בע=
סטע דאבייא איזט, זיך אין דער מיטטעלשטראססע, וועלכע צווי=
שען דען ביידען ענטגעגען ליגענדען עקסטרעמען לויפֿט, צו האלטען,
אונד

נחפז בעצבון הזה, יאבד מהר הגיון לבו לדעת מה למעלה ממנו? מאין בא, ואנה ישוב? וישוקע ברגבי מגרפות העפר, בכל נפשו, ואינו שם על לב, שהעולם הזה הוא רק פרוזדור בפני העולם הבא, שיתקן עצמו בפרוזדור כדי שיכנס לטרקלין · הקרוץ מחומר, נמשך אחר תענוגי החושים ונעימת חמדתם, ושלא יוטבע בהם. צורך גדול הוא להעירו מתרדמתו על ידי ציורים, יתפעל ממראה עיניו ומשמע אזניו, המה החקים והמנהגים מקשיבים אותו על עצמו ועל חובתו לשמרת נפשו · ותהי זאת בהרגילך ללכת אל בית אלהים בחברת רבים נאחזים בהתלהבות היראה והשמחה, אז תצלח עליך רוח טהור ותתרומם נפשך לרדת בכוחותיה לכל אשר תחפץ · וכאשר הרגשתי בנפשי ההתפעלו' הזה בעמדי בבית ה' היתה לי דבר ה' ואמרתי בשמו · „אם אתה תבוא אל ביתי, אני אבוא אל ביתך „וברכתיך“ (סוכה שם):

ולכוונה הזאת, שהתאחדות הרבים בעבודת השם, מסוגלת לטהר הרעיון ולחדש רוח נכון בשפיכת נפש ולב לפניו י"ת, כבר הורתי (ברכות נ"ג) שהיושבים בחברת מרעים, והגיע זמן תודה להודות על הטובה שגמלנו, שלא יהיה כל אחד ואחד מברך לעצמו, אבל „אחד מברך לכלם“ ·

ואשוב לענינינו · התשוקה להשלים עצמותו, תוליד תכונה וקנין בנפש לפעול תמיד בלי השקט מעשים מקרבים אותה אל שלמותה · אולם כבר אמרתי: מאשר שכחות הנפש יש להם קץ וגבול כגדר כל נברא, יש לתולדותם, הם מעלת המדות ותכונתם גם קץ וגבול · המעלה המשובחת היא הנקודה האמצעית העומדת בין שתי הקצות, ששתיהן רעות, האחת תוספות והאחת חסרון · המשל בזה,

ההשתפקות

אונד דיזע, זאָ וואָהל דיא איבערטרייבונג אלס דיא פֿערנאכלעססי-
גונג צו פֿערמיידען · צום בייאשפיל: דיא מעסיגקייט איס גענוססע
דער זיננליכען פֿריידען, צייגט איינע עדלע געמיטהסארט, איינען
לאָבענסווירדיגען טריב, אין בעאָבאכטונג דער מיטטעלפונקטעס
צווישען אויזשווייפֿונג אונד געפֿיהללאָזיגקייט · דער מענש מוס זיך
בעשטרעבען, אונד זיינע האנדלונגען זאָ איינריכטען, דאס זיא שטעטס
צווישען דען ענטגעגענגעזעטצטען ענדען דאז גלייכגעוויכט האלטען·
ווער דיזע ווארנונג ניכט בעהערציגעט, זיינעם געמיטהסטריבע
פֿרייען לויף, אונד איהן צור עקסטרעמיטעט אויזשווייפֿען לעסט,
וועןּ ער גלייך דען שיין דער פֿרעממיגקייט אונד דער ענטהאלטזאמ-
קייט פֿיר זיך געווינט, בעגעהט דאָך איינע זינדע דער הארט-
הערציגקייט געגען זיך זעלבסט, אינדעם ער זיינען קערפער אונד זיינע
זעעלע טיראנניזירט· דיא הייליגע שריפֿט האט אונז דיזעס פֿערבאָ-
טהען, וויא דער געלערטע שמעון זעהר ווייזליך ערקלערט האט, דאס
דער נָזִיר (דער דאז געליבדע דער ענטהאלטזאמקייט איבערנאמ-
מען) איינע זינדע בעגאנגען, דאס ער זיך פֿאָן דעם מעסיגען גע-
ברויכע דעז וויינעס ענטהאלטען· נאך דער רעגעל, פֿאָן דעם מינ-
דער וויכטיגען אויף דאז וויכטיגערע צו שליסען, איזט עז איינלייכ-
טענד: וועןּ דיזער, דער זיך נור דען וויין ענטצאָגען, איינער פֿער-
זינהנונג בעדירפֿע, וויא פֿילמעהר בעדארף איהרער יענער דער זיך
פֿילע ערלויבטע זאכען ענטציהעט, אָדער גאר זיינען קערפער אי-
בערמעסיג קאסטייעט· נור צו אָפֿט פֿעהלען דיא מענשען אין איה-
רעם אורטהייל היראיבער, אונד לעגען דער איבערטריבענען ענט-
האלטזאמקייט דען ווערטה איינער טוגענד בייא, גאנץ דער געטט-
ליכען לעהרע צו ווידער, דיא נור איינען איינציגען טאג אים יאהרע
צום פֿאסטטאגע פֿיר דען קערפער בעשטיממט האט· עז איזט אויך
איינלייכטענד, דא דיא קערפערליכען קרעפֿטע אונד איהר געזונדער
צושטאנד צום ריכטיגען געברויכע דער גייסטיגען אונענטבעהרליך זינד,
ווער אלזאָ יענע שוועכט, פֿערקירצט צוגלייך דיזע, אונד בעגעהט
איינע זינדע געגען זיינע זעעלע·

דוא ווירסט דיך וואָהל נאָך עראיננערן, אלס וויר איינסט אין
איינעם גארטען מיטזאממען לוסטוואנדעלטען, זאגטע איך
אייך: איך געהע איינע מענשענפֿריינדליכע וואָהלטהאט, אן דעם
בייא מיר איינגעקעהרטען גאסט אויז צו איבען· אויף איירע פֿראגע
וואָ דען דער גאסט זייא, ערווידערטע איך: איזט דען דיא זאָ אָפֿט
בעטריבטע אונד בעקימּמערטע זעעלע ניכט דעז קערפערס גאסט?
מוס מאן ניכט אויך פֿיר איהרע ערהאָלונג אונד ערגעטצונג זאָרגען?
זאָ הייסט עז יא אויך אין דען שפריכען סאלאמאָנס (XI. 17):
„דער פֿראָממע טהוט אויך זיינעם קערפער וואָהל, אום דיא זעעלע
„אויף צו הייטערן“· אויף זאָלכע ארט, זייא אויפֿמערקזאם אונד
בעאָבאכטע אללע דיינע געמיטהסבעוועגונגען גענויא, דאס זיא דיא
מיטטעלשטראססע האלטען; „זייא קיין זאָנדערלינג, זאָנדערע דיך
ניכט

ההשתפקות מדה מְתֻוֶּכֶת משובחת ונאוה, בין הקצה מזה רבות התאוה לתענוגי בשר והקצה מזה העדר הרגש הנאה מכל, וכן בכל שאר המדות • לא ישובח באמת אך השוקל כל תכונותיו על המדה התיכונה ויאחז בה • ואשר לא ישים אל לבו, ויעזוב את תשוקתו כנהר ממושך מעל לשפתו, ישטף ויאבד כל חלקה טובה • פגם שיכריע כף המאזנים לקצה הנזירות, וימנע את לבו מכל שמחה, הנה הוא עוכר שארו ובשרו בַּהחדלו לתת לו חקו ואכזרי בנפשו • תורתנו הקדושה הזהירנו מעשות כזאת כמו שקבלנו משמעון הצדיק ע״ה (נדרים י״ד) שהנזיר נקרא חוטא שמנע את עצמו מן היין, והלא הדברים קל וחומר, מה זה שציער את עצמו מן היין צריך כפרה, המצער את עצמו מכל דבר על אחת כמה וכמה • בזאת יטעו הרבה אנשים, יחשבו רצון השם י״ת מה שיענו גופם, אשר לא עלתה על לבו י״ת ולא צוה בתורתו התמימה דבר יהיה בו עִנוי לנפש הבהמית רק מעט יום אחד בשנה • השכל יעיד, שכחות הנפש החמרית הוכנו לשמוש כחות השכל, ולא יתכנו אם לא יהיו שלמים בבריאות, וכל מה שיהיה סבה למכאובי הגוף, הוא גם כן סבה למחלת הנפש, והוא חוטא בנפשו השכליית •

הלה הוא הדבר אשר דברתי אליכם בהתהלכנו לטייל בגנות, אמרתי: „לגמול חסד עם חד „אכסניא אני הולך • שאלתם, והיכן הוא? עניתי וכי „האי נפשא עלובתא לאו אכסניא דהאי גופא הוא, „דיומא דין איתא ולמחר ליתא • הה״ד (משלי י״א י״ז) גומל „נפשו איש חסד“ (ויקרא רבה פל״ד) ומזה תלמד ותשקיף על כל ארחותיך פלס מעגל רגלך ומנהגך על דרך האמצעי הישר, „ואל תפרוש מן הצבור“ (אבות ב׳ ד׳) להיות נפרד במעשיך ממנהגו של עולם ודרך הטבעי.

כי

„ ניכט פֿאָן דער אללגעמיינען נאטירליכען געוואָהנהייט דער געזעלל־
„ שאַפֿט אב" (אבות .II §. 4.). „ יענער, דער זיינען גוטען רוף דורך
„ שווערמערייא אויז צו ברייטען ווענט, פֿערלירט איהן ענדליך גאנץ"
(אבות .I §. 13.).

זכאי״ם זאָהן. דוא האסט וואָהל רעכט, דיין פֿאָרטראג איזט דער
געזונדען פֿערנונפֿט איינלייכטענד. דעננאָך זעהען וויר איי־
ניגע פֿראָממע הייליגע, דיא זיך דורך אויסעראָרדענטליכע ענט־
האלטזאמקייט אויזצייכנען, אלז דורך פֿאסטען, דורך ענטהאלטונג
דער עהעליכען פֿפֿליכט אונד דערגלייכען, וואז זאָלל איך פֿאָן דיזען
דענקען?

הלל. מיין זאָהן! „ בעאורטהיילע דיינען נעכסטען ניכט, זא
„ לאנגע דוא ניכט אין זיינער לאגע ווארסט" (אבות .II
§. 4.). דיא וואהרען אויזגעצייכנעט טוגענדהאַפֿטען, דיא ווירקליך
נור זעהר זעלטען זינד — העגנען ניא דעם עקסטרעמע — ניא
איינער שיינטוגענד נאך, אום עטווא דאדורך צו גלענצען — וואָהל
אבער אויז פֿאָרזיכט אונד בעהוטזאמקייט. אום דאז עדלע אונד
גוטע צו בעפֿערדערן, דאז לאסטער אונד איבעל מעהר צו ענטפֿער־
נען, האלטען זיא זיך בייא דעם לעצטערן מעהר איינגעשרענקט,
אונד בייא דעם ערשטען מעהר טהעטיג. זאָ צום בייאשפיל: אום
ניכט דען איבערמיטהיגען ליסטען דער פֿעללערייא צו פֿרעהנען, איבען
זיא דיא מעסיגקייט נאָך שטרענגער. אונד עססען ניכט מעהר אלז
דיא נאטירליכע זעטטיגונג פֿאָרדערט. אום זיך פֿאָן האָכמוטה אונד
שטאָלץ צו ענטפֿערנען, שטרעבען זיא בעשיידענהייט מיט דעמוטה
צו פֿעראייניגען, וועלכע דיא געדולד ערצייגען, וויא עז פֿאָן מאָזעס
הייסט (.IV בוך .XII 3.): „ מאָזעס וואר איין זעהר געדולדיגער
„ מאן". אום ניכט גייציג אונד געלדגיריג צו ווערדען, פֿערמיידען זיא
דען איבערטריבענען ערווערב דורך האנדעלס־געשעפֿטע, — דען
וואהרליך ניכט יעדער „ דער דען האנדעל צו זעהר ליבט, איזט ווייזע"
(אבות .II §. 5.) זאָנדערן זיא זוכען זיך דורך פֿעלדבויא אָדער איין
אָרדענטליכעס האנדווערק צו ערנעהרען, אונד געניסען דאז, וואז
איהרע הענדע מיט מיהע ערוואָרבען, אין דער צופֿערזיכט, גאָטט
ווערדע איהנען טאגטעגליך אויזהעלפֿען (ביצה פֿ. 16.): זאָ אויך
אום זיך מיט דער גערעכטיגקייט אונד בילליגקייט אימער פֿעסטער
צו פֿעראייניגען, אונד ניא דאפֿאָן אב צו וויכען, געוועהנען זיא זיך,
אללען מענשען מיט פֿריינדשאַפֿט אונד וואָהלוואָללען צו בעהאנדעלן,
איבען וואָהלטהעטיגקייט אויז; אונד דארורך, דאס זיא מעהר
לייסטען אלס פֿפֿליכט אונד בילליגקייט פֿאָרדערן, נעננעט מאן זיא
חסידים, דאז איזט וואָהלטהעטיגע פֿראָממע.

כי על איש כזה אני אומר „נגד שמא" רצוני המושך את שֶׁמַע שמו על פי פעולותיו מדרך האמצע אל אחת הקצוות „אבד שמא" והיא לא תצלח (אבות א׳ י״ג)

בן זכאי׳ דבריך כנים מאירים עינים׳ ובכל זאת ראינו אנשים חסידים מפליאים במעשיהם ונוטים בפעולותיהם אחר הקצה המופלא, בצום, ואשר אשה עצורה להם; מה אדון בהם?

הלל׳ בני! „אל תדון את חברך עד שתגיע למקומו" (אבות ב׳ ד׳) החסידים באמת המה מעטים׳ אינם פונים אל קצה האחרון באחת מתכונותיהם שיעשו דבר מפליא בעיני העם, אבל נוטים מעט בכל תכונה מהמדות אם לבקש הטוב ולקרבו יותר, או לרחק מהעול והגנות ולרחקו יותר, בדרך הסייג והשמירה, או בהרגל עשותו׳ דרך משל, שלא להוסיף הרוה את הצמאה בתאות זוללי בשר וסובאי יין, נוטים מעט מן השתפקות בשווי אל הזהירות ואוכלים רק לשובע נפשם׳ למען יתרחקו מרדוף אחרי ההתנשאות והגאות, ינטו מדרך הענוה לצד שפלות הרוח, כמו שמצאנו במשה ע״ה שנאמר עליו, „והאיש משה ענו מאד" (במדבר י״ב ג׳), שלא להיות נבהל להון ויגע להעשיר, מרחיקים עצמם ממצוא טרף על ידי מסחר „כי לא כל המרבה בסחורה מחכים" (אבות ב׳ ה׳) אבל יאכלו וישבעו מיגיע כפם ע״י אומנות או בעבודת האדמה, ויאמרו: „ברוך ה׳ יום יום" (ביצה י״ו)׳ להרגיל עצמם בדרכי הצדק והיושר לתת לאיש כדרכיו ולהזהר מעשות עול לזולתו, ישתדלו להטיב עם זולתם מעט יותר ממדת הצדק ויעשו חסד ואמת, וע״כ נקראו באמת חסידים ואנשי מעשה׳ כי רק ע״פ פעולותיהם שיעשו לפנים משורת הדין יתוארו בשם חסידים (משרש חסד)׳

ואם

ווען אבער איינגע טוגענדהאפטע אונד פראָממע יא צו צייטען זיך אן דיא אייסערסטען גרענצען איהרער געמיטהסשטיממונג נייגטען, זאָ טהאטען זיא עז נור אין זאָ פערן זיא פיהלטען, דאס איינע ליידענשאפט זיך איהרער בעמעכטיגעט האטטע. אום אלזאָ דערען אונגעשטיממטעס אויפקיימען צו אונטערדריקקען, דיא זעעלענקראנקהייט צו היילען, מוסטען זיא זאָלכע מיטטעל ערגרייפען, דיא דעם אונערעלן טריב ענטגעגען ווירקען, אונד מיט דיזען מיטטעלן זאָ לאנגע פאָרטפאהרען ביז ער גאנץ אונטערדריקט וואר, זאָדאן קעהרטען זיא ווידער אין איהרע אָרדענטליכען שראנקען צוריק.

אָדער זיא שרענקען זיך איין, ווען זיא אונטער איהרען אומגעבונגען שענדליכע אויזארטונג אונד זיטטענלאָזיגקייט וואהרנעהמען, ווען זיא זעהען דאס אים לאנדע נירגענדס טרייע, נירגענדס וואהרהייטסליבע הערדשעט, ווען מיינאייד, טרוג, מאָרד אונד עהעברוך ציגעללאָז זיך איממער מעהר פערברייטען, אונד טראָטץ אללער צורעכטווייזונג מאן ניכט אבווייכט פאָן לאסטער אונד רוכלאָזעם וואנדעל; אין זאָלכען אונגליקסצייטען, מיססען דיא ווייזען אויף דערען שטיממע ניכט געהערט ווירד, זיך נור שטיללשוויינגענד בענעהמען, וויא איך געלעהרט האבע (ברכות פ' 63.): „זיהעסט „דוא דאס דיא מענשען קיינע צורעכטווייזונג אננעהמען, ציהע דיך „צוריק". אונד דא זיא בעפירכטען, דאס דיזער רוכלאָזע צייטגייסט, דיא איבערהאנד גענאָממענע באָזהייט, אויך אויף איהרע אייגענען אָדער אויף איהרער הויזגענאָססען זיטטען איינווירקע, מיססען זיא זיך מיט ארצנייאמיטטעלן וועלכע דעם לאסטער ווידערשטאנד לייסטען, פערוואהרען, וויא מאן זיך פאָר דער פעסט פערוואהרעט, אום ניכט אנגעשטעקט צו ווערדען; יא זיא פליכטעטען זיך אָפט אין וויסטען אונד איינעדען, נאך דער ווייזונג דיא ירמיה (IX. 1.) גאב: „אָ מעכטע מאן מיר אין דער וויסטע איינע הערבערגע אנוויזען, איך וואָללטע מיין פאָלק פערלאססען אונד פאָן איהם ווייכען; „דען זיא זינד אללע עהעברעכער, איינע ראָטטע בעזעוויכטער".

עז גיבט צוואר טהאָרען, וועלכע ווען זיא דיא אויזאיבונג זאָלכער האנדלונגען דער וואהרען פראָממען זעהען, דערען רייניע אבזיכט אבער ווערער וויססען נאך פערשטעהען, אורטהיילען: דאס דיזע האנדלונגען אן, אונד פיר זיך זעלבסט לעבליך זייען אונד דאצו פראָממען זיך גאָטט צו נעהערן, גלייכזאם אלז ווען דער אללגיטיגע דען מענשען האסטע, אונד דעססען אונטערגאנג פערלאנגטע, זיא מארטערן איהרען קערפער, אונד וועהנען איין גוטעס ווערק צו טהון, איינע הייליגע פפליכט צו ערפיללען, מיטטעלסט דער זיא זיך פערפאָללקאָממנען. ווערען זיא פעהיג נאך צו דענקען, זאָ מעכטען זיא איינזעהען, דאס זיא דאדורך זינדיגען, איהרע זעעלע בעפלעקקען; אבער זיא זינד פערבלענדעט, פאָן איהנען הייסט עז, וויא איך איינסט זאגטע (אבות .II §. 4.): „דער דוממקאָפף קאן ניכט זינדענשייא, אונד דער אונוויססענדע קיין וואהרהאפט פראָממער זיין".

ואם לעתים מזומנים קצתם נטו אחר הקצה מאד מאד, לא עשו כזאת כי אם דרך רפואת נפשם, בהרגישם שיש להם תאוה לתכונה רעה. למען יכניע שאון התכונה ההיא, יגבירו כח בפעולה מתנגדת לה וישנו לעשות כה פעם אחר פעם עד חיותם, ואז ישובו למנהג הישר בתקון מה שיעמיד אותם על מתכונתם׃

ויש שעשו כזאת להפסד אנשי עירם, ראו כי אין חסד ואין אמת בארץ, ומכשול עונם, אלה, וכחש, ורצוח, וגנוב, ונאף, פרצו, נוכח פניהם, ובכל האזהרות לא ישובו מרשעם ומדרכם. המשכילים בעת רעה ההיא ידומו כאשר הורתי אתכם (ברכות ס"ג) „אם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס" וכאשר פחדו החסידים שלא יתעו המה או אנשי ביתם ויטמאו בפשעי הדור ההוא, עשו להם משמרת, ונהגו דרך רפואה במנהגי ביתם כאשר יעשו החכמים, בעת כי יהיה דבר בארץ, או שברחו למדברות ולמקום שאין שם אדם שלא יושחתו מדותיהם בחברת בני בליעל׃ כמ"ש ירמיה ע"ה (ט' א'), „מי יתנני במדבר „מלון אורחים ואעזבה את עמי ואלכה מאתם, כי „כלם מנאפים עצרת בוגדים"׃

הכסילים אשר לא ידעו ולא יבינו מחשבות החסידים הישרים וראו דרכיהם אשר ילכו בה לצורך השעה והמקום, חושבים שמנהג הזה טוב וישר בעצמו, ולמען ישיגו גם המה מעלת החסידות וקרבת אלהים, יענו גם המה את גופם, כאלו השם י"ת שונא גוף האדם וחפץ בְּאָבְדָנו, ולו חכמו ישכילו, שאלו הפעולות רעות, ושבהן יקנו לנפשם תועבה נשחתה, אבל „אין בור ירא חטא, „ולא עם הארץ חסיד" (אבות ב' ה')׃

דיזע טהארען זינד דענען גלייך, וועלכע פאן דער ארצנייאקונסט גאר קיינען בעגריף האבען, אונד זעהען, וויא איין קראנקער דער אן דער פפארטע דעז טאדעס שטעהעט, פאן איינעם גע־שיקטען ארצטע בעהאנדעלט ווירד, דער דעם קראנקען, אללע גע־וועהנליכען שפייזען אונטערזאגט, דאגעגען נור ביטטערע ארצנייען ריי־כענט, וואדורך דיזער אויך גענעזט, אונד נייא בעלעבט ווירד. נון שליסען דיזע טהארען: ווען זאלכע ארצנייאמיטטעל איינען קראנקען געזונד מאכען, אום וויא פיל מעהר מיססען זיא דיא געזונדהייט איינעם געזונדען ערהאלטען אונד פערבעססערן. זיא ענטהאלטען זיך אלזא אללער איינפאכען נאטירליכען שפייזען, אונד נעהמען נור ביטטערע קרייטער, וואדורך זיא זיך אונפעהלבאר איינע בעזארטיגע קראנקהייט צוציהען, זיא גראבען זיך זעלבסט איינע גרופט, אונד שטירצען הינײן. עבען זא זינד יענע טהארען, דיא זיך זעלבסט האַרטהערציג בעהאנדעלן, זיא ווערדען זאדאן געוועהנליך טיראננען פיר איהרע געבענמענשען; ווער זיינער זעלבסט בעדאכט איזט, ענטפערנע זיך פאן איהנען.

דאס דער געטטליכע געזעטצגעבער מאזעס, זא אפט, זא אויז־דריקליך דיא ווארטע ווידערהאלט, נעמליך: „דאמיט עז „דיר אונד דיינען קינדערן נאך דיר וואהלגעהע, „אונד דאמיט עז איהנען אונד איהרען נאכקאממען „בעשטענדיג וואהלגעהען מעגע“. (זיהע V. בוך IV. 40. V. 16. עט 26 עט 30. VI. 18. 24. VII. 13. X. 13. XI. 21. XII. 25. XXII. 7. XXVIII. 11.); דאס ער אונז דיא פרוכט אונזע־רער ארבייט פראה אונד מיט פריידע צו געניסען בעשטיממטע. (זיהע III. בוך XXIII. 40. IV. בוך, X. 10. V. בוך XII. 7. 12. 18. XIV. 26. XVI. 11. 15. XXIV. 5. XXVI. 11. XXVIII. 47.). דאס ער פערזיכערטע (נעהמליך: V. בוך VIII. 7): „דען דער „עוויגע דיין גאטט ברינגט דיך אין איין פארטרעפליכעס לאנד — „איין לאנד, אין וועלכעם דוא ניכטז קיממערליך לעבען ווירסט. אין „וועלכעם אן ניכטס מאנגעל זיין ווירד; ווען דוא נון געגעססען אונד „דיך געזעטטיגעט האבען ווירסט, זא מוסט דוא דעם עוויגען דיינעם „גאטטע דאנקען“. מאזעס דער נאך אן זיינעם שטערבעטאגע, זיינעם טעסטאמענטע דיא ווארטע פאראזישיקטע (V. בוך XXX. 15.); „זיהע! איך געבע דיר יעצט לעבען אונד גליקזעליגקייט“, צייגט אונז אפפענבאר, וויא דיא געטטליכע לעהרע נור דאהין צילט, דאס דער מענש דען אָרדענטליכען נאטורטריב בעפרידיגע, מיט פראהע־זין דען לאהן זיינער ארבייט געניסע, מעסיג עססע, מעסיג טרינקע, פערגניגט לעבע מיט זיינער עהעגאטטין, אונד איבערהויפט דיא פריידען דעז געזעלשאפטליכען לעבענס, זא וויט עז מיט גערעכטיג־קייט אונד בילליגקייט זיך פערייַנבארט, עמפפינדע; ניכט אין וויסטען אונד איינעדען זיינע לעבענסצייט פערקיממערע, אדער זיינען קער־פער אויף זאנסטיגע ארט קאסטייע.

ונדמו בזאת, לאיש שאינו יודע ממלאכת הרפואה, רואה חולה הגיע עד שערי מות, ימנע הרופא ממנו, המזון הטבעי, וישקהו סמים מרים, ויחלימהו ויחייהו • ישפוט הסכל ההוא, אם הסמים האלה ירפאו כל חלי, הלא ביתר שאת יחזיקו הבריאות ויוסיפו אומץ לבריא אולם • ויחדל מקחרת מזון יכלכלהו, אך ישתה מי המרים, והנה הוא משחית נפשו, כרה שחת בה יפול • כן אלו הם, נגועי השכל, אכזרים לנפשם, ואכזרים לזולתם • שומר נפשו ירחק מהם •

ואשר זה כמה פעמים שנה משה ע"ה במשנה תורה באר היטב, הדבור „אשר ייטב „לך, למען ייטב לך" וכדומה (ראה דברים ד'. מ' ה' טז׳ שם, כו׳ שם, ל׳ ו׳ ג׳ • שם, י"ח שם, כ"ד׳ ז׳׳ י"ג. י׳. י"ג • י"א׳ כ"א׳ י"ב׳ כ"ה׳ י"ט׳ י"ב׳ כ"ב׳ ז׳׳ כ"ח׳ י"א׳) ואשר יעד לנו לשמח בעמל כפינו (ויקרא כ"ג׳ מ׳׳ במדבר, י׳׳ י׳׳ דברים, י"ב׳ ז׳׳ שם, י"ב׳ שם, י"ח׳ י"ד׳ כ"ו׳ ט"ז׳ י"א׳ שם, ט"ו׳ כ"ד׳ ה׳׳ כ"ו׳ י"א׳ כ"ח׳ מ"ז׳) ואשר הבטיחנו (דברים, ח׳׳ ז׳׳) „כי ה׳ אלהיך מביאך אל ארץ טובה „— ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם — ואכלת „ושבעת וברכת את ה׳ אלהיך על הארץ הטובה אשר „נתן לך" • והקדים למצותו ביום מותו הדברים האלה „ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב" • (דברים ל׳ ט"ו) יורה לנו באור נגלה, שכוונת התורה שיהיה האדם הולך בדרך הטבעי הישר; יאכל מה שיש לו לשובע נפשו; ישתה לרוות צמאונו; ישמח עם האשה אשר לקח; ישכון בחברת אנשים ביושר ובאמונה; לא שישכון במדבר בארץ שממה, ולא יעגה גופו •

אויך זיינע שילער דיא פראָפֿעטען בעאָבאכטעטען גענויא דיא לעהרע
איהרעס אָבערהויפטעס, אונד עמפפֿאהלען אונז וויא דיא פפֿלעגע
דיזער זעעלע זאָ אויך דיא דעז קערפערס ניכט צו פֿערנאכלעססיגען. זאָ
שפראך ישעיה (LVIII.): „וויא! דאז וועהר איין פֿאסטען ו אָהלגע־
„פֿעלליג מיר, ווען דען גאנצען טאג איין ערדענזאָהן דען לייב קאסטיי־
„עט? ווען געקרימממט זיין הויפט וויא שילפֿראָהר וואנקט? ווען זאק אונד
„אשע דען מענשען גאנץ פֿערהיללען? אונד דיס נעננט איהר פֿאסטען?
„איינען טאג דעם עוויגען וואָהלגעפֿעלליג? ניין, הירוואהר! דיס
„איזט איין פֿאסטען אנגענעהם מיר, דער באָזהייט קעטטען לעזען;
„פֿאָן דער בירדע לאסט בעפֿרייען; דעם געפֿעססעלטען פֿרייאהייט
„געבען, אונד דער שולטער יעדעס יאָך ענטהעבען. אָ! בריך דעם
„הונגריגען דיין בראָד. עפֿפֿנע דעם טריבען עלענדען דיינע טהיר.
„זיהעסט דוא איהן נאקט, בעקליידע איהן. ענטציהע דיך ניכט דעם,
„דער דיינעס פֿליישעס איזט. דאן ווירד וויא מאָרגענראָטה דיין ליכט
„דורכברעכען, גענעזונג דיינער זעעלע שנעלל ענטשפריסען. דאן
„וואללעט דיא טוגענד פֿאָר דיר העהר, גאָטטעס מאיעסטעט בע־
„שליסט דען צוג, דאן רופֿ' איהן אן; דער עוויגע אנטוואָרטעט.
„פֿלעה' געטראָסט, ער שפריכט: היר בין איך, אבער ענטפֿערנע
„ערשט אויז דיינער מיטטע דריקקענדע בירדע, טיקקישען פֿינגערצייג,
„פֿינדליימדערישע רעדע. דען הונגריגען לאבע דיינע זעעלע גערנע.
„זעטטיגע גערנע שמאכטענדעס געמיטה. דאן געהט אים דונקעלן
„אויף דיין ליכט, דיא פֿינסטערניס ווירד העללע מיטטאגסזאָננע.
„דאן לייטעט דיך דער עוויגע אימממערוועהרענד, ערקוויקקעט דיינען
„גייסט אין דירער צייט, אונד פֿערלייהעט דעם געביין אימממער נייע
„קראפֿט; וואָהל געוועססערטען גערטען גלייכסט דוא דאן, גלייכסט
„פֿרישען וואססערקוועללען, דערען שטרעמע ניא פֿערזיגען".

אום דיך פֿאָן דיזער וואהרהייט נאָך מעהר צו איבערצייגען, ער־
אינגערע דיך אן דיא פֿראגע, וועלכע אייניגע אן דעם פראָ־
פֿעטען זכריה (VII. 3.) געמאכט האבען: „זאָלל איך יעצט נאָך
„אים פֿינפֿטען מאָנאט מיך דער טרויער ווידמען? איצט נאך יעדעס
„זיננליכען גענוס ענטזאגען, זאָ וויא איך זייט פֿילען יאהרען גע־
„טהאן"? אונד וואז איהנען דער אללגיטיגע צור אנטוואָרט זאגען
ליס, נעמליך: „זאָ איהר פֿאסטעטעט, טרויער אנשטעללטעט, אים
„פֿינפֿטען וויא אים זיבענטען, אונד דיס זייט זיבענציג יאהרען,
„פֿראָממטע דא אייער פֿאסטען עטווא מיר? זאָ אויך ווען איהר עס־
„סעט אָדער טרינקעט — דער גענוס דער שפייזע אונד דעז טראנקס
„איזט יא נור אייער" (דאזעלבסט 5. 6.). מאן זיהעט, דאס ער איה־
נען ניכט פֿאסטען אונד טרויערן, זאָנדערן טוגענד אונד גערעכטיג־
קייט צו בעאָבאכטען בעפֿאהל. וויא עז פֿערנער הייסט (דאזעלבסט
9. 10.): „זאָ שפראך דער עוויגע צבאות! מעכטעט איהר נור טרייע
„אונד רעכט אויזאיבען, הולד אונד בארמהערציגקייט ערצייגען
„איינער דעם אנדערן! מעכטעט איהר נור ניכט וויטווע, ניכט וואיזע,
„נאָך פֿרעמדלינגע אונד עלענדע דריקקען; קיינע טיקקע אים הערצען
אונטער

גם תלמידיו הנביאים שמרו תורתו ומזהירים על שמירת הנפש והגוף שלא להתרפה במלאכת חיתם אלה דברי ישעיהו (נ"ח) „הכזה יהיה צום „אבחרהו, יום ענות אדם נפשו? הלכוף כאגמון ראשו, „ושק ואפר יציע? הלזה תקרא צום ויום רצון לה'? „הלא זה צום אבחרהו, פתח חרצובות רשע, התר „אגדות מוטה ושלח רצוצי' חפשים, וכל מוטה תנתקו, „הלא פרס לרעב לחמך, וענים מרודים תביא בית, „כי תראה ערום וכסיתו, ומבשרך לא תתעלם, אז „יבקע כשחר אורך, וארכתך מהרה תצמח, והלך „לפניך צדקך, כבוד ה' יאספך, אז תקרא וה' יענה, „תשוע ויאמר הנני, אם תסיר מתוכך מוטה, שלח „אצבע ודבר און, ותפק לרעב נפשך, ונפש נענה „תשביע, וזרח בחשך אורך, ואפלתך כצהרים, ונחך „ה' תמיד, והשביע בצחצחות נפשך, ועצמותיך „יחליץ, והיית כגן רוה, וכמוצא מים אשר לא „יכזבו מימיו"

למען דעת צדקת ה', זכר נא אשר שאלו אנשים מהנביא זכריה (ז' ג') „האבכה בחדש החמישי „הנזר כאשר עשיתי זה כמה שנים"? ומה ענה אתהם בשם ה' „כי צמתם וספוד בחמישי ובשביעי, „וזה שבעים שנה, הצום צמתני אני? וכי תאכלו וכי „תשתו הלא אתם האוכלים ואתם השותים" (שם ה' ו'). ואחר זה צוה אותם ביושר וצדק לבד, לא בצום ומספד והוא (שם ט' י') „כה אמר ה' צבאות „לאמר: משפט אמת שפוטו, חסד ורחמים עשו איש „את אחיו ואלמנה ויתום, גר ועני על תעשוקו, ורעת „איש אחיו אל תחשבו בלבבכם" ואמר עוד (שם ח' י"ט) „כה אמר ה' צבאות! צום הרביעי, וצום „החמישי וצום השביעי וצום העשירי, יהיה לבית

יהודה

„ אונטער איינאנדער העגען“. פערנער (18. VIII.): „ מעגען אימ-
„ מערהין דיא פֿאסטטאגע דעז פירטען, פֿינפֿטען, זיבענטען אונד
„ צעהנטען מאָנאטס דעס הויזע יהודה אין וואָננע אונד פֿריידענטאגע
„ זיך פֿערוואנדעלן, נור ליבעט וואהרהייט, ליבעט פֿרידען“.

עז גיבט אויך בעזאנדערע פֿעללע אונד געלעגענהייטען, וואָ דער וואהרע פֿראָממע ניכט אין דען שראנקען דער געוועהנליכען זיטט-
ליכקייט בלייבען קאן, אונד זיך זיינער ריינען אבזיכט בעוואוסט,
דאהין געריססען ווירד, מיט איינער אויסעראָרדענטליכען מוטענד
אויפֿצוטרעטען. זאָ צום ביישפיל, ווערע עז צו יעדער אנדערען
צייט אונד ביי אנדערען אומשטענדען, קיינע טוגענד דער טאפֿפֿער-
קייט, פֿילמעהר איינע טאָללקיהנע פֿערוועגענהייט פֿאָן אונזערעם
קעניגליכען העלדען דוד געוועזען, זיך מוטהווילליג אין דיא געפֿאהר
צו שטירצען, אונבעוואפֿנעט געגען דען ריזען גלית אויפֿצוטרעטען,
אונד זאָ דעס טאָד ענטגעגען צו איילען. וויא דער קעניג שאול איהן
אויך ווארנטע אונד צו איהם זאגטע (שמואל .I בוך .XVII .33):
„ דוא קאננסט ניכט הינגעהען מיט דעם פלשתי צו קעמפֿפֿען, דען
„ דוא ביזט נאָך יונג, אונד ער איזט איין געאיבטער קריגער פֿאָן יוגענד
„ אן“. ערוועגען וויר אבער דיא אָבוואלטענדען אומשטענדע
דיזער בעגעבענהייט: דאז פֿאטערלאנד אין געפֿאהר דער בארבא-
רען בייטע צו ווערדען; דיא קריגסמאכט ישראל'ס מוטהלאָז. פֿירציג
טאגע הינטער איינאנדער טראט פֿרעך אונד שטאָלץ דער ריזע
גלית אויז דען רייהען הערפֿאָר, לעסטערטע אונד בעשימפֿטע דאז
גאנצע איזראעליטישע העער, אונד דיזעס, זאָ וויא עז איהן ערבליקטע,
צאָג זיך פֿייגהערציג צוריק; פֿורכט אונד אנגסט ערגריף אללע אינס-
געזאממט. אין זאָלכען אומשטענדען, וואר עז נור איין געטטליכער
גייסט דער אין דוד פֿוהר, איהן מיט העלדענמוטה בעלעבטע, זיך
שנעלל צו ענטשליסען, קיינע געפֿאהר צו שייען, אונד דען פֿער-
צווייפֿעלטען מוטה איינצופֿלעסען. זאָ אין אללען עהנליכען בעגע-
בענהייטען, ווען דיא רעכטע דער בילליגקייט אונד פֿריינדשאפֿט בע-
לייזיגעט ווערדען; וואָ אונפֿאלל דראָהעט, געוואלט אונד אונרעכט
דיא אָבערהאנד געווינגען, אונד נימאנד איזט דער זיך דער גערעכ-
טיגקייט אננימט, איזט עז דעם קאראקטער דעז וואהרען פֿראָמ-
מען אנגעמעססען, ווען ער זיך דאצו פֿעהיג פֿינדעט, דען אונטער-
דריקקער צו דעמיטהיגען, אונד דעם אונטערדריקטען צו העלפֿען, דא
הייסט עז: „ צו איינער צייט אָדער אין איינעם אָרטע, וואָ עז אן טיכ-
„ טיגען מעננערן פֿעהלט, בעשטרעבע דיך אלז מאן צו האנדעלן“
(אבות .II. §. 5).

דוא מיין זאָהן! דען צילפונקט דען דוא דיר צו ערדייכען געזעטצעט
האסט, נעמליך: דורך דיא אויזאיבונג דער וואָהלטהאטען
געגען אללע נעבענמענשען, דיך צו פֿערפֿאָללקאָממנען אונד זאָ דיך
גאָטט צו נעהערן, בעאָבאכטע אויך אין דיינען אייגענען בעשעפֿטי-
גונגען; זעלבסט דיא זיננליכען געניססע, ערגעטצליכקייטען אונד פֿער-
גניגונגען

„ יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, והאמת
„והשלום אהבו“״

ולפעמים יארע דבר מה בתולדות הזמן אשר עליו ישתער לבב האדם השלם, ותפעם רוחו בקרבו, יתעשת בטוהר נפשו, יעשה נפלאות לעיני בני עמו. כמו שקרה לזקני ראש מלכות ישראל דוד ע"ה׃ הנה בכל עת ובכל מקום. זולת הזמן והמקום ההוא, זה החילו לעשות, אשר מלאו לבבו לגשת בלי חרב וחנית, (אשר לא נסה בהם,) והוא נער ורך להלחם עם גלית הפלשתי מן הענקים אשר בגרת לבוש שריון קשקשים מראשו ועד רגליו. אולת וסכלות תחשב, לא מדת הגבורה, אך דרך שגעון אשר חרף נפשו למות, לא בדעת ולא במשפט השכל׃ וכמו שאמר שאול (שמואל א׳ י"ז׳ ל"ג) אליו — „לא תוכל „ללכת אל הפלשתי הזה להלחם עמו כי נער אתה, „והוא איש מלחמה מנעוריו“׃ אמנם בשימת לב והתבונן במקרי וסבות המאורעות אז. הנה ארץ נחלת אבותינו היתה בסכנה להיות לזרים, מורך לבב הכניע לבב כל אנשי חיל ישראל. ארבעים יום זה אחר זה יצא הפלשתי בגובה לב ועזות פנים, חרף וגדף מערכותיהם וכל איש ישראל ייראו ויבהלו וינוסו מפניו׃ במעמד הצרה הזאת, רוח אלהים היא שצלחה עליו. היא לבשתהו עוז, רעיון צרת אחיו וארץ מולדתו, התלהב כל כוחותיו. השליך נפשו מנגד לתשועת בני עמו׃ זה חלק אדם ישר מאלהים, כי יראה חמס וריב בעיר ואין איש מתעורר להחזיק במעוז הצדק, אם יש לאל ידו, יעיר קנאה לדכא עושק, ואת דכאי רוח יושיע „במקום שאין איש,
„השתדל להיות איש“ (אבות ב׳ ה׳)׃

ואתה בני! האות אשר הצבת לך לציון להשלים נפשך בקרבת הש"ית ללכת בדרכיו להטיב עם כל אדם. תשוה לנגד עיניך גם בעסקך בצרכי

גופך

גניגונגען זאָללען דיך צו דיזעם צוועקקע לייטען, דען קערפער צו שטערקען, געזונד אונד פֿריש צו ערהאלטען, דאמיט דיא זעעלע אונגעהינדערט פֿאָרטשרייטע, זיך מיט וויססענשאַפֿטען צו בערייכערן אונד טוגענד צו ערווערבען; איזט דיר דאז גליק גינסטיג דייכטהום צו ערלאנגען, זאָלל ער דיך נור דארום ערפֿרייען, דאס דוא דאפֿאָן וואָהלטהעטיגען געברויך מאכען קאננסט, זאָדאן געלינגען דיינע בעשטרעבונגען צו דיינעם גליקקע אללע. ווען דוא אין דיזער ריינען אבזיכט האנדעלכט, זינד אלל דיינע טהאטען, זעלבסט דיא געניססע דיינעס קערפערס גאָטט געפֿעלליגע ווערקע (ביצה פ. 16). וויא איךאייך אויך איינסט זאגטע, דא איך אינס באד גינג: „איך געהע איין „גאָטט געפֿעלליגעס ווערק צו פֿעררינכטען“ (מדרש רבה III. § 34). זאָ הייסט עז אויך אין דער הייליגען שריפֿט (V. בוך VI. 5): „דוא זאָללסט דען עוויגען דיינען גאָטט ליבען פֿאָן גאנצעם הערצען, „גאנצער זעעלע אונד גאנצעם פֿערמעגען“, דאז איזט, מיט אלל דיינעם טהון אונד לאססען, זאָ וואָהל דער זעעלע אלז דעז קערפערס זאָללסט דוא שטרעבען גאָטט צו ליבען, וועלכעס וויא וויר אָבען ערקלערט האבען, ניכטס אנדערס איזט אלז דיך צו פֿערפֿאָללקאָממנען, דורך ליבע צור וואהרהייט אונד צום פֿרידען. פֿאהרע אלזאָ פֿארט מיין זאָהן וויא דוא דיר פֿאָרגענאָממען האסט, אונד דיינע לעבענסדויער ווירד זיין אין גליקזעליגקייט, זעעלענרוהע אונד צופֿריעדענהייט עוויגליך, אמן!

גופך, תשים תכלית אכילתך ושתייתך וכל תענוגיך להחלים ולהזק הגויה שלא יהיה לנפשך מונע בקנות החכמה, אם יצליחך האלהים למצוא בלי יגיעה מעומסה הון ועושר, תשים תכלית שמחתך בקנינם, לעשות צדקה וחסד• אז תצליח בכל דרכיך ותשכיל בכל פנותיך, ויהיו כל מעשיך לשם שמים (ביצה ט"ו) כאשר אמרתי לכם תמול שלשום בלכתי לבית המרחץ „מצוה אני עושה" (ויקרא רבה פ' ל"ד)• והוא אשר השם י"ת רצה מאתנו באמרו (דברים ו' ה') „ואהבת את ה' „אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך" שתשים בעסק כלם תכלית אחת היא אהבת האמת והשלום• כה תעשה בני, והיה אמונת עתיך שלום השקט ובטח עד עולם •

בית אל — נאך דער ווערטליכען איבערזעטצונג: דאז הויז
גאטטעס — שטעללט זיך אין דער רייזעגעשיכטע
דעס פאטריארכען אלס זאממעלפונקט דאר, וואָ זיך דיא פֿראָממען
צוהערער צו זיינען פֿאָרטרעגען איינפֿאנדען; וויא אויך דיא שטעללע
דייטליך זיך אויסשפּריכט: ער פרעדיגטע דאזעלבסט אים
נאמען דעס עוויגען *) זיינע בעשטיממונג אבער וועלכע איהן
פֿאָן איינעם אָרטע צום אנדערן דיך, ערזעטצטע זיינע געגענווארט
אונד זיינע לעהרע דורך איין אנדענקען, אין וועלכעם דער אורשפּרונג
דער אלטערע, וועלכע דיא פאטריארכען ערריכטעטען, צו פֿינדען איזט.
דיא בראמינען, וועלכע דאז הימלישע וועזען בראמא אלס דען
ערשטען געזעטצגעבער אנערקעננען אונד דעססען נאמען — וויא
שאָהן מעהרערע בעמערקטען — אן יענען דעס ערצפֿאטערס אנ-
קלינגט, בעהויפטען אים בעזיטצע דעס עלטעסטען בוכעס דער וועלט
צו זיין, וועלכעס זיא שאסטאה **) נעננען, אונד וועלכעס ווירקליך
לעהרען ענטהעלט, דיא נור איין אברהם אָדער זיינע אנהענגער
פֿערברייטען קאָננטען; ווער ווירד דיזעס ניכט גערנע בייאשטיממען, ווען
ער פֿאָלגענדע שטעללע דארינגען ליזט: „גאָטט איזט עוויג אונד
„איינער — שעפּפֿער אללעס דעססען וואס דא איזט — ער גלייכט
„איינער פֿאָללקאָממענען קוגעל אָהנע אנפֿאנג אונד אָהנע ענדע —
„ער בעהערשעט אונד רעגירט דיא גאנצע שעפּפֿונג דורך איינע אלל-
„געמיינע פֿירזעהונג, נאך פֿאָרהערבעשטימטען אונוואנדעלבארען
„געזעטצען — פֿאָרשע ניכט נאך איבר דאז וועזען אונד דיא נאטור דער
„עקסיסטענץ דעס עוויגען, נאָך איבר דיא געזעטצע נאך דענען ער
„רעגירט, ביידעס איזט אייטעל אונד שטראפֿבאר — גענוג דאס
„דוא טאג פֿיר טאג אונד נאכט פֿיר נאכט זיינע
„ווייזהייט, מאכט אונד גיטע אין זיינען ווערקען
„שויעסט — דאז גערייכע דיר צום הייל".
דיא מיטהע דעס מאָרגענלאנדעס ערצעהלט, דאס אברהם שאָהן אין
זיינער צארטעסטען קינדהייט, דורך דיא אבוועכסלונג דער לייכטענ-
דען קערפער אם פֿירמאמענט, דען מייסטער, שעפּפֿער אונד לענקער
דערזעלבען

---

*) ויקרא שם בשם ה׳ (בראשית י״ג, ד׳).

**) שאכטאה אדער ווערדאס, איזט יענע בעריהמטע קארטאה = בארע: דיא ביבעל דער אינדיער:

פאָרלייפיגער פערזוך

איינער

געשיכטע דער שולען

דער אלטען העברעער.

(פאָרטזעטצונג).

אברהם.

דיא פאָרזעהונג שיינט דיא פילפעלטיגען וואנדערונגען אברהם׳ס דאצו בעשטימט צו האבען, אום דען גלויבען, זאָ וויא איהן זיינע איבער זיינע צייטגענאָססען ערהאבענע, אונד אין זיך זעלבסט געלייטערטע איינזיכט געבאר, אים אָריענטע צו פערברייטען, אונד דורך דיא קראַפט איינער בעגייסטערטען בערעדזאמקייט אינס הערץ צו פרעדיגען׃

וויר טהיילען דיא מיינונג דער אלטראבינען, דאס זיין געפאָלגע אויס זאלכען יינגערן בעשטאנד, חעלכע ער זיך אין זיינעם לאנדע פיר זיינע רעליגיאָן געוואָננען האט· אין דער שטעללע דער הייליגען אורקונדע, וואָ עס הייסט׃ אונד אברהם נאהם זיינע פרויא — אונד דיא זעעלען, וועלכע ער זיך צו הרן ערוואָרבען האט *) אויף זיינע פאָן דער פאָרזעהונג פעראנלאסטע רייזע מיט, ליגט דיא אנדייטונג געוויססער מאססען פאָר אויגען·

בית

*) ואת הנפש אשר עשו בחרן (בראשית י"ב, ה')· עבודת אלילים דף ט', ע"א· עטוואס דייטליכער אים מדרש רבה בראשית פרשה ל"ט: א"ר אלעזר בר זמרא אם מתכנסין כל באי עולם לבראות אפילו יתוש אחד אינן יכולין לזרוק בו נשמה ואת אמר עשו? אלא אלו הגרים שגיירו, וא"כ שגיירו למה אמר עשו? אלא ללמדך שכל מי שמקרב ע"א ומגיירו כאילו בראו·

ען מאג זיין וויא עז אימממער וואָללע, זאָ בירגט אונס דיא היילינגן קוועללע דאפיר, דאס צור רעטטונג דעם ערצפֿאטערס איין וואונדער געשאה; ענטוועדער וואר ער אויס דעם פֿייער אור, אדער אויס דער רעזידענץ אור גערעטטעט. דאפיר אבער וואר עז נאטירליך, דאס זיינע לעהרע איינען בעדייטענדען אנהאנג געוואן, אונד דאס דיא געגענוואַרט דעם פֿראָממען לעהרערס אין דער היימאט ניכט מעהר זאָ נאָטהוועגדיג וואר.

זאָ לאנגע זיינע לעהרע דורך וואונדער בעשטעטיגט ווארדע, פֿערדינטע זיא נאָך ניכט דיא וואָרטבעצייכנונג: גלויבע; דען דער גלויבע איזט נאך דער איינפֿאכסטען אונד ריכטיגסטען דעפֿיניציאָן איינעס בעריהמטען מאננעס: איינע געוויסע צופֿערזיכט דעססען, וואס מאן האָפֿפֿעט, אונד ניכט צווייפֿעלט אן דעם דאז מאן ניכט זיהעט. דער פאטריארך לעהרטע דיזעס צוערשט דורך זיין אייגענעס בייאשפיל. — גאָטט זאנדטע איהן אין איין לאנד, וואָ דער הונגער וויטהעטע, אונד ער מוררטע ניכט *). גאָטט פֿערהיס איהם, דען קינדערלאָזען, איינע צאהלרייכע נאכקאָממענשאַפֿט, אונד ער פֿערטרויעטע. — זאָ שטאנד דער ערהאבענע לעהרער אלז פֿאנד זיינער לעהרע פֿאָם גלויבען, אונד פֿאָם פֿערטרויען אויף גאָטט דא. — דיזעס דריקט דיא הייליגע שריפֿט אים טעקסטע דייטליך אויס: ער מאכטע גלויבען — דורך זיין איינענעס

ער פֿערפֿאלגטע זיא אויך דא; ענדליך קראך זיא איהם אין דיא נאזע, דראנג ביז אין דיא הירנהייטע אונד פֿעראורזאכטע איהם זא אונערטרעגליכע שמערצען, דאס נור דאז איינציגע מיטטעל האלף, אהנע אונטערלאס מיט איינעם האממער אויף דיא הירנשאהלע צו שלאגען. דיזע שטראפֿע דויערטע פֿיר יאהרע ביז ער שטארב. — זא ערצעהלט דער פערזישע דיכטער סאדי אין זיינעם ראזענגארטען (גוליסטאן). עלטערע אראבישע שריפֿטשטעללער, געבען דער שטראפֿע מיט דער מיקע זיינער פֿערוועגענהייט שולד, אינדעם ער נאך זיינעם מיסגליקטען טהורמבויא, פֿערמיטעלסט איינעם קאסטענס מיט פֿארשפאננונג אונגעהייערער פֿעגעל, וועלכע דיא אריענטאלען קערקעס נעננען, איינע רייזע אינס פֿירמאמענט מאכען וואללטע. — ווער ערקיננערט זיך היר ניכט אן דיא בעריכטיגטע מיקע דעס טיטוס אים תלמוד גטין (פרק הנזקין) אים פרקי רבי אליעזר אונד אים מדרש רבה? לעפט זיך דיזעס עטווא דורך דיא זעעלענוואנדערונג ערקלעהרען? — —

*) זיהע רש"י ברכות י"ב ו' אונד ברוזיות רבה פרשה ת'.

דעריזעלבען אהנדעטע — דיזעס וואר אויך וואהרשיינליך אונד נא־
טירליך, אויס דיזער אָפּפּענבארונג קאננטע ער דען פינגערצייג ער־
קעננען, וועלכער אויף דיא איינהייט גאָטטעס הינוויזט·

אין איינער עפּאָכע געבאָהרען וואָ דער אוראניסמוס אָדער דיא
פּערעהרונג דעס אורפייער׳ס — פּריאליך נור אלס סימבאָל איינער
פּערגעלטענדען אונד רעבענדען גאָטהייט — דיא הערשענדע רעליגיאן
דעס אָריענט׳ס וואר, ליס עז זיך דער מיט איינער פּערפּאָללקאָמ־
נעטען פּערנונפּט בעטהיילטיג אברהם, בעזאָנדערס אנגעלעגען זיין,
דען פירשטען דעס לאנדעס — נמרוד — פיר זיינע וואהרהייט צו
געווינגען· דיא אלטען אונד נייען שריפּטשטעללער דעס אריענט׳ס
ערצעהלען פילע זעלטזאמע וואונדערדינגע אויס דיזער פּרוכטלאָזען
בעקערונגסגעשיכטע· לעזענסווערטה איזט דאז געשפּרעך, וועלכעס
דיזער פירשט מיט אונזערם פאטריארכען איבר דיזען געגענשטאנד
פיהרט, אונד וועלכעס ניכט נור דיא פּערזער, זאָנדערן אויך דער
מדרש *) אויפּבעוואהרען· נאך יענען אונד דיזעס ווארד אברהם צום
פייערטאָדע פּערדאממט, אויס וועלכעס ער אבער אונפּערזעהרט
ווידער הערפּאָרגינג **)·

עז

*) זיהע דיא קרעכטאמאטיע זייטע 205 אין אונזערם נייעסטען ווערקע: גייסט
אונד שפּראכע דער עברעער נאך דעם צווייטען טעמפּעלבויא ענטהעלט:
I· פּארלעזונגען איבער שפּראכלעהרע אונד שפּראכגעשיכטע, נעבסט אנוויי־
זונגען איהרע ווערקע אהנע פונקטאציאן לעזען צו קעננען· II· קרעסטא־
מאטיע: איינע זאמלונג, ערצעהלונגען, פּאראבעלן, לעגענדען, שפּריכע
אונד פּילאזאפּעמע אויס תלמוד, מדרש אונד זהר· וויען בייא הייבנער
אונד אין אללען כאלידען בוכהאנדלונגען דעס אין, אונד אויסלאנדעס·

**) דאז גאנצע מארגענלאנד ניםט דיזע מיטהע אלס וואהר אן· זא הייסט עז
אויך אים אלקאראן: „איך תאבע דאז פייער, וואהין אברהם צו ווערפּען
„בעפאהלען וואר, קאלט אונד אנגענעהם געמאכט“· דיא טראדיציאן דער
פּערזער טהיילט נאך פאלגענדעס מיט: אלס אברהם מעהרמאהל דורך דיא
אבהוט גאטטעס נמרוד׳ס נאכשטעללונגען ענטגאנגען וואר, זא פּאדערטע
אברהם זעלבסט צור עהרע גאטטעס דיזען קעניג צום קאמפּפע הערויס· קאם
קעניג — שפּראך ער — ציהע מיט דיינעם גאנצען העערע ווידער מיך,
איך בעטהע צו גאטט, אונד שפּאטטע דיינער מאכט! דער גרייצטע נמרוד
צאג ווירקליך ווידער איהן צו פעלדע — זיהע! דא ערהאב זיך איין העער
פאן מיקען, וועלכעס דיא לופּט פּערפּינסטערטע· איינע מיקע פלאג נמרוד אן
דיא שטירנע — ער יאגטע זיא וועג; זיא זעטצטע זיך אויף זיינע נאזע —

אברהם דער צו יענער צייט לעבטע וואָ דיזע קונסט אים העכ־
סטען שוואונגע וואר, מאכטע ניכט נור אויס בעגירדע אין
דער צוקינפֿט צו לעזען, זאָגדערן וויא וויר בערייטס ערצעהלטען,
דיא איינהייט גאָטטעס צו ערקעננען, דיא געשטירנע בעאָבאכטעט
האבען. ווען ער זיא אויך ניכט אלז געטטער פֿערעהרטע, זאָ וואר
עז דאָך שווער זיך צו ענטווינדען, איהנען ניכט נאך דען פֿערשירענען
אספּעקטען וועלכע זיא דארשטעללטען, אויך פֿערשידענע איינ־
פֿליססע צוצושרייבען: דיא אלטראבבינען וועלכע פֿאסט יעדע שטעללע
דער הייליגען אורקונדע, אלז איינע וואָלקע אָדער היראָגליפֿע אנ־
זעהען, וואָרונטער איין געהיימער זין פֿערבאָרגען זייא, פֿינדען אין
דען ווארטען: גאָטט פֿיהרטע איהן הערויס *) פֿאָלגענדע
אויסלעגונג, וועלכע דאז געשפּרעך צווישען גאָטט אונד דען ערצפֿאטער
עטוואס מעהר אויזשפינט **).

אברהם. הערר דער וועלט! זאָלל עטווא מיין הויזגענאָססע (אליעזר)
מיין ערבע זיין?

גאָטט. ניין! נור דיין אייגענער זאמען ווירד דיך ערבען. —

אברהם. אבער הערר דער וועלט, איך לעזע אויס דען געשטירנען,
דאס איך קיינע נאכקאממען צו ערווארטען האבע?

גאָטט. ענטשלאגע דיך דיינער שטערנדייטערייא! אויף דיין נאכ־
קאָממען (ישראל) האבען דיא געשטירנע קיינען איינפֿלוס. —

דאראויף אלזאָ שפילט דיא שטעללע אן: גאָטט פֿיהרטע איהן
הערויס — אויס דיזער שווערמעריי. דער פֿערפֿאָללקאָמ־
מענטען פֿערנונפֿט דעס ערצפֿאטערס, קאן מאן נאך אבלעגונג דער
אסטראָלאָגישען טרייִמערייען, דיא געלייטערטע לעהרע איינער אס־
טראָנאָמיע צו שרייבען, וועלכע ער נאך דער טראדיציאָן דיא וויר
שאָהן אים ארטיקעל עבר מיטגעטהיילט האבען, אין עגיפּטען
פֿאָרטרוג אונד פֿערברייטעטע. דער תלמוד דייטעט אללעגאָריש אן,
דאס ער דורך דיא פֿאָרטרעגע ניצליכער וויססענשאפֿטען, דאז לעזען
אין

*) ויוצא אותו החוצה (בראשית ט"ו, ה'):

**) מניין שאין מזל לישראל? שנאמר ויוצא אותו החוצה, ויאמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! בן ביתי יורש אותי? אמר לו: לאו! אמר לפניו: רבש"ע נסתכלתי באיצטגנינות שלי ואיני ראוי להוליד בן? אמר לו: צא מאיצטגנינות שלך שאין מזל לישראל (שבת דף קנ"ו ע"א).

אייגנעס בייאשפיל — אן גאָטט, אונד דיזעס רעכנעטע
איהם גאָטט אלס טוגענד אן *).

וויא זעהר ער דאז הערץ זיינער צוהערער געוואן, וויא זעהר ער
דען גלויבען אן גאָטט אונד דאז פֿערטרויען אויף איהן איהנען
איינפֿלעסטע. שטעללט דער תלמוד ערהאבען אללעגאָריש דאר:
„איין הערדליכער עדעלשטיין — הייסט עז דאזעלבסט — הינג אום
„דען האלז דעס ערצפֿאטערס, יעדער זעעלענקראנקע, דער נאך
„איהם אויפֿזאה ווארדע זאָגלייך גענעזען“ **).
וואס וואר דיזער עדעלשטיין אנדערס אלס דער גלויבע,
דאז פֿערטרויען אויף גאָטט, דיא האָפֿנונג אויף איינע בעססערע
צוקונפֿט, אונד דער האלז, דער זיץ דעס שפּראכאָרגאנס, איינע
אנשפּילונג אויף זיינען הינרייסענדען פֿאָרטראג!

כַלדעא וואר, וויא וויר בערייטס אנדערסוואָ ערקלעהרט האבען, ***)
דיא וויגע יענער טריימערייען, וועלכע דיא בענעננונג
אסטראָלאָגיע בעצייכנעט. דיא אנבעטהער דער געשטירנע ערבעבטען
בייא דער אויסעראָרדענטליכען ערשיינונג דער פֿענאָמענע, איינע
זאָננען- אָדער מאָנדפֿינסטערניס שטעללטע דיזע גאָטטהייטען אלס
ערצירנט דאר, אונד ווארדען אלס פֿאָרבאָטען איינעס אונגליקס
בעטראכטעט; מאן גלויבטע אלזאָ, דאס אם הימעמעל דיא אָפֿפֿענבא-
רונג דער צוקונפֿט צו לעזען זייא, דיא פריסטער וועלכע דורך פֿלייסיגע
בעאָבאכטונג צו איינינגען ערפֿאהרונגען געלאנגטען, אונד נונמעהר דען
לויף דער געשטירנע קאננטען, בעניטצטען דען אבערגלויבען אונד דיא
לייכטגלייביגקייט יענער וויגענמוענשען, אונד שטעללטען זיך זעלבסט
אויף דיא העהע, וואָ זיא אלס פֿערקינדיגער דער צוקונפֿט אויס דעם
אירטהום דעס פעבעלס, איהרען אייגענען פֿאָרטהייל בערעכנעטען.

אברהם

*) אבוואהל דאז צייטוואָרט **אמן** אין דער בעדייטונג גלויבען, פֿערטרוי-
ען, זיך ערהאלטען, אים **קל** גאר ניכט געברייכליך, זאנדערן איבער-
הויפט אים **הפעיל** געוועהנליך איזט; זא האבע איך דעננאך אין דיזער
שווייריגען שטעללע **והאמן בה׳ ויחשבה לו צדקה** (בראשית ט״ו ו׳)
דיא היר צוזאגענדע אייגענהייט דעס הפעיל אנגעוואנדט, אונד אביגע איבער-
זעטצונג געוואגט.

**) ר״ש בן יוחי אומר אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל
חולה הרואה אותו מיד נתרפא (בבא בתרא דף ט״ז, ע״ב).

***) אין אונזערם ווערטערבוכע דריטטער טהייל זייטע 810 אנמערקונג 1.

פֿעגעל דיא געהיימניסע דער צוקונפֿט צו ענטפֿאלטען, אונד מאכטען דאראויס איינע וואהרזאגערקונסט וועלכע דיא שטערנדייטונג ער• זעצטע *)· יענע אָפּפֿערטהירע זאָללטען דיא נייגירדע דעם פֿראָממען פאטריארכען רייצען, אונד צור פֿאָללענדונג דעם גאנצען קאם נאָך דער פֿלוג דער רויבפֿעגעל הינצו, אבער אברהם שייכטע זיא הינוועג אונד דייטעטע ניכט· — דיא סצענע דער פריפֿונג איבערהויפט, דער איננערע קאמפף דעם ערצפֿאטערס, דיא מאכט זיינעס גלויבענס וועלכע דען זיג ערראנג, אונד דאז שויאשפיל דער אונטערגעהענדען זאָננע, פֿערזעצטען דען מידען קעמפפֿער אין איינע זאָלכע געמיהטס• שטימממונג, דאס איהם איינע אנגסט אונד איין טיפֿער שלאף בעפֿיהל; — דא ער אבער אין דער פריפֿונג בעשטאנד, קיינעס ניכטיגען וואהן מעהר הולדיגטע, אונד נור אן דעם וואהרען גלויבען הינג; זאָ ווירדיגטע איהן גאָטט איינען בונד מיט איהם צו שליססען·

✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤

על דבר יהודים חפשים הנמצאים בארץ ערב ובארץ כוש עוד היום, ואשר נמצאו שם כבר לפני ואחרי גלות ישראל עוד כמה מאות שנה·

שמעוני אחי ועמי!

כל איש מכם אשר לא השליך עוד מעליו עבותות אהבה, ולא נתק מוסרות הברית, נקשרו בהם כל בני ישרון איש באחיהו, אשר עוד בגלות המר הזה יהמו מעיו לכל הקורות תעבורנה על בני עמו בארצות רחוקות ולאומים שונים, בשרתם לו לב ובשומעם ימלא נחת, יעיר אזן וישים לב לקבולת מאמרים אשר העידותי עליהם פה, אולי יניעוהו לחקור עוד בעניינים האלה, וימלא את הנעלם מאתנו עוד, כי אז ישא ברכה מכל אוהבי בית ישראל, ושוחרי טוב לעמו באמונת ובתמים, אשר בקהלם אֶחַד גם אני, ובכבודם אתכבד·

הנה

---

*) זיהע אונזער ווערטערבוך דריטטער טהייל, זייטע 729 אנמערקונג 1·

אין דען געשטירנען ענטבעדליך מאכטע· ,,דיא גאנצע אסטראָלאָ·
,,גיע — הייסט עז דאזעלבסט —, לאג (סוביעקטיף) אים הערצען
,,דעס ערצפֿאטערס אברהם — זאָ דאס אללע פֿירשטען אויס אָסט
,,אונד וועסט זיינע שוהלע בעזוכטען" *); ד"ה ניכט בייא דען
געשטירנען זאָנדערן בייא איהם אלליין ראטה צו האָלען·

דיא געשיכטע אברהם'ס ווען אויך ניכט דער געגענשטאנד אונזרער
אבהאנדלונג, פֿיהרט אונס איינער שוויריגען שטעללע צו,
דערען דונקעלהייט וויר דעננאָך, אָב צוואר אים ראבבינישען שטיל,
אויף צו העללען ניכט אונטערלאססען וואָללען· וויר העבען דא דען
פֿאדען דער געשיכטע ווידער אויף וואָ וויר אברהם נאך דעם תלמוד
אין דער ערקעננונג דער ניכטיגקייט דער שטערנדייטונג געלאס·
סען האבען·

היראויף בעצייגט דיא הייליגע שריפֿט זיין פֿעסטעס פֿערטרויען אויף
גאָטט, וועלכעס אבער דורך דיא באלד דאראויף פֿאָלגענדע
פֿראגע: וואדורך ווערדע איך פֿערזיכערט דאס איך
עז (דאז לאנד) בעזיטצען ווערדע? עטוואס ערשיטטערט
שיינט — דעם קאראקטער דיזער אָפֿפֿענבארונג אנגעמעססענער ווירדע
איך דיא ווארטע במה אדע כי ארשנה ניכט פֿראגענד **),
זאָנדערן פֿילמעהר הינגעבענד אין פֿערטרויען איבערזעטצען: דורך
ניכטס וויל איך ערקעננען דאס איך דאז לאנד בעזיטצען ווערדע·—
דער דאראויף פֿאלגענדע בעפֿעהל גאָטטעס יענע פֿערשידענע טהירע
צו ברינגען, וואר אבערמאלס איינע פריפֿונג אברהם'ס, איינע
פֿערזוכונג דיא פֿעסטיגקייט זיינעס פֿערטרויענ'ס צו ערפראָבען·

דיא כאלדעער זוכטען ניכט נור אין דען געשטירנען דאז שיקזאל
אונד דיא צוקונפֿט צו לעזען, זיא ווארפען אויך איהרע בליקע
אויף דיא איינגעוויידע דער אָפּפֿערטהירע אונד אויף דען פֿלוג דער
פֿעגעל

---

*) ר' אלעזר המודעי אומר אצטגנינות היתה בלבו של אברהם אבינו, שכל מלכי
מזרח ומערב משכימין לפתחו (בבא בתרא ט"ז ב').

**) במה קאן אויך זא וויא מה אהנע פראגע געברויכט ווערדען; זא איבער·
זעטצט דער תרגום כי במה נחשב הוא (ישעי' ב' כ"ב) כלמא חשיב הוא,
עבען זא וויא כאין תהלים (ל"ט ו') · אונד אין דער דייטשען איבערזעטצונג
ווירדע עז הייסען: דען ער איזט מיט דעם ניכטס צו פער·
גלייכען·

,, בהתחלת דת מחמד היתה מושב לבני קריט"ה · ג) — כי יש קראים לא לבד
,, בפולין, בסטאמבול ובקאהירא, אך גם באיזה עיירות על נהר פרוג,
,, וכת הלזו שנואה יותר בעיני הפרוסים, ממחמדיים ומוגלים · שם שבט
,, ענ"זה יש לו התיחסות גדולה עם שם האנאם"סי המוזכר במסעות ר'
,, בנימין זה קרוב לת"ר שנה (מסעות ר"ב בהעתקת אריום מאנטאנוס
,, דף 57 ודף 77) וכן לשם בני אנצ"אה, שבע אשר הנאיבו הרבה למחתך
,, והקאליפען הבאים אחריו, ד) מעתה נמשכה ממשלת אלה היהודים לפי
,, הנראה וקרוב מאד, יותר מן י"א מאות שנה“ ·

,, **ובעבור** כי הארצות אשר ישבו בהן היהודים, המה מסובבים ממדברות,
,, ולא יוכל איש לבוא אליהם רק אם יעבור דרך המדברות ההם,
,, ביחוד מצד מזרח ודרום, בא מזה הספור מנהר סמבטיון, כי נודע אשר
,, לא יסעו בשבת, ואחר כי הקאראוואנען אשר בחברתם ילכו לא יתעכבו
,, עבורם בדרך, הנה לא יוכלו לבדם לנסוע דרך המדבר הגדול בטח, וכן
,, לא יוכלו (?) מחמת השבת לנסוע אל חי"בר, ה) בר תי"מא יזכור
,, ג"כ מיהודים חפשים היושבים בסביבות מעדינא“ עכ"ל מלה במלה ·

ויען כי נחשב החכם הזה מעמים לנאמן רוח ודובר אמת, ויוצא מכלל
נוסעים אחרים, וכן אחשבהו גם אנכי ברואותי איך שמר עצמו תמיד
מלספר סתם אשר לא ראה בעיניו, ובכל מקום מזכיר האיש אשר שמע
ממנו כזה וכזה, וכאשר יראה הקורא גם פה במ"ש אני איני מכיר וכו'
אתמהמה מעט על דבריו ואגיד עליהם מחשבותי:

א) נראה כסותר עצמו מה"ד שכתב בתחלה ,, אני איני מכיר את המדינות
,, המושלות האלה חוץ מחוז חי"בר“ נראה א"כ שהוא מכיר בעצמו
מחוז חי"בר, ותכף אח"ז כתב ,, אשר עד היום כפי הנשמע (אַ סע
,, קא"ן דיט a ce qúon dit) ישבו בו יהודים חפשים“ הנה מבאר היטב
שלא היה שם רק שמע מהם, וכן מבאר זה עוד יותר בסמוך בשיחתו עם
יהודי אחלב ודמשק, וע"כ א"כ שמ"ש בתחלה אני איני מכיר וכו' ר"ל
שאיננו יודע מהם מאומה ולא שמע לא מארצם ולא משם יושביהם · אכן
ממחוז חיבר שמע וחקר היטב על אומה היושבת בה · וכאשר נראה מהתחלקותו
בין השבטים שם, ובשם אשר יקרא לכל אחד מהם ·

ב) נראה ג"כ כסותר עצמו, שלמעלה כתב שאחד משבטי היהודים אשר
במחוז חי"בר נקרא בשם בני ענ"זה, ואחר זה ברצותו להסיר האשמה
מיהודי חי"בר בדבר שלל הקאראוואנע, יאמר כי לא היו שם מיהודי חי"בר
כ"א מעט, ורק משבטי חר"ב וענ"זה הי' השרי לבא · והלא אנשי ענ"זה
הן

הנה אודות יהודים חפשים הנמצאים במחוז חי"בר בארץ ערב, ימעטו
ויצערו מאד דברי מחברי עתינו וכה ראיתי בספר הנחמד שבילי עולם
אשר חבר מקודם זה, והוא לידידי ש"ב החכם המופלג השלם המליץ המפואר
מ' שמשון בלאך נ"י, כי תחת אשר בשאר המקומות מדרך מחבר
היקר הזה, לבאר דבריו ולהרחיבם בטוב טעם ואמרי נחת, קצר פה
במקום שהי' לו להאריך, והספיקו לו מלות מעט על דבר גדול הנוגע
ביחוד לעם ישראל יברכם ה'· וז"ל בסוף תכונת ארץ ערב במקום המדבר
מאמונת יושביה „מלבד (וואחבי ודעותיה) יגורו בערב יהודים הרבה
„בכל המקומות ובפרט במקומות ההרים בגליל חייבאר אשר במחוז העדשאס
„יגורו יהודים לרוב תחת מושלים (שעכס) יהודים· רובם נוסעים בעדר,
„הערביים שונאים ומחרפים אותם מאד וקוראים אותם בני (חאבאר) לשם
„כאלה, והם נמצאים שם עוד מגלות בית ראשון, עכ"ל· כתורה כא
„ונראה מה נמצא אנחנו כתוב מהם בספרים מעמים אחרים המדברים
„מתכונת ארצות· בתחלה יצא החכם ניבוהר הצרפת, הראשון המביא
„לנו החדשות האלה, בנסיעתו לערב דף 326 וז"ל" ויש גם מושלים
קטנים שונים בהרי העדזיאס וכו'· אני איכני מכיר המדינות המושלות
האלה, חוץ מחוז (דיסטריקט) חַיְבַר אשר הוא בצפונית מערבית של עיר
מעדינא, ואשר עד היום כפי הנשמע ישבו בו יהודים חפשים, ומושליהם
מעמם כמו שאר הערביים· א) שבט אחד מאלה היהודים הערביים יקראו
בני מזי"אד, ושבט אחר בני שה"אן, ואחר עוד בני עֲנ"זה· שם בני
חי"בר שנוא כ"כ בעיני מחמדיים (מאמיני מח"מד) הצפונים, עד כי אין
שם רע בעיניהם יותר, מאשר יקרא לאחד מהם יוצא חלצי בני חי"בר·
גם יאמרו כי ארחתם (קאראוואנע) בהעדזיאס נשללו מבני חי"בר· אולם
במאמר הזה תחת בזותם יכבדו עוד את היהודים ההם, כי בשלל האחרון
היו השע"כס מן שבטי חֲרָב בהעדזיאס ומבני"זה בניע"זיעך ב) שרי הצבא
אכן היהודים מחי"בר נתנו חיל מעט מאד לצבא הערביים ההם· כפי הנראה
אין שום ברית והתחברות בין יהודי חי"בר ויהודים השוכנים על גבולי ערב·
ועכ"פ הבטיחו לי יהודי אחלב ודמשק, כי לא שמעו מעולם מאחיהם
בני חי"בר, וכאשר ספרתי להם מעדות הרבה מחמדיים, השיבוני, כי אלה
המכנים עצמם אחיהם לא יעבדו את נפשם להתראות אליהם, יען אינם
שומרים את דתם· יוכל להיות איפא כי הם קראים — הערה, ויש
לשער זה אם נקשור הנה דברי שעריף עדריזי בגעאגראפיה שלו דף 110
וז"ל: „חי"בר עיר מצער כמו מגדל ומבצר, ויש בה הרבה עצי תמרים,

בתחלת

אולם גם בכלל הספור הזה, כל קורא מבין ישאל שהחכם ניבוהר בעצמו כותב כנכון בדבר וכמתהלך בארץ מוזרה לו, ולא דרכה רגלו עוד עליה, אשר כל אבן קטן יהי בעיניו למכשול ולפוקה, ולא ידע איך לנטות ואחרי כשוב לקרוא המאמר עוד מראשיתו עד סופו, חדוש הענין ושבתנו בספק לאמור אולי רק שמועה שמע, כרוב שמועות ובשורות בתבל ארצה, אשר אם נערה את מקורם נמצא כי הטינונת הולדתם והשקר יולדתם· וכה נסתפק באמת ע"ז החכם האשכנזי זעעצען, הנוסע האחרון בארץ ערב זה כעשר שנים וכארבעים שנה אחרי ניבוהר, באגרתו משם להחכם האַמער בווין — אבדן רב הוא לכל איש דורש בקדמוניות כי מת או הומת (בסם המות מאיזה מושל בערב, כפי השערה הקרובה, יען חשדוהו הערביים למכשף ועולר גשמים) החכם הנוסע הזה בדרך בארתו מערב, וסגר את יומו בלא עתו! ואבל גדול עורכן עליו כל חכמי לב, וגם בעינינו נרגש ההפסד הגדול, כי לו חי עוד החכם ההוא ועבר כל גבולי ערב כרצונו, היה מברר הדברים היטב בלי גמגום עוד — אכן בענציקלאפעדיא החדשה א) מלת בעדואינען החזיקו הדבר מחדש, בהזכירם את אשר כבר נמצא בגעאָגראפיה של אבואלפ"ידא (חכם ערבי חי לפני ת"ק שנה) מיהודים חפשים בחי"בר · אמנם יותר מבואר עוד מצאתי אנכי בדברי הסופר מר אבואלפרא"ג בר עברי (החי עוד קודם לאבוא"לפידא בשבעים שנה) וז"ל בספורו מן מח"מד „בשנת שבע להעגירה (לבריחת „מח"מד ממעקקא) כבש מחמד חי"בר עיר היהודים · ומן ע"לי אב"י טא"לב „(חתן מח"מד) יסופר כי הסיע בעצמו דלתי השערים והניעם ממקומם, ויקחם

שנקבעה בזמירות של שבת ומורגלת עי"ז בפי כל אדם, תיתה ואעפ"כ בזר מסופקת עוד בימי ר"ע והוא קרוב מאד לזמן היוסיפון, שהרי על הראי' של ר"ע שם על קדושת שבת מנהר סמבטיון מוסיף בשאלות דרב אחאי גאון (ריש פ' בראשית) „א"ל (טורנוסרופוס) **אף בנהר הזה איני מאמינך „שאיני יודע את מקומו"** ודברי רב אחאי ידועים לדברי קבלה · והנה טורנוסרופוס ור"ע דברו בקסרי' שהיא בא"י, ושמה ובזמן ההוא לא ידע טורניסרופוס גבר את ומקום נהר סמבטיון וע"כ שלכן הוכרח ר"ע לראיות אחרות · אולם דע קורא אהוב! כי גם עוד היום לא נחקרה תכונת נהר זה היטב מהנוסעים החדשים, וצריך עוד דרישה וחקירה, ואולי יקויימו דברי הקדמונים ·

א) תוספת גדול מהחכמים הרבה על כל חכמה וידיעה ומלאכה בסדר א"ב יוצא לאור ע"י החכמים ערש עט גרובער ·

הן המה מכלל יהודי חיבר, ואולי נמצא עוד שבט אחד מעברים בנעזיע"ל בשם ענ"זה, אשר לא מיהודים המה, כנראה מלשונו ומענ"זה בנעזיע"ל ור"ל שבני ענ"זה היהודים המה בהעבזיאם כנזכר בתחלת דבריו, ונ"ע עוד׃

ג) דברי שער"יף עד"ריזי לא יכונו לדעתנו מאומה, להיות לראי' לדברי יהודי אחלב, ואין לבני קדי"טה ובני נקראים שום שתיכות רק גלרפתי הקורא ע"ית ות"יו בהברה דומה, וגם נדמה לו כמו קאלאי"סי בלשון לרפת שכן מכונים אנלם הקראים בלשון רבים, לא לנו׃ אכן בעיקר הדבר אם יש ביך בני חי"בר משנה וגמרא וכל תורה שבע"פ כמו בידינו, קרוב להאמין ליהודי אחלב ודמשק, ובכל זאת לא נוכל להחליט עליהם שם קראים, כ"א לדונם לפי הראוי ונכון לכף זכות, כי לא כמוהם עזבו מקור מים חיים אשר בחרו אבותם בתחלה, רק מפאת אשר חיו מאז כפרדים ונבדלים ודבר אין להם עם אדם, לא ראו ולא שמעו מאשר יסדו ותקנו הז"ל הראשונים מדור דור׃ ואולי יבורר זה עוד יותר בהמשך הדברים להלאה, וגם נראה ג"כ אם לא יקושרו דברי שער"יף עד"ריזי בדרך אחר יותר נכון׃

ד) אין בידינו העתקה רומית ממסעות ר' בנימין׃ אולם במסעות ר"ב שלפנינו בלשון עברי לא נמצא כלל מלת האנע"סםי׃ וכן לא מצאתי בני ענז"ה בסופרי מלחמות מחמד אך יותר מזה מצאתי בשם שמזכירים בפירוש בני חי"בר ובכה במסעות ר"ב ונביאם לקמן עוד׃

ה) השערתו ליחס הנה הספור מנהר סמבטיון היא רחוקה מאד, והלא נראה לעין גם דבריו בזה קשי הבנה ואינם חוים היגיעה לעיין בהם ולנבדם א)׃

אולם

א) מהראוי להעיר פה כי מליאת נהר סמבטיון וסגולתו הנפלאה, המקובלת אצלנו מתשובת ר"ע לטורנוסרופוס (סנהדרין ס"ה ב' וב"ר פי"א והנחומא פ' בראשית) ומשלפניו עוד ביוסיפון לרומיים (מלחמות היהודים ס"ע פי"ג) אשר יספר כי טיטוס ראה הפלא בעיניו וישתומם, ויירשום מקומו סמוך לע"רקה, והוא בראש הר לגנון על גבול סיריא [אעפ"י שבשם ביוסיפון נמצא ההפך שבכל ימי השבוע הוא מתייבש ורק בשבת הוא נוזל, וכבר נשו הרבה חכמים ובראשם באסנ"אגע לשבש נוסחת היוסיפון מש"ם דילן, ומדברי פליניום שחי בימי היוסיפון (ספר ל"א פי"ח ובהעתקה האשכנזית פי"ב שט) שמסכימים לדברי חז"ל וכן עשה המעתיק הצרפתי של היוסיפון שהעתיק לפי תומו להפך ממה שהוא בגוף החבור׃ הכן וויכ"עלים (שפילענגי"וס׃ נעאגרה"פיה הינבר"עארוס תלת עד"קי) ימצא בזה יעו"ש טעמו] ע׃

מגידי החדשות. והנה נשמע מהם רק כנישת מקום דריה"ל, עיר ואם לוואח"ביים, אך לא מעיר הי"בר כלל וכלל. אין ספק א"כ ששבט ההוא שב למעונתו המסובבת ממדבריות, וחי שם כמקדם באין מגלים דבר.

וז"ל ר' בנימין במסעות שלו. „ומטילי"מא לכי"בר ג' ימים ואומרים
„בני אדם שהם שבט ראובן וגד וחצי שבט מנשה, ששבם שלמנאסר
„מלך אשור והלכו שם, ובנו העירים האלה גדולות ובצורות, ונלחמים
„בכל הממלכות, ואין אדם יכול ליכנס אליהם, וי"ח יום הולכים במדברות
„בלא ישוב ואין ליכנס אליהם, ובי"בר עיר גדולה מאד ושם כמו חמשים
„אלף מישראל, ובה תלמידי חכמים ואנשים גבורים עורכי מלחמה עם בני
„שנער וארץ צפון וארץ אלי"מן הקרובים אליהם שהיא תחלת ארץ הודו"

עכ"ל. הקורא יראה איך מסכימים דבריו מאד לדברי החכם ניבוהר ולבעלי הענציקלאפעדיא בעריכת מלחמה של יהודי הי"בר עם בני שנער הוא קרוב לבגדאד, ובמדבריות הרבות אשר סביבם. ועכ"פ נראה שאין ספק עוד במציאותם שם. ונשאר לנו רק לחקור מי הם אלה היהודים? מאין ומתי באו ונתישבו שמה. והנה קצת פתרון על השאלות האלה נראה למצוא בהשקפה ראשונה בתמצית ר"ב הנ"ל, וגם סבת בלתי החזיקם במשנה ותלמוד, כבין מדבריו לזכותם, אם יצדק ויתאמת מאמרו שעוד מימי שלמנאסר לפני חרבן בית ראשון נתישבו שמה. אולם התבוננות מעט תביא את לבינו מהאמין לשמועה זו „שאומרים בני אדם" כפי לשון ר"ב בעצמו, כי בגלות שלמנאסר מבואר שהגלה את עשרת השבטים לחלח וחבור נהר גוזן וערי מדי (מ"ב י"ח) ואיככה ועל איזה דרך נפרדו מהם איזה שבטים לשוב אחור דרך עקלתון ומן הצד? כי אין לארץ ערב שום התקרבות עם ארצות הנזכרות. ואיך הניחם האויב האכזר? ולמה לא נזכר אף רמז מזה במקרא שם. ואולי שם מקום חבור במלכים שם הסב לספור זה שיהודי חי"בר מהם המה, אשר באמת ח"בור הוא על נהר האב"אר בארם נהרים ונקרא בתחלת יחזקאל כפי לשון כשדים כ"בר, ובמלכים כפי הקרוב יותר לערבית ח"בור. ע' געזעניוס. ושלמנאסר לא משל על ערב מעולם, להוביל שם יהודים גולים. — ועל כרחנו א"כ פלגינן דבורא של ר' בנימין, והוא לתת אמון לאשר ראה בעיניו, ואשר נתאמת עוד בפי מחברים אחרים כנזכר, אך לא לאשר שמע מבני אדם דרך אמירה בעלמא. מוכרחים אנחנו איפא לנסות הצג כף רגלינו על שדה השערות, גדול הוא ורחב ידים, רבים יעברוהו, אך מתי מספר מהם יגיעו אל המטרה, ויהי מה!
אהיכה ללכת, אולי תצלח בדרכי.

בשופטים

„ויקום על שכמו להיות למגן לו בהלחמו עם יושבי העיר“ עכ"ד א) הנה
נראה בעליל שמה שנזכר מבני ענז"ה בלוחמים נגד מחמד כפי שיבואר הם
בני חי"בר · וקודם לו עוד כשמונים שנה במסעות ר' בנימין אשר נעתק
להלאה ·

נפן כא ונראה מה שמצא כתוב ע"ז בענציקלאפעדיא הנזכרת · במלת
„אנצ"אה כ' וז"ל אנצ"אה, בערבית ענ"זה · שבט או עם יהודי ערבי
„מאז, ונזכר כבר באבולפ"ידא · ויושב בעיר היהודים חי"בר, שמה ימים מעיר
„מעדינא · ונקרא שבט זה עד היום ענ"זי“ עכ"ל · אכן במלת בעדואי"נען
כ' וז"ל „היותר עזים בין הבעדואינען (יושבי מדבר) הם משבט ענ"זי, ויותר
„מפורסמים בעבור שהפחה של דמשק המוליך ארחת הישמעאלים למעקא
„ונקרא נשיך הנוסעים מוכרח לשלם להם מכס הנסיעה (פאססאגע געלד)“
ע"כ · ולהלן שם עוד „השבט היותר עצום הוא שבט ענ"זי בכל מדבר
„סוריא עד באלבעק אשר שם ישכון כל ימות החורף, ונחלק לחמשה
„גדודים (האָרדען) משבט זה היה רוב חיל הוואהביטען, להם ישולם
„המכס מכל האורחות הנוסעות מאחלב עד מעדינא, ועושים כל דבר
„כאדוני הארץ הגדולה ההיא, ויתפשטו לפעמים עד באגד"אד, ופעמים
„לא מעט יעשו מלחמה רק הם לבדם עם הפחה של דמשק“ עכ"ל ·
פה נתחדש לנו דבר גדול על אודות הוואהב"יטען · והדברים יתכנו מאד
ליודע דעות אנשי הכת ההיא, שמודים רק באל אחד קונה שמים וארץ,
ואת מח"מד יחשבו רק לחכם לא לנביא, ובעבור כן מצאו להם עזר וסעד
בשבטי היהודים אשר בערב, שעכ"פ קרובים הם אנשי הכת הלזו בדעותם
ליהודים יותר מאשר שבטי הישמעאלים אשר שמה · אמנם לא בעבור כן
נחשוב כי ע"י מכה רבה אשר הוכו הוואה"ביטען מישמעאלים, זה איזה
שנים, כמעט עד כלותם נכנע גם שבט חי"בר · יען דבר כזה לא החרישו
מגידי

א) אולם לא נקי נשאר מחמד מתלחמת העיר הזאת, ובנפשו כבש אותה, יען
אשה יהודית ונעם ושמה זנב"יה, אשר נהרג אחיה מיד על"י, שמרה את
קנאתה ונקמתה בלבה נגד מח"מד חותנו, ובתחבולותיה הגיעה להיות משרתת
וזונתו · ותגלה לפניו גדי עזים ותשם בתוכו סם המות · ובלקחו חתיכה ממנו
לפיו, השליכה מכף ידו, ויצעק מות בשיר! אמנם בכל המהירות הזאת
ועם כל מיני הרפואה אשר לקח מכף, כח סם המות היה עצום כ"כ עד כי
דכא ועונה ממנו עד יום מותו, אשר הוסב מאתו בשנה הד' אחרי כן (פלאדיאן
קורות המורען בשפאניען הערה לדף 19) ·

לעניננו · כשום לב פה רק לבאור גופו של מקרא , הפשוט ג"כ לכאורה
ולא מצאנו במפרשי הפשט באור נכון לו · כי הנה מושכל הראשון יורה
להם שעיר התמרים היא יריחו בעבור התמרים שנמצאו סביבה , ולכן ת"י
שליקו לקרתא יריחו · והרד"ק ז"ל תמכו במקרא מפורש בתורה בקעת יריחו
עיר התמרים (דברים ל"ד ג') — ונמצא עוד כן בד"ה ב' (כ"ח ט"ו) —
אכן כבדה עליהם עי"ז השאלה מה לבני קיני חותן משה ביריחו ומתי הלכו
שמה ומתי עזבוהו? ולישב זאת בחר רש"י ז"ל כמנהגו בדרך הדרוש ולא
נעתקנו פה ומבקשו ידרשהו ממקומו , כי לעומק פשוטו של מקרא אנו
צריכים כאן · והר"דק ז"ל הגדול במפרשי הפשט נלחץ לבאר פשטות המקרא
ולא מצא לו · ונעתיק לשונו רק המתיחס לעניננו וז"ל ,, והכתוב לא ספר
,, למה עלו מעיר התמרים או אם היו יושבים שם עם הכנעני · ואפשר
,, שהיו שם עם הכנעני יושבים כי יתרו לא היה עם בני ישראל , כי כך
,, כתוב וילך לו אל ארצו (שמות י"ח כ"ז) ופרשת ויאמר משה לחובב (במדבר
,, י' כ"ט) ופרשת וישמע יתרו בזמן אחר היה בשנה השנית לצאתם מארץ
,, מצרים וחובב הוא יתרו כמו שכתוב מבני חובב חותן משה (שופטים ד' י"א)
,, וגו' כי הנה אומר שישבו עם בני יהודה ונתנו להם מקום לשבת בארצם
,, ושבו לדת ישראל — [וכן כתב הרלב"ג ז"ל וז"ל והנה בני קיני שבו לדת
,, ישראל ולזה שבו את יהודה] — ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי
,, באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום למקום ואמר להם שאול סרו רדו
,, מתוך העמלקי (שמואל א' ט"ו ו') ובימי יהוא היה יונדב בן רכב אהוב
,, ונכבד בין ישראל (מ"ב י' ט"ו) ובימי ירמי' הנביא היו בית הרכבים בתוך
,, ישראל ואמר הכתוב לא יכרת איש לבית יונדב בן רכב עומד לפני כל
,, הימים (ירמי' ל"ה י"ט) ובית הרכבים המה מבני יתרו כמה שנאמר המה

הקנים

ספרי זכרונות של כל שבט או משפחה על עריהם וגבוליהם , מיום בואם
לארץ עד כבושתם את כלה · ורק אז לא יפלאו בעניני המקראות ביהושע
(ט"ו ל"א) ובשמואל א' (כ"ז ו') השר לא העיר עליהם כלל החכם אייכהארן ,
אף לא החכם ממנו בלשון עבר געזעניוס (שבולת צקלג, דלג הספור בשמואל
א' שם הנצרך לענייני קורות העיר אשר אין זה מדרכו) · ולפי"ז יתראה למעיין
ספרת ראשונה בשופטים כלה וספורי שבט יהודה נקבצה , והנה אנלם היה
מקובל והשם ג"כ התחברות בני קיני אליהם ואל גבולם · ולפי הנראה היה
נחשב זה להם לדבר גדול בספורי קורותם , והיה ראוי להיות כן וביחוד כפי
דברינו לקמן , והכותב האלקי לא חדל מהלג גם הדבר הזה בין הכתובים
אע"פי שאין לו חבור אל הסמוכים ואליו ·

בשופטים (א׳ ט״ז) ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים את בני
יהודה מדבר יהודה אשר בנגב ערד וילך וישב את העם ·

הנה נפלא לפנות אל הקושי הרב אשר במקרא זה מצד מקום תלנו שאין לו
חבור והתקשרות כלל עם הקודם והמתאחר לו א) כי הוא נוגע רק מעט
לענינינו

א) לא אוכל לעצור במלים מהגיד פה דעתי על הקושי העצום כי יש לנו ב׳
השערות בזה ואולי גם שניהם כאחד טובים למבין א) אחרי שכל הספור
מעתניאל בן קנז נכתב כבר בס׳ יהושע (ט״ו ט״ו — י״ט) ונשנה כאן בשופטים
(א׳ י״א — ט״ו) נראה שכותב ס׳ שופטים העתיקו פה רק להשלים הספור
מכבישת שבט יהודה בא״י שמדבר מהתחלת הפרשה · אכן עיקר מקומו הוא
בס׳ יהושע שם בחשבון הגורלות והערים אשר לכל שבט · יוכל להיות איפא
שמקרא שלפנינו ובני קיני וגו׳ נסמך ג״כ שם בס׳ הגורלות של יהושע לספור
עתניאל בן קנז · ושם מקומו שחושב השבטים והערים ואיך ומי מהם בא
ונתישבו שם · וכנראה וספור הקטן שם מכבישת בני דן את עיר לשם (י״ט
מ״ז) המסופר באריכות בשופטים (י״ח) · וכאשר נעתק פה בשופטים הספור
מעתניאל בכפל נמשך אחריו ג״כ המקרא של ובני קיני אף שאין כאן מקומו ואעפ״י
שנשמט שם עתה, והרבה יש להראות כזה בתנ״ך ולדוגמא יספיק למעיין הספור
של אות חזקיה באליו במלכים וישעי׳ · ב) והוא היותר נכון ויוכל להתקשר
ג״כ עם אופן הא׳ שיתכן שפרשיות המדברות מקורות איזה שבט או משפחה,
נקבצו מספורים השמורים בע״פ או במכתב אצל כל שבט ושבט משפחה ומשפחה
ורוב ס׳ שופטים נתחבר כן לדעתנו · — ואין בזה חסרון ח״ו בקדושת
הספרים האלהיים · ומי פתי וכופר יטיל מום הלילה בפרשת בלק בעבור שנעתקו בה
שירות בלעם · ומפורש אמרו חז״ל (ב״ב י״ד ב׳) משה כ׳ ספרו ופרשת בלעם
(אעפ״י שאינם צורכי משה ותורתו וסדר מעשיו · רש״י) וכל כותב מספרי
תנ״ך כתב הכל ברוח אלוה אשר שרה עליו, יהיו הדברים דברי עצמו או דברי
זולתו וכלם מרועה אחד ניתנו — ודרך נכון היה זה באמת לפני כותב ס׳
שופטים לאסוף כל תולדות ישראל יחדיו, ולא הי׳ צריך רק לחבר הזמנים
והענינים · ויהיו א״כ הפרשיות של גדעון (וא״ו עד ט׳) קבוצות ספורים משבטי
אפרים ומנשה · ועמם ספורי יפתח (י״א י״ב) רק ממשפחת יפתח · ופרשיות
של שמשון (י״ג עד ט״ז) אצל שבט דן · ופרשיות האחרונות נראה בעליל
שנקבצו יחד ממקום הר אפרים, ורק עד״ז נבין מטיבתם זה לזה, שאין
עוד ענין כלל המחבר מעשה של פסל מיכה עם פלגש בגבעה · אכן ראש דברי
שניהם ירשים ממקום הר אפרים שמשם נלקחו · ומזה נבין בקל שינוי הלשונות
והענינים · ומבין גדול ימצא אולי בפרשיות של שבטי נגב הסמוכים לערב,
יותר מלות ערבית ודרכי לשונה, תחת אשר בפרשיות של שבטי צפון ומזרח
ימצאון יותר מלות ארמיות שמשם גבולן · ואכ״מ להאריך, ויש לנו בזה
דברי טעם · ועל כרחנו נאמר כן גם בגורלות של ס׳ יהושע שהם רק קבוצת

„שוכני אהלים, ואינם יושבי העיר ולכן היו נוסעים [עם] מקום תחנותם
„ממחוז אל מחוז כמו שעושים עוד היום הערביים ההולכים בשדה
„ובמקניהם וקניהם, ופעמים ישתנו למלך אחד וישבו בארצו, ואח"כ
„יסעו משם וישבו בארץ אחרת, ואלה הם מבני רכב שנזכרו בס' ירמיה,
„שאוה להם אביהם לא תבנו בית כת"ש המה הקינים הבאים מחמת אבי
„בית רכב וגו', ושם [בירעפי'] כאמר שהיו יושבי אהלים וכן תמלא בימי
„שאול שאמר לקני סורו רדו מתוך עמלק וגו', ואולי שגם עתה בני יהודה
„קראו להם לשלום כמו שעשה שאול" עכ"ל י והנה דבריהם נכונים במה
שהראו ונדעי ידותי' שבני הרכנים הם נוסעים במדבר, כיתר הערביים
(בעדואינען) ומבואר במקרא על המדינים, כי הם ומקניהם ואהליהם
ובאו כדי ארבה לרוב ולגמליהם אין מספר (שופטים ו' ה') ובני קני מדינים
היו· אפס שלא יספוק זה לדעתנו מ"מ, שאיך יתכן לומר שאחר ששבו לדת
ישראל ועלו מן הכנעניים שבארץ כנען לשבת את יהודה, חזרו אח"כ
ושבו עם עמלק היושב בקלה ארץ ערב, ונורד ישראל מאז ומקדם? ולמה
נסעו מגוי לגוי ולא בין ישראל משבט לשבט? גם לא ראה הרב אברבנאל
את הלחן שנלחן לרד"ק בסופו, והוא כמעלים עין שאיך ישבו עם הכנעניים
ביריחו בעת כבישת חברון, והלא כבר נשמדו הכנעניים משם בתחלת כבישת
א"י ככ"ל· אולם לא הישיבה עם הכנעניים לבד (הנוגע רק לרד"ק ואברבנאל)
יקשה עלינו, אלא שישיבת העיר עלמה היא היותר קשה והיא תימה
היותר גדולה על כל המפרשים והת"י שאיך יכלו להעלות על דעתם כלל,
שבני קני ישבו ביריחו, עיר אשר שרף יהושע באש והחרימה בלי לבנותה,
וספר הכתוב לחקום בימי אחאב כשא היאל בית האלי את לבו לבנותה
ונתקיימה בו קללת יהושע (מ"א ט"ז ל"ד) והנה גם לקמן (שופטים ג' י"ג)
נזכרה עיר התמרים פירשוה בני עמון ועמלק תיך ישראל וגם שם ת"י
יריחו, ואיך יתכן זה שזמן מעט אחר החרם נתישבו בה ישראל? אכן גם
ראש דבריהם שאחר שהלך לו יתרו אל ארצו כפי הנזכר בהתורה, נתישב
עם הכנעניים ביריחו, רחוק מאד ליודע גבולות ארצות, שהרי מדין היא
בקלה נגב א"י ובתחלת ארץ ערב, קרוב מהר חורב (שמות ג' א') ומבואר
במקרא כי ישמעאלים הם (שופטים ח' כ"ד) וכן משמעות המקראות
בתחלת (פ' וישב) ע"ש· ונזכרים לרוב ביחד עם עמלק ובני קדם (שופטים ו' ד')
ועמלקים המה ערביים ועוד היום נודע בפי הערביים אומה הנקראה
עמלק אשר משכנה בנעדבה של ערב על שפת ים סוף ושאול הכה עמלק
מחוילה עד בואך שור (ש"א ט"ו ז'), ונודע היום שתי מחוזות בערב
הנקראים בשם חוילה (ע' געזעניוס), והנה מבואר בתורה שעל בקשת

משה

„הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב (ד"ה א' ב' נ"ה) ועתה כשלכדו בני
„יהודה חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר
„התמרים, וכשלכדו בני יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני
„יהודה לשלום בהלחמם עם הכנעני שיעלו מביניהם ולא יוסיפו עמם כמו
„שקרא להם שאול בהלחמו עם העמלקי וכן עשו ועלו משם בשלום וישבו
„במדבר יהודה עם בני יהודה זהו הנראה לי מדרך הפשט ומדרך הסברא"
עכ"ל. המעיין בסוף דבריו ובלשונו יראה שרוצה לחזור ממה שהחזיק
בתחלה בת"י שעיר התמרים היא יריחו ובכ"ז אינו רוצה לבאר זה בפירוש
וסותם כ"כ אמרותיו עד שלא יוכלו להתפרש כלל, ובפרט אמרו „היו
„יושבים עם הכנעני בחברון בעיר סמוך לה נקראת עיר התמרים"
ואיך ישבו בעיר הסמוך אם ישבו בחברון? ואולי נ"ל „ובעיר סמוך לה"
וכו' אכן יהיה זה דבר חדש כנגד שתיקות המקרא שמספר רק עלותם מעיר
התמרים. ועכ"פ לא על יריחו יכוון עתה הרד"ק כנראה מלשונו עיר
סמוך לה נקראת עיר התמרים, ועוד שיריחו רחוקה מאד מחברון
לרוחב בנפת א"י. ומי לא יראה רב מבוכתו בכפל לשונו. „ועתה כשלכדו
„בני יהודה חברון היו יושבים עם הכנעני בחברון וכו' וכשלכדו בני
„יהודה חברון עלו משם בשלום כי קראו להם בני יהודה לשלום וכן
„עשו ועלו משם בשלום" וכל הלחץ הזה בא לו מאשר בקש לתרץ סמיכות
המקרא פה למה שלפניו, אשר כבר העירונו ע"ז. ורצה הוא לומר שבעת
מלחמת יהודה עם חברון היו יושבים בני קיני עוד עם הכנענים ובני
יהודה קראו להם לשלום. אכן ע"י פירוש זה ירע הדרך לנגדו מאד שהרי
יריחו היתה עיר ראשונה שכבשו בני ישראל בעלותם לארץ. ואיך ישבו שם
א"כ בני קיני אח"כ עם הכנעני בעת מלחמת יהודה בחברון שהיה זמן רב
אחר כבישת יריחו ולכן הוכרח לומ"ש היו יושבים עם הכנעני בחברון בעיר
סמוך לה נקראת עיר התמרים. אולם חוץ מזה יראה הקורא כאן עוד
ספק אחד אשר רצה הרד"ק ז"ל ג"כ להסירו בשיח לשונו כלאחר יד, במ"ש
ובימי שאול היו יושבים עם עמלק כי באהלים היו יושבים ונוסעים ממקום
למקום ור"ל שאיך ישבו אח"כ עם עמלק אחר עלותם מעיר התמרים אל
מדבר יהודה וע"ז תירץ כי נוסעים היו. ושנה דבריו אלה לקמן בשמואל
שם והרב אברבנאל ז"ל מבאר דבריו עוד יותר ונעתיק ג"כ מלשונו מה
שמתייחס לנו וז"ל „זכר הכתוב שבני קיני והוא יתרו שהיה חותן משה
„עלו מעיר התמרים שהיה סמוך ליריחו (רק סמוך, לא יריחו בעצמו)?
„כמ"ש בקעת יריחו עיר התמרים וכו'. והנראה שהם היו שם עם הכנענים
„ועתה עלו משם ובאו לשבת עם בני יהודה וענין הכתובים יורה כי היו
שוכני

נקל הוא עתה לקורא לשער את מגמתנו, שאחרי שמצאנו מן שע"ריף
עבדי"ז שאמנם חי"בר פורה תמרים לרוב, ונשנה עוד הדבר
הזה במקום אחר א), הלא קרוב בעינינו מאד לומר שעליה יכוון המקרא
בשופטים: וגבולה מסכים מאד לזה, שמדין ארץ מולדת בני קני היא
בצפונית מערבית של ערב, ושם ג"כ מקום חי"בר כפי ניבוה"ר
וענציקלאפעדיא · והנה גם הקול הנשמע מאז בישראל שנמצאו באיזה מקום
בני משה תחת מלכי ישראל ב) יהי לנו לעזרה שנקל נחלף חותן בחתנו,
ובני חי"בר הם בני קני חותן משה · גם יזכור הקורא מדברי ניבוה"ר
ששבט אחד מהם נקרא בני מיז"יאז · אולי היא מלה נשחתה באורך הימים
ממלת מש"ה · אולם מי לא יראה עתה השייכות בין שם העיר חי"בר
לח"בר הקני, אשר אולי על שמו נקראה כן, כי כפי הנראה אבי משפחה
רכבי היה, וקרוב מאד שלפני הגלות שב משפחת חבר לארץ מולדתם,
ושמה ישבו להם עיר ויקראו לה שם כשם אביהם חי"בר וכבר שערנו
שבני קני בכלל, או מקצתם שבו עוד לפני שאול המלך לערב ואולי חב"ר
או

שפליניוס (ספר ה' פ' ע"ז) בהאריכו זמן היות כת הלא אלפים מן השנים,
יעד לה מקום בסביבות עין גדי · והיא ג"כ במדבר יהודה בקצה הדרומי של ים
המלח, ומי יודע אם יד האויבים הנכרים בגלות בית ראשון השיגה גם אלה
הנודדים מאדם · ואולי נסעו בעת ההיא ממקומם עד יעבר זעם, ובהניח
האויב שבו לגבולם · או ששבו בימי בנין בית שני וחזרו במקומם הראשון וכמו
שמצינו בבני בנימין ששבו אל בית אל מקומם בתחלה (יהושע י"ח כ"ב ונחמי'
י"א ל"א) וכן בני יהודה לצקלג (יהושע ט"ו ל"א ונחמי' י"א כ"ח) ומצאתי
עוד בעפיפ"אניוס ספר א' שכת האיס"סאי יעמדו במחוזי נבטי"ה (היא
נביות חלק מערב הצפוני) ומואב, ובכל שפת ים המלח, והוא עפיפ"אניוס
התחבר לכת הלא אשר אנשיה שכנו עוד בימיו שם בנביות ומואב ע"כ וזה
יחזק עוד השערתנו לקמן שבני נא"ציר אשר הנה מא"מד המה בני נזיר
מבני יונדב בן רכב הנזירים · ואולי אותם ראה וידע עפיפ"אניוס ויש
לעיין בדבר ·

א) ז"ל הער"בעלאט (ביבליאטעק אריענטאל) „קהיאבר · שם מקום פוריה
„מאד בתמרים, במחוז העגי"אס · הגעגראף הפרסי יאמר כי קהאיבר יורה
„בלשון עבר מבצר (?) אכן באמת מורה יותר מבורג אנשים שכן התחברו
„שם היהודים להלחם נגד מחמדיים הראשונים" הקורא ישפוט אם השערתנו
לקמן על השם חי"בר לא תכון יותר ·

ב) רב נתן גאון בתשובתו לאלקי"רואן מביא בשם המדרש שנ"נ הגלה את בני
משה ואני לא מצאתי זה במדרש עד כה:

משה לחובב שילך את ישראל ביחד לארץ, ענהו, לא כי אל ארצי ואל מולדתי אלך (במדבר י' ל') נראה בעליל שהדרך אל ארצו אין זה הדרך לארץ כנען, כי לערב הלך אשר היא בנגב א"י והיה א"כ מחנה ישראל בין יתרו ובין א"י, ואיך איפא אח"כ בבא ישראל לארץ מצאו שם את בני יתרו? ומה לישמעאלים בכנען? ואיך נאמר ע"ז וילך לו אל ארצו?

כל התמיהות והספיקות האלה יובילונו אל ההשערה הקרובה מאד, שעיר התמרים הנזכרת כאן, אין זה יריחו — כדעת הרד"ק בסופו אך לא כדעתו שהיתה סמוכה לחברון — רק איזה עיר אחרת בארץ מדין הנקראת בשם זה· ואין זה חדש במקרא כי יותן שם אחד לשתי ערים שונים ורחוקים במגבם, כי יש לדעת שבימים הקדמונים ההם עוד לא נקרא כל מקום בשם עצם פרטי· והרבה מקומות נשמו רק בענינים אשר נמצאו סביבותם, כמו בארות אלים, ודומיהם· והנה בית לחם ביהודה נקרא כן בלי ספק רק בעבור אדמה פורי' ושמנה אשר סביבה, ומזאת הסבה בעצמה נמצא ג"כ בית לחם בחלק זבולן· וכן השם מגדל עדר· ע' מחקרי ארץ· וכנה ג"כ מקרה שתי ערי התמרים האלה, אשר נקראו כה ע"ש התמרים אשר סביבותם· ומעתה יבא הכל על נכון, שספר הכתוב כאן שבני קיני חותן משה עלו מארצם ועירם במדין הנקראת עיר התמרים וישבו במדבר יהודה· ויתכן לפי"ז מאד לשון עלו הנאמר לרוב במקרא על ההולך מדרום לצפון א) והנה כפי הנראה עזב רק חלק אחד מזה השבט את מקומו, וחלק ממנו נשאר בביתו, ולכן מצאנוהו עוד בימי שאול אצל עמלק ושם בית הקיני כי עמלק ומדין קרובים בגבולם· ומקום המלחמה שם מחוילה עד שור הוא מאמצע עד מערבית שלערב, ושם ג"כ מדין כנזכר· או שנאמר ששבו קצת מבני קיני ממדבר יהודה לביתם ועל ידיהם נתיחד כל השבט שם· ובכ"ז נשאר גם במדבר יהודה משפחה רבה, וממנה יונדב בן רכב ובניו אשר חייהם כחיי המדינים נוסעים באהלים ומואסים בתענוגים כמבואר בירמי' ב)·

נקל

א) ע' געזעניוס הורס ירד מ"ם בשם מיכעלים ראיות משמואל א' (כ"ה א'· כ"ו ב'· ל' ט"ו) שכתוב שם לשון ירידה מפני שההלך שם מצפון לדרום· וכבר קדמם בזה החוקר הגדול בההלוכות לשון יגבר הרא"בע ז"ל (בראשית ל"ח א' במדבר י"ג י"ז) וכל הספיקות שעורר עליו הרב בעל מאור עינים (פי"א) אינן מספיקות לבטל הכלל הנכון הזה·

ב) יוכל להיות כי למיחת כת האיסיים אשר עמדה אח"כ בישראל בימי בית שני ואשר מדרכה ג"כ לחיות חיי ההסתפקות, תוספתה זו היתה· וקצת זכר לדבר

התקשרות ובריתׂ עם ישראל כל ימי היות ישראל בארץ, ואם נכנס עיר חי"בר תיך שונא היה הדבר נוגע לכלל ישראל, כנזכר משופטים (ג׳ י"ג) וכן בני רכב אשר מהם יצאו ואשר נמצאו בישראל עוד בימי ירמיה, בלי ספק היה להם התחברות רב עם בני חי"בר אנשי משפחתם אשר שבו אליהם אח"כ כפי השערתנו למעלה׃ והיה כי יתפלא עוד איזה מעיין על ארוכות ימים של ממשלת המשפחה הלזו, אשר לפי דברינו נמשכה כבר בערך ג׳ אלפים שנה, נשיבהו שבערב אין זה חדוש כלל, וכל הארץ ההיא מלאה מקדמוניות כאלה גם בלשונם גם במנהגי יושביה א)׃

פה המקום להזכיר ג"כ ממשלת שבטים ומשפחות שונות מישראל בארץ ערב, אשר נתאמת בפי רבים מסופרי הערביים׃ כפי הלגיא"כאבי ואבולפע"דא החלה דת יהודית למשול בחלק ימ"ן, (אשר שם מדינת שבא) ע"י המלך הל"ב ושמו א"בו קיר"ב אַסַד (אריה בלשון ערבי) אשר נתיהד בערך ת"ש שנה לפני מחמ"ד, והוא ג"א תדנ"ך לב"א, בסוף ימי חשמונאים ב) המלך הזה היה ממשפחת חִמְיַר והערביים הסרים למשמעתו נקראים בני חמיר, והיונים יקראו להם האמער"יטעס׃ ג) המחוז הזה היה

א) פלאריאן בתחלת ספרו יעל קורות המוירען בשפאניען האריך בזה, וכן יאהן בהקדמת ותלמוד לשון ערב׃

ב) אכן אין ברור גדול בזמן זה בדת יהודית תוכל להיות שם יותר נושנת וקדמונית הרבה, כי אשר ידברו סופרי הערביים מאשר היה לפני מח"מד המה כמתששים באפלה, אחרי כי לא היה להם עוד סופר ומזכיר בימים ההם, והכל בנוי אצלם על קבלה בלבד׃ ונודע כי מלכי שבא יתהללו שהם מגזע שלמה באמרם כי המלכה בלק"ית הנקראה במקראי קדש בשם מלכת שבא, הרתה ממנו, ואחרי שבה לביתה ילדה בן יורש עצר אשר כל מלכי שבא הבאים אחריו יוצאי חלציו המה׃

ג) הערבעלאט ונלת יהוד, ויאהן במקום הנזכר׃ ומי יודע אם לא תהוראת מלה זו נתפשטה בנינו השמועה מתליאת יהודים ודומים אשר יותר יגליהם ג"כ שהם בני תשה, שחמ"יר בלשון ערבית אדום וכן בעבריות יין חמר הוא יין אדום׃ ודע שחמ"יר מורה ג"כ בערבית בן נכר׃ וקשה לסמוך הוראה זו אל הקודם׃ ואולי ע"ש שנתיהדו משפחת חמ"יר ונתנכרו בזה משאר הערביים׃ ויוכל להיות ג"כ שאחר כבישת והכנעת משפחה זו נמלטו ממנה אנשים הרבה לאחיהם היהודים בחי"בר׃ כמו בני נא"ציר היהודים שברחו לשם כאשר נביא לבלאה תהערבעלאט, ואחרי כי חמ"יר מורה ג"כ בערבית פתו בעברית חום, התרתרו מעי (איכה א׳ כ׳) ובהרבה שרשים נרדפו החום ומראה האודם

בלשונות

או מקצת משפחתו עמם · והיו"ד הנוספת היא מדרך הערביים בהרבה
שמות עצמיים ופרטיים משפת עבר, כמו אברהם קורים אבר"הים, ישמעאל
ישמעא"יל, ישראל ישרעא"יל, שלמה שלימ"ן, עמלק עמ"ליק, חכם חכ"ים
ודומיהם · והנה חבר הוא בערבית כהן — וכפי הנראה שבעין זה נקראים
בתלמוד כומרי פרסיים חבריא (קדושין ע"ב א') — הלא כאמר שמם
יעיד או גם המשפחה ע"ש יתרו כהן מדין? נצרף לזה עוד מ"ש הערבעלאט
(מלת לוט ומלת מדין) „שהמדינים הקדמונים היו נקראים עם שועי"ב
„(הוא יתרו אצלם) בעבור שיחשבו את יתרו לנביא משולח מהשם לגייר
„אותם · אכן בעתים האחרונים לא יחשבו עוד הסופרים הערביים את
„המדינים בין מספר שבטי ערב · ולכן יאמר הוא, שהם מהשבטים
„האובדים בתשך הזמן כמו אדיע"ען ודומיהם" · ולפי דרכנו נאמר שנשתנה
רק שמם, ואשר נקראו לפנים עם שו"עיב נקראו עתה בני חי"בר, שהוא
ג"כ שם אב אחד מבני אבות של משפחת יתרו, ואשר נכלל בו ג"כ שם
התואר שלו, כהן מדין · ומה שקרא ר' בנימין כי"בר בכ"ף לא יוקשה עלינו,
כי נודע אשר חי"ת ערבית עם נקודה בראשה, כפי אשר נמצא מלה זו
בא"בולפדא"ג וני"בוהר, נדמה לפעמים בקריאתה לכ"ף אך יותר הרבה
לחי"ת עברית אולם בצורתה דומה תמיד רק לחי"ת עברית או ארמית
כנראה בהשקפה ראשונה בשרשי לשון ערב, ומלות אח"ר ח"וף חט"א חט"ב
כח"ר וכו' יעידון ע"ז · והרוצה להסתפק עוד יאמר שאולי כי"בר (כקריאת
ר"ב היא הפוכה מן) ר"כב · כמו שו"חם חו"שם (א"ע פ' יתרו) והיו"ד נוספ'
כנ"ל · והתהפכות אותיות של שם עצם פרטי תלוי מאד בלשונות בני קדם
אלכ"סנדר קורים הערביים סכנ"דר א) וכפי הקרוב מאד עזבו גם בית
רכב את א"י בעת צרתה מגודדים רבים המציקים לה, וילכו אל ארצם,
ולכן ספר הכתוב בנבואת ירמי' (ל"ה י"ט) אשר לא יכרת איש מבית יונדב
בן רכב עומד לפני (ה') כל הימים, שנתקיימה אח"כ ועד ימינו אלה ·

ומאשר שמענו שבני חי"בר נוסעים בעבר נאמר ג"כ שמנהגי אבותיהם
המדינים בידיהם · גם דברי היהודים מאחלב ודמשק יתאמתו
שאינם יודעים מתלמוד כלל, ונקיים מאשמה זאת, בעבור שהתבודדו משאר
ישראל בעתים קדמונים מאד · ואולי גם איזה נביאים אין אתם · אך מי
יודע אם לא נמצא אצלם איזה ספרי קדש החסרים ואובדים מאתנו היום
כספר הישר וגד החוזה ומדרש עדו הנביא, כי כפי הנראה היה להם
התקשרות

א) ע' לקמן (הערה כ"ז)

הרבה נגד כל המתרים בדת יהודית, השנה את מלך הכושי הנקרא נע"גיש, א) אשר היה אז בכל גונדרי, ללחום נגדו, למען עזור את הגונדרים אשר תחת יד נא"ומש, ולכבוש ארצותיו, אשר נשארו אח"כ תחת יד הגונדרים מלכי כוש, במשך ע"ב שנה ב)׃ נאוא"ש בעצמו לא רצה להכנע והטביע עצמו במים ג)׃

אכן גם מלכי כוש ועמיהם היו יהודים זמן רב כפי דעתינו, ומבלי פנות אל קבלת הכושים בעצמם אשר יאמרו כי צדוק הכהן נשלח להם מהמלך שלמה להורותם דת יהודית, ומאז והלאה החלו למול את בניהם, ד) הנה נמצא עד היום אצלם מנהגים ונמוסים הרבה כ"כ מתורתנו הקדושה, על שכל היגיעות אשר יגע החכם געזעניוס ה) לנקותם מדת זאת שלא החזיקו בה מעולם, וגם אשר יגעו ע"ז הכושים בעצמם בימים האחרונים ו) אך לשוא ולריק תהייה, לעיני השכל אשר לנכח תחזנה׃ ואציג פה לפני הקורא קצת ממנהגיהם, ירא נא וישפוט׃ לא ידרכו במנעלים על מפתן היכליהם׃ האשה בנדתה והרואה קרי לא יקרבו אל פתח ביתם׃ וכן הנוגע במת יטמא ואל ההיכל לא יבא, עד ירחצו במים את בשרם וטהרו׃ הבימה אשר שם נקראת אצלם היכל (מלה עברית)׃ פסיליהם שם רק מצויירים לא מחוצבים או בולטים׃ קבלת התשובה הוא ע"י מלקות׃ לחם ההיכל יקרא בלשונם קרבן (מלה עברית) התענית שלהם היא מאכילה ושתיה כל היום כתענית שלנו׃ באסורי עריות יחזיקו ככל הכתוב בתורתנו, ויש להם קדושין עפ"י הדת או רק עפ"י חוקי המדינה׃ (פלגש) ובהם אינם צריכים כומר׃ לשמונת ימים ימולו בשר ערלתם׃ וחרפה להם להיות ערלים׃ בשר החזיר לא יאכלו, אף לא את הדם, ובעת"י הבלתי

נשחט

א) כן יקראו כל מלכי כוש כמו שנקראו כל מלכי מצרים פרעה (הערדעלאט שם) ולא כמו שנראה מבעלי ענציקלא"פעדיא שחשבוהו לשם עצם פרטי׃

ב) הערדעלאט שם׃

ג) ענציקלאפע"דיא שם׃ ושם יסופר ג"כ כי בימים ההם נתפשטה מחלת הפאקען מן הכושים לארץ י"מן ומשם לאייראפא׃

ד) (הערדעלאט מלת האבאש) וגם מלכיהם יתהללו כי מגזע שלמה יצאו, ויקראו שם המלכה שלהם מק"דה אשר הרתה ממנו וילדה בן יורש עצר (שם)׃

ה) ענציקלאפעדיא מלת אביססיניען׃

ו) בשנת 1450 למספרם היה מלכם א"לניף א"גד מלומד בדת הנוצרים, ויחבר ספר עיקרי אמונה בו יגול מעליו מעשת כומרי אייראפא כי אחזו בני עמו הרבה בדת יהודית, וכן ינקו עצמם הכושים עד היום מזה (ענציקלאפעדיא שם)׃

היה היותר גדול בארץ ערב, ועל רוב עושר וגדולת יושביה התפלאו הרבה מסופרי היונים ורומיים הקדמונים · ובספרי קדשינו נזכרה ארץ שבא לרוב, למבורכת בלבונה ובשמים זהב ואבן יקרה (מ"א י' א'· ישעי' ס' ו'· ירמיו ו' כ'· יחזקאל כ"ז כ"ב) ואנשיה לסוחרים כנעני ארצות· (יחזקאל שם· איוב ו' י"ט) תשוקתם לחכמה ודעת נראה בעליל מנסיעת המלכה אל המלך שלמה רק לשמע חכמתו כי רבה· שפתם היתה שפת ערב בכלל, אך משונה בקצת פרטים מלשון כושי (הנקראה ג"כ ע"ש שבט כוש בערב הצפונית) הנהוגה עד היום בכל ארצות ערב הנודעות היטב, האחת אשר לשון חמיר, נודעה עתה רק מספרים קדמונים, ונשאר בה עוד הרבה שירים יפים ומפוארים להלל· א) והיתה קרובה מאד ללשון עברית וארמית, יותר הרבה מלשון כושי, אעפ"י שגם היא קרובה אליהן מאד, ולשון כושית היום יחשבו החוקרים בלשונות כי מגזע החמירית יצאה ב)· מימי המלך היהודי אבוקיר"ב והלאה מלכו על י"מן י"א מלכים יהודים זה אחר זה, עד דהו נֻאוָס המלך הת"ג, שמי במאה הרביעית לאלף הה' ג) והוא זמן התחלת הגאונים· הוא החזיק וקנא לדת יהודית עד כי צוה להשליך אל גחלי אש לכל אשר ימרה בדת זאת· ובק"ראן (תורת הישמעאלים) מדובר ממנו ונקרא שם „ זאהעב אל:אכדוד" ר"ל הממציא גחלי אש· אלגיא כא"בי יאמר שהוא היה המלך האחרון ממשפחת ח"מיר, ואכזריותו הרבה

בלשונות בני קדם, וכפי הנראה לוקחו כלם מאם אשר לה שתי הסגולות האלה, ונמצאו בערבית ג"כ ח"ר וח"אר הראשון על החיותות והשני על אדמיתות, אפשר שבני ש"חאן המזכרים בדברי ניבוהר המה יתר הפליטה מבני חמ"יר, ששורש ש"חן (וא"לף ערבית היא כו"או עברית) בערבית וארמית ובתלמוד (בגמרא את שחונה יומא י"ג ב') מורה על החום, ומזה בעברית שחין·

א) יאהן שם· ומדקדקי ערב יספרו לסמן מחלוק הלשונות בין כושי"ת לחמי"רית שמלך אחד חמ"ירי אמר לגיר של מלך ועקקא תִב, וקפץ הגיר ממקום גבוה עד ששבר עצמותיו, שמלת תִב המורה בלשון חמי"רי ישיבה, מורה בלשון כושי קפיצה (ענציקלא"פעדיא מילת ארא"ביען) ואחשוב שאולי רעיון הקפיצה והישיבה נרדפים כ"כ בלשונות האלה עד שלהפך ג"כ ימצה המורה בלשון כושית ישיבה מורה בלשון חמירית שקרובה ללשון עבר, קפיצה ונכר לזה מצינו כעדר העזים שגלשו מהר גלעד (ש"ה ז' א') והנה גלש בלשון ערב היום שהוא לשון כושי מורה ישיבה, ובחבור המקרא כאן מורה קפיצה·

ב) ענציקלאפעדיא שם·

ג) יאהן שם·

ובעת יספוק לנו רק להראות עכ"פ שהשערת באסנא"גע (ספר ז' פ"ז מתולדות ישראל) „כי באו יהודים לעטיאפיען ממצרים אחר „החרבן בעת המרידה הגדולה שהיתה בקירענע ומצרים, בימי הקיסר „טראיאנוס, וזמן מעט קודם בר כוזיבא, שמרוב הלחץ פנו להם דרך „ממצרים לכוש, ומאז החלה דת יהודית למשול שם, גם מכוש באו דרך „מצר הים באב"אלמא"נדיב לארץ ערב ויסדו גם שם ממשלתם" אינה נכונה, ואין בדבריו ממש כלל, שמלבד שלא יתכן במשפט ישר לאמר, כי מורדים אשר יברחו מאדוניהם הנודדים ורודפים אותם עד השמידם, ייסדו עד מהרה בארצות מוזרות להם, שתי ממלכות, הנה כבר שמענו מסופרי ערב שדת יהודית החלה למשול בחלק י"מן עכ"פ יותר ממאה שנים קודם החרבן, וכן בכוש כנראה מפעלי השלוחים שהבאנו למעלה · ויותר יש לשפוט אשר העברים הנרדפים בקשו מפלט לתו אצל עמי הארצות האלה, כי אחיהם היו גם בדת גם בהתלחמה נגד הרומיים, שבמשך הזמן ההוא נלחם הקיסר טריאנוס נגד העבריים, אשר הצליח רק בתחלתו ולא בסופו, כי שב לארצו מבלי הכניעם (יאסט תולדות ישראל סי"ב פ"ח) ולפי הנראה נקשרו כל המרידות והמלחמות האלה במצרים וכוש וערב, בהמרידה הגדולה של היהודים אח"כ בימי בר כוזיבא, ממנה וממיסדיה נשתעפו ואליה שבו · החכם הגדול בקדמוניות מונט"ער, ראש הכומרים בזעעלאנד, דנה לברר כ"ז במחברת מיוחדת, וגם אנחנו דברנו ע"ז הרבה במ"א, אכן פה נדבר רק מהמתיחס לענינינו, שלפני המרידה הגדולה הזאת בא"י, התנא ר' עקיבא אשר קראו הרמב"ם ז"ל נושא כליו של בן כוזיבא, האדם הגדול ההוא אשר עוד בימי שיבתו, עם כל טרדתו ללמוד וללמד תורה שבע"פ אשר כמעט כלה על ידו נתחזקה ונתפשטה, ועם טוב לבו ורב אהבת אדם שלו, לכל עם ועם א) · לא כבו רשפי אש אהבתו וקנאתו ביחוד

א) דברנו זאת במ"א באריכות, ופה הוכרחנו לציין עכ"פ בקצרה קצת ממאמרי' בענין זה פן יטעה הקורא בדעותיו ונימוסיו הישרים אם ידמה רק מצד אחד, ואהבת לרעך כמוך זה כלל גדול בתורה (ירושלמי פ"ט דנדרים ה"ג וב"ר סוף פכ"ד) ודרש גזל גוי אסור ואין באין עליו בעקיפין ואסור להטעותו (ב"ק קי"ג א' וב' כפי פירוש התוס' שם בשם הערוך ודברי הרמב"ם היקרים בפירושו לכלים פי"ב מ"ז) וחביב האדם שנברא בצלם אלקים (אבות פ"ג מי"ד, כפי פירוש האמתי של התוי"ט שם דקאי על כל האומות וע' בהערה הסמוכה) ובג' דברים אוהב את המדיים (ברכות ח' ב') וכל השטרות העולים בערכאות של נכרים כשרים (גיטין י"א א') ובכלל היה מעביר על מדותיו (תענית כ"ה ב') ·

נשחט א)׃ את יום השבת שלנו ישמורו ולא יחללו · וכו' וכו' ·
בקלרה אין עם בכל חלקי אזיא ואפריקא אשר ידמה כ"כ במנהגיו
לעם ישראל ככושים האלה · וכל אלה הנימוסים נמצאים עוד אצלם עד
היום הזה · ומי יודע עוד כמה מנהגי ישראל גשנהו מאתם מעת אחזו
בדת הנוצרים? וזה היה כפי דבריהם בשנת 330 למספרם ע"י הכומר
פרומענציוס · ולכן, אם יצורף עוד לכל זה מה שנזכר בפעלי שלוחיהם
(ח' כ"ה) מהסרים של מלכת עטיופיא — והיא כוש — ושמה קנ"דקה,
שעלה לירושלים להשתחות לפני אלקים, וקרא בס' ישעיה, לא ישאר ספק
עוד שנגד הזמן הזה של פרומענציוס היו יהודים בכל עניניהם, וגם
הכומר ההוא לא היה בידו להטותם ממנהגיהם הראשונים מכל וכל · אכן
קצת קהלות לא נפתו כלל לקול הכומר הלזה ונשארו שם עד היום יהודים
הנקראים מכושים בשם פלא"שא (אולי נ"ש יהודים מפלשתים שא"י נקראה
בפי הקדמונים בשם פלשת מפני חוף הים אשר רק שם באו לרוב נוסעים
מארצות אחרות, ושמה גרו הפלשתים) · והנה השאלה מאנשי אלקיר"וואן
(היא קירענע של הקדמונים — הערבעלאט — ושמה בא אלדד הדני
מארץ כוש הקרובה לה · לא כמו ששמעתי מחכם גדול אחד שאלקיר"וואן
היא אלגיר) למר רב צמח גאון בדבר אלדד הדני ותשובתו שם עדים נאמנים
הם עד היום ממציאת היהודים וממשלתם שם בימים ההם · אולם על
מעמדם בימינו אלה, ונקלת ממשלתם בעדיהם אין לנו דבר ברור עוד ·
כותבי תכונת ארצות ידברו מהם בקצור נמרץ, ורק מעט מאשר הוציאו
מנסיעת החכם ברו"סע לשם · ואין בידינו עתה הספר ההוא · אולי נרחיב
הדבור אי"ה עליהם בת"א אחרי נשיג בקרוב כתקותנו ספרי ברו"סע
וז"אלט אשר נסע אחריהן · גם זה שתי שנים היה שם אדון אחד מארץ
פו"לניא ושמו זולקאפ"סקי, ובדעתו להדפיס חדושי נסיעתו בפעטרס"בורג
(בייאלאגע צור אללגעמיינע צייטונג 1823 נומר 14) · וכאשר
נשמעה מה בפיהם, אולי נדעה גם לשפט ולשער על היהודים מה
אתם ומאין המה ·

ובעת

א) הקורא יזכור כאן שהלכות שחיטה ובדיקה שהביא אלדד הדני מארץ כוש
כמוזכר בתשובת רב צמח גאון לאנשי אלקירוואן חנת ד"א תר"מ · ובמרדכי
ריש חולין ובתוס' שם נקרא הלכות א"י ולא ידעתי למה · ובש"ג שם הלכות
א"י, שהביא אלדד הדני · לרוף זה לא ידעתי ג"כ ענינו ·

קפודקיא א) וכל אלו בחלק אזיא, ובאפריקי ב) ובזפידינאו בזיפרין ג) וברומי ד) ובגליא

א) בירושלמי (פ"ט דיבמות ה"ד) אמר ר"ע מעשה שעשיתי מפרש בים הגדול וכו' וכשבאתי למגזה של קפודקיא, ובררתי שהיא קסרי"ה אחד הרגע"טוס בליליי"יא אספ"ערא, ושם נבאו לרוב שרי החיל של הפרסיים, ולפנים היתה קרית מלכי קפודקיא (פונ"קע רעאללעקסיקאן) ונקראה ג"כ מזאק"א (ואלאמעגוס ספר ה' רפ"ד) ובבבלי יבמות ספ"ב מגיזת קפודקיא ובירושלמי שם נקרא המקום ההוא בעצמו קסרין שבקפודקיא, וכן פ"ו ה"ו שם אמר ר' נתן מעשה שהלכתי לקסרין של קפודיא · ובמ"ק (כ"ו א') בש"ס דילן, נקראה בשתי השמות יחד, מזיגת דקסרי, וקרוב שם מזיג"א למזאק"א, ומה שהוא בשאר מקומות מגיז"ה או שיש לתקן או גם שנקרא לפעמים באותיות הפוכות כרוב שמות עצמיים בלשונות בני קדם, וכנזכר כבר (הערה ט') ושם היו ג"כ יהודים הרבה ושבור מלכא הראשון הרג מהם י"ב אלף (מ"ק שם) ונראה שהיה זאת בעת שכבשה מיד הרומיים אחר שצר עליה ימים רבים (אללגעמיינע ווערטגעשיכטע בהעתקת בויס גאדטען חלק ט' סי' 551) ויושבי העיר כפי הנראה שחקו על חיל הנצרים אותה לפני נפלה בידם וז"א (במ"ק שם) לקול כנורי דקסרי נבקעו חומות לודקיא (הסמוכה לקפודקיא) ואחר כך כשכבשה שבור ועשה בה הרג רב כמנהג הנצרים בימים קדמונים נהרגו גם היהודים בתוכם · ומובן בזה דברי הגמ' שם שלא הרג שבור יהודי מעולם רק בעיר הזאת בעבור שיושביה בכלל ובהם גם יהודים התלו בחילו וכפי משפטי מלחמה בימים ההם, וזה יהי' שלא כדברי רש"י ז"ל שמרדו שם היהודים ·

ב) ר"ה כ"ו סוף ע"א, אמר ר"ע כשהלכתי לאפריקי היו קורין למעה קשיטה, ועוד מתנו דריסת לשון אפריקי על מלת טטפ"ת · אמר ר"ע ט"ט בכתפי שתים · פ"ת באפריקי שתים (סנהדרין ד' ב') אולי כתפי הוא כספי המקום קרוב לים כספי עיין פ"ונקע

ג) ספרי פ' נשא וב"ק קי"ג סוף ע"א · כשבא ר"ע מזפירין (או כפי ספרי מזיפרין) דרש גזל גוי אסור וכו' · הואין זאת אי ליפערן? ושם היה מרידה גדולה של יהודים בימי טריאנוס מבלי דעת סבתה (מינטער) ·

ד) סוף איכה רבה וכבר היו ר"ג וראב"ע ור"י ור"ע נכנסים לרומי שהתחילו הם בוכים ור"ע משחק וכו' · והענין הזה בעצמו בש"ס דילן בסוף מכות אלא שכתוב שם בבל במקום רומי וצריך לתקן מהמדרש הנ"ל · ונודע ממקומות אחרים בש"ס שר"ג והזקנים היו ברומי לא בבבל בשום פעם, וממעשה דקטיעא בר שלום נדע ג"כ שר"ע היה עם הזקנים ברומי (הערה כ"ד) · וטעות כזאת קדמונית היא מאד מפחד מתוקף יד הרומיים, שכן מסיים שמעון כיפא אגרתו הא' „ קהלת בבל הנבחרת ומארקום בני (שהיה אז ברומי) דורשים בשלומכם " (הירא‏נימוס כרך ד' ח"ב דף 104) ונעלם זה מעיני החכם באסנאגע (סדר ז' פ"ו) שמתיגע לדעת מה לשמעון כיפא בבבל · גם מ"ש שם במדרש ושמעו קול המון מפטליילום ובמכות שם מפטולים ע"ם פסוע בזניהם ונ"ל מקפיט"ולים

והוא

ביחוד לאחיו ובני עמו הכתובים בלבה, ותקות הגאולה מתלהבת עוד בקרבו א) ונשא על אודותם בכל שלשה חלקי עולם הנודעים אז, לנחמם, לחזק את רוחם ולאמנם בל יתיאשו עוד מתוחלת ישועה, גם להטות לב שרי עמים אל בני עמו, ב) ונתלאהו בנהרדעא ג) ובגינזק של מדי ד) ובמגזה של קפודקיא

א) נודע איך ניחם ג' פעמים את ר"ג וחביריו שהגאולה קרובה לבוא (סוף מכות וסוף איכה רבה) ודרש עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ (סנהדרין צ"ז ב') וכד הוי חמי בר כוזיבא אמר דין הוא מלכא משיחא א"ל ר' יוחנן בן תורתא עקיבא יעלו עשבים בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא (ירושלמי תענית פ"ד ה"ח) ויוכל להיות א"כ שהסיום של ברייתא דר"ע בש"ס דילן (ברכות נ"ד א') יהי רצון שיבנה בה"מ במהרה בימינו המוזכר רק בע"י ולא בגמ' שם, הוא מדברי ר"ע עצמו תסכים לכיסף הגדול אשר לו ע"ז · והמאמר הכללי מתנו (באבות שם) „ חביב האדם שנברא בצלם אלקים וכו' חביבין „ ישראל וכו' וחבה יתירה נודעת להם שנקראו בנים למקום " מורה בבאור אהבת אדם שלו ויקרתו בעיניו בכלל (הערה כ"ג) ויתרון אהבה ויקר אשר נתן לבני עמו ·

ב) מעשה דקטיעא בר שלום ועם הקיסר (ע"ז י' א') יוכיח זאת, שדבר טוב על ישראל ונתגייר, ובמותו עפ"י פקודת הקיסר, השאיר מעותיו לר"ע וחביריו, וזה היתה ברומי, שמעשה הזה בעצמו רק בשינוי לשון ודרך הספור ומעטים שבארתי בת"א, מבואר לדעתי בדבה פ' ואתחנן מעשה שהיו רבותינו ברומי ר"א ור"י ור"ג וכו' וקטיעא בר שלום נקרא שם סנקליטו של מלך, ירא שמים, וקודם מותו מל עצמו כמו שהוא בש"ם דילן בע"ז שם, ולקמן תראה שהיה ר"ע עם הזקנים ברומי אע"פי שנשמט שמו במדרש שם · ויש לדעת שמנהג היה בימים ההם גם מאנשי כתות אחרות לנסוע לתכלית כזאת בארצות רחוקות — — וכ"ז שלא כדעת החכם יאסט (סי"ב פ"ט) כי נסיעת ר"ע היתה רק בריחה מפחד מפני הרומיים, שהרי ממשמעות לשונו ברוב הנסיעות אשר יספר הוא בעצמו וכמו שנביאם להלאה, נראה שהיה עוד א"כ חפשי ושאנן באין מחריד, ורק אחר המרידה של בן כוזיבא נאסר בבית האסורים, והיא היתה בסוף ימי ר"ע בשובו לביתו מכל נסיעותיו ·

ג) סוף יבמות וסוף ברכות · ושם נרשם תכלית הנסיעה לעבר את השנים, ודבריהם אמת · אולם בררתי בת"א איך ענין הזה בעצמו נקשר עם ענינים הכלליים של ישראל ·

ד) ב"ר פ' ל"ג וע"ז ל"ט א' וי"ד א' כגירסת רש"י ולא כתוס' שם וראיה משני המקומות הראשונים ובלא"ה דברי התוס' תמוהים ומשובשים שם למעיין · והנה מקום גינזק נראה לרחוק מאד מא"י מהאות דמ"ק (כ' א') ומעשה ומת אביו של ר' צדוק בגינזק והודיעוהו לאחר ג' שנים :

ויכניעם ויעשם לעבדים (הערבעלוט) ובשנה הרביעית נלחם נגד שבט
היהודים הנקראים בני נ"ליר ויכה מהם עם רב והנשארים ברחו לחי"בר
(שם ואבו"אלפדאג) וילחם עוד אחרי כן עם אחר שבטי יהודים · אולם באחרית
המלחמות נתן להם מכתבי חירות ומקום לגור בארצותיו (שם) ונודע
שאחרי מות מח'מד וגבוריו שבו הרבה מהערבים וביחוד הנוסעים בעבר
להיות חפשים כאשר היו בתחלה, ובניהם נשארו ג"כ הרבה שבטי ישראל
חפשים כאשר שמענו ·

אחרי כתבתי כל זאת ראיתי עוד במסעות ר' בנימין, בסמוך שם לפני
הספור אשר כבר הבאתי ממנו, דברים הנוגעים לנו וז"ל·
„ומשם (תפומבדיתא) דרך מדבר ארץ שבא הנקראת ארץ אלי"מן לצד שכנער
„כנגד הצפון מהלך ד"א יום במדברות, ושם חונים היהודים הנקראים
„בני רכב, אנוש (?) תימא (?) ובתימא ראש הממשלה שלהם ושם
„ר' חנן הנשיא מושל עליהם והיא עיר גדולה ומהלך ארצם י"ו יום בין
„ההרים הרי צפון ויש להם ערים גדולות ובצורות, ואין להם עול גוים
„עליהם, והולכים לשלול שלל ולבוז בז לארץ מרחק עד א) בני ערב שכיניהם
„בעלי בריתם והם בני ערב החונים באהלים דרך מדבר ארצם, ואין להם
„בתים, והולכים לשלול שלל ולבוז בז בארץ אלימן וכל שכיניהם, והם בעלי
„אדמה ובעלי מקנה, וארצם רחבת ידים · ונותנים מכל אשר להם עשור
„לת"ח היושבים בבה"מ ולעניי ישראל ולפרושיהם, אבלי ציון ואבלי ירושלים,
„ואין אוכלים בשר ואין שותים יין והם לובשים בגדים שחורים והם יושבים
„במערות או בבתים גרועים ומתענים כל ימי חייהם חוץ מן השבתות
„וימים טובים, ומבקשים תמיד רחמים לפני השם על גלות ישראל שירחם
„עליהם בעבור שמו הגדול, וגם כל היהודים אנשי ארץ תימא
„וטילימא"ס (?) שיש בה כמו מאה אלף יהודים ושם שלמון הנשיא ואחיו חנן
„הנשיא, והם מזרע דוד המלך ע"ה כי כתב יחס יש לשם, ומשגלות
„ב'לות לראש הגולה וכו'· ויש שם כמו ארבעים מדינות (בלשון ערבי
„קריות ועדים גדולות) ומאתים כפרים, ומאה כרכים (ערי מבצר בארמית)
„וראש המדינה תנ"אי · ושם בכל המדינות האלו כמו ג' מאות (אין ספק
„שחסר מלת אלף וצ"ל ש' אלף) יהודים, והיא עיר בצורה מאד, כי בתוכה
„זורעים וקוצרים, והוא מהלך ט"ו מילין באורך וט"ו ברוחב, ושם ארמון
הנשיא

א) אולי צ"ל עם בני ערב שכיניהם בעלי בריתם, וכמו ששמענו בימינו שהתאחדו
בני ענזה היהודים עם כת הווא"הבי מהערביים כמוזכר למעלה ·

ובגליא (פראנקרייך) א) וזה יהיה ממזרח (איירָאָפּא) עד מערבה בכל דרומית, היה גם בערב ובכוש ודבר עם מלכיהם, ב) ואחרי שובו לביתו עלה להם המרידה של בן כוזיבא אשר הוטעה ר"ע מתחלה להיות ידו נכונה עמו · ולא יפלא איפא איך נשאו בן כוזיבא והילו את נפשם למרוד ברומיים האדירים בימים ההם מאד, וללחום עמם אחרי נרדף ונשמד ישראל מהם זה כ"ג שנה כמעט עד כלותם, כי קוו על עזר אחיהם בשאר ארצות, וביחוד בבבל ערב מצרים וכוש, כנזכר· ובאמת בקצת מקומות האלה נשו בית ישראל ללחום ביושבי הארץ ואחר כן גם עם חיל הרומיים אך לא הצליחו באחריתם ג)·

נשובה לאחינו בערב· בימי מח"מד היו שם הרבה יהודים, וירבו ויעצמו ויהי להם מבצרים הרבה ומלכים בתוכם, בן שאנא"ה יספר בחי מח"מד שבשנת שלש להעגירא, נלחם עם הרבה מלכי ישראל, ויכניעם

והוא הקאפיטא"ל של רומי המפואר ששמה ישבו כסאות למשפט וברחוב אשר סביבה התקבצו תמיד כל נכבדי רומי·

א) ר"ה כ"ו סוף ע"א אמר ר"ע כשהלכתי לגליא וכו'·

ב) ר"ה שם אמר ר' עקיבא כשהלכתי לערביא הי' קורין לדוכרא יובלא· ובמדבר רבה (פ"ט) שאל מלך ערבייא את ר"ע אני כושי ואשתי כושית וילדה לי בן לבן מהו שאהרוג אותו ואשתי וכו' והודה מלך הערביים לר"ע· ובעין זה אך בשינוי לשון קצת בב"ר פע"ג אלא שחסר שם מלת עקיבא ובמקום אלא רבי נ"ל אולי ר' עקיבא· ונראה שערביא זה במדרש היא עט"יאפיא שנקראה ג"כ בימים קדמונים ער"ביא· ובזה יתכן מאמר המלך אני כושי ואשתי כושית· מפני שגם הכושים יצאו מערב לפי דעת חכם א' ענציקלאפעדיא (מלת אביססיניען) ומלך י"מן מלך מתחלה גם על כוש (יאהן בהקדמתו הנזכרת) ויהיה גם זה ראיה נגד דעת החכם הערען (ענציקלאפעדיא שם) שהעטיאפיים יצאו מגזע מצרים· וקצת יש ראיה ג"כ שהמלך ההוא היה אוחז בדת יהודית בימים ההם רק לא היה מ"ח ולכן שאל לר"ע והכו שאהרוג את אשתי, שאל"כ מה לו לר"ע עם שאלות· ואחרי שכבר שמענו שלשון כושית היום מגזע הערבית החמי"רית יצאה, וגם בערב עצמו היה לשון חמי"רית בימים קדמונים מתפשטת מאד לא יפלא איפא אם לא ידע בזעניום בשרשי לשון עבר שלו, למצוא שורש יובל לדכרא בערבית היום, ששמע ר"ע כשהיה בערביא, ובלי ספק נדברו כן אז בלשון המיר"ית אשר היתה קרובה מאד ללשון הקודש כמוזכר למעלה· וכפי הנראה עבר ר"ע דרך מצר הים בא"ב, אל = מאנ"דוב, מערביא לכוש ולאפריקי ואולי משם דרך ים האמצעי לג"ליא·

ג) עיין יאסט ומינטער שם ושם·

„פוליק"ש (ערב המאושרת) עד בואם אל הירדן וארץ נושבת · כל היושבים
„והמקומות האלה מאדום ומואב וכו' הנ"ל הדרומיים הם נקראים אראביא
„פולינ"ש · ושם במדברות האלה הוא המעבר הגדול מדברות חול
„כליב"נעא ולהגיע דרך ללכת לאמי"קא עד מולא הים הגדול ים אוקיינוס
„אשר בין המדברות האלה בו מדבר חבור ליהודים השוכנים כמו
„באהלים ובתי עצים ותולאותיו יגיעו למדברות ערב וישמעאלים, אשר
„שם יהודים רבים שרים גדולים עד אין מספר · ע"כ · ובפט"ב כתב וז"ל
„ולמעלה ממנו אחורי לאמיקא בתוך היבשה ימצא המדברות הגדולות
„מליבי"אה אשר באלה יגיעו למדבר חבור מקום אשר היהודים הרבים
„ומלכותם מצויים ע"ש · א) אולם המאמר היותר נחוץ לענייננו הוא
„בפי"ד שם ספורו מדוד הראובני המפורסם שבא לאיטליא ממדבר חבור
„כפי דבריו, ע"ש שנשאר המחבר מאד בל נחזיקהו למאמין לכל דבר או
„לדובר שקרים וז"ל שם" פה יכוחו יגיעי חפץ כי לא אחטא בספור
דברי וכפי מה שידעתי מפי החשובים וראיתי במכתב אנשי אמת · והיודע
האמת כי הוא לבדו האמת אף כי מקטני אמנה בהבלים אנכי, זאת הוא ·
בשנת רפ"ב באלף הששי שמועה שמענו מארץ הצבי דרך הדוגיות מוויניציא
במכתב עברי לאמר איך הגיע שמה יהודי אחד משבטים מגיד חדשות בקרב
הארץ וכו' לפי הנשמע מדבריו שאמר שהוא מן היושבים במדברות ההם
כבני הרכבים באהלים ; ומצבו במדבר חבור אשר באסיא מאיורי כו'
ולכלם יש מלכים ושרים ועמים רבים כחול אשר על שפת הים (?) „ע"כ
„ובסוף הפרק שם" לודת היהודי הזה ומעשיו לפי הנשמע, הוא קצר
הקומה דל בשר אמיץ לבב מתפלל גדול שחרחור מסיף נפשו בתענית, וכבר
עמד ששה ימים רצופים אשר התענה לילה ויום, לפי דברי הכותבים
עקר לשונו בלשון הקודש במעט בלתי מובן בעלג ע"כ הנה רשימת
הגבולים של מדבר חבו"ר מן ערב המאושרת ולהלאה מסכמת מאד לדברי
כל הכותבים שהבאנו עד הנה בענין זה, אעפ"י שכפי הנראה לא ראה
המחבר לאחד מהם, כי לא הביאם בשום מקום רק מאשר שמע משמועות
דוד הראובני · וזה בעצמו ראיה על אמיתת דברי דוד הנ"ל · גם רואים
אנחנו

א) דברי החכם המעיד שם (בדפוס פראג) אינם ברורים כלל, שרצה לשמוע מדברי המחבר שמדבר חבור הוא סמוך להודו וזה לא נשמע ולא ישמע שם כלל, ואדרבא בסוף פכ"ד כתב ששמע כי מלא"מיקא (הסמוך לחבור) לקאליק"וט מהלך ארבעים יום · גם מה שמצא שם בשם אגרת תימן אינו מבואר שם תאומה ·

„ הנשיא שלמ"ון, והיא עיר יפה עד מאד, ובה בנות ופרדסים, וטילימא"ס
„ כמו כן היא עיר גדולה ובה כמו מאה אלף יהודים, בלוה מאד
„ יושבת בין שני הרים גבוהים ושם אנשים חכמים ונבונים ובניהם עשירים,
„ ומטילימא"ס לכיב"ר ג' ימים" וכו' עכ"ל והנה עם כל השבושים אשר
רבו בספור זה, כאשר יראה הקורא בתחלתו בתלות „ בני רכב אנוש תימא"
אשר אין להם חיבור כלל א) ועם כל הגוזמות הרגילים במסעות האלה,
לא נוכל להכחידו מכל וכל בעבור הסימנים הרבים והרשימות בציוני
המקומות שנמצאו בתוכו באר היטב· ונתאמת לנו ג"כ ממקום אחר שמחוז
תימא הוא בצפון לערב השוממה (וויסטעם אראביען בזעניוס מלת תימא)
מסכים לדברי ר"ב אשר יגבולהו לצד שנער כנגד הצפון וכו' וההרים הרי
צפון וכו'· גם ידענו ששם גרו יהודים עוד במאה השביעית לנוצרים והיה
להם יד ושם בין המושלים ב), ויוכל להיות א"כ שאח"כ עלו בחזקה על
כסא הממשלה· ולכן רואים אנחנו בדבריו אלה עזר וסעד גדול להשערתינו,
שיתכן מאד שבמלת בני רכב יכוון אל בני יונדב בן רכב, וכל דרכי חייהם,
כפי אשר יספר מפרושיהם, שלא יאכלו בשר ולא ישתו יין ומתענים
ויושבים באהלים מסכימים לחיי בית הרכבים בירמי'· והנה ממקומם רק
ג' ימים לחי"בר, נראה א"כ שאב אחד לכל אלה השבטים והיא חבר הקיני,
ובני רכב הם שבט אחד מהם· ואולי בני כאליר (שהכם מא"מד כמוזכר
בהערבעלאט) היא מלה נשחתה מן בני נזיר והמה בני רכב הנזירים·

עוד מצאתי און לי בדברי ר' אברהם פריצול (חי בשנת ה"א רפ"ה לב"ע)
באגרת ארחות עולם שלו בכמה מקומות· וז"ל (בפ"י) „ המקומות
„ האלה סבבו ישראל ארבעים שנה במדבר הגדול והנורא אשר אחורי אראביא

פוליק"ס

א) כפי הנראה הם שמות שבטים שונים במקומות שונות· ואולי על מלת אנוש
יכוון החכם ניבוהר באמרו ונמצא במסעות ר"ב שבט אנעס"סי·

ב) שמואל בן אדיה יהודי דר בתימא בערב, באמצע מאה הששית לנוצרים,
המושל הגדול ומשורר מהולל אמר"י א"ל קי"ס הפקיד בידו מאה כלי מלחמה
בעת הלכו לקיסר רומי לבקש מחסה מפני נגד אויבו· שמואל שמר אצלו הכלי
מלחמה באמונה, מבלי פנות אל יפלרת אמר"עש בן אבו"שמר שיתנם לידו,
עד כי אמונת שמואל בשמירה זו היתה למשל א"כ בפי הערביים באמונת
אומן (ענציקלאפעדיא מלת אמרי בן אלקיס) אכן במקום אחר (קאסי"רי
ביבליאטעקא אראביקא הישפאניקא קודן 299) ראיתי „ שא"מרי א"לקיס
„ בעלמו הסתיר עצמו אצל שמואל האדיר והעלוס אז מאד, עד בא עיר
„ מתלכי רומי" ולא אוכל עתה לעמוד על מקור סתירה זו·

מה בפי הנוסעים והחוקרים החדשים, ויספיק לנו כעת רק אשר העירונו את לב הקוראים ע"ז ועל החכמים מחברי השולמי"ת וידי"דיה אשר ישגיחו ויתבוננו תמיד לכל הנוגע לעם ישראל בכלל, אתפלא איך לא שתו לב לענין הגדול הזה, ותקותינו כי לימים העתידים יתיגעו להפיץ אור לנו בארץ מאפליה הזאת. וביותר יש לחכות כזאת מהמשכילים המהוללים החברים החדשים מברלין המוצאים עתה לאור „מכתב עתי לידיעת עם ישראל" אשר כפי הנראה רבה תשוקתם ורוח בינתם להגיע בציונים למקומות לעתים המתיחסים לקורות בית יהודה. ועל כל אלה עינינו אל החכם המבקר הגדול ד"ר יאסט (שמו העצמי לא נודע לי רק בראשי תבות) המחבר ספרי תולדות ישראל. איש אשר גלה עמוקות מני חושך הקדמונית, ועינו החודרת צופיה על הליכות העת וכל סבותיה. וכל דבר הקטן עד כה בעיני רוב הסופרים, היה אצלו לראש פנה, לדעת לשום כל דבר במועדו ובמקומו. הוא יעמול גם בזה להודות לנו חדשות ונצורות, כמאה נפשי מאד למו דבריהם.

הוי מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה, ארחיק נדוד אלין במדבר, סלה.

ש' י' רפאפורט

אנחנו מדבר ח"בור בחי"ת לא כמו שהוא במסעות ר"ב בכ"ף, ונתחזק גם בזה משפטינו· גם דרכי חייהם של בני ח"בור שכתב מפורש שהם כבני הרכבים באהלים וככה מנהגים של דוד הראובני משם, מסכימים מאד לדברי ר"ב ויותר עוד לדברינו שהם מבני רכב משם, ומקיימים יותר עוד נבואת ירמיה לא יכרת איש מבני רכב עומד לפני כל הימים· אולם סיום פי"ד יאמין השערתינו (הערה י"ב) שנמצאים בבני חיב"ר ג"כ איזה שרידים ממשפחת ח"מיר· ואולי ידברו ג"כ כלם עוד שפת חמיר"ית האובדת כעת מיתר הערביים ונמצאה רק בספרים והיתה קרובה מאד ללה"ק יותר הרבה משפה ערבית הנדברת היום, כאשר זכרנו, ומזה בא שעיקר לשון דוד הראובני היה בלשון קודש רק בלתי מובן כעלג, כנהוג בכל לשונות קרובות ונבדלות רק במעט, וכאשר יהי' איש האלאנדי כעלג בעיני אשכנזי אעפ"י שעיקר לשונו אשכנזית· ולו יהי' כן מה רבה היתה התועלת הנמשכת מנסיעת איזה חכם שם עוד הפעם, לשמוע אנשים מדברים לשון הנחשבת עד כה למתה, להבין עי"ז יותר הרבה ספרי ערב הקדומים, גם הרבה מלות וחבורי מקראות הזרים בספרי קדשינו·

אכן עוד יהודים משבט אחד יש לחפש במחוז הזה של אדום מדין ועמלק, כפי מה שנמצא בדבה"א (ד' מ"ב מ"ג) „ומן בני שמעון הלכו להר „שעיר אנשים חמש מאות וגו' ויכו את שארית הפלטה לעמלק וישבו שם „עד היום הזה" ואין ספק שעד היום הזה של ד"הי הוא כבר אחר שבו ישראל לארצם בימי כורש, א"כ לא הגלו בני שמעון משם כלל· וקרוב לומר שגם בגלות הרומיים נשארו עם יתר הערביים באהליהם ומעונתם· וכבר אמרנו שאין להתפלא על קדימות משפחות כאלה המתחנות בערב עד ימינו, שככה סגולת הארץ הנפלאה ההיא·

סוף דבר· נראה בעליל שארץ ערב וארץ כוש בכללה (אשר לערב תחשב גם היא מהקדמונים כנזכר) לא נחקרה עוד היטב מפאת יושביה הרבים המחזיקים בדת יהודית הקדמונית· החכם ניבוהר לא עבר על פני כלה, וכן החכם זעעצען אחריו, אשר גם לא הצליח לשוב ביתה עם בשורותיו החדשות והרבה מאד נשאר איפא לתור ולחקור בפנימית הארץ הזאת ודתות יושביה· ושמורה היא עוד לאיש משכיל יודע שתי הלשונות עברית וערבית על בוריין, ורוח החקירה נוססה בו לבוא עד יסוד כל דבר ולא מעט יאגור איש כזה עניינים הנחוצים מאד לידיעת תולדת עם ישראל, ולהבנת הרבה מאמרים סתומים בספרים הקדמונים· או אז יתגלו אולי ג"כ ספרים חדשים הנעלמים מאתנו עד הנה· ולכן גם דברינו אף אם קרובים מאד לשכל ישר הולך, בכל זה לא נוכל להחליטם עד נמצא עוד

וויר האבען הייטע אין דער הפטורה דיא וויר מחר חדש נעננען, איינען אבשניטט דער געשיכטע געלעזען, דיא זיך צווישען דעם ערשטען רעגענטען אונזערער נאטיאן, זיינעם קראָנ־פרינצען יונתן אונד דעססען הערצענספריינד דוד עראייגנעטע׃

עז איזט ניכט צו צווייפעלן, דאס דיא הייליגען בעגייסטערטען מענ־נער, וועלכע דיזע געשיכטען דורך געטטליכע איינגעבונג אויפ־צייכנעטען, געוויס איינע דער לעבליכסטען אבזיכטען האטטען, זאלכע אויף שפעטערע צייטען צו ערהאלטען, אונד דאס זיא אונס נאך זאָ פיעלע טויזענד יאהרע איינגערענק בלייבען מעגע, אום בע־לעהרונגען אונד אונטערווייזונגען דארויס צו שעפפען׃ ניכט זאָ דיא פראָפאן־געשיכטע, דיא פאָן קיינער העהרען קראפט געלייטעט וואָרדען; דיזע איזט אלזאָ אונטער אנדרען אויך מיט פאבעלן, אונוואהרהייטען, מיט אונצולעסיגליכען אונד ווידערשפרעכענדען בעגעבענהייטען, פילליייכט אויס אונוויססענהייט, פילליייכט אויס נעבענאבזיכטען פערוועבט׃ עז איזט צוואר דעם געלעהרטען אלס דעם וועלטמאן העכסט נאָטהווענדיג אויך עטוואס דאפאָן צו קעננען, אום דיא שיקזאלע אונד וועלטבעגעבענהייטען, לייידענשאפטען אונד דענקונגסארטען דער פערשיעדענען מענשען אין פערשיעדענען יאהר־הונדערטען צו בעאָבאכטען, אום זיך דאס פיר איהן ניטצליכסטע אונד אנווענדבארע צו בעמערקען; אלליין אונזערע הייליגע געשיכטע וואָ ווערער צוזעטצע, אונוויססענהייט, נאָך נעבענאבזיכטען בייא איהרער הינשרייבונג הערדשטע, מיססען וויר מיט אנדרען אויגען בעטראכטען, אונד אונס פעסט איבערצייגט האלטען, דאס זיא פאָן נביאים ואנשי הרוח, הייליגען פראָפעטען אונד בעגייסטערטען מעננערן, אויפגעצייכנעט וואורדען, אום אונז אויף אונזערע וואהלפארטה הינידען צו לייטען, אונד אונזערע גליקזעליגקייט צו בעפערדערן; זאָ שפריכט דער ווייזע קעניג: (**דברי חכמים כדרבנות, וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד**)․ „רעדען „דער ווייזען זינד לייטונג וויא איינגעזענקט (אין דער זעעלע), דיא „רעדען דער זאממלער אללע זינד פאָן איינעם הירטען געגעבען“ (קהלת י״ב י״א)․

איהר וויסט מיינע ליבען, דאס איך דיזע בעמערקונג, דיא אייך פילליייכט איבערפליסיג שיינט, ניכט אומזאָנסט פאָראן שיקע׃ אייניגע אונטער אייך האבען מיר פאָר קורצעם, מיינונגען איבער

דיזען

איבער דען

מאָראליש - רעליגיעזען ענדצוועק

דער

הפטרת מחר חדש;

אין פאָרטראג

אם שבת מחר חדש כסלו תקפ"ב

פאָן

יהודה בן־יונה לבית יוטלש׳

רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה וכשאתה מתפלל אל תעשה תפלתך קבע אלא רחמים ותחנונים לפני המקום שנאמר כי חנון ורחום הוא ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה ואל תהי רשע בפני עצמך: [אבות פרק שני משנה י"ג]׃

ראבי סימאָן זאגטע: „זייא אויפמערקזאם ביים שמע „לעזען אונד געבעטה, ווען דוא בע־ „טהעסט, זעהע עז ניכט אלז איין אויפגעלעגטעס גע־ „שעפט אן, זאָנדערן אלז איינע גנאדע אונד בארמ־ „הערציגקייט פאָן גאָטט, דאס ער דיך אנהערט, וויא „עז דען אין דער שריפט הייסט (יואל ב׳ י"ג): ער איזט „גנעדיג, לאנגמיטהיג, פאָן אונענדליכער הולד „אונד בעדענקט זיך דעם בעזען׃ זייא אויך ניכט „אונגערעכט געגען דיך זעלבסט" (אבאָט ׳ב אבשניטט משנה 13.)׃

נאָטהווענדיג איזט · זאָ שפריכט דער ווייזע קעניג: **אל תהי צדיק הרבה ואל תתחכם יותר למה תשומם**, „פֿרעממלע „ניכט צו פֿיל, אונד פֿערלאנגע ניכט דער ווייזערע צו זיין, ווארום „ווילסט דוא אין פֿערצווייפֿלונג געראטהען“? (קהלת ז׳ ט״ז)· פֿערנער זאגט ער **כי ברב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסיף מכאוב**, „צו פֿיל קליגלען, צו פֿיל פֿערדרוס, צו פֿיל וויססען, צו פֿיל „ליידען“ (קהלת א׳ י״ח)· עבען זאָ אונטערוויזען אונז דיא ראבבינען אין אנזעהונג דער צו בעאָבאכטענדען צערמאָניאלגעזעטצען אויף דיא ערהאלטונג אונזערעס לעבענס צו זעהען, אונד דיספּענזירען אונז פֿאָן זעלבען, ווען צו בעפֿירכטען שטעהט דאז לעבען דאבייא איינצוביסען, זיא זאגען: **וחי בהם ולא שימות בהם** (יומא דף פ״ה ע״ב)· אין דיזעם גייסטע לעהרעט אויך ראבבי כאמועל: **כל היושב בתענית נקרא חוטא**, „ווער זיך קאסטייעט הייסט איין „זינדער“ (תענית י״א ע״א), אליין שווער, זעהר שווער איזט עז דיזע מיטטעלשטראסע צו פֿינדען אָהנע אויף אבוועגע צו געראטהען, אונד איינעם טהייל ניכט צו נאהע צו טרעטען· גאָטט האט אלזאָ דורך זיינע רעליגיאָן אונס זאָלכע געצייגט, ער האט אונס פֿאָרשריפֿטען געגעבען, יעדעם זיין ציעל געזעטצט אונד געוויססע צייטען בעשטיממט, וואָ זאָ צוזאגען וויר דער זעעלע איהרע נאהרונג רייכען, דאז הייסט, וואָ וויר אונס מיט דעם וואהרען אונד גייסטיגען בעשעפֿטיגען זאָללען · עז זינד אונס געוויססע צ ײ ט ע ן בעשטיממט אונזער הערץ צו ערהעבען, אונס יענער ריינען גייסטערוועלט צו נעהערען, אום אונס אין דער צווישענצייט צו בעוואהרען, אונס ניכט פֿאָן דער זיננליכען וועלט היגרייסען צו לאססען, דאצו געהערט פֿאָרציגליך **קריאת שמע ותפלה בזמנם**. וויא עז הייסט: **ודברת בם** וכו׳ **בשכבך ובקומך** אונד **בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה**, „פֿריה ווילסט דוא מיך הערען, פֿריה שיקע איך „מיך צו דיר אונד הארדע“ (תלים ה׳ ד׳)· אויף דיזע ווייזע האבען אונזערע פֿראָממגעזיננטע פֿאָרעלטערן צור רייניגגייסטיגען בעשעפֿטיגונג איהרער זעעלע, צור הייליגען אנדאכט אונד אנבעטהונג גאָטטעס בעשטיממטע ש ט ו נ ד ע ן דעס טאגעס געוועהלט, אונד אונזערע ווייזען לעהרער, איהרעם בייאשפּילע פֿאָלגענד, אונס **תפלות שחרית, מנחה וערבית** איינגעריכטעט ·

אבער

דיזען וויכטיגען געגענשטאנד געאייסערט, דיא נאָך צו בעלייכטען
נעטהיג זינד, איך ביטטע אייך אלזאָ דיזעס צו בעהערציגען, אונד
בייא געלעגענהייט געבדויך דאפאָן צו מאכען. איך צווייפלע ניכט
דאס װען איהר צו רייפערען יאהרען קאָממען װערדעט, איהר זעלבסט
דיזעס רייטליכער ערוועגען ווערדעט אונד בעקיננגען, דאס ניכטס אין
אונזערער הייליגען שריפט זאָ געריננג איזט פיר דען נאכדענקענדען,
דער עז מיט ריינעם רעליגיעזען הערצען בעטראכטעט. דאס עז איהן
ניכט צו זיינער ערבויאונג אונד בעגליקונג פיהרען זאָללטע.

זאָ איזט עז אויך מיט דער געדאכטען ערצעהלונג. אונזערע וויזען
לעהרער האבען אנגעאָרדנעט, זיא דען שבת פאָר ראש
חדש צו פערלעזען; איהרע אבזיכט וואר ניכט דארום וויל דאז
וואָרט מחר חדש דארין שטעהט, ניין! זיא האבען איינען אנ־
דערן נוטצען דאמיט פערבונדען, אונד ערהעבליכעס גוטע דאמיט
בעצוועקען וואָללען.

דעֶר מענש בעשטעהט אויז איינעם קערפער אונד איינער זעעלע,
ביידע זינד אויף איינע אונז אונבעגרייפליכע וויזע פערבונדען
אונד פערוועבט: איינס קאן אָהנע דאז אנדערע הינידען ניכטס
ווירקען, ביידע זינד אבער ענטגעגען געזעטצטע וועזען; דער קער־
פער היישט דאז זיננליכע, דאז פערגעגגליכע, דאז אייטלע, דאז
ליידענשאפטליכע, דיא זעעלע הינגעגען, דאז גייסטיגע, דאז פאָרט־
דויערנדע, דאז װאהרע, דאז ערהאבענע· דער קערפער שטעהט
מיט דער אירדישען וועלט אים פערהעלטניססע, דיא זעעלע מיט
דער גייסטיגען, דיזע זאָלל בעשטיממען, יענער זאָלל ווירקען, דיזע
זאָלל אָרדנען, יענער האנדלען, אונד פאָן איהרער הארמאָניע אונד
איינטראכט העננגט אונזערע בעשטיממונג אונד גליקזעליגקייט אב־
דען זאָ וויא דער מענש, דער זיך נור פאָן זיינען זיננען בענעבעלן
לעסט, דעם פיהע גלייך איזט, וויא דער הייליגע דיכטער זאגט:
ואדם ביקר בל יבין נמשל כבהמות נדמו, „דער מענש
„אין העכסטען ווירדען, וועןן ער קיין ווייזער איזט, פעהרט הין וויא
„דוממעס פיה״ (תלים מ״ט כ״א), זאָ אונווייזליך ווערע עז אויך
אויף דער אנדערן זייטע, וועןן דער מענש זיך ניכט אום זיינען קערפער
אונד זיינע בעדירפניססע בעקיממערן, זאָנדערן זיך נור מיט שפעקו־
לאטיאָנען, דענקען אונד גריבעלן בעשעפטיגען וואָללטע, אונד דאז
פערנאכלעססיגען, וואז איהם צו זיינער געזונדהייט אונד ערהאלטונג

נאָטהווענדיג

„כי הם כוללים האמונות היסודות כלם; שהרי ק"ש הוא קבלת עול מלכות
„שמים בפסוק שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד. והוא יחוד שמו הגדול ית'
„ושהוא אלהי ישראל וכו' והוא דבקות הלב ומחשבותיו בכבודו ובגדלו
„ובידיעת דרכיו עד שיאהבנו בכל לבו ובכל נפשו, וכן הנזהר בתפלתו
„לכוין לבו למה שמוציא מפיו. אין טהרת הלב גדולה מזה שהרי מזכיר
„תהלת השם ושבחיו, ומודה במלכותו ושהוא משגיח על כל יושבי תבל
„ושומע תפלת כל פה ושבידו הכח והגבורה והיכולת לתת לכל שואל משאלו
„ושהוא רב חסד וגומל טוב לחייבים ושאר ההודאות ותהלות הנפלאות
„הנכללות בתפלה; דעססען הויפטאינהאלט קורץ געפאסט: רבי
„שמעון לעהרט היר ניכט וויא (אנדערע פערשטעהען), דאז
„געבאָטה דעס שמע לעזען אונד דער פערריכטונג דעם געבעטהס;
„דא דיזע ביידען שאָן פאָן מאָזעס אויז געבאָטהען זינד; זאָנדערן
„ערמונטערט צור אויפמערקזאמקייט, עמפפינדונג, בעהערציגונג
„אונד אנדאכט דאבייא אויף, וויל אונטער אללען געבאָטהען,
„ק"ש אונד תפלה דיא פאָרציגליכסטע, דיא לויטערהייט דער זעעלע
„אונד דיא אנהענגליכקייט אן גאָטט בעפערדערנד זינד".

אלזאָ ק"ש אונד תפלה האבען איהרע בעשטיממטע צייט!

בעפאָר דער מענש צו זיין טאגווערק געהט, אונד בייא בע-
ענדיגונג דעסזעלבען, דאז הייסט, מאָרגענס אונד אבענדס.
אונד זאָ איזט אויך אללע וואָכע דער טאג שבת דאצו בעשטיממט,
אום זיך מיט דיזען וואהרהייטען צו בעשעפטיגען, אונד זיך גאנץ
דען בעטראכטונגען איבער אונזערע בעשטיממונג צו ווידמען. אונד
ווידערום ראש חדש, דער ערשטע טאג אים מאָנאטה, אום
בייא אבוועכסלונג, איבער דאז פערגאנגענע נאכצודענקען, אונד
דאז קינפטיגע פערהאלטען פעסטצוזעטצען. זאָ בעשטהען
וויר אויך: **ראשי חדשים לעמך נתת, זמן כפרה לכל
תולדותם**; לעגט דער כוזרי אויס: **תולדות החדשים**,
„וואז זיך אין דענזעלבען עראייגנעט"! אונד זאָ ווארדע אין פאָ-
ריגען צייטען דיזער טאג דאמיט געפייערט, דאס מאן בייא געלעהרטען
אונד פראָפעטען אונטעררכיט איינהאלטע: **מדוע את הולכת
אליו היום לא חדש ולא שבת**, „ווארום ווילסט דוא עבען
„הייטע צו איהם רייזען, וואָ ווערער נייאמאָנד נאָך דוהעטעג איזט"?
(מלכים ב' ד' כ"ג) ווארדע שונמית געפראגט. יערע בעטראכטונג
דיא אונס אלזאָ צו אונזערער בעססערונג אונד פאָללקאָממענהייט

פיהרט

אבער ניכט דאז הערזאגען קאן אונס פֿראממען, נור אנדאכט
אונד ערבויאונג, ניכט דאז טומולטארישע, דאז שרייענדע
בעווירקט יענע אנדאכט, ניין! אינערעס עמפפינדען, מיט רוהע
אויף איינעם פלאץ בלייבען, קיין וואָרט אויזשפרעכען אָהנע דאבייא
נאכצודענקען, דאז זינד דיא ערפֿאָרדערליכען נאָטהווענדיגקייטען
צום געבעטהע׳ דיא תפלה איזט צום קטורת פֿערגליכען, וויא
עז הייסט: **תכון תפלתי קטורת לפניך משאת כפי
מנחת ערב**, „לאס מיין געבעטה וויא וויירויך פֿאָר דיר שטייגען;
„מיינע הענדע פֿאלטען וויא איין אבענדאָפּפֿער" (תלים קמ"א ב');
קטורת הייסט דבר שבסמים, וועלכעס אין געהיים געשעהען
מוז, אויך דבר שהנשמה נהנית ממנו, וואָ דיא זעעלע
דאז מייסטע דאפֿאָן גענייסט׳ דאהער דאז געבעטה גערייש־
לאָז, אין שטיללע אונד רוהע מיט אנשטאנד אונד עמפפינדונג
פֿערריכטעט ווערדען זאָלל *).

הירויף האט ר׳ שמשון געזאגט: הוי זהיר בק"ש ובתפלה!
דער געלעהרטע פֿערפֿאססער דעס יין לבנון ערקלעהרט
דיזע שטעללע זעהר ריכטיג מיט פֿאָלגענדען וואָרטען: „לאו למאמר
„שיהא זהיר שלא לבטל ק"ש ותפלה או שיהא זהיר לקרות ק"ש בזמנה
„ותפלה בזמנה, דפשיטא מצוה דאורייתא היא, וכדאמרינן במסכת
„חגיגה מעות לא יוכל לתקן זה שמבטל ק"ש שחרית וערבית, וזמן ק"ש
„נמי דאורייתא היא כדתנן בריש מסכת ברכות ומה ענין זה למסכת
„חסידים? אלא הוי זהיר במצות הללו ק"ש ותפלה לשום לב לכל מאמר
„ומאמר שמוציא מפיו לפי שאין בכל המצות ענינים המטהרים את הנפש
„והגורמים דבקות השם כמו ק"ש ותפלה למי שמקיים אותן בטהרת הלב,
כי

---

*) איך בעהאלטע מיר פֿאר איבער **תפלה** קינפֿטיג מעהר צו שפרעכען׳ פֿיר איצט זייא מיין הערצליכסטער וואונש פֿיר דיא גאטטעספֿירכטיגען אונד ווירדיגען פֿארשטעהער דער סינאגאגען היר אויזגעשפראכען: זיא מעגען צור אויפֿרעכטהאלטונג אונזערעס גאטטעסדינסטעס, דען רעליגיאנסווירדיגען, אונד אונס אין דען אויגען אנדרער גלויבענסגענאסען העראבווירדיגענדען מיסברויך דעס אונאנשטענדיגען שוואטצענס אים הייליגען גאטטעסהויז אבשאפֿפֿען, וואפֿיר זיא דער היממעל בעלאהנען, אונד דען אינניגסטען דאנק אללער גוטדענקענדען אונד געבילדעטען מעננער איינערנדטען ווערדען.

ליעבע, דאס זיין פאטער זיינעטוועגען בעקיממערט זיין ווירד, איהן צור ריקקעהר בעוועגטע. **לכה ונשובה פן יחדל אבי מן האתנות ודאג לנו,** „קאם לאס אונס צוריקקעהרען, מיין פאטער „מעכטע זאנסט דיא עזעלינען אויסער אכט לאססען, אונד וועגען „אונזערער בעזארגט זיין“ (שמואל א׳ ט׳ ה׳). וויא בעשיירען דריקט ער זיך געגען זיינען בעדינטען אויס. ניכט זאגט ער **ודאג לי,** פיר מיך, זאנדערן **ודאג לנו,** פיר אונס; ער גאב זיך אלזא קיינען פארצוג. וויא ריהמליך איזט זיינע שפארזאמקייט אויף דער רייזע! דא ער נור דאז נאטהווענדיגע מיטגענאממען, אבשאן דיא פאמיליע בעגיטערט וואר, אונד דעסוועגען אין פערלעגענהייט געריטה; וויל ער גלויבטע שמואל געשענקע מאכען צו מיססען, דיא איהם מאנגעלטען, **הלחם אזל מכלינו ותשורה אין להביא לאיש האלהים,** „דאז בראד איזט אונס אויסגעגאנגען, אונד איין „אנדערעס געשענק קעננען וויר דעם געטטליכען מאן אויך ניכט „ברינגען“ (שם ז׳), ריעף ער זיינעם בורשען צו. וויא בעשיירען ער זיך בעטראגען, אלז שמואל איהם דען גראססען פאסטען דער איהם בעפאר שטעהט ענטדעקטע, אונד ער זאלכעס זעלבסט זיינען נאהען פערוואנדטען פערהיימליכטע, **ואת דבר המלוכה לא הגיד לו,** „דיא רעגירונג בעטרעפפענד ענטדעקטע ער איהם, „(זיינעם אהיים) ניכטס“ (שמואל א׳ י׳ ט״ז), ווירד פאן איהם ערצעהלט. זעלבסט בייא דער ערשטען פעראנשטאלטונג צו זיינער הולדיגונג, הילט ער זיך צוריק, ביז ער דורך איינען וויעדערהאלטען געטטליכען אויסשפרוך אויפגעזוכט ווארדע, אונד אלז מאן דיא געריננשעטצונג, דיא איהם פאן איינער ניעדריגען ראטטע ווידערפאהרען, אהנדען וואללטע, שפראך ער: **לא יומת איש ביום הזה,** „אם הייטיגען טאג מוס ניאמאנד אומס לעבען קאממען“! (שמואל א׳ י״א י״ג), אונד פערצייהעטע גראסמיטהיג. ניכט קליינמוטה, ניכט קריכענדע פורכט וואר עז, וויר פינדען יא דאז געגענטהייל, דען אלז דיא אנשי יבש גלעד זיינען בייאשטאנד בעדירפטען היס עז: **ויקח צמד בקר וינתחהו וישלח בכל גבול ישראל ביד המלאכים לאמר אשר איננו יוצא אחר שאול ואחר שמואל כה יעשה לבקרו,** „ער נאהם איין פאאר רינדער, „צעררים אונד שיקטע זיא דורך דיזע אבגעארדנעטען אין אללע „גרענצען ישראלס, אונד ליעס דאבייא זאגען: וועך ניכט אינז פעלד

צ׳הט

פיהרט, איזט דיזעם צייטפונקטע אנפאססענד: דא זיך היר איינע פעריאָדע בעענדיגט, אונד איינע נייע פאָלגטע, דיזעס קאן אלזאָ דער מיטענדצוועק זיין ווארום אונזערע ווייזען אויך דיזע הפטרה בעשטימטמט האבען דען שבת טאג פאָר ראש חדש צו לעזען.

מיינע טהייערן צוהערער!

איהר וויססעט אויז דער געשיכטע, דאס דיא נאטיאָן ביז צו שאולס רעגירונג איינע טעאָקראטישע פערפאססונג געהאבט, דאז הייסט זיא איזט אונמיטטעלבאר דורך געטטליכען איינפלוס אונד זיינע פראָפעטען געפיהרט וואָרדען, צו יעדער וויכטיגען אונטערנעהמונג וואורדע זיא דאן פאָן דענזעלבען אויפגעמונטערט, בייא יעדער פעדנאכלעססיגונג זיינער געבאָטהע פאָלגטע דיא שטראפע. דיא אויסגעצייכנעטע פערוואלטונג וואָללטע איהנען ניכט געניגען, זיא פערלאנגטען איינע וועלטליכע, זיא פערלאנגטען איינען קעניג, דער זיא, וויא דיא אנדערע נאטיאָנען רעגירען מעגע, אללער וואָרנונג אונגעאכטעט, דאס זיא נאָך ניכט אנפאססענד ווערע, בעהארדטען זיא בייא איהרעם פאָרזאטצע; ניכט איינגעדענק, דאס וואָן גאָטט עז פיר זיא ניטצליך געפונדען. ער געוויס פיר זיא איינע זאָלכע איינריכטען לאססען, דען וואז אויף דעם נאטירליכען וועג צו פינדען, פיהרט ער אָהנע וואונדער אויס, זיא בעהארדטען אויף איהרען פאָרזאטץ, אונד מיטליידיג מיט איהרער שוועכע ערוועהלטע גאָטט דען בעסטען, דען ערעלסטען אונטער איהנען.

וואן וויר שאולס קאראקטער אונטערזוכען, פינדען וויר אויזגעצייכנעטע טוגענדען, דיא איהם אייגען וואָרען. ער וואר איין פאָלגזאממער אונד צערטליכער זאָהן, אָבשאָן ער דער אנזעהנליכסטע אונד שענסטע דער נאטיאָן וואר, וויא עז הייסט:
ולו היה בן ושמו שאול בחור וטוב, ואין איש מבני ישראל טוב ממנו, „ער האטטע איינען היפשען אונד יונגען „זאָהן מיט נאהמען שאול. אונד עז גאב קיינען מאן פאָן דען „קינדערן ישראלס היפשער אלז ער“ (שמואל א׳ ט׳ ב׳), זאָ בילדעטע ער זיך ניכטס דארויף איין. אלז זיינעס פאטער דיא לאסטטהירע פערלאָרען גינגען, בעגאב ער זיך זעלבסט אויף דיא רייזע, מאכטע פערשידענע רייזען, ביז דיא צערטליכע קינדליכע ליעבע

איהן פאָן זיינער העהע · וויא קליינליך , וויא שוואך וואורדע ער
דאדורך , פאָן דיזער צייט שרעקטען איהן דיא פירכטערליכסטען
שאטטענבילדער , איין טריעבזין בעמעכטיגטע זיך זיינער , ער זאה
אין זיינעם טרייען זאָהן , אין זיינעם אינניגסטען פריינד , זיינע ערג-
סטען פיינדע · ער גלויבטע זיך פערראטהען אונד קאָננטע ניכט
ווידערשטעהען , וואָמיט איהן זיינע איהן פאָלטערנדע איינבילדונג
טיישטע , זעלבסט זיינע נעכֿעהרטען שיענען איהם פערדעכטיג , אונד
געגען אללע זיינע אומגעבונגען ווארד ער מיסטרויאיש , אונד דאן
ערביטטערטי **בן נעות המרדות** , ,, אונגעראטהענער ווידערשפענ-
,, סטיגער זאָהן ‟ , זאָ שאלט ער זיינען זאָהן יונתן אין אונזערער
הייטיגען הפטורה , אלזאָ וואורדע זיין הייזליכעס גליק צעררים-
טעט · וויר זעהען דיא ערשטע בליטהע דער קעניגליכען ווירדע הינוועל-
קען , וואז איזט דיא זאנפטמוטה , דיא נאכגעביגקייט , דיא מילדע ,
וואז דיא שטאנדהאפטיגקייט , דער העלדענמוטה , דיא איהן פאָר-
מאלס בעקליידעטען ; זאָ שוואך איזט דאז מענשליכע הערץ , זאָ
לייכט קאן עז פאָן דען העכסטען טוגענדען צור אונטוגענד , אונד זאָ
שטופפענווייזע צום לאסטער זינקען · זאנפטמיטהיג , עדעל , פעסט
אונד מוטהיג זאהען וויר דען ערשטען קעניג ישראל׳ס האנדעלן , נון
זעהען וויר איהן אויף איינמאהל אויפברויזענד , שוואך , פערצאגט
אונד ראכזיכטיג ! וויר קעננען דאהער דיא ניטצליכע לעהרע דארויס
שעפפען וועלכע דער ווייזעסטע דער מענשען אין זיינען שפריכען אונס
גיבט : **מכל משמר נצר לבך כי ממנו תוצאות חיים** ,
,, פאָרציגליך וואכזאם זייא אויף דיין הערץ , עז איזט דיא לעבענס-
,, קוועללע ‟ (משלי ד׳ כ״ג) · וויר מיססען אונס דאהער פאָר דעם
ערשטען פעהלטריטט היטען , אונד פאָרזיכטיג אונס בעוואהרען ,
דאס וויר ניכט אויף אבוועגע געראטהען ; דען באלד זינד וויר דער
זינדע נעהער געפיהרט , אונד פאללען אין דיא שלינגען דעס פער-
פיהרערישען לאסטערס , דאן הייפען וויר פערגעהען אויף פערגעהען ,
פערברעכען אויף פערברעכען , זעהען דען אבגרונד דעס פערדער-
בענס פאָר אונס , אונד קעננען ניכט מעהר צוריקקעהרען · דיזעס אונד
נאָך פאָלגענדעס לעהרט אונס דיא הפטורה , נעהמליך : דאס וויר
ניכט אללעמאהל וואן אונזערע ווינשע ניכט ערפיללט ווערדען ,
זאָלכעס צו אונזערעם נאכטהייל האלטען , אונד אונס דאריבער
גרעהמען זאללען ; דען אונזערע קורצזיכטיגקייט בעגעהרט ביזוויילען
זאָלכע

„ציהט אונטער דער אנפֿיהרונג שאול'ס אונד שמואל'ס, מיט דעם-
„סונן רינדערן זאָלל זאָ פֿערפֿאהרען ווערדען“ (שמואל א׳ י״א ז׳).
ער פֿערשפּראך: **מחר תהיה לכם תשועה כחם השמש,**
„מאָרגען זאָלל אייך הילפֿע קאממען זאָבאלד דיא זאָננע הייס שיינט“
(שם ט׳). גריף זיינע פֿיינדע אן, אונד אָבשאָן דיא נאטיאָן גענצליך
פֿאָן קריגעסגערעטהה ענטבלעסט וואר, דא איהרע פֿיינדע אללע
געלעגענהייט דאצו בענאָממען, וויא עז הייסט: **וחרש לא ימצא
בכל גבול ישראל כי אמרו פלשתים פן יעשו העברים
חרב או חנית,** „אים גאנצען לאנדע ישראל, וואר קיין שמיד צו
„פֿינדען; דען דיא פלשתים זאגטען, דיא עברים קעננטען זיך שווערד
„אונד שפּיס פֿערפֿערטיגען לאססען“ (שמואל א׳ י״ג י״ט). דעם אָהנע-
געאכטעט ענטפֿלאממטע ער זיינע קריגער, ליס זיא ניכט ראסטען אום
דעם זיגעס פֿעלליג געוויס צו זיין.

**זאָלכער הערויִשער מוטה, מיט בעשיידענהייט,
זאנפֿטמוטה אונד הערצענסגיטע פֿעראיינט,**
זינד דיא אויפֿפֿאללענדסטען ציגע אין שאולס קאראקטער. וויר
פֿינדען נאָך מעהר שפּורען אין דיזער הפטורה פֿאָן זיינער זיטטענ-
ריינִיגקייט אונד ענטהאלזאמקייט בעצייכנעט, אונד אומזאָנסט זאגען
אונזערע וויזען ניכט: **כבן שנה שלא טעם טעם חטא.
מחר אתה ובנך במחיצתי,** „דאס נעהמליך שאול דיא
„נעהמליכע גליקזעליגקייט עררייכט, דיא שמואל צו טהייל
„וואורדע“ *).

נון לאסט אונז דיזען גראָססען מאן פֿאָלגען! איין איינציגעס פֿרויענ-
געשפּרעך: **הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו,**
„שאול שלעגט דיא טויזענדע אונד דוד זיינע מיריאדען“! שטירצטע
איהן

---

*) וויא זעהר דיזע ערהאבענען טוגענדען שאולס פֿאָן דער גאטטהייט זעלבסט
געווירדיגעט ווארען בעווייזט איינע שטעללע אים תלמוד מועד קטן דף י״ו
ע״ב, וואָ גאטט רעדענד מיט דוד אנגעפֿיהרט ווירד אונד צו איהם שפּריכט:
אלמלא אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו. זיה
ערקלעהרונג מהרש״א בעין יעקב. מאן לעזע אויך דיא פֿארטרעפֿליכע אונד ריכטיגע
ערערטערונג דער שטעללע אים תלמוד יומא: שאול באחת ועלתה לו
דוד בשתים ולא עלתה לו. בספר של״ה הקדוש.

„זיכער קעניג איבער ישראל, איך ווילל גערן נאך דיר דער צווייטע
„זיין, זעלבסט מיין פאטער פערמוטהעט ניכטס אנדערס" (שמואל
א׳ כ"ג י"ז). ווערער נייד נאך אייפערזוכט הילטען איהן איינען אויגענ-
בליק אויף, ניכט אללעס פיר זיינען פריינד צו וואגען, אום איהן צו
רעטטען, וויא דיא משנה זאגט: **אהבה שאינה תלויה בדבר
זו אהבת דוד ויונתן**, „אונאבזיכטליך, בלאס איבער איינשטימו-
„מונג דער זעעלען וואר דיא פריינדשאפט דוד׳ס אונד יונתן"; זא
ערצעהלט דיא הפטורה גלייך אים איינגאנגע: **ויאהבהו יהונתן
כנפשו**, „יהונתן ליעבטע איהן וויא זיך זעלבסט". וויא גליקליך
איזט איין מענש, דעם זא איין פריינד צו טהייל ווירד. וויא וואהר
שפריכט היראיבער סאלאמאן דער ווייזע: **אהב טהר לב חן
שפתיו רעהו מלך**, „איין מאן מיט ריינעם הערצען, מוענ-
שענפריינדליך אים געשפרעך, דעססען פריינד איזט דער קעניג
(משלי כ״ב י"א).

בעמיהעט אייך איינען זאלכען פריינד צו ערווערבען. הייליג זייא
אייך דיא פריינדשאפט, זיא אלליין פערזיסט אונס דאז
לעבען. וויר וואללען גאטט ביטטען, אונס טרייע פריינדע צו שענקען,
דיא מיט אונס גלייך געזיננט, דיא טוגענד ליעבען, אונד דיא רעליגיאן
פערעהרען; דאמיט וויר מיט דוד אויסרופען קעננען: **חבר אני
לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך**, „איך האלטע מיך צו
„דענען, דיא דיך זעהרען אונד דיא דיינע בעפעהלע האלטען"
(תלים קי"ט ס"ג), **אמן**.

רעליגיעזער

זאָלכע דינגע, דיא אונס מעהר שאדען אלז נוטצען, זאָ וויא עז דער פֿאלל געוועזען ווערע, ווען דיא נאטיאָן קיינען קעניג ערהאלטען העטטע. וויא אָפֿט געשיהט עז, דאס ווען אונזערעם פֿערלאנגען ניכט געוועהרט, אונזער געבעטה אום איינע זאכע ניכט גלייך ערפֿיללט ווירד, וויר ענטוועדער דיא שעפֿפֿונג איינער אונגערעכטיגקייט אנקלאגען אונד געגען איהרע איינריכטונג מורדען. אָדער געגען אונס זעלבסט זאָ אונגערעכט צו זיין פֿפֿלעגען, אונס פֿיר אונגינסטלינגע דער גאָטטהייט, צו האלטען, דיא אונס פֿערשטאָסט, אונד איהרע גנאדע אונס ענטציהט. וויר קרענקען אונס מיט פֿאָרווירפֿע אונד שטאטט אונס פֿאָרצונעהמען אונס נאָך בעססערן צו וואללן, איילען וויר פֿערצווייפֿלונגספֿאָלל, דעם לאסטער ענטגעגען. הירויף קאן דיא משנה ציעלען מיט דעם שלוסזאטצע: **אל תהי רשע בפני עצמך**, „זייא ניכט אונגערעכט געגען דיך“! נעהמליך ווען אויך דיין פֿלעהען אונגעוועהרט בלייבט, זאָ גלויבע דאָך ניכט דיך אלס פֿערוואָרפֿען; זאָנדערן טרויע דער גיטע דעם אללפֿאטערס, דא ער דיין וואָהל בעססער קעננט אלז דוא; דאהער דיינער ביטטע ניכט וויללפֿעהרט; ווייל דיא געוועהרונג צו דיינעם אונגליקע אויספֿאללען ווירדע. ערקעננע מיט דעם הייליגן פּזאלמיסטען: **צדיק ד׳ בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו**, „אויף אללען זיינען וועגען איזט „דער העדר גערעכט, אין אללען זיינען האנדלונגען גיטיג“ (תלים קמ״ה י״ז), אונד רופֿע מיט דעם תלמודיסטען אויז: **כל מה דעביד רחמנא לטב עביד**, „אללעס וואז דיא גיטיגע פֿאָרזעהונג פֿיר אונס בעשליסט, איזט צו אונזערעם בעסטען.

לאסט אונס דריטטענס איינען בליק אויף דען אונפֿערגלייכליכען פֿריינד יונתן ווערפֿען! מיט וועלכער טרייע, מיט וועלכער אנהענג-ליכקייט ווירד זיינע פֿריינדשאַפֿט געגען דוד געשילדערט, זיינע עהרע, זיין לעבען, זיין גליק, יא זעלבסט דיא ליעבע זיינעס בערויערנסווירדיגען פֿאטערס אָפּפֿערט ער אויף, דיא אונשולד אונד אונאויפֿלעזליכע פֿריינדשאַפֿט צו רעטטען, **למה יומת מה עשה**, „ווארום „זאָלל ער אומגעבראכט ווערדען, וואס האט ער געטהאן“? (הפטרה), פֿראגט ער ערשראָקען, ער וואוסטע וואָהל, דאס נאך דעם גאנג דער דינגע, דוד רעגירען ווירד; וויא ער זעלבסט זיך אויס-דריקט: **אתה תהיה למלך על ישראל, ואני אהיה לך למשנה, וגם שאול אבי ידע כן**, „דוא ווירסט איינסט

אָ ווען איהר דיעס אללעס אין דעס רעדנערס הערץ זעהן אונד לעזען קעננטעט! דאז ווינשע איך, דאז מיכטע אויך אללע ווירקען, אונד איהר ווערדעט איינשטיממיג איין אמען רופען, דאז, וויא דיא אלטען וויזען לעהרען, אין דיא היממעל דרינגט, אונד דיא האָהע קראַפֿט בעזיטצט אללע שווארצען פֿער· הענגניססע צו צערניכטען, דיא דען מענשען בעדראָהן· דאָך דאז הערץ מוס זיך אין וואָרטע קליידען, ווען וויר אונס פֿערשטענדליך מאכען וואָללען! אן קראַפֿט צו רעדען געבריכט עז מיר ניכט, אונד ווען איך גלייך, וויא מיר מיין גאָטט בעפֿאָהלען, קיין בראָד אס אונד קיין וואססער טראנק פֿאָן אבענד ביז אבענד — מיין גייסט לעכטע אין אנשויאונג גאָטטעס אונד ענטבעהרטע אָהנע אונוויללען דער לייבליכען קאָסט· וויר צייגטען עז, דאס וויר שטארק גענוג זינד אויפֿצואָפּפֿערן דאז פֿלייש דעם גייסט; וויר צייגטען עז, דאס וויר טאגע לאנג פֿערווייַלען קעננען אין גאָטטעס היילינגטהומע! דער טאג האט זיך געווענדעט, שאָן שטרעקקען זיך דיא שאטטען דעס אבענדס — אבער אם אבענד ערשט ווירד עז רעכט העלל אין אונס, אונד ווען דיא זאָננע אונטערגעהט, דאן זינד וויר ריין *).

דאז זאָלל דער פֿערזעהנונגסטאג בעווירקען פֿיר הייטע, פֿיר׳ס לעבען. —

אם אבענד ערשט ווירד׳ס העללע ווערדען, אונד ווען דיא זאָננע אונטערגעהט זינד וויר ריין.

פֿריה, אלס דיא זאָננע אויפֿגינג, ווארען וויר שאָן היר אין דעם העררן הויזע, אונד אונזערע שטיממען ערהאָבען זיך צו אונזרעם פֿאטער דא דראָבען· — הייטע וואר אונזער ערשטער גרוס, דאנק אונד פרייז דעם גאָטטע דעס היילס אונד דער גנאדע· הייטע וואר אונזער ערשטער געדאנקע: „ער, גאָטט אונד זיינע ליעבע“· — אונד ווען אויך דיא קליינען נאָך שליפֿען; דיא ערוואקסענען ווארען דא, אונד שויעטטען צו איהם· —

אונזער

---

*) והיה לעת־ערב יהיה־אור־ובא השמש וטהר·
פֿערגלייכע זכרי׳ י״ד, ז׳. ויקרא כ״ב, ז׳. דיזע ביידען ווערזע זאללען עטווא אין דער רעדע ניכט ערקלערט, זאנדערן — אבגעווענדעט ווערדען·

רעליגיעזער פָארטראג

געהאלטען אם פערזעהנונגסטאגע ביים שלוסגעבעטהע נעילה אין דעם נייען איזראעליטישען טעמפעל צו האמבורג פָאם העררן פרעדיגער סאלאָמאָן *).

קעננטעט איהר יעטצט אין מיין הערץ שויען, געליבטע! יעטצט אין דיזעם אויגענבליקקע — אָ איהר ווערדעט דיא פרעדיגט ניכט הערען — ניין, זעהען ווערדעט איהר איינע פרעדיגט וויא זיא זעלטען געהאלטען ווירד פָאן מענשענצונגען, אונד ווערען זיא נאָך זאָ בערעדט, איהר ווערדעט זעהן, וויא אין הערץ זעליג איזט אין דעם געדאנקען אן גאָטט, אן זיינע ליבע, אן זיינע טרייע, אן זיינע בארמהערציגקייט אונד גנאדע; זעליג אין דען געדאנקען, עז האבע נון וויעדער דיזן פאטער געפונדען, פָאן ווֶעלכעם עז זאָ וויט ענטפֶערנט וואר, אונד דער פאטער האבע דאז צוריקגעקעהרטע רייאיגע קינד פָאן נייעם אויפגענאָממען, פָאן נייעם אן זיין הערץ געדריקט, פָאן נייעם געליבט, אונד פעסטער שמיגט זיך דאז פרעהליכע קינד אן דען בוזען דעס פאטערס, אלס פירכטע עז, עז האבע איהן דאָך נאָך ניכט גאנץ פיר זיך געוואָננען, זיעהט איהן צוואר לעבעלנד, אבער אונטער טהרענען אן, דער פאטער אבער רופט איהם צו אין דען זאנפטעסטען ליבעסטענען: „עטנאָמי־„מען איזט דיר דיא זינדע, דיין פערגעהען פערזעהנט. מעהר דען צופאָר ליבע איך דען צוריקגעקעהרטען"! —

א ווען

---

*) דיא געעהרטען לעזער דעס בכורי העתים ווערדען עז אונז דאנק וויססען, דאס וויר איהנען דיזע פארטרעפליכע פרעדיגט מיטטהיילען. נור זאלכע פארטרעגע זינד אים שטאנדע דאז מאראלישע געפיהל צו ערוועקען אונד דאז הערץ דער צוהערער צו ערבויען. — —

האָהע הימּמעלס • אנשטאלט — — אויך איך! אויך איך! — שויען
וויר נור פֿרעהליך דאָרטהין! אונזערע קינדער זינד גוט אויפֿגעהאָ•
בען! „דיא זאָננע גינג אונטער, אבער זיא זינד ריין". —
„אָם אבענד ערשט ווירד'ס העללע ווערדען, אונד ווען דיא זאָננע
„אונטערגעגעהט זינד וויר ריין".

אלז דיא זאָננע באלד אים מיטטאג שטאנד, בעגאָננען וויר אונזער
צווייטעס געבעטה (אונזער מוסף), אונד ניכט נור, דאס וויר
ניכט מידע ווארען אונזערע העגדע אונד אונזרע הערצען צו גאָט•
טעס טהראָן צו ערהעבען — ניין, וויר וואורדען נאָך אינדרעכטיגער
אונד נאָך געשטימּמטער דורך דיא פֿאָראנגעגאנגענע מאָרגענווייהע •
וויר בעטהעטען דעסטאָ אינניגער: „פֿערלייהע צופֿריעדענהייט אונד
„גענינזאממקייט אונזרעם הערצען, דאמיט ווערער נייר נאָך מיס•
„גונסט אין אונס אויפֿקיימען אונד גלייך איינעם נאַגעדען וואורם אן
„דען געטטליכען גאבען צעהרען, דיא דיינע גנאדע אונס פֿערליהען". —
וויר בעטהעטען: „שענקע געזונדהייט אונזרעם לייב, אויף דאז וויר
„דיר אויז אללען קרעפֿטען דינען מעגען, אונד ווייזהייט אונזערער
„זעעלע, דאמיט דיין געטטליכעס ליכט אונס ערלייכטע, אונד וויר
„וואהרהייט פֿאָן טיישונג אונטערשיידען לערנען. ערהאלטע אונס
„אים לעבען, אונד ראפֿפֿע אונס ניכט אין רער בליטהע דער יאהרע
„דאהין". — ברידער, שוועסטערן, געליבטע! דאז וואר דאז
מוסף געבעטה, — עז דייטעט אויף דען מיטטאג אונזרעס לעבענס!
אונזער קרייז ערווייטערט זיך אונד דעהנט זיך אימּמער מעהר אויס,
אונזערע בעדירפֿניססע שטייגען, אונזרע זאָרגען פֿערמעהרען זיך; —
דא מיססען וויר פֿעסט שטעהען אויף דער טוגענדבאהן, ווען וויר
ניכט פֿאָן אייטלער פראכט, פֿאָן ליעבע צום שימּמער אונד צום
גלאנצע אויף דיא שליפֿפֿריגען וועגע דעם לאסטערס וואָללען געלאָקט
ווערדען; — דא מיססען וויר אויף דיא זאָננע שויען, דיא איבער
אונס לייכטעט! פֿאָן אללען זייטען פֿערפֿיהרונג, וועגע, דיא אין דען
אבגרונד שטירצען. — איירעס הויזעס ריימע, פֿעטער אונד מיטטער!
האבען זיך אויסגעדעהנט, — איהר האבט זעהנע אונד טעכטער!
זאָללען דיא ריין בלייבען אים לעבען — ריין נאָך זיין ווען דיא זאָננע
אונטערגעהט, אָ זאָ מיסט איהר זעלבסט ריין פֿאָר איהנען דא•
שטעהען — קלאר געשליפֿפֿענע שפיגעל, אין דענען זיא זיך שויען
מיססען! עז גיבט קיינען בעססערן לעהרער פֿיר דינן זאָהן, אלס דער

פֿאטער

אונזער פריה׳ אונד מארגענגעבעטה (אונזער שחרית) איזט דער מארגען אונזערעס לעבענס, איזט דער מארגען דער קינדהייט׳ —

שאָן אין פריהער יוגענד, מיינע ברידער אונד שוועסטערן, זאָללען וויר אונס מיט דעם בעשעפטיגען, דער אונזערע טאגע געצעהלט, אלס קיינער נאָך דערזעלבען וואר׳ שאָן אין פריהער יוגענד זאָללען וויר וואכען איבער אונזער הערץ אונד זיינע נייגונגען; שאָן אין פריהער יוגענד אונס היטען פאָר דער גיפטיגען נאטטער דער פערפיהרונג; שאָן אין פריהער יוגענד אונס בעשטרעבען דען עוויגען צו קעננען אונד צו ליבען, דעססען וועזען זאָ הייטער אלז דיא מאָרגענרעטהע הערפאָרגעהט! איזט דיא מאָרגענרעטהע הייטער — אָ דאן ווירד עז אויך דער מיטטאג זיין; איזט דיא קינדהייט ריין געבליבען — וויא הערדליך בליהט דאן דער יינגלינג אונד דיא יונגפרויא אויף איס קנאבען אונד איס מעדכען! — דיינע קינדהייט, דיינע יוגענד, דיין מאָרגען וואר דאן דער מאָרגען איינעס פערזעהנונגסטאגעס אין גאָטט, מיט גאָטט, פיר גאָטט, דורך גאָטט׳ — זייט איהר היר, דיא איינען זאָלכען שענען הייטערן מאָרגען אנגעפאנגען — זעטצט איהן פאָרט אונד פרייעט אייך דעססען! זייד איהר היר, דיא איהן געטריבט דען שענען מאָרגען דער קינדהייט, דער יוגענד, דיא אויפגעאָפפערט דער ווילדען לוסט איהרען זעעלענאדעל, איהרע אונשולד׳ — אָ איירע טהרענען מאכען דאז פערגאנגענע צוואר ניכט גוט; אבער פאָרזיכטיגער ווערדעט בייא איירען קינדערן! בעוואכעט זיא זאָרגפעלטיגער, אלס איהר אייך בעוואכט, אלס איהר בעוואכט וואָרדען; בעוואכעט איהרע נייגונג, איהרען גייסט, איהר הערץ, אונד נעהמעט גאָטט צום מיטגעהילפען בייא איהרער ערציהונג, שאָן פריה! — אונד ווען אויך דיא קינדליין זעלבסט נאָך ליגען אין אונגעשטערהטער רוה — דיא פעטער אונד מיטטער זינד בערופען ריין צו ערהאלטען דיא טהיירען פפענדער! אונד האבען זיא דיעס געטהאן — מעגען דיא קליינען אימזמערהין שאָהן פריה שלאפען, ימעגע איהנען דיא זאָננע פריה אונטערגעגאנגען זיין; — מעגען דיא קינדליין פריה צום פאטער געגאנגען זיין — זיא קאָממען ריין אונד ווערדען פאָן איהם אויפגענאָממען אונד געפפלעגט, וויא קיין פאטער אונד קיינע מוטטער זיא פפלעגען קאן אויף ערדען׳ — וויר אללע, דיא זאָלכע צעגלינגע היגעשיקט האבען אין יענע

האָהע

אונד הייליגער ריהרונג איירע טאָדטענפֿייער בעגעהען קעננטען, —
הינטערלאססעט איהנען אונפֿערגענגליכע שעטצע, אונד לעהרט זיא
גאָטט אונד טוגענד קעננען! גאָטט אונד טוגענד ליבען, „ביז אויף
„איהנען דיא זאָננע אונטערגעהט אונד אויך זיא ריין ווערדען“!

„אם אבענד ערשט ווירד'ס העללע ווערדען, אונד ביים זאָננענאונ־
„טערגאנג זינד וויר ריין“.

אלס דיא זאָננע אנפֿינג זיך נאך וועסטען צו נייגען, אונד שאָן מעהר
דען דרייא פֿיערטעל איהרער באהן צוריקגעלעגט וואר, דא
בעגאָננען וויר אונזער דריטטעס געבעטה. פֿיהלטען וויר אבער שאָן
ערשעפֿפֿונג דער קראַפֿט — דא שויטען וויר אויף דען נון שאָן גרע־
סטענטהיילס צוריקגעלעגטען טאג — דא בליקטען וויר אויף דען
הערראננאהענדען אבענד — אונד אונזערע קרעפֿטע זאממעלטען זיך
פֿאָן נייעם, דען דער טאג, דער גאנצע טאג זאָלל הייליג זיין! דא־
הער פֿערוויילען וויר נאָך אין שטיללעם געבעטהע פֿאָר דעם העררן,
אונד אונזערע ליפּפּען רופֿען: הייל דענען דיא אין דיינעם הויזע וויילען,
— זיא פּרייזען דיך אָהנע אונטערלאס! ברידער! דאז וואר אונזער
מנחה געבעטה! עז דייטעט אויף דיא דריטטע פּעריאָדע אונזרעס
לעבענסטאגעס! דיא קראַפֿטפֿאָללען יאהרע דעם מאננעס אונד דעם
וויבעס זינד נון אבגעלויפֿען אונד לייזע קינדיגט זיך דאז אלטער אן.
— עז בעגיננט נון שאָן דיא צייט, וואָ פֿיר דיא זיננליכען גענוססע
קיינע העפֿטיגע בעגיר מעהר אין אונס זיך רעגט — איינע אנדערע
געשטאלט נימממט דאז לעבען אן — אונזערע אנזיכטען פֿאָן דער
וועלט ווערדען גאנץ אנדערס — וואס פֿריהער אונס לאָקטע אונד
רייצטע — לעסט אונס אונבעריהרט, לעסט אונס גלייכגילטיג, אונד נון
בעטהעט מאנכער, דער פֿריהער גאר ניכט דאראן געדאכט, דאס עז
איין געבעטה אונד איינען אנגעבעטהעטען גיבט; דא בעטהעט מאנכער,
דיא טיישונגען ערקעננענד, אין וועלכען ער דען מאָרגען אונד דען מיט־
טאג פֿערלעבט, פֿערטריימט, מיט אונזרעס פֿעשפֿערגעבעטה: „אָ
„עפֿנע אונזער הערץ דיינער לעהרע, פֿלעסע איהם ליבע איין אונד עהר־
„פֿורכט פֿיר דיין הייליגעס וועזען, דאמיט וויר האנדעלן נאך דיינעם
„וויללען, מיט אויפֿריכטיגעם זיננע דיר דיענען, נאך אייטלען דינגע
„אונס ניכט מיהען אונד אונבעזאָננענהייט ניכט בעגעהען“! — ארמער
בעטהער! יעטצט ערשט קאָממסט דוא אין דאז הייליגטהום דעס העררן?
אונד וואז האסט דוא דען אם מאָרגען אונד אם מיטטאג געטהאן? וויא
האסט

פֿאטער , קיינע בעססערע בילדנערין פֿיר דיא טאָכטער , אלס דיא
מוטטער , דיא שענסטען העללסטען שטערנע אן דעם הימּמעל דער
הייזליכקייט ! ווען דער פֿאטער אונד דיא מוטטער אין איהרעם מאָר־
גען אין גאָטטעס הייליגטהום פֿערווייל(ט) האבען, ווען זיא איהם
העריץ אונד זין געווייטה האבען — ווען זיא פֿערנאָממען אונד וואָהל
געאיבט דעם לעהרערס וואָרט — אָ דאן וואָהנט דיא צופֿריעדענ־
הייט , דיא גענינזאמקייט אין איהרעם הערצען , אום דיא וויר אין
אונזרעם מוסף געבעטעה צו גאָטט גערופֿען ! — נייד אונד מיסגונסט
זינר פֿערוויזען אוים דעם הויזעס שטיללעם הייליגטהומע, היר וואָהנט
גענינזאמקייט , היר הערדשט צופֿריעדענהייט ! — איהר לייב בליהט
אין הערדליכער שענע, — דען איהרע יוגענד וואר ריין, אונד אונ־
פֿערגיידעט בליבען איהרע קרעפֿטע , אונד דאן וואָהנט אין איינעם
זאָלכען שענען קערפּער איינע שענע זעעלע, אונד ווייזהייט אונד
וואהרהייט אונד ליכט אונד ליעבע — גאָטט, דאז ליכט! גאָטט,
דיא ליבע! — אונד דיא טיישונג שווינדעט אונד דער האס פֿליהט.
איין טעמפּעל , איין הייליגטהום , איינע אנשטאלט צור ערבויאונג
איזט דאז הויז , אונד דעם הויזעס פּריסטער בליהן הערדליך
אונד שען , „ווערדען ניכט דאהין געראפֿט אין דער יאהרע בליטהע“.
— — — אונד ווען זיא דאהין געראפֿט ווערדען — ווער זאָ געלעבט —
ווער דען מאָרגען אונד דען מיטטאג זאָ ריין אין גאָטט אונד מיט
גאָטט פֿערלעבט , אָ דער געהט גערן צום פֿאטער הין — אונד
דיא צוריקגעבליבענען ווייהען איהם איינע ריהרענדע טאָדטענ־
פֿייער *), — טהרענען אונד ליבע פֿאָלגען דען געליבטען , דיא
ווערדער היר נאך דאָרט געשטאָרבען ; דיא אים ריינען ליכטגלאנצע
ביים פֿאטער לעבען , פֿריה איזט איהנען היר צוואר דיא זאָננע אונ־
טערגעגאנגען — אבער ריין זינר זיא בייא איהם אנגעקאָממען . —
אָ מעכטע מיין טאָד דעם טאָדטע זאָלכער רעכטשאפֿפֿענען גלייכען ,
מיין ענדע דעם איהריגען גלייכען ! „אלס דיא זאָננע אונטערגינג ,
„ווארען זיא ריין“ . — אָ ! פֿעטער אונד מיטטער ! לעבט זאָ ,
ערציהט איירע קינדער דערגעשטאלט , דאס זיא מיט טהרענען
אונד

*) שפּילט אויף דיא נאך מוסף אים טעמפּעל געהאלטענע טאָדטענפֿייער (הזכרת נשמות) אן.

געליבטע! זאָ געהטס, ווען דיא רעליגיאָן אונד דיא טוגענד אייך פֿאָר אויגען שוועבען — אנפֿאנגס גלויבט איהר זיא ווערען פֿאָן אייך וויית ענטפֿערנט — אבער טראכטעט נור אויז אללען קרעפֿטען דא-נאך מיט איירעס גייסטעס ליכט אונד לעבען — אָ איממער שענער, איממער הערדליכער, איממער רייצענדער ווירד אייך דיא טוגענד ווערדען! איממער נייע שעהנהייטען ווערדעט איהר אן איהר ענט-דעקקען — איממער נעהער אונד נעהער ווירד זיא אייך קאממען, אונד איהר קעננט אייך דאן גאר ניכט מעהר פֿאָן איהר טרעננען, אונפֿערריקט וויילען איירע אויגען אויף דער היממלישען, אין איירען זעעלען ווירד'ס איממער העללער, אין אללעס, אללעס וואס דוא דענקסט אונד פֿיהלסט אונד טהוסט איזט זיא, איזט גאָטט דאז הערץ דיינעס הערצענס, דער גייסט דיינעס גייסטעס, דאז ליכט דיינעס אויגעס, דאז לעבען דיינעס לעבענס, אָהנע איהן זיהסט דוא ניכט, אָהנע איהן פֿיהלסט דוא ניכט, אָהנע איהן דענקסט דוא ניכט, אָהנע איהן לעבסט דוא ניכט! דוא זיהסט וואָהל, אבער נאכט אומדונקעלט דיך, דוא פֿיהלסט וואָהל, אבער דיינע געפֿיהלע זינד ניכט ריין, ניכט זעליג; דוא דענקסט וואָהל, אבער דיין דענקען איזט פֿערוואָרדען, דוא לעבסט וואָהל, אבער דיין לעבען איזט איין בלאָסעס אטהמען, וויא דער טאלמוד בעמערקט: „לעבענדיגע גרעבער זינד „דיא, דיא אָהנע גאָטט לעבען“ — ניין, ניין, וויר לעבען ניכט אָהנע איהן, וויר קעננטען ניכט אָהנע איהן לעבען. פֿיהלט עס איהר מעננער, פֿיהלט עס איהר פֿרויען, איהר יינגלינגע אונד מעדכען, איהן לאסט אייך ניכט נעהמען, אן איהן האלטעט אייך צו יעדער טאגעס-אונד לעבענסצייט, אונד ווען דיא זאָננע אונטערגעהט, ווערדעט איהר זאָ ריין, וויא ביים זאָננענאויפֿגאנג! אם אבענד ערשט ווירד'ס העללע ווערדען, אונד ביים זאָננענאונטערגאנגע זינד וויר ריין.

דער טאג האט זיך געווענדעט, אונד דיא זאָננע דראָהט אונטער-צוגעהען — אונד אונזער פֿירטעס געבעטה — קורץ אונד איניג — ווירד בעגיננען. ברידער! שוועסטערן! געליבטע! אונזער שלוס-געבעטה דייטעט אויף דען שלוס אונזערס לעבענס היין! דער לעבענס-טאג איזט אבגעלויפֿען, דאהין זינד דיא קרעפֿטע, אונזערע קניא וואנקען — פֿאסט קעננען וויר ניכט מעהר אין גייסטיגער רוהע, אין הערצענסאנדאכט צום העררן בעטהען — וויר פֿיהלען איין היימוועה —

נאך

האסט דוא דען דיא שענפֿטען טאגעסצייטען, גאנץ דאצו געאייגנעט,
גראָססעס אונד אויסעראָרדענטליכעס צו פֿעררריכטען, פֿערלעבט?
דא דיא זאָננע געראדע איבער דיר שטאנד אונד דיך ערווערמטע
מיט איהרען שטראהלען — זאג, וואָ ווארסט דוא, וואָ שווערמטעסט
דוא דען אומהער — האסט דוא בלאָס דען לייב געפֿפֿלעגט, דען
זיננען געפֿרעהנט, אונד דיינען בעססערן טהייל, דיינע זעעלע, דיין
הערץ, דיינען גאָטט פֿערגעססען? ארמער בעטהער! עז ווירד יא
שאָן דונקעל! וויא וויט ווילסט דוא נאָך געהען! דוא ביזט יא
שאָן ערשעפֿפֿט אונד מידע — וויא וויט ווילסט דוא אָהנע שטיטצע
אונד שטאב דען געלאנגען! — פֿערלאסנער, ארמער בעטהענדער!
— — דאָך ניין! ניין! ניכט ארם, ניכט פֿערלאססען! דוא קאָממסט
צוואר שפעט — אבער דיר גינגען דאָך ענדליך דיא אויגען אויף —
אין לך דבר שעומד בפני התשובה! עכטער רייע, עכטער
בוסע, עכטער זיננעסענדערונג ווירערשטעהט ניכטס! קאָם, ווירף
דיך פֿאָן הייטע אן אין דעס פֿאטערס ארמע, ער ווירד דיר שטיטצע
אונד שטאב אונד וועגווייזער ווערדען! זיעהע! דיא שיידעוואנד, דיא
דיך פֿאָן דיינעם גאָטטע טרעננטע — איזט נון איינגעפֿאללען, זיעהע!
דער הימעל איזט געעפֿנעט, „אם אבענד איזט'ס העלל געוואָר-
„דען אין דיינער זעעלע, דיא זאָננע געהט אונטער, אבער דוא
„ווירסט דיין ווערדען נאָך פֿאָר זאָננענאונטערגאנג“!

„אם אבענד ווירד'ס העללע ווערדען“! יא, דאס פֿיהלט אויך
איהר, מיינע ברידער אונד שוועסטערן, דיא איהר דען מאָרגען
אונד דען מיטטאג אין רייןהייט אונד אונשולד היגעבראכט — אימזער
קלארער איזט'ס אין אייער זעעלע געוואָרדען! אימזער העללער
אונד העללער אין אייערעם גייסטע, אין אייערעם געמיטהע! וויסט
איהר, וויא עז אייך ערגאנגען איזט? וויא ווען איהר איינע פֿערנלי-
גענדע געגענד אנזעהט, זייא עז נון דורך בעוואפֿנעטע אָדער אונ-
בעוואפֿנעטע אויגען, דא ענטוויקעלען זיך אימזער מעהר געגענ-
שטענדע פֿאָר אייערען בליקקען, אונד וואז זיך ענטוויקעלט ווירד
אימזער שענער אונד שענער, אונד יע קלארער אונד העללער עז
ערשיינט, דעסטאָ רייצענדער! — זיעהע! רופֿסט דוא דעם צו, דער
דיזע געגענד מיט דיר בעטראכטעט! זיעהע! ווידער עטוואס, דאס
וויר פֿאָרהער ניכט זאהען, ניכט פֿינדען קאָננטען! זיעהע! ווידער
איינען נייען געגענשטאנד, אונד וועלכע שענע! — ברידער! שוועסטערן!
גיעליבטע

וויר צוריק שויען אויף דען זעליג פֿערבראכטען טאג — וויא רוהיג
ערוואַרטעט ער דען אבענדשטערן, דען האָפֿנונגס • דען ליבעס־
שטערן · אונזער מאָרגען — אונזער מיטטאג, אונזער אבענד אונזרע
לעטצטע געבעטהשטונדע וואר יא נור איינס, האטטע נור איינען
צוועק, וואר פֿאָן א י י נ ע ר ליעבע בעזעעלט, פֿאָן דער ליעבע צו דעם
איינציגען, דען וויר אנרופֿען, מיט דיזעם רופֿע שליסט זיך אונזער
פֿערזעהנונגסטאג — זאָ, יא זאָ מעגע זיך אונזער לעבען שליסען!
ווען דוא אויף דעם לאגער, פֿאָן וועלכעם דוא ניא ווידער אויף־
שטעהסט, דיין אירדישעס לעבען אויסהויכעסט אונד נאך פֿראָממער
זיטטע, דיא ברידער דען ברודער דיא שוועסטערן דיא שוועסטער אומ־
שטעהען אונד רופֿען, ווען דיא זעעלע צו גאָטט געהט: הערע
איזראעל, גאָטט איזט איינציג — זאָ מוסט דוא צוריקשויען קעננען
אויף דיינען לעבענסטאג, איינס מיט דיר זעלבסט, איינס מיט דען
הינטערלאססענען — איינס מיט דיינעם גאָטט — פֿערגעגענ־
ווערטיגע דיר דיזען לעטצטען אויגענבליק, ווירסט דוא עס קעננען?—
אָ לעבע זאָ, דאס ווען דוא פֿאָן דאננען געהסט, דוא אללעס אין
איינהייט צוריקלעסעסט, דיינע גאטטין, דיינע קינדער, דיינע ברידער,
דיינע שוועסטערן! דיין מאָרגען, דיין מיטטאג, דיין אבענד; ביים
שלוססע דעם לעבענס מיססען זיא הללויות בילדען דעם האָכער־
האבנען, אונד טענען, וויא הייטע אם שלוססע דעם טאגעס · — געפּרי־
זען זייא דער נאמע דיינער הערדליכקייט אין עוויגקייט!

אונד האסט דוא אויך זיבען יאהרצעהענדע ערררייכט, דוא
מוסט זיא אללע אין גאָטטערגעבענהייט, אין גאָטטעס־
פֿורכט, אין גאָטטעסליעבע, אין גאָטטעסאנערקעננונג פֿערלעבט
האבען, דאס אללעס, וואס פֿאָן איהם קאָממט דיין אונד גוט זייא,
דאס ער ריכטעט אונד פֿערגילט נאך וואהרהייט אונד גערעכטיגקייט;
דאס ער ליעבט אונד פֿערגיבט! יעדעס יאהרצעהענד, זאגע איך,
מוס איין לאָבגעזאנג דער גאָטטהייט געוועזען זיין! אונד פֿערטוי־
שעסט דוא זיא נון, דיזע פֿערגענגליכע וועלט מיט דער עוויגען,
אין וועלכער דיר אללעס קלאר אונד העללע ווערדען ווירד — אָ זאָ
מיססען אללע דיינע טאגע אונד יאהרע נאָך ביים לעטצטען אטהעמ־
צוג פֿערקינדען, וויא הייטע אם שלוססע דעם טאגעס זיבענמאהל
פֿערקינדעט ווירד: „דער עוויגע נור איזט גאָטט!" אונד דיא
קינדער אונד ענקעל, דיא אום דיין לאגער שטעהען, אין טהרענען

נאך דער היימאטה געליסטעט׳ס אונס; ווען אבער געליסטעט׳ס נאך דער היימאטה? ניכט דען, דער זיך דען גאנצען טאג ניכט בליקען ליס אין דעם הערדן הויז, דער הערום היפּפּטע פֿאן לוסט צו לוסט אונד איינען שענען גראָסען טאג פֿערלאָר — אָ דעם גרויעט עס געוועהנליך פֿאָר דער הימאטה, זיא איזט איהם קיינע, איהם איזט זיא פֿרעמד! ער קעננט זיא קוים! לעבען נעננט ער יא נור דיא שטונדען, דיא ער אויסער דעם הויזע פֿערברינגט!!

ווען אונזער לעבענסטאג אבגעלויפֿען אין טוגענד אונד ריינעם וואנדעל, ווען וויר אונס מיט גאָטט אונד רעליגיאָן פֿערטרויט געמאכט — גלויבט עס, ברידער, שוועסטערן, געליבטע! דאן שיידען וויר גערן אויס איינעם לעבען, וואָ וויר מיטטען אים גייסטיגען גענוססע פֿאָן אונזערם קערפּער אונד זיינען בעדירפֿניססען געשטעהרט ווארדען. גלויבט עס, וויר פֿערטוישען דאן דאז קליינערע גאָטטעס־הויז גערן מיט דעם גרעסערן, אונד אונזערע זעעלע שמאכטעט נאך דעם לעבענדיגען גאָטטע, נאך דעם קוועלל אונזערס היילס, וויא דער הירש נאך פֿרישען קוועללען שמאכטעט. אבער האסט דוא קיינע דער לעבענסצייטען פֿערווייל אים היילינטהומע גאָטטעס, ווארען דיר גאָטט, טוגענד, רעליגיאָן, לעערע נאמען, וואָרטע אָהנע זין — ווארסט דוא, וויל דוא דיזע ליעבעסקעטטען ניכט קאננטעסט, געפֿעססעלט פֿאָן אייטלער לוסט, פֿאָן איינעם וואָהללעבען, דאז מעהר איינעם טאָדע גליך — האט דאז העהערע אונד בעססערע ניאמאלס איינגאנג בייא דיר געפֿונדען — הילט דיך דיא וועלט געפֿעססעלט מיט איהרען פֿריידען — אָ דאן פֿיהלסט דוא קיין היימוועה, קיינע זעהנזוכט נאך דער היימאטה — איינע ליעבעסלעערע פֿרעמדע איזט דיר דאז פֿאטערהויז דראָבען — דוא שוידערסט, ווען דוא דאראן דענקסט! אבער אבגערופֿען, אבגעפֿאָרדערט, ניין אבגעריססען ווירסט דוא דאָך פֿאָן דער ערדע, דוא מענסט דיך שטרייבען, וויא דוא הייללסט — עס ווירד פֿאָר דיינען אויגען אימטער פֿינסטערער, יע נעהער דער אבענד ריקט; דוא ביזט ניכט ריין ווען דיא זאָננע זינקט. ווער אבער דאז מאָרגען. דאז מיטטאג. אונד דאז פֿעשפערגעביעטה אים הויזע דעם הערדן פֿערדיכטעט — ווער דיא קינדהייט, דיא יוגענד, דאז מעננליכע אונד דאז גרייזע אלטער אין ריינהייט פֿערלעבט, אונד פֿאָר גאָטטעס אנגעזיכט פֿערווייללט — וויא רוהיג שויעט דער צוריק אויף דאז אבגעלויפֿענע לעבען, וויא

איבערזעטצונג

דעס אכט אונד דרייסיגסטען קאפיטעל דעס ישעיה

פאָן

העררן שוהלראטה האמבערג *

1· דארויף ווארדע הזקיהו שטערבענס קראנק, דא קאם דער פראָפעט צו איהם, נעהמליך ישעיהו זאָהן דעס אמוץ אונד שפראך צו איהם, זאָ לעסט דיר גאָטט זאגען: בעשטעללע דיין הויז, דען דוא שטירבסט, קאָממסט ניכט ווידער אויף·

2· דא וואנדטע חזקיהו זיין אנגעזיכט צור וואנד אונד פלעהטע צום עוויגען·

3· שפראך: אָ עוויגער! געדענקע וויא איך אויפריכטיג אונד מיט גאנצעם הערצען פאָר דיר וואנדעלטע, אונד דאז טהאט, וואס דיינען אויגען וואהלגעפעלליג איזט; דא וויינטע חזקיהו מיט גראָססער בעוועגונג·

4· נון ווארד דעם ישעיהו דאז וואָרט גאָטטעס וויא פאָלגט:

5· געהע! זאגע דעם חזקיהו זאָ שפראך דער עוויגע, דיער גאָטט דוד'ס דיינעס עלטערפאטערס: איך האבע דיין געבעטה ערהערט, דיינע טהרענען געזעהען, אונד פערמעהרע דיינע לעבענסצייט מיט פינפצעהן יאהרען·

אויך

---

*) דיזער זא זעהר געשעצטע אונד ריהמליכסטבעקאננטע ליטעראטאר, שריב מיר בייא איבערזענדונג דיזעס געעהרטען בייטראגס: „איך בין געזאננען, איינע נייע דייטשע איבערזעטצונג דעס פראפעטען ישעיה מיט דייטשען שריפט„ צייכען, נעבסט בייא געדרוקטעם עברעאישען טעקסטע, אין צווייא בענדכען „ הערויז צו געבען, דיזען ווירד איין קאממענטאר אין עברעאישער שפראכע „ אין איינעם דריטטען בענדכען נאכפאלגען“·זיינע בערייטס ערשיענענען ווערקע זאוואהל אלס געגענווערטיגע פראבע בערעכטיגען אונס עטוואס פאלשטענדיגעס צו ערווארטען·

אונד ליעבע, זיא מיססען דיר'ס אנזעהען — דאס עס אם אבענדע
נאָך העללער אין דיר געוואָרדען, אונד דאס דוא ביים זאָננענאונ־
טערגאנגע ריין ביזט, ריין פֿערקלערט, גלייך דער זאָננע ביים אונ־
טערגעהען׃ שטילל אונד רוהיג מוסט דוא פֿאָן דאננען שיידען —
וויא דיא זאָננע שיידעט׃ — וויא דיא זאָננע ביים שיידען — זאָ
מוסט אויך דוא נאָך, ווען אויך וועהמיטהיג, דאָך פֿריינדליך צו־
ריקלעכעלן אויף דיא צוריקבלייבענדען; זעעגען מוסט דוא אויף ער־
דען צוריקלאססען, וויא דיא שיידענדע זאָננע, אונד אללע, אללע
דיא דיך קאננטען אונד ליעבטען, זיא מיססען פֿאָן דיר דיהמען קעננען,
דאס דוא זאָ ריהמליך וויא דיא זאָננע דיין טאגעווערק בעשטאנדען,
דאס דוא, גלאָררייך וויא זיא, דיינע באהן פֿאָללענדעט האסט;
דאס דוא מיט ליעבעסגלוטה אללע ערווערמט, דיא שוטץ אונד שירם
אן דיינעם הערצען זוכטען, דיא איין רעכט אן דיין הערץ האבען,
דאס דוא מיט לעבען אונד ליכט אללעס ערלייכטעט וואס אן דיינען
גייסט זוכענד זיך געווענדעט; דאס דוא אם מאָרגען, אם מיטטאג,
אם אבענד, פֿריה אונד שפעט, אים הייליגטהום געשטאנדען, איין
דינענדער פריסטער, דער דאז פֿייער דעס געטטליכען גלויבענס
אימער ווערהענד אונערהאלטען פֿאָן פֿריה ביז שפעט אם אבענד! אם
אבענד אבער מוס עס דענכטאָ העללער ווערדען, אונד מיט זאָננענ־
אונטערגאנג מוסט דוא ריין דא שטעהען — ריין וויא וויר, ווען וויר
אויס דעם הייליגטהומע געהען, מיט נייעם הערצען, נייעם גייסט! —
דאז מוס דער פֿערזעהנונגסטאג פֿיר אונס אללע בעווירקען, איינען
נייען גייסט, איין נייעס הערץ! — איין בילד אונזערס גאנצען לעבענס
מוס ער אונז בלייבען; עס מעגע אייך אימער פֿאָרשוועבען, בע־
גלייטען! אונד ווען וויר אין איינעם יאהרע היר ווידער צוזאמען
קאָממען — אָ, דאס קיינער פֿעהלע! — זאָ מיססען וויר אונס דאז
צייגניס געבען קעננען, איין פֿערזעהנונגסטאג וואר דאז גאנצע יאהר
פֿיר אונס אללע! דאז וואָללע גאָטט, דער אללזעהענדע! דאז וואָללע
דער פֿאטער, ער רייכט אויס דען וואָלקען זיינע האנד, ער רופֿט
מיר צו אויס דען העהען דיך צו זעגנען׃ דוא געליבטע געמיינדע ער־
העבע דיך אונד עמפֿפֿאנגע דען זעגען אמן!

17. ביטטער, אָ וויא ביטטער וואר מיינע פיין ; אבער אללעס געשאה צו מיינעם וואָהלי לוכט פאנדעסט דוא אין מיינער זעעלע, וואָללטעסט פאָן פערניכטונג זיא פערוואהרען, דארום שלייערסט דוא הינטער דיך אלל מיין פערגעהען׃

18. ניכט דאנקבאר איזט דיא העללע, דער טאָד פערמיסט דיך ניא ; ווער אין דיא גרופט פעהרט האָפט ניכט דיינע טרייע פערנער צו פערקינדען׃

19. נור דער לעבט, קאן דיך ריהמען, וויא יעטצט איך דיר דאנקע, איך דער לאנדעספאטער דען אונטערגעבענען דיינע וואהרהייט לעהרע׃

20. אָ עוויגער איכמער בערייט מיר צו העלפען ביזט דוא, אָ, לאס זאָ לאנגע איך לעבע אים טעמפעל דעס הערדן מיינע געזענגע ערטעהנען!

21. ישעיהו בעפאהל, מאן נעהמע איינע געדיררטע פייגע אונד בעשטרייכע דאמיט דיא ענטצינדונג זאָ ווירד ער גענעזען

22. חזקיהו פראגטע, וואָ איזט איין וויכערעס צייכען, דאס איך דען טעמפעל גאָטטעס בעשטייגען ווערדע ?"

✤✤

ימי המצור

בצוק העתים כאשר צרו עם שוועדן קרית פראג בשנת ת"ח לפ"ק — ותצר לישראל מאד׃

דברי הימים האלה הלא הם כתובים זכרון בספר מלחמה בשלום היקף מאד, גם כל יגיעי אחריו לא ימצאו כי אם באגרות ספרים יקרים והנה עבדו כמעט מאה ושלשים שנה אשר העתיקו בלשון לטינא החכם הגדול וואגענזייל יען כי היא מבוע נאמן לסופרי קורות מלחמה הרכה שלשים שנה (געשיכטע דעם דרייסיגיעהריגען קריגס) ; ויען כי היא חלק מספר התלאות אשר מצאו אבותינו בארץ בעהמען אמרנו להתחבר אל עלי זכורי העתים ולא ישכחו,

המחבר חתם שמו יהודא ליב ב"ר יושוע ז"ל, הוא היה בעת ההיא סופר מהיר בבית הרב הגאון רבי שמעון ספירא אב"ד דק"ק פראג ככתוב בפתיחת ספרו : „ אני יהודא ליב בלא"א יושוע ז"ל אצל הגאון הגדול

6. אויך ווערדע איך דיך אונד דיזע שטאדט פֿאָן דער געוואלט דעס קעניגס פֿאָן אשור ערדעטטען ; דיזע שטאדט ווערדע איך איממער בעשיטצען ·

7. איין צייכען גיבט דיר דער עוויגע, דאס ער דאז וואָרט העלט׳ וואס ער געשפּראָכען ·

8. דער שאטטען דער גראדע, אויף וועלכע, נאך דעם גראדע־ צייגער דעם אחז דיא זאָננע געזונקען איזט, לאס איך ווידער אום 10 גראדע צוריקגעהען, — אונד דיא זאָננע גינג אויך ווירקליך אום 10 גראדע צוריק, עבען זאָ פֿיל אלס זיא גע־ זונקען וואר ·

9. פֿאָלגענדע שריפֿט האט חזקיהו קעניג אין יהודה (אויפֿ־ געזעטצט) נאכדעם ער פֿאָן זיינער קראנקהייט גענאז ·

10. שאָן דאכטע איך אים שיננסטען אלטער אין דער העללעפֿפּאָרטען איינצוגעהען, דא נאָך פֿיל פֿעהלטע אן מיינען לעבענסיאהרען ·

11. שאָן גלויבטע איך דינן העררן אין זיינעם רייכע, דען העררן ניכט צו שויען, וויא קיינען בירגער דער אונטערוועלט מעהר צו ערבליקען ·

12. מיין יאהרהונדערט צאָג פֿאָראיבער, אונד שוואנד וויא איינעם הירטען היטטע · שאָן קניפּפֿטע איך דעם וועבער גלייך, מיינען לעבענספֿאדען ; זאָ ווארד איך פֿאָן דער העהע געשטירצט! איינען טאג נאָך, נאָך איינע נאכט אונד איך העטטע פֿאָללענדעט ·

13. הארדטע איך מיט לעווענמוטהה אויף יענען גליקליכען מאָרגען — אויך דא איזט מיין גאנצעס וועזען פֿערניכטעט, נאָך איין טאג, איינע נאכט נאָך, אונד איך העטטע גאניץ פֿאָללענדעט ·

14. איינעם פּפֿערדע גלייך וויא איין קראניך שריע איך,וויממערטע וויא איינע טויבע, ערהאָב מיינע אויגען צום העכסטען אונד באטה: ערדריקע מיך העררן! פֿערבירגע מיר נור איינע צוקונפֿט ·

15. וואס זאָלל אויך איך זאגען ? ער פֿערשפּראכ׳ס אונד טהאטס! נון היפּפֿע איך איבער דיא פֿערלעבטען יאהרע, איבער דיא ביט־ טערן ליידען הינוועג ·

16. מעגען אָ עוויגער דיא פֿאָלגענדען יאהרען הייטערער זיין, אללע צייטען אין דענען מיין גייסט נאָך וואלטעט! מאג איך קראפֿט־ פֿאָלל היר, בעזעליגעט דאָרט ווערדען ·

ביטטער

באיזה פלך ובאיזה מקום שתהיה החתנה ויועלו יחדיו כל השרים לעשות
החתנה פה פראג׃

ויהי בארבע עשר יום לאחר שהכינו קצת לצורך החתנה נהפך רוחם
ודעתם ונסע הקיסר עם כל שריו ועבדיו מפה פראג לעיר לינץ
ושם נעשה החתנה׃ ובאותו זמן מת השר לצבא של עם הקיסר נקרא האלף
אפיל 1) כי נהרג במלחמה במדינת פייארן׃

אז כאשר נסע הקיסר ממדינת פיהם בא עם שווידן אל המדינה דהיינו
ראש ושר צבא אחד נקרא קיניגש מרק 2) בא דרך עיר איגרא אשר זה
כמו חצי שנה שלכדו וכבשו עם שווידן העיר ביד חזקה׃ וראש שר צבא
השני נקרא וויטן בערג 3) בא דרך מדינת שלעזייא ויהי המה הולכים אכה
ואכה׃ ושוללים ובוזזים וכמעט שכבשו כל מדינת פיהם למס עובד חוץ
איזה ערי מבצר אשר עמדו על נפשם ולא נתנום לבא עליהם׃

בעת ההיא היה פה פראג ראש אחד שר צבא אשר זה כמה שנים השליטו
הקיסר ונתן בידו הממשלה להיות הוא ראש הצבא על כל בעלי
מלחמות שבמדינת פיהם ועל פיו יצאו ועל פיו יבואו ובלעדו לא ירים
איש את רגלו נקרא יענעראל קאלירעדא 4) הוא היה בכמה מלחמות שנלחם
הקיסר ובכמה כבישות ערים גם אצל כבישת מנטבה 5) היה ראש ושר צבא
ועשיר גדול מאוד בנכסים ובממון׃

גם היה פה פראג שר צבא אחד נקרא אובערשט ליידן אמט שמיד 6) והיה
ראש על אלף בעלי מלחמות ושר האלף שמעליו נקרא גראף מאקס
וואלשטיין 7) ותמיד היה פה פראג הראש שמיד הנ"ל הוא ועמו לשמור העיר׃

בימים ההם ישבו פה פראג לבטח ואף שהיו ראשי צבא הנ"ל במדינה
אמרו בלבבם נירא לא מפני שני ראשי מלחמה באמרם הן עם
זה לא הרבה כי עם מתי מספר ולערך כמו חמשת או ששת אלפים איש
וחשבו שמבלעדי יכולת לכבוש העיר פראג זולת בעם רב ובחיל כבד על
למאוד אף גם עשו עם הקיסר סביב העיר דיק וסוללות ובפרט סביב למבצר
ומקום

---

1) Holzapfel.
2) Graf Königsmark.
3) Wittenberg.
4) General Koloredo (Feldmarschal.)
5) Mantua.
6) Obrist-Lieutenant Schmid.
7) Graf Maximilian Wallenstein.

,, הגדול מורינו ורבינו הרב רבי שמעון נר"ו ספירא אב"ד וריש מתיבתא
,, דקהלתינו קהלה קדישא פראג אני הסופר כתבתי זאת זכרון בספר,
,, אתם שמעו לי וזה חזיתי ואספר נפלאות עד אין מספר· הלא תדעו
,, הלא תשמעו הלא הגד מראש לכם מפעלות ה' אשר שם שמות בארץ,
,, נכרתו גוים כשמו תנותם בין דם לדם דברי ריבות בשעריכו כמוהם כמונו,
,, צרה שישראל ואומות עולם היו שותפין בה, בכל הני הרפתקי וטרדק
,, דעדו עלינו פה קהלה קדישא פראג כאשר עלה הכורת וצר על עיר מבצר
,, יצא, ויושביה קצרי יד חתו ובשו· היסופר כי אדבר אם יאמר איש את
,, כל התלאה אשר מצאתנו ויצלנו ה', בקום עלינו אדם ולא מלך. לכלותינו
,, כענן כלה וילך· אני הגבר ראה ראיתי את עני עמי ואת המעשה
,, אשר נעשה ועיני ראו — ולא תהא שמיעה גדולה מראיה, אמרתי
,, תכתב זאת לדור אחרון, ועם נברא יהלל יה, על כן קרא שמו יהודא
,, את ספר הזה מלחמה בשלום על שם הפסוק במלכים א' סימן ב' וישם
,, דמי מלחמה בשלום. והוא נאה לשמו ושמו נאה לו על שם המאורע,
,, והמעשה שהיה כך היה, כי השלום יצא מתוך ריב ומצה כמאמר קהלת
,, עת מלחמה ועת שלום· ואם אמרתי אספרה נא את כל הקורות שעברו
,, עלינו מיום שהתחילו ונתהוו המלחמות וסערת העתים באלו המדינות
,, לא ידעתי ספורות, ואף שאנו מחבבין את הצרות אין אנו מספיקין,
,, וגלל כן חדל הסופר, והרי הוא מקרא קצר ועל כן אל תזכרו ראשונות·
,, חדשות אני מגיד לשמיע בקול תודה ולספר כל נפלאותיו, הן הן גבורותיו
,, הן הן נוראותיו ובהא סליקנא ובהא נחיתנא· אנא נפשי כתיבנא יהיבנא
,, למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם· יושבי קהלה
,, קדישא פראג במדינת פיהם כי נודרים היו לנו בנכליהם יביעו בפיהם
,, חרבות בשפתותיהם וישאו בני ישראל את עיניהם ויצעקו אל ה' אלהי
,, אבותיהם, ואף אלהים עלה בהם ויהרוג במשמניהם, לשונם תמק בפיהם
,, ועיניהם בחוריהם. ולא עזבנו אלהינו ויט עלינו חסד לפני אדונינו המלך
,, ירום הודו ועל כל ישראל במקומות מושבותיהם, למען יאריך ימיו על
,, ממלכתו הוא ובניו לבלות בטוב ובנעימים שנותיהם, וישכן ישראל בטח
,, וישיבו אל נויהם אמן!"

ויהי בימי פרדיננדוס קיסר רומי הוא נקרא פרדיננדוס השלישי אשר מאז
מתה אשתו בת מלך ספרדי בעיר המלוכה ווינא ובכן תחתה לקח לו
לאשה בת דודו ליפלטוס דוכס הגדול מעיר אינספרוק ונסע עם כל שריו
מעיר ווינא לפה פראג כי פה התיעצו כל שריו שרי אסטרייך ושרי פיהם

וישמע אליו הראש קיניגס מרק וילך עם עמו קרוב לאלפים איש בגדולה אחת ביום ותחנה יותר משמנה עשר פרסאות עד בואו לפני העיר פראג ולא נתנו איש ואשה בדרך לבא ולהגיד בעיר ובא בליל מוצאי שבת של חזון עד סמוך לעיר פראג׃

ויהי היום הוא יום ראשון לשבוע שבעה ימים בחדש אב שנת ל"א טו"בה לפ"ק הוא היום שנלכדה ירושלים עיר הקודש ככתוב בספר מלכים בסימן כ"ה וכדאיתא במסכת תענית, בשביעי נכנסו וכו׳ וכמו השחר עלה באו עם שווידן הוא הראש קיניגס מרק על העיר בעת דרך הר הלבן אשר אחורי המבצר ובעוד שהיו ישנים על מטותן לא שמעו קול נוגש קודם לכן אשתוללו אבירי לב כמו שנתם ובאו עם שווידן בזרוע רמה אל תוך המבצר ובראטשין ובעלא הויף 1) ובמקום קטן 2) עד שער הגשר של אבנים המפסקת בין המקומות הנ"ל הבנויה על נהר מולטא כאשר אכתב לפנים עוד והשער של גשר בצד מקום קטן שגרו עם שווידן לבלתי תת יוצא ובא לבא מעיר לעבור דרך הגשר ממקום ישן וממקום חדש 3)׃ גם סגרו ושמרו את מעברת המים כאשר נהגו אז לעבור המים בספינות מהמקומות אלו לאלו׃

והראש שמיד הנ"ל שם היה ביתו במקום קטן ויהי כאשר ראה את החיל קפץ על סוסו ורכב עם מקצת עמו ושם פניו לבוא אל המבצר אז פגע בחיל עם שווידן וירא כי לא יכול להם חזר לאחור ורכב דרך הגשר למקום ישן ולקח עמו בעלי מלחמות רבים אשר כנס ואסף במהירות ולא בעצלתים וחזר עמם לאחור דרך הגשר וחרף נפשו למות בחשבו כי יטריף ויציל ולשוב אויבו אחור ויורו המודים המה עם שווידן שהיו אצל השער של הגשר שבצד מקום קטן ויורו בקנה השריפה ברגלו אחד עד שהולך לנוס מפניהם ופנה עורף ובא למקום ישן וסגר בעדו השער של הגשר שבצד מקום ישן ולייס המחלת תת׃

ועל היגס שבמקום ישן וחדש נפל פחד ורעדה עליהם ולא קמה עוד רוח באיש אף שלא היו עם שווידן כי אם מתי מעט קרוב לאלפים איש אעפ"י כן לא מצאו כל אנשי חיל ידיהם ונמס כל לב ורפו כל ידים ואעפ"י כן עשו במהירות סוללה אחת חזקה גבוה מאוד על הגשר אצל השער

---

1) Radschin und Strahow.

2) Kleinseite.

3) Altstadt, und Neustädt.

ומקום קטן הבנוי אשר כתוב לפנינו עשו סוללות גדולות עד תוך העיר
וכמה שנים עסקו בבנין הסוללות וממון רב הוציאו לצורך הבנין יותר
ממאה אלף זהובים·

גם היהודים אשר בעיר הוכרחו לעשות סוללה אחת על הר הלבן 1)
אשר לפני העיר פראג והיתה נקראת על שם סוללה של היהודים
יודין שאנץ בל"א 2)·

גם עשו עם הקיסר סביבות המים הוא נהר מולדא 3) מפסקת בין
המבצר ומקום הבנוי תחת המבצר ובין מקום ישן ובין מקום חדש
שלעמת המבצר ומקום קטן עצים ארוכים וגבוהים נעוצים בארץ שטאקעטן
בל"א 4) גם כלי מלחמה הרבה היה להם דהיינו קנים השריפה הגדולים
גשין בל"א ובלעז ארטעלרייא 5) יותר מששים וגם קטנים נקראים (מושקיטן
בל"א) לאין מספר ועפר השריפה מאוד וכל זה היה במבצר פה פראג·

אז היה פה פראג איש אחד של עם הקיסר והיה דר סמוך לעיר איגרא 6)
והיה ראש על מקצת עם נקרא ליידן אמפט אדא ולסקי 7) ובעת
מלחמה לפני העיר איגרא כנ"ל ירד מנכסיו כי נחרב ביתו, ומקום מושבו
בכן בקש מהקיסר שיתן בידו חמש מאות איש באשר שיודע ומכיר בטוב
מבוא העיר איגרא ושיסיר הקיסר ראשו מעליו אם לא יסגיר העיר פתע
פתאום בתחבולה אל עם הקיסר ויאמן הקיסר לתת בידו: העם כי ירא
פן יבולע הדבר·

ויהי כאשר ראה איש ההוא שלא נעשתה עצתו ולא עלתה מחשבתו אז
לבש רוח אחרת רוח עועים ובקרבו ישים ארבו ויהי כאשר יצא יצא
ושוב לבא תמיד אל עיר פראג ובמעט שתמיד היה מאוכלי שלחנו של השר
יענעראל קאירעדא הנ"ל וראה את ערות הארץ ומהיכן שנוחה לכבוש בכן
נסע אל הראש קיניגס מרק של עם שווידן וכאשר זמם לעשות לעם שבעיר
איגרא כן עשה לעם הקיסר באמרו הנה תבואו אל עם שקט ובטח היא
העיר פראג אל תעצלו ללכת לכו אחרי כי נתנה בידכם·

וישמע

---

1) Der weiße Berg.
2) Judenschanze.
3) Moldau.
4) Stacketen.
5) Artillerie.
6) Eger.
7) Obristlieutenant (Ernst) Odowalsky.

ובא לכאן עם חילו לעזור למלחמה בכן היו עם הקיסר בעבר הזה ועם
שוידן בעבר שני אלו מפה ואלו מפה מערכה מול מערכה רק הנהר
מולדא מפסקת ביניהם ונורים אלו על אלו ואלו על אלו כן היה תמיד
יום ולילה ·

ואנחנו יהודים היינו בצרה גדולה כאשר שאנחנו חונים על מקומינו
למושבותינו נגד מקום ישן ובתינו בנוים ומכוונים מול המבצר
וקרובים אליו ואנו תמידים נפגעים לבקרים ולרגעים ראשונה כאשר המה
מורים בקנה שריפה הגדולים מהמבצר ומהסוללות שבצד המבצר ועל כן
הוצרכנו לדור בתחתיות הארץ כאשר אכתוב לפנים עוד וגם כלנו בכלל אין
אנחנו פושטים בלילה את בגדינו והיה לנו היום והלילה למשמר והפלנו
גורל על הכלל כלו ובכל לילה היו הולכים יותר ממאתים אנשים ברחובותינו
עם כלי זיין לשמור אצל כל השערים שברחוב היהודים, וכמו סך הנ"ל
הולכו יהודים לשמור ברוונות קריה ·

ויהי ביום השלישי הוא יום תשעה באב החלו לירות מהמבצר אל תוך
רחוב היהודים וירו בקנה שריפה הגדול אל הבתים ואל המקומות
ושומר נפשו ירחיק מהם וכל אנשים אשר שוכנים בבתים בשטחים שלישים
ורביעים הוצרכו לנוס מביתם ולפנות מקומם לדור בתחתית הארץ גם כל
איש ואיש הולך לפנות מן העלייה תבן קש ועלים ·

גם בתים הרבה גדולים וטובים מאין יושב אשר פנו עצמם מלדור שם כי
יראו לנפשם מפני שהיו יושבים מול המבצר ומול הסוללות בכן עשינו
אנחנו בני ישראל זה עם זה חסד של אמת כאשר ידוע ומפורסם שנתינת
הצדקה וגמילות חסד גדול מאוד בעיר פה פראג והיו דרים ארבע וחמשה
דיורין בחדר אחד המה ונשיהם ובניהם וכמעט שחצי רחוב הגדולה של
היהודים היתה מאין יושב ·

וביום תשעה באב לעת ערב פגע מדת הדין בעו"ה בקלב אחד יהודי
ונהרג מבעל מלחמה אחד מעם הקיסר בקנה השריפה אצל רחוב
היהודים סמוך לבית הכנסת הישנה אבל תכף ליום המחרת נעשה נקמה
בעזר האל ונתלה הרוצח על העץ בצווי השרים וראשי המלחמה אשר סככו
אברתם עלינו לבלתי יצא משחית אל בתינו ית' האל אשר נתננו למצא חן
בעיניהם כאשר גדלו אומר בכלל בני ישראל לא יחרץ איש לשונו ·

וכן לא היינו יכולין לילך על בית הקברות בט' באב או בער"ה וי"כ גם
לא היינו יכולין לקבור את המתים כאשר היה לפנים מפני שבית
הקברות הוא נגד המבצר והסוללה והוצרכנו לקבור המתים אצל פתח בית
הקברות תכף בכניסה ·

וביום

השער ותוך השער שבכל מקום ישן סגור ומסוגר מאוד רק לא היה לפס קנה השריפה הגדולים להעתיק על הסוללה להודות ממנה כי כל קנה השריפה הגדולים היו במצבר כנ"ל ונלם לקחו עם שווידן׃

גם השר קלידלא הנ"ל שם במקום קטן היה ביתו והעירו אותו עבדיו משכתו ויהי כראות את החיל של עם שווידן ועדם בואם לביתו נם דרך גנות ופרדסים שאחורי ביתו וברח עם מקצת עבדיו עד שבא אל המים נהר מולטא הנ"ל ועבר המים בספינה קטנה ובא בגפו למקום ישן גם של אחד נקרא גראב סיכנה ברח גם הוא ממקום קטן ועבר גם הוא המים בספינה ובא אל המקום ישן וזולת אלו שלשה שרים הנ"ל שבו עם שווידן כל השרים ופחות ודוכסים וחורי הארץ אף הכומרים שהיו בכל הראטשין במקום קטן וכל שרי קנצלייא וכל שרי חדר יר"ה גם קרדינאל הוא דוכס הארץ ונהנה שרים רבים לאין מספר מלבד ממונם וכספם וזהבם את הכל לקחו ביום ראשון תכף גם מהמון עם שלמותם מעליהם חלצו וילכו ערומים וחשופי שת גם מקנה רב לקחו בפרטות סוסים ומרכבות הרבה מאוד׃

גם מקצת שרים והמון עם נהרגו במקום קטן כי באו בעיר לילה והלילה רשות למשחית ונפגעם באיש או אשה וכל שכן בבעל מלחמה של עם הקיסר שמיתו אותו וכן מי שראה והשקיף בעד החלון עלה המות בחלונו והורו עליו בקנה השריפה וכן נהרג והומת של אחד גדול וחשוב נקרא פרנץ שטערין בורג 1) והיה עשיר גדול בממון ובנכסים ועלה המספר של הרוגים שנהרגו במקום קטן ביום ראשון קרוב לחמש מאות איש׃

גם אז היה במדינה ראש ושר צבא אחד של עם הקיסר נקרא גראב פוכס 2) והיה עמו יותר מאלפי איש כלם אנשי חיל ואנשים מלומדי מלחמה והיה מתנגד ועומד בפרץ בכל מקום במדינת פיהם ושלעזיי כנגד הראם וויען בערג הנ"ל בכן שלחו בעדו השרים שהיו פה פראג ובא ממקומו שהיה חנה שם עם כל עמו לכאן עיר פראג׃

גם בעיר עבור 3) עשרה פרסאות מפראג כאשר תמלא לפנים עוד מזה המקום היה שם ראש ושר צבא אחד נקרא גראב קונטי 4) והיה שם ראש על כמה מאות איש והיה שם לשמור העיר גם בעדו שלחו השרים

ובא

---

1) Franz Sternberg.
2) Graf Buchheim.
3) Tabor.
4) Graf Conti.

אז היתה צרה גדולה ובהלה עלינו יהודים ונפשינו נבהלה מאוד כי אמרנו
כלנו מתים ותמנו לגוע כי חשבנו שמתו האנשים מחמת שהורו עליהם
עם שווידן בכוונה אל מול פניהם ולא ידענו שהם גרמו לעצמם כל זאת
והמה חייבו בנפשותם בעבור שגילו והסירו העור מעל הפקעת כנ"ל בכן
רצנו באותה לילה כולנו כאחד לבתי כנסיות אף הנשים והטף ונלונה ונבקשה
מאלהינו על זאת ואומרים סליחות תפילות ובקשות ותהילים כל הלילה
קול קול יעקב בדרדקי דבי רב תמיד לא יחשה גרונם כמו כן כל יודע ספר
ומי יודע ישוב וניחם ואנשים ונשים מרבים צדקה בכופר נפש איש לפי
ערכו והדל לא ימעיט גם בקשנו מחילה זה מזה וכל בית ישראל יבכו את
השריפה אשר שרף ה' ובודאי שעלתה צעקתינו למרום ומלפני אדון כל ·

גם הרבה נשים יולדות שהיו בתוכן מול המבצר נסו וברחו אל הבתים
אחרים אף תוך שלשה ימים ללידתן גם לא התפללנו בשלשה בתי כנסיות
הסמוכים והמכוונים מול המבצר והסוללות ·

וביום השבת פרשת שופטים היתה שריפה בין העצים ארוכים נעולים
בארץ כנ"ל והוכרחו היהודים ללכת שם לכבות האש והורו עליהם
עם שווידן מהמבצר והזיק נער יהודי ברגל אחד וחתכו הרופאים את רגלו
ולאחר שמנה ימים מת הנער הי"ד ·

וישימו עלינו שרי מסים לשלוח בכל יום אנשים רבים לבנות דיק וסוללות
סביב החומה של מקום חדש ומחוץ לעיר על פני השדה לעשות
חפירות גדולות בארץ והיינו בסכנה גדולה כאשר רבים נזוקו ותעל שועתינו
אל האלקים מן העבודה גם הוכרחנו להיותינו תמידים כסדרן מוכנים
ומזומנים בחוצות קריה כאשר יפול שם האש ואם יהי' איזה שריפה בבית
גוי שהיהודים יהיו מוכנים עם כלים וכדים של מים לכבות האש ·

ובעבור שאנחנו שה פזורה ישראל האחד לוקה וכולן מרגישין וכלנו זה
בזה ערבים לפיכך אנחנו חייבים אם צרת אחינו בית ישראל
נפולים שדודים מעונים ולחוצים ליסורים בלבותם לצער בצרתם · וכן עשו
מנהיגינו קצינינו על פי הרוב השתדלות אצל השררה יר"ה ונתנו בכל יום
פדיון הנפשות העושות בקרב הארץ דיק וסוללות כנ"ל ויצאו בני ישראל
מן המחנה ומן עבודה קשה בחומר ובלבנים כנ"ל ·

וביום החמישי אחד עשר יום לחדש אב כאשר שמע הדאם וויטן בערג
שכבש הדאם קיניגס מרק המבצר ומקום קטון · גם ראה שהמתנגד
שלו הוא הדאם שר צבא גראף פוכס הלך ונסע מעליו אז בא הדאם וויטן
בערג עם ארבעה אלפים איש ועבר דרך עיר ברנדייס שלשה פרסאות מפראג
והיה שם במבצר ראש אחד עם מקצת עם הקיסר וירא לשבת שם יברח וגם
מהמבצר

וביום הרביעי ונגרה באש לעת ערב כאשר נשרף בית אלקינו עם שקיעת
החמה היתה שנה תלת ה׳ בעו״ה וכאשר הודו עם שווידן ממקום
קטן אל תוך רחוב היהודים עם קנה שריפה אחת גדול שקורין מערסיל
בל״א 1) ובתוכו משימים כלי משחית נקרא (פייאר קוגיל בל״א) ויהי כאשר
נפל אותו משחית לארץ לא ידעו היהודים משפטו וטיבו ומהותו של אותו
משחית רק שטעו שטוב לכבות עם יגור אחת שרויה במים כי הוא משפטו
ופעלו לקררו לבלתי השחת והיהודים כמו עשרה אנשים קרבו עצמם אל
כלי המשחית ההוא וגילו קצת מן העור שכיסו עליו׳ גם אמרו שאיש אחד
דחה בו בקנה וברגלו אז נפקע אותו כלי משחית, והוא בעצמו ומתוכו התיז
חתיכות ברזל כי אותן פקעים חלולים המה ובתוכו משימים כל
מיני משחית עם עפר השריפה וגפרית וזפת ונראה לי הכותב שנוכל לומר
רמז תמה שאמר דוד המלך ע״ה בתילים ס״ד דרכו חצם דבר מר והתחיל
ואמר בפסוק שלאחריו לירות במסתרים תם׳ ר״ל בתחלה אמר שדרכו חצם
על יתר כוננו להשחית כחץ שעל הקשת ואמר אח״כ בפסוק האחר לירות
במסתרים תם היינו ידייה אחרת בל ידיית החץ האמור רק לירות באש
לא כפח הוא עפר השריפה ואין רצונו שהידייה היתה בהסתר שהרי כהפוך
הוא שמשמעת קול אדיר וחזק ע״י עפר השריפה אלא רצונו לומר שהפקעת
בעצמו היה בו דבר נסתר ומכוסה מן העין שאין האדם הקרב אליו יכול
להיות נשמר ממנו וכמעשה שהיה בעו״ה בכן כאשר נפקע התיז הפקעת
עצמו ומתוכו חתיכות ברזל ועופפת על אותן אנשים שעמדו אצלו ונהרגו
סביביו תשעה אנשים לקצתם נפלע מוחם ונפלה מוח מחוץ להגלגולת ולקצתם
נקטע ידם ורגלם ונבקע כריסם ולקצתם הודק כל גופם ומעכו כל איבריהם
ומתו מיתות משונות ואכזריות חמס ה״ד ויותר מעשרת אנשים ניזוקו
בידיהם וברגליהם והכלי משחית בעצמו שנבקע כשל ממנו חתיכות בחלונות
ובחומות אשר הוא חידש גדול ופליאה נשגבה לראות החורבן שנעשה ע״י
אותו כלי משחית׳

גם תכף ומיד לאחר שהודו עם שווידן פעם אחד במשחית הנ״ל ידעו
והבינו כי השחיתו התעיבו עלילה הודו במהירה פעם שנית ונפל
הפקעה על בית אחד וכל החדרים שבבית ההוא אף כיפות שבבית נחרבו
ונהרסו עד היסוד אך לא היה בהבית שום אדם כי מיד שראו החורבן
מידייה לראשונה ברחו מהבית שהיה קרוב לשם במקום שנפל פקעת הראשונה׳

אז

---

1) Mörser.

גם עשו עם שווידן על הגשר של אבנים בנין של עץ מרובע שקורין בלאך
הויז בל"א 1) לאחר שעשו בנין של אבנים כנ"ל ותמיד בכל לילה
התקרבו עצמם עם שווידן אחורי זה הבנין של יען לכל מקום ישן לכבוש
לקחת הסוללה מעם הקיסר שבכל מקום ישן והבנין זה עשו על עגולים
כענין שיוכלו לגלגלו כאשר תמצא לפניה כתוב עוד והיה להם הבנין הזה
למגן ולחומה׃

בכן הורו עם שווידן תמיד בכל יום מהבנין של אבנים שעשו על הגשר
והורו על האי הקטן שבתוך הנהר גם הורו על שני מגדלים של
מקום חדש ושל מקום ישן הבנוים לשם ולתפארת בתוכם גלת עילית וגלת
תחתית נקראים וואסער טארין בל"א 2) להביא משם המים אל מקום
שהאדם חפץ והורו על אלו שני מגדלים יותר משלשת אלפים יריות ולא
יכולו להשחית הגילות והבריכות שבתוכם רק בהחומות נעשה היזק קצת
וכן בהמגדול הוא השער של הגשר שמלך מקום ישן הורו עליו מאוד
להפילו לארץ ולא יכולו כי הוא בנין חזק מאוד רק בהחומה של המגדול
מול מקום קטן נעשו פרצות גדולות עד להשחית ואח"כ כאשר שקטה הארץ
בנו עם הקיסר תחת המגדול עמוד אחד לסעדו ולתמכו׃

אז נשלח לעם שווידן לפה פראג מעיר לייפסק שבמדינת מייסן כי זה
שנתיים שלדו עם שווידן על עיר הזאת והיתה העיר במצור עד
שבטו שכמם ונתנו עצמם למס עובד בכן שלחו משם עגלות רבות טעונות
מעפר השריפה הרבה מאוד ועוד שאר כלי מלחמה ויודע הדבר לעם
הקיסר וישימו להם אורבים על הדרך אצל המבצר החזק הנקרא טעטשין
כנ"ל ונגברה עליהם יד עם הקיסר ויהרגו מהם רבים וכל עפר השריפה
הליתו באש וימותו רבים מעם שווידן יותר מעפר השריפה מאשר
נהרגו בחרב׃

ביום השני ערב ר"ח אלול נסע הרלש שר לבא ווייטן בערג מפה עיר
פראג מהמבצר הוא וכל עמו וחלף ועבר בדרך על המבצר נקרא
קאניפיש רחוק חמשה פרסאות מפראג בנוי על הר גבוה תלול ומסרו
ונתנו לו עם הקיסר המבצר מרצון טוב כי היו שם מתי מעט ולא יכלו
להלחם נגדו׃

ויסע

---

1) Blockhaus, eine hölzerne Batterie.
2) Wasserthürme.

מהמבצר טרם בא עם שווידן לשם וגם אל מבצר אחד נקרא טעטשין 1) כאשר תמצא לפנים עוד ואז בא לשם הראש וויטן בערג והניח שם מקצת עמו ויפן פניו לבא על עיר פראג׳

בכן בלילה של מחרתו יום השני י״ג אב בא הראש וויטן בערג לפני העיר פראג מצד מקום חדש ובנה מצור על העיר ודיק וסוללות וביום א׳ י״ך אז התחיל לירות בקנה השריפה הגדולים מן ההר הגדול שהתלייה בבנית עליו נקרא (גלגין בעריג בל״א) ובשני ימים הורו אל תוך העיר ועל החומה יותר מאחד עשר מאות יריות בקנה השריפה הגדולות ולא הועיל לו ונסע מעל העיר ואז בנה לו גשר של עץ סמוך לכפר ליבנא רחוק תחום שבת מפראג ועבר המים נהר מולדא אל המבצר לראש קיניגש מרק ושם נעשו לעם אחד ונועצו יחדיו׳

אז היתה תמיד מלחמה גדולה בין עם הקיסר יר״ה ובין עם שווידן אלו מזה ואלו מזה ועם שווידן רצו לקחת ולכבוש ביד חזקה אי הקטן שבתוך הנהר מולדא נקרא קליין פנידיג בל״א 2) והיא באמצע הנהר מול מקום ישן ומול מקום קטן וצריכין לעבור אליו בספינות ובכל לילה באו שם עם שווידן בספינות ורפסודות ועם הקיסר עשו שם דיק וסוללות גבוהות וחזקות מאוד והורו עם קיסר עליהם תמיד בקנה השריפה הקטנים שקורין מוסקיטן בל״א עד שהיו מבריחין אותן מעליהם ורבים מעם שווידן נהרגו ונטבעו כן היה תמיד עד ראש חדש אלול׳

אז בנה הראש קיניגש מרק על הגשר של אבנים שבין מקום קטן למקום ישן וחדש היא הגשר הבנויה זה כמה מאות שנים בבנין מפואר ונאה מאוד לשם ולתפארת כאשר תמצא בספר צמח דוד חלק שני בשנת תתק״ך לאלף החמישי ובנה עליה בנין של אבנים חזק מאוד לארך כחלק שליש מהגשר מצד מקום קטן והעמיד עליו קנה השריפה הגדולי׳ להורות מעליו על מקום ישן ועל אי הקטן הנ״ל ועם הקיסר אין לאל ידם למחות מלבנות בנין ההוא כי לא היה להם קנה השריפה הגדולים רק קטנים כנ״ל ואף שפעם אחד נמצא להם שלשה קנים השריפה גדולים חלודים ישן נושן בכיפה מתחת לארץ ובקשו לנסותם להורות מהם ויהי כאשר הורו עם הקיסר מן האחד שנים או שלשה פעמים נבקע הקנה לחתיכות הרבה וחשבו זאת לרוע מזלם ושנים נותרים לא יצליחו לכל׳

גם

---

1) Teschen.

2) Das kleine Venedig, gegenwärtig die Schützeninsel.

בימים ההם נסע הראש קיניגס מרק מפה פראג על המבצר ונסע עם
כל עמו לפני המבצר החזק הנקרא טינעטשין רחוק תשעה פרסאות
מפראג והמבצר ההוא נבנה אצל שפת הנהר מולטא ובנוי על ספר מדינות
מייסן והיה המבצר במצור שלשה ימים אח"כ נתנו ומסרו לו עם הקיסר
המבצר ברצון טוב ובנפש חפצה ·

גם נסע מהמבצר פה פראג הראש וויטן בערג עם כל עמו בגליל העיר
בודוויז 1) במדינת פיהם רחוק ששה עשר פרסאות מפראג ושמה
מונח תמיד כתר מלכות של מדינת פיהם וכל המקומות שסביב בודוויז
היו לשלל גם היהודים שבק"ק טיין היו לשלל שבאו לשם עם שווידן
ביום שבת שובה ולקחו מהם כל אשר להם ונשארו בערום ובחוסר
כל גם קרעו ומאסו בתורת ה' צבאות והשליכו ספרי התורות לארץ ואין
מידם מציל ·

בימים ההם הקיסר עודנו בעיר לינץ כי היה שם מיום חתנותו על
היום הזה בכן נסע משם לעיר המלוכה ווינא וכתב ספרים לפה
פראג שהראש שר צבא גראף פוכס הנ"ל יצא לעיר בודוויז הנ"ל ומשם
יצא ויוליך עמו כמה אלף איש לצבא בעזרת המקום יבן ומקום הדש ·
בכן בליל מוצאי שבת ג' תשרי נסע הגראף פוכס מפה פראג ועמו
חמש מאות רכבים ושרים הרבה מחורי הארץ ובא לשם עיר בודוויז
ויקר מקרה שיצא מחוץ לעיר אל כפר אחד עם כל עמו ובא המגיד
אל הראש וויטן בערג ויהי כאשר ישב הגראף פוכס אל השלחן ויטב לבו
נפל עליו הראש וויטן בערג וסבב הכפר ההוא וישב אותו עם כל השרים
אשר עמו ומעט מהם נמלטו והביאו השר וויטן בערג עם השרים שעמו
שבוים אל המבצר פה פראג ·

אז כאשר באה השמועה לעם שעל מקום יבן וחדש שנשבה הגראף פוכס
ויחרדו חרדה גדולה כי קוו לעת מרפא והנה בעתה ובכל אשר יצאו
יד ה' היתה בהם ונעשה במקומו להיות ראש ושר צבא גראף קונטי הנ"ל
הוא החל להיות גבור חיל ללחום בעד העיר כאשר תמצא לפנים עוד
הרבה כתוב ממנו ·

ויהי כראות השר קלירעדא וגראף קונטי כי יצטרכו להלחם בעד העיר
הכינו עצמם בכל מאמצי כוחם ונתאספו יחד אליהם כל אנשי העיר
ונשבעו כלם יחד שעוד כל נשמתם בם ואף שיראו כי אזלת יד ואפס עצור
כל

---

1) Budweis.

ויסע ביום ההוא ובא עם כל חילו לפני העיר טבור רחוק עשר פרסאות
מפראג כנ"ל והעיר חזקה ובצורה יושבת על ההר והיתה העיר
במצור עד יום ראשון חמשה ימים לחדש אלול ובכן בהסכמה קודם עלות
השחר הרעים ברעש ורגו יגש שווידן בסוללות על חומות העיר ולכדו
העיר ביד חזקה ומתי מעט נפלו מעמו ושלל ובזז את כל חיל העיר
רכושם ומטמונם את הכל לקח גם חפצו ומצאו כל אוצרותם וכל אנשי העיר
לתאים ועד אשה והטף חללו ופשטו כתנותם מעליהם ·

גם היהודים שמה היה כל אוצרותם וחילם לשלל ויהודי אחד נהרג בתוך
המהפכות וקלתם נפלעו בראשם גם שלשה ספרי תורות קרעו עם
שווידן לקרעים הרבה וכל היהודים אשר היו שם לערך מאה וחמשים
נפשות נתנו תפוסים בבית אחד ולאט אחד מאנשי הצבא הוליך עמו שבעה
אנשים יהודים תפוסים מעונים בכבלי ברזל ובערום ובחוסר כל וקהלה
קדישא פה פראג פדו אותם מן השבאים ·

בכן חזר ונסע הרא"ש וויטן בעריג מעיר טבור וישם פניו לחזור ולבא
אל המבצר פה פראג והניח בעיר טבור כמו שש מאות איש ואז
בחזורו מצא בדרך מעם הקיסר לערך שש מאות איש פתאום חונים על
השדה לקחת תבן ומספוא לסוסים ובבואו נפל על סוסיהם והכה מהם
רבים והנשארים נסו ונתפזרו הנה והנה עד שלא נותרו שנים יחדיו ·

ובערב ר"ה ת"ט לפ"ק הורו עם שווידן פתע פתאום מהסוללות שבצד
המבצר אל תוך רחוב היהודים בקנה השריפה הגדול ועשו הזק
במקצת בתים גם איזה אנשים נזקו מהכדורות שניתז על פניהם אבל לא
נזקו בגופם ושקלו הפקעת קוילן בל"א 1) והיה משקלם ארבעים ושמנה
ליטרות גם הורו עם שווידן אל תוך רחוב הכונרים ופגע הפקעת בבית
תפילה אחת ונהרג שמה איש אחד ורבים נזקו שמה ·

גם ביום ג' ז' תשרי הורו עם שווידן עוד מהסוללה הסמוכה להמבצר
אל תוך רחוב היהודים בקנה שריפה הגדולה ועשו הזק בכמה בתים
וחדרים הרבה נפלו ונהרסו עד היסוד גם חרבו תנורים של בתי חורף
גם חלונות רבים נפלו ונשברו מקול רעש גדול אדיר וחזק ואז היינו אנחנו
יהודים בצרה גדולה מאוד כי אותן פקעים נקרא גראנטין 2) חלולים כנ"ל
ונעשים להשחית השחתה גדולה והורו באותו יום שנים עשר פעמים אבל
לא ניזק אדם בגופו ת"ל ·

בימים

1) Kugel.
2) Granaten.

בשר למלך פרידוריקס שנכתר מקדם בכתר מלכות למלך בעיר פראג בשנת ש"ף לאלף הששי נקרא פרידוריקס הדיל ברג 1) והודו כן בבואו לכבודו ולשמחתו נקרא (פרייד שום בל"א) גם היו מונחים עדיין פה פראג בהמגדל באותות סכות לבועי' סי' של כל אות דגל של המלך הנ"ל גם הדגלים השמה נתנו להפאלן גראב לנשאם לפניו לכבודו הוא כשלה ממדינת שוידן עם ארבעת אלפים איש שהוא יכבוש עיר פראג כולה להיות לו לשם ולתפארת נגד כל העמים אשר תחת השמים ׃ וביום השני תשעה עשר יום לחודש תשרי חזר ונסע מן המגדל הלאש וויטן בעריג עם כל חילו והלכו עמו שני ראשי הנ"ל הפפאלן גראב וקינגסמארק ועוד ראשי צבא רבים יותר מעשרת אלפים איש מלומדי מלחמה ויחנו לפני העיר מקום ישן ומקום חדש כנ"ל ובנו מצוד על העיר מסביב על ההרים הגבוהים והודו מאוד על השערים ועל החומה שסביב מקום חדש ׃

גם רבו כמו רבו עבדים רבים המתפרלים ומכל הערים והכפרים במדינת פיהם התאספו יחד ריקים פוחזים ונפלו אל עם שוידן ונוספו גם הם עליהם למהר שלל חש בז ובהרעות מחשבותם על היהודים לאבדם כאשר אכתוב לפנינו וכן נשמע וא"כ שעלה עם שלהם על העיר כעשרים אלף איש ׃

וביום השבת הוא שבת בראשית כ"ד ימים לחודש תשרי הודו עם שוידן על השער נקרא (גלגן טאר בל"א) על שם שנבנית עליו התלייה והביאו עם שוידן על הר זה קנים שריפה הגדולים והודו ביום השבת מבקר ועד ערב לא נחו ולא שקטו ׃ ואנשים מנו וספדו כל הירייות הגדולות שהודו ביום השבת על השער הנ"ל ועל החומה מסביב ועלו למספר אלפיים מלבד מה שהודו המורים על שערים אחרים שבמקום חדש ונעשה היזק גדול בהחומה ונתצו ונפלו השניים שלמעלה נעשים למגן לעמוד על החומה מאחוריהם ׃

ואז גם בכל לילה התקרבו עצמם עם שוידן על הגשר של אבנים הנ"ל לצד מקום ישן עם הבנין של עץ מרובע שעשו מונח על עגלים מגלגלים באופן שיוכלו לגלגלו לקרבו לצד מקום ישן והיה בדעתם לקחות ולכבוש הסוללה מעם הקיסר שעשו על הגשר לצד מקום ישן ׃ גם חיפו עם שוידן הגשר הנ"ל יותר משני שלישים עם קורות של עץ עשו כמו גג משופע ואילך ומחמת איזה תחבולה וערמה עשו כן ׃

1) Heidelberg.

כל איש ואיש אל ימנע מהלחם נגד עם שווידן וכן אמרו: התחזקו והיו לאנשים! עם הקיסר התחזקו! פן תעבדו לאנשי שווידן האלו · ואז נעשו דגלים ויסע בראשונה דגל מחנה השרים רבים ונכבדים כל הנעלאים בעיר החשוב חשוב קודם ובראשם ראש אחד אח"כ נסע דגל מחנה כל הסוחרים עשירים ונכבדי ארץ ובראשם ראש אחד · אח"כ נסע דגל מחנה כל הכומרים חשובי' ויקרים ובראשם ראש אחד אח"כ נסע דגל מחנה הבחורים ובראשם ראש אחד · אח"כ נסעו העירונים היושבים על כסאות למשפט ועמהם כל בעלי מלאכות שבעיר באומנותם על דגלותם אף גם היהודים יותר ממאתים בכל יום עמדו ברחובות קריה חוצות הגוים ובידו האחת כלים של מים לכבות האש ובידו האחת מחזיק הקרדום ועוד שאר כלים לפעול בהם לנתוץ הגגות והחומות במקום אשר יפול שם האש ·

וביום א' וב' י"א וי"ב תשרי הורו עם שווידן פתע פתאום אל תוך רחוב היהודים עם (פייער קוגלין) הם פקעים החלולים ובתוכם כל מיני השחתה ונעשה היזק גדול ונפלו כמה חדרים ובשני חצירות של יהודים נפלו פקעים תחת אויר השמים ונעשה גומא וחפירה בארץ יותר מאמה עמוק ובאמתיים רוחב גם באותן ימים לא נעשה היזק בגוף אדם ת"ל ·

ומאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו שלא הורו תוך רחוב היהודים ביום חגיגתנו לא בראש השנה ולא ביום כפור עונינו לולא זאת בעלה תפלתינו ובלבלו כוונתינו ועל כן נודה לך ה' אלהינו ·

אז בכל לילה וכן לפעמים ביום כאשר ראו עם הקיסר איזה מקומות שלא שמרו עם שווידן עברו את הנהר מולטא לגד הרי כרמים שאצל מקום קטן ותמיד הביאו אותם שבוים מעם שווידן · וביום ראשון ח"י תשרי לעת ערב וכן למחרת ביום השני הורו עם שווידן מהמגדל אל תוך רחוב היהודים ובכל רחובות קריה יותר ממאתים ידיות בכל פעם ועם פקעים גדולים משקלם יותר מארבעים ליטרא ועשו היזק בהבתים גם כל פעם אחר הידיות הגדולות הורו עם שווידן ידיות קטנות למאות ולאלפים נקרא (מוסקיטן שוס) והידיות ההמה ידוע שמורים כן לאיזה חדוה ושמחה ולא ידענו לשמחה מה זה עושה · בכן נשמע ע"פ חקירה ומפי שבוים ששבו עם הקיסר מעם שווידן שביום א' הנ"ל בא ממדינת שווידן שר וראש אחד יענירעל על כל עם שווידן נקרא פפאלץ גראב 1) והוא קרוב ושאר

בשר

---

1) Der neue Generalissimus der schwedischen Kriegsmacht, der Pfalzgraf Carl Gustav.

שהלגו אצל מעמדו ובדוב דבריו נעימים היה מעורר לב העם שבתוך העיר
עד שהתחזקו ועמדו על נפשם כל אנשי העיר איש לא נעדר כל שולף חרב
וכל מי שיודע בטיב לירות בקנה השריפה כל אנשי העיר של מקום ישן
ושל מקום חדש כעבד כאדוניו כולם נתאספו יחד גם כל השרים וכל שופטי
ארץ פחות וסגנים הנמצאים בעיר מכל מדינת פיהם והמה עם עבדיהם
חנו מול דגליהם גם כל הכומרים החשובים מלובשים בגד שחורים לבשו תחת
(הקוט) בגדי מלחמה והלכו עם כלי זין בחרב וחנית וקנה השריפה והבחורים
מבית תפלתם הוליכו עמהם ועלו למספר כמה מאות גם המה חנו על
דגליהם ושמרו את המעבורת המים והסוללה שעל הגשר לצד מקום ישן
ועלו המספר של אנשי העיר תופסי חרב ומגן ונושאי כלי זין קרוב
למספר עשרים אלף איש לבד מעם רב שלא היה להם חרב וקנה השריפה
והלכו בקרדומות ובמקלות מסומרים ועלו גם המה למספר רב מאוד׃

ואנחנו היהודים היינו בצרה גדולה מאוד מאוד כי היינו מוכרחים
לבלות אנשים רבים לשפוך סוללות גם בבתים שאחז בהן האור
לכבות האש ורבים נזוקו בגופן והמלחמה היתה פנים ואחור כיונה בחגוי
סלע ואין מקום לנוס מלבד כתיבת מסים וארנוניות תמידין כסדרן ומוספין
שלא כהלכתן שלטו למראה עלן והנוגשים אצים מדי יום ביום לאחד הב הב׃

בכן שארית ישראל תולעת יעקב התאספו יחד כל הלילה ההוא וכל יום
שלאחרת בקהל את העם האנשים והנשים והטף בבתי הכנסיות
ומרבים בתפילות וסליחות ותחנונים ותהילים פעמים בכל יום ומרבים
לדקה וכופר נפש איש בעדו ובעד ביתו ובלום ובכי ומספד עשו אנשים
רבים יום כיפור בכל הלכותיו על פי הסליחות שתיקן לאומדם הגאון הרב
רבי שמעון נר"ו בהלו עלי ראשו ריש מתיבתא ואב"ד דקהלתינו ק"ק פראג
אי"ע מלבד הסליחות שיסד הוא נר"ו על המאורע ועל הניסים ועל הפורקן
שנעשה בעזר האל והובאו אותן הסליחות לבית הדפוס ובודאי שראה אלקינו
את הלחץ ואת הדחק כי העניות היה מתרבה וכל יום קללתו מרובה משל
חבירו וכמעט איש את רעהו חיים בלעו גם ונואשים היינו את כל אשר
לנו כי כל אשר לאיש יתן בעד נפשו רק התפללנו תפלה לאל חי להציל לנו
בלתי עם גוויתינו וישמע ה׳ את קולינו כי שערי דמעה לא ננעלו וינחם
ה ועד כה עזרנו׃

והנה בלילה ההוא כשבאו עם שווידן לתוך הסוללה ובנשו אותה ביד
חזקה ויורו עליהם עם הקיסר משער (גלגין טאר) ידיות כמה מאות
בפעם אחד ושפכו עליהם עפר השריפה וגפרית וזפת הרבה מאוד והמלחמה
כבדה מאוד עד שנגשו וקרבו זה אל זה והכו עם הקיסר עליהם במקלות
ובקרדומות

וביום השני עשרים וחמשה יום לחדש תשרי וכן למחרת ביום השלישי
הורו עם שווידן תמיד על שני שערים של מקום חזק הנקראים
(גלגן טאר וראָם טאר בל"א) ידיות רבים לאין מספר בכל פעם ששה ושמונה
שנים עשר ידיות גדולות בפעם אחד עד שרעשה ורגזה הארץ ונשמע
למרחוק ועד שאפילו חומות העיר לארץ ונעשה פרצה גדולה יותר מארבעים
אמה רוחב והרבה בתים בתוך העיר סמוכים לחומה נחרבו ונהרסו קצת
מהם מחמת הידיות וקצתם חרבו והרסו עם הקיסר שבעיר להיות מקום
פנוי סביב לחומה להלחם ולקחת העץ ובאש שרף ישרופו בשבת לחומם
נגד האור ·

ביום השלישי הנ"ל באו במרולה פתע פתאום עם שווידן דרך הגשר
ורעשו ברעש גדול בהסוללה שעשו עם הקיסר על הגשר מלך מקום
יען כי זאת העלה יעולה בין עם שווידן שקצתם ירעשו בהחומה שסביב
מקום חזק וקצתם ירעשו בהסוללה על הגשר ויהיה לעם הקיסר המלחמה
פנים ואחור אבל עם הקיסר התחזקו והיו לאנשים והורו עליהם מהסוללה שעל
הגשר ויהרגו מהם כארבעים איש וחזרו עם שווידן לאחור ·

ביום השלישי עשרים ושבעה יום לחדש תשרי בנשף בערב יום ותחזק
המלחמה על עם הקיסר שבתוך העיר ועם שווידן רצו במרולה
והרעישו ברעש ובאו עם סולמות אל תוך הסוללה שעשו עם הקיסר לפני
השער (גלגן טאר) הנ"ל והסוללה היתה קרובה וסמוכה אל השער ובאו עם
שווידן ביד חזקה אל תוך הסוללה ויגרשו משם עם הקיסר וברחו ונסו עם
הקיסר אל תוך השער ובאו בתוך המקום ·

אז היתה צרה גדולה ובהלה רבה בכל עיר והעיר היתה נבוכה ופחד
שנתם מעיניהם כי נהרגו רבים מעם הקיסר ורבים בהליכתם ברחובות
קריה נזקו מהידיות שהורו עליהם עם שווידן מסוללה זאת ורפו ידי עם
הארץ כי לא ידעו מה לעשות ·

ויקראו ראשי עם שווידן ודברו בקול גדול אל עם הקיסר ויאמרו לאמור:
אתם ראיתם כי לנו הישועה כי באנו עד כה וגם החומה נפולה
לארץ עתה על מי תבטחו? אנחנו הרבים מכם פן מרה תהיה באחרונה,
עתה באו אלינו לשלום וחיו ולא תמותו! רק תנו ומסרו לנו העיר בנפש
חפצה וכל אשר תאמרו אלינו נעשה למלאות שאלתיכם ובקשתיכם בדבר
ההשוואה עמכם ולעשות עמכם הטוב והישר ·

ויתחזקו שני ראשי צבא של עם הקיסר הוא השר קלידינדא וגראף קונטי
והוא בעצמו החל להכות בעם שווידן שבאו אל תוך הסוללה
וחרף נפשו אל מול פני מלחמה החזקה עד כי גם רבים מעבדיו חשובים

נהרגו

אחרת ויביאו נגנים רבים ואילנות מהיערים ויעשו בנין גבוה מאוד וחשבו
להעלות ולעמוד עליו קני השריפה הגדולים להורות משם אל תוך המקום
ויהי בראות זאת העם הקיסר חפרו כפסס והלכו בזריזות אנשים רבים
ובידם לפיד אש מכוסים ומלופפים בזפת והביאו אש בבנין ההוא ונשרף כולו
אז תם לריק כוחם ׃

ובכל זאת לא שבו עם סוידן מעל העיר ועוד היתה ידם נטויה וחפרו
כפסס לתחת ועבר בהחבא בסולמות אל תוך המגדל מלמעלה והוא
השער נקרא (גלגין טאר) והיה בלתי אפשר לאיש אחד מעם הקיסר לילך
ברחובות קריה כי הורו עליו עם סווידן מהמגדל ולא היה מן האפשר
לגרשם משם עד שהוצרכו עם הקיסר להצית המגדל באש ואז נשרפו כל
השווידן שהיו בתוכו מלמעלה כי לא היו יכולין לירד מחמת האש הגדולה
הזאת ונשרפו יותר מארבע מאות איש וגם המגדל נפל לארץ ׃

וביום הששי שבעה ימים לחודש חשון סמוך לשבת היו היהודים אצל
חומות העיר לשפוך סוללה הורו עליהם עם סווידן והיה אצל
השווידן איש אחד איש יודע ציד איש שדה היה בקי ומלומד לירות בטוב
קנה השריפה קולע אל השערה ולא יחטא ובכל מקום שנתן עיניו או מיתה
או עינוי ויהי איש ההוא מורה בקנה השריפה ויהרוג נער יהודי אחד
ושנים יהודים נזוקו בגופן גם בליל מוצאי שבת ההוא היו היהודים מוכרחים
לשפוך סוללה והורו עם סווידן עליהם ויכו איש אחד בקנה השריפה
הגדול והתיזו ממנו פס רגלו אחת ׃ ויהי היום יום צרה ותוכחה הוא
יום ראשון תשעה לחודש חשון הורו עם סווידן פתע פתאום מן הרי
כרמים שכנגד רחוב היהודים והורו אל רחוב היהודים והלכו הפקעים מן
קנה השריפה הגדול וחרבו ארבעה בתים ונהרגו בעו"ה ארבע נפשות שהיו
דרים מלמעלה בחדרים שניים ושלישים מן הארץ ואלו ארבעה היו איש א׳
זקן כבן שבעים שנה ואחד היה רך בשנים כבן עשרים שנה ואשה אחת
ונער קטן בן שמנה שנים ואפשר שהיתה הגזירה מאתו י"ת מנער ועד
זקן טף ונשים ביום אחד להרוג למשחית ח"ו וניחם ה׳ על הרעה וכלה חמתו
והרגו ארבעתן אלו לכפר על בני ישראל כמו שהמה היו מתוארים באלו
ארבע תוארים אחד זקן ואחד נער ואשה אחת ונער קטן נשאו המה למנוחה
ועזבו אותנו לאנח׳ כי בהלות וחלחלו׳ רבות הקרנו ביום זה כאשר אכתוב לפנים ׃

והנה באותו יום ראשון הנ"ל הורו עם סווידן תמיד בכל יום מן הרי
כרמים ומהגשר ומכל המקומות הגבוהים שבמקום קטן אל מקום ישן
ומקום חדש כדי לבהל ולבלבל העם שבתוך העיר והעומדין אצל החומות
ובעוד שהיו המורים בלתי הפסק הרעישו עם סווידן רעש גדול ורצו בעת

ובקרדומות וגבלו יד עם הקיסר ויהרגו מעם שווידן כשש מאות איש והנשארים נסו מהסוללה ואז חזרו ובאו עם הקיסר אל תוך הסוללה וישבו שם ·

ויהי כאשר ראה עם הקיסר את הנצחון הגדול הזה התחזק לבם יותר לעמוד נגד המלחמה ואנשי עם הקיסר היו מזרזין בדברים טובים דברים נחומים וגראף קונטי הנ"ל חזקם בדבריו שיעמדו על נפשם לבל ינוסו כי תחילת נפילה ניסה ותמיד היה רץ בעברו ושובו מעבר לעבר בכל מקומות מושבותם על רגלם באותות לבל ירפו ידיהם אף גם פיזר והפריז רב ממון כדי לחזק לבם נגד המלחמה ·

וביום השני ראש חודש חשון היינו מוכרחים אנחנו יהודים לשלוח אנשים רבים לבנות דיק ולשפוך סוללה ולחפור את כל הארץ אצל חומת העיר כי עם שווידן חפרו מבחוץ תחת חומת העיר להפילה לארץ ובלשון אשכנז קורין מינא 1) ומשימים עפר השריפה בהחלל הרבה מאוד ואח"כ סותמין היטיב מכל צד ובתחבולה מליתין אש בעפר השריפה וכח האש מגביה הקרקע ותפול החומה תחתיה ובכן כאשר חפרו היהודים גם כן מבפנים אצל חומת העיר באו בחפירתן מכוון ממש נגד החלל שחפרו עם שווידן וה' הצילם שלא ראו אותם עם שווידן והלכו היהודים ויגידו הדבר לעם הקיסר והשליכו עם הקיסר על עם שווידן פקעיות שקורין הנט קראנאטין 2) בל"א והמיתו רבים מהם וכל עפר השריפה שנתנו עם שווידן בהחלל הנ"ל לקחו עם הקיסר יותר מתשעה חביות מלאים עפר השריפה ·

וביום א' ב' חשון היה נער יהודי אחד אצל חומות העיר והוכרח לעלות על החומה עצים ועפר השריפה לעם הקיסר שעל החומה והורו עליו עם שווידן ויורו על ראשו וביום ה' ו' חשון מת הנער ·

וביום ג' ג' חשון הגישו וקירבו עם שווידן שני קני השריפה הגדולים אל מול פרצת החומה שנפרצה כנ"ל והורו תמיד כל היום אל תוך העיר ולעת ערב רצו במרוצה ורעש ובאו במקום פירצה אל תוך העיר ועם הקיסר הכינו שם מקודם במקום הפרצה עפר שריפה הרבה וגפרית וזפת ויהי כאשר באו לשם עם שווידן הציתו עפר השריפה ושרפו שם כל אותן הכתות ורבים נהרגו מהם בחרב וחנית והנשארי' מעם שווידן פנו עורף ונסו לאחור אל תוך המחנה שלהם · אח"כ עשו עם שווידן תחבולה אחרת

---

1) Mine.

2) Handgranaten.

לקחת אליהם ההרוגים מפני עם שווידן שמבחוץ ונשארו הנצלות מחוץ
והשלך מהלאה להשער מונחים על פני השדה עד שאכלם הכלבים׃

בעת ההיא באו בספינה גדולה על נהר מולטא ארבעים איש מעם הקיסר
והביאו עמהם חמשה קני השריפה הגדולים ולא נודע הדבר לעם שווידן
אף כי שמרו המים נקרא ופשטא (?) במקומות הרבה וגם האכרים בכל מדינת
פיהם היתה ידם עם עם שווידן אעפ"כ באו עם הקיסר בהחבא עם
חמשה קנים הנ"ל על המים בספינה עד פה עיר פראג על מקום חדש׃

אז הביאו עם הקיסר קנה שריפה אחת והעמידו אותה על סוללה אחת
והורו פתאום אל תוך המחנה שווידן והם לא שמרו עצמם מלכת אנה
ואנה כי לא נסו כזה גם תמול גם שלשום שיורו עם הקיסר בקנה שריפה
הגדולים ויהי כאשר הורו ויהרגו בפעם אחת כמה ראשי צבא מעם שווידן
ולקחתם התיז הפקעת ידיהם ורגליהם אז נשם לנבם והיו למים׃

וביום השלישי אחד עשר יום לחודש חשון הורו עם שווידן עוד מהרי
כרמים אל תוך רחוב היהודים והגיע הפקעה בהגג של בית הכנסת
החדשה וישנה והלכה הפקעה מעבר לעבר עד שהגיע בהחומות בית הכנסת
בגוה הבנויה לעמתה והדחרה בכותל והלכה למעלה מכיפת בית הכנסת
ושם נחה וביום ד' למחרתו הורו ג"כ אל תוך הגג של ב"ה הישנה מעבר
לעבר והיתה משקלה יותר מארבעים ליטרות והניחו היהודים הפקעה
למשמרת לזכרון בהיכל ה'׃

אז כאשר ראה הראש וויטן בערג ושני ראשי צבא שעמו הוא הפלן גראב
וקינגסמרק שכל עם שלהם כל ראש קרחה וכל כתף מרוטה ושכר לא
היה להם וכל יגיעם לריק היה נתנו דעתם ומחשבותם ליסע מעל העיר
כי ראו כי לא היו יכלו להלחם עליה רק ביום הששי ארבעה עשר יום
לחודש חשון שלחו אל ראשי עם הקיסר על יד איש המשמיע בחצוצרות
כמנהגם לשלוח במלחמה והתרו בעם הקיסר ובראשי צבא שימסרו העיר
ברצון טוב ובנפש חפיצה ואז יאותו להם להיות לעם אחד ושלא יגורו אנשי
העיר בשום כפייה ובגישה רק ישבו בשלוה איש תחת גפנו ואיש תחת תאנתו
רק עשו אתנו ברכה וטוב הארץ תאכלו וישבתם לבטח אתנו ואם תמאנו
ומריתם חרב תאכלו ובנים חללים יפילו ועלומים כל הרוגיהם ושלא יותירו
מהם עד בקר אפילו משתין בקיר׃ אבל כל ראשי צבא המלחמה של עם
הקיסר ובראשם השר קלירעדא וגראב קונטי חזקו עצמם והחזיקו את כל
אנשי העיר במתון לסוכם להקהל ולעמוד על נפשם באמרם כי ידענו בבירור
ואמת הדבר וכאשר שמענו על ידי התיירים ושלוחים ששלחנו להקיסר יר"ה
פבעגלא ובזמן קרוב ישלח לנו אדונינו הקיסר עזר וסיוע הנקרא בלשו'

לטין

רב ובחיל גדול מאוד נגד הפירצה שנעשה בהחומה כנ"ל גם חפרו בקרב הארץ בארבע וחמשה מקומות להפיל החומה תחתיה גם חפרו אל תוך העיר וחפרו עד תחת הבתים וקלקלו היסודות בחשבם שיפלו הבתים על העם העומדים מסביב ואצל החומה וכאשר עלתה מחשבתם והצליח פעולתם במקצת מקומות ונפלה החומה לארץ רצו עם שווידן במרוצה עם רב והרעישו רעש גדול נקרא (יעבילאל שטורם בל"א) וחשבו שבמקום הפרץ יעלו איש נגדו ויכבשו העיר ביד חזקה ·

ויהי ביום ההוא יום מבוכה ומבוסה יום מהומה ותמהון ועת צרה ליעקב נמס כל לב וכל ברכים תלכנה מים כי לא ידענו לפנות ימין ושמאל ואנה לברוח לבא בנקרת הצורים ובנקיקי הסלעים מפני פחד ורעדה אשר אחזתנו ותעל צווחת העיר השמימה ·

אז התחזקו עם הקיסר וכל אנשי העיר למגדול ועד קטן התאספו יחד על ידי שמיעת קול פעמונים והורו על עם שווידן כמה אלפים ירייות קטנים בבת אחת נקרא (מושקיטן בל"א) עד שנפלו חללים חמרים חמרים ועשו עם שווידן בהשדה יותר משלשים חפירות גדולות והשליכו פגריהן לתוכן לכסות על הרוגי עצמן וכמה שרים חשובים ראשי מלחמה מעם שווידן נהרגו ביום זה יותר מאלפים איש ויותר מזה ניזקי בגופן והולכו עם שווידן ליתן עורף ולנוס על נפשם ואף הנשים מהמערכה היו מעט מזער ונער יכתבם ואז נודע לעם שווידן גבורת וזריזות ונצחון של אנשי העיר ·

וכל זה נעשה בעזר האל י"ת כי השגיח על העיר בהשגחה פרטית ובאמת היה פליאה גדולה נשגבה כי לא היה לעם הקיסר תוך העיר קני השריפה הגדולים רק הקטנים ולעם שווידן היה על המגדל ועל הרי הכרמים סביב לעיר ועל הסוללה שנגד מקום חדש יותר ממאה קני השריפה הגדולים וערכו אותם על העצים להורות מהם על העיר גם מהמגדל עם המקום קטן בעצמם חזקים ובצורים מאוד ומקום ישן וחדש לערי פרזות על שדי הארץ תחשב וכל עם שווידן היו אנשי מדי כפם מלומדי מלחמה ולולא ה' צבאות הותיר לנו שריד ופליט כמעט וחמל עלינו ברוב רחמיו וחסדיו כבר מטה רגלינו ושכנה דומה נפשינו ועד כה האל עזרנו ·

אחרי הדברים והאמת האלה נשארו הרבה הרוגים והרבה שרופים מעם שווידן מונחים על פני השדה שטוחים ערומים כגאלו בדם והיו מונחים סמוכים לחומות העיר ולא היו יכולין עם שווידן לגשת אליהם לקוברם מפני סינות ופחד של עם הקיסר וכמו כן עם הקיסר לא היו יכולין

לקחת

ושאם היה נמשך עוד שמונה ימים שעלתה הסכמה ביניהם לשרוף ולשדד ולאבד את כל מדינת פיהם מכפר הפרזי עד אבל הגדולה ולהעתיק עיר פראג ערומה ובהשגחה פרטית מאתו י"ת שלא נעשתה כזאת ·

אז כאשר נסעו עם שווידן מעל העיר יצאו מן העיר כל העם אשר בתוכו למגדול ועד קטן איש ואשה נער בחור ובתולה וראו את כל מעשה הגדול והנורא אשר עשו עם שווידן הסוללות ודיק וחפירות ארוכות ורחבות בארץ שקורין לאף גראבין בל"א 1) וחפירות בקרב הארץ (מינא בל"א) וגם בנינים רבים מגן כי המלאכה לא נעשתה ליום אחד ולא לשנים וכאלו היה מחשבתם לצור על העיר ימים ושנים עד רדתה ·

ואז הוכרחו את היהודים ללכת מחוץ לעיר לנתוץ ולהרוס את כלי הבנינים ולאבד את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים על ההרים הרמים ועל הגבעות ואת כל החפירות אשר חפרו עם שווידן שתמום וימלאום עפר ואותו היום ראה ראינו הרוגים ושרופים הרבה מאוד מונחים סמוך לשער ולחומות העיר ונפלה נבלת האדם כדומן על פני השדה ערומים מבלי כסות ישמח צדיק וגו׳ כי אחרי כן באזנינו שמענו ועצתם ספרו ליהודים במדינה את כל מחשבותם שהיו להם עלינו יהודים פה פראג ולו הכין כלי מות לאכול אותנו כאוכלי לחם והיינו כלם מטים להרג לקחים למות וחשבו מזימה בל יוכלו ולא ניתן לכתוב את כל מעשיהם ומחשבותם וה׳ הפיר עצתם ולמען דעת צדקות ה׳ וחסדי ה׳ להזכיר כעל כל אשר גמלנו ורב טוב לבית ישראל כתבתי שמץ מנהו ·

אז באו מספר ההרוגים בסוס בכתב אמת מה שנהרגו ונפלו מעם שווידן מיום שצרו על העיר עד היום שחזרו ונסעו מול העיר והיה עולה מספר הרוגים עם הנזוקים ועודם מוטלים על ערש דוה נטוים למות יותר משך ששת אלפים איש ולפי ההגנה והזמנה שהכינו והזמינו עצמם עם הקיסר עם כל יושבי העיר להקהל ולעמוד על נפשם זולת גזירות י"ת לא היה מן האפשר לכבוש העיר והיו הולכים וכלים עם שווידן עד תמם גם באו במספר כל היריות הגדולות שהורו עם שווידן בקני השריפה הגדולים שקורין (גשיץ בל"א) על החומה ועל המגדלים ועל העיר כלה היה עולה יותר מחמשים אלף יריות ·

וביום השלישי שמונה עשר יום לחדש חשון וכ"שמח"ה לפ"ק בא לכאן עיר פראג עזר וסיוע מעם הקיסר הנקרא ניקאלט בלשון לטין כנ"ל וגלל

כן

---

1) Laufgraben.

לטין (?) לקארש וכן עשו תמיד השרים וראשי צבא עם הקיסר לא זזו ולא נינו ואף בלילה שכבו תחת האהל תחת רקיע השמים נגד החומה במקום שנפלה לגדור גדר ולעמוד בפרץ ·

גם עשו עם הקיסר בתוך העיר נגד השער (גלגין טאר) לאחר שנפל המגדל לארץ בנינים גדולים של עץ מרובעים וממולאים בעפר וקלועים יחד גם חפרו חפירות בקרב הארץ שקורין (מינא בל"א) להשבית ולבטל החפירות שעשו עם שווידן מבחוץ כי בתחבולה עשו מלחמה על ידי עצה ומחשבה אשר יעצו וחשבו השר קלירעדא וגראף קונטי ·

וכן השיבו תשובה לאיש המשמיע בחצוצרות כה תאמר לאיש אשר שלח אותך אלינו הוא השר וויטן בערג בלירוף אליו שאר ראשי מלחמה בזה לך לעגה לך העיר פראג ויושבי' אל תבטח בעשק ובגזל אל תהבלו כי כישא לבבכם על מה שעשקתם וגזלתם במקום קטן ובאתם לשם בהחבא כאשר יבא הגנב במחתרת הלא תדעו הלא תבינו כי מקום ישן ומקום חדש אינם מקום קטן ומה גם אשר נשבענו שנינו המה השר קלירעדא וגראב קונטי וכל יושבי העיר כלה כי כל עוד רוחינו ונשמתינו בנו ואפילו חרב חדה תהא מונחת על צוארינו, אל ימנע כל אחד מאתנו את עצמו מלעמוד להלחם נגדיכם ·

ועל כן כשמעו ראשי צבא של עם שווידן את הדברים האלה גם נודע להם על פי הדרישה והחקירה אשר שלח מלאכים קלים לתור ולחפור במדינה אם ישלח הקיסר עזר וסיוע ליושבי העיר וכאשר שמעו שיבואו לערך עשרת אלפים איש מעם הקיסר כאשר תמצא לפנים כתוב עוד הואלו לנסוע מעט מעט מעל העיר ·

וביום ראשון ששה עשר יום לחודש חשון נסעו מעל העיר בראשון עם קני השריפה הגדולים וקצת עם ולמחרת עו"ב חשון נסעו כלם מעל פראג דרך ברנדיס 1) ויבואו עד עיר קעלין 2) שבעה פרסאות מפראג ושם חנו · והראש קיניגס מרק חזר ונסע אל מקומו הראשון על מקום קטן אל תוך המבצר ושמעתי מפי מגידי אמת מהיהודים הדרים במדינה שכאשר שבו לאחור עם שווידן ובאו לגליל קעלין הנ"ל הולכו כל המקומות ליתן פדיון נפשם וראשי צבא של עם שווידן ספרו ליהודים את כל הקורות אותם במלחמה ונשבעו להם שאם לא נפל השלום בפעם ההוא ושאם

---

1) Brandeis.

2) Kollin.

משל עץ כמו לול של תרנגולים ושלחו למדינת מייסן בספינה עם יתר הבז כנ"ל · אז שבו הכפריים שבמדינת פיהם הראש של עם קרואטין 1) נקרא אוברשטער פירקיז ולקחו ממנו את כל אשר לו ואח"כ מסרוהו לעם שווידן והוצרכו לפטרו בלתי פדיון שקורין רנצייאן מאחר שנעשה שלום ביניהם ·

וביום השני חמשה ימים לחודש כסליו חזר ובא על המבצר הפפלן גראף והורו לכבודו יריות גדולות וביום ראשון שבעה כסליו פתחו עם הקיסר ועם שווידן בהבניכים שעשו משני צדדים על הגשר אלה מזה ואלה מזה כדי הילוך סוס ורוכבו ·

ואז היו הולכים ושבים אלו לאלו אלו לאלו גם יהודים רבים הלכו וסחרו במקום קטן כאשר לפנים בישראל הלכו ושבו דרך הגשר בשלום ובשלוה אין שטן ואין פגע רע רק שמירה אחת מעם הקיסר היה בצד זה ושמירה אחת מעם שווידן מצד השני ·

גם חזר ובא למקום קטן הראש וויטן בערג ועמו שללו ובזזו בעיר קינלין גם היהודים שמה הוצרכו ליתן פדיון נפשם והכו עם שווידן לאשה יהודית עד שהפילה ויצאו ילדיה · ואח"כ כשהיו רוצים ראשי עם צבא מעם הקיסר ומעם שווידן לוועד ולהוועץ יחדיו לא הלכו אלו לאלו כי להעדר כבודם חשבו זאת על כן נבנה על הגשר חדר אחד למען שתהא מתווך וממוצע בין שניהם ושם ישבו ונועצו יחדיו אבל כשהקריאו והזמינו אלו לאלו לאכול ולסעוד יחד היו הולכים אלו לאלו ואלו לאלו וכן היה שבראש חדש טבת סעד השר קלירעדא אצל הראש וויטן בערג במקום קטן והורו שם לכבודו יריות גדולות בבואו ובצאתו · אח"כ אכל וסעד הגראב קונטי אצל הפפלאן גראב במקום קטן והורו גם כן לכבודו בבואו ובצאתו וכן ביום השני ג' טבת אכל וסעד הראש וויטן בערג ואח אחד של פפאלן גראף אצל השר קלירעדא במקום ישן והורו בכל פעם במקום ישן יריות גדולות ורבות ועוד ביום א' ד' טבת אכל הוויטן בערג אצל השר קלירעדא ·

וביום הרביעי שמונה ימים לחדש טבת נסע הראש קיניגס מרק מפה פראג לדרכו אל ארץ מולדתו והורו לכבודו אחריו יריות גדולות ורבות לאין מספר ושללו ובזזו עם שלו בעיר פומסל 2) והיהודים נתנו פדיון נפשם וביום השבת שמונה עשר יום לחדש טבת נסע לדרכו למדינת שווידן הפעלאן גראב והורו לכבודו בהמבצר ובמקום קטן יריות רבות והראש וויטן

בערג

---

1) Croaten.

2) Bunzlau.

כן ולסבה זאת נסעו עם שווידן מן העיר ושבו לאחור כי הם היו יודעים
זאת מבחוץ טרם שידענו זאת ובאו עם הקיסר כמו עשרת אלפים איש כלם
אחוזי חרב מלומדי מלחמה ועם חמשה עשר קני השריפה הגדולים ·

ותדע ותשכיל מן מוצא הדבר איך שבאו עם הקיסר בעזר האל על ידי
יהודי אחד ששלחוהו השרים ראשי צבא המה השר קלירעדא וגראף
קונטי בהחבא אל אדונינו הקיסר יר"ה בעבור שישלח עזר וסיוע והיהודי
הוליך את העם דרך יערות ארחות עקלקלות מפני שעם שווידן ארבו על
כל הדרכים גם כפריים בכל המדינה נהפכו להם לאויבי' ועל פי היהודי יצאו
ועל פיו יבואו והוא היה להם לתייר ולעינים על הדרך וזולתו אי אפשר
היה להם לבא ·

ואתה שמע נא ודע לך שטרם שנסע השר וויטן בעריג מהמבצר כנ"ל
ובנה מלוך על העיר היה הוא והשר גראף פוכס שניהם יושבים
על השולחן ובטוב לבם ביין המרו זה את זה באם שיכבוש הוויטן בערג
את העיר כלה יחויב ליתן הגראף פוכס כפל פדיון נפשו רכלייאן בלע"ז
ואם שלא יכבוש העיר כלה אזי יפטרהו לשלום ולחפשי ישלחהו ויצא חנם
אין כסף ובכן השר וויטן בעריג שמר את הדבר ומוצא שפתיו לא שנה ושלחוהו
בתופים ובמחולות לעיר ווינא ·

הגיד לך אדם מה טוב כי ביום הששי עשרים ואחד יום לחודש חשון באה
השמועה לכאן עיר פראג ע"י אנשים המשמיעים בהלולרות שבעיר
מינסטער בארץ אשכנז תם ונשלם השלום בין המלכיות כי שם היה מושב
השרים משולחים מהקיסר יר"ה וממלכות צרפת הנקרא פראנצא וממלכות
שווידן ומכל דוכסי הברית להמציא דרך נכון לתווך השלום בין המלכיות
ולא לנצח תאכל חרב · ובכן באה השמועה וקול גדול ולא יסף ואמת ויציב
נכון הדבר שהשוו שם יחד ונעשה שלום בעזר האל אבל פרטי הדברים לא
נשמע עדיין ומאותו יום והלאה לא היו מורים עוד אלו על אלו ותשקט
הארץ גם הם נפגשו זה בזה על פני השדה לא עשה לרעהו רעה ונחה
שקטה כל הארץ פצחו רנה ·

ביום ראשון הוא ראש חדש כסליו כאשר נתאמת אצל עם שווידן שנגמר השלום
לקח הראש קיניגס מריק יתר הבז שהיה עדיין במקום קטן ובמבצר
פה פראג, גם אפילו החלונות בחדרים שבמבצר לקח והטעין שמונה עשר
ספינות מלאות כל טוב ושלחם דרך נהר מולטא למדינת מייסן וכל המטלטלין
וסגולת מלכי' ממלכים הקסריים קדמונים שהיה באוצר במבצר את הכל לקח ·
גם היה פה פראג גור אריה אחד שנתנו הדוכוס מאיכם פרוק להקיסר
במתנה גם זאת האריה לקח הקיניגס מרק וגם אותו בבית אחד עשוי

משל

אח"כ התאספו יחד בעיר נירנבורג שרים גדולים ונכבדים ומשונים נקראים
קאמסארי בלשון לטין והיו משולחים מהקיסר יר"ה וממלכות צרפת
וממלכות שוועדן כי שמה ישבו כסלו' השרים יחד לגמר השלום שמה עם
כל פרטי הדברים על מכונם ויהיו שמה ימים רבים·

וביום השלישי ארבע ימים לחדש אב עשה הראש וויטן בערג משתה ושמחה
בהמבצר פה פראג לכל שרי הקיסר יר"ה הנמצאים בעיר והיו אצלו
שרים רבים מכל מדינות פיהם ולערב אחר גמור סעודה הורו ידיים רבים
בקנה השריפה הגדולים וכן לוה בוויטן בערג לעשות מעפר השריפה צורות
חיות ועופות תמונות כל דבר ובאשר הליתו האש בהם פרחו למעלה אל
אוויר השמים עד שנראה למרחוק, אחר כך נסע מפה הראש וויטן בערג
לעיר נירנבורג מקום אשר התאספו שמה המשולחים שרי קומסארי כנתוב
למעלה וחזר ובא פה פראג ביום ראשון של סוכות אש"קט לפ"ק עם ראשי
שר לבא אחד מעם הקיסר יעגידאל קארן והורו מאוד לכבודם וביום החמישי
עשרים וארבע יום לחדש תשרי הוא אסרו חג נסע השר וויטן בערג וגם
כל חילו מהמבצר ובמקום קטן ומכל המקומות במדינת פיהם אשר היו שמה
עם שוועדן לא נשאר עד אחד והלכו לארצם גם מעיר איגרא נסעו והלכו
להם אז תכף בו ביום נסע הראש גראף קונטי עם כל עמו מהמקום ישן
מעבר להגשר אל מקום קטן ואל תוך המבצר ובו ביום הורו לכבוד הקיסר
ולכבוד מלכות שוועדן ולשמחת השרים ידיות רבות לאין מספר מקנה שריפה
הגדולים· ובעוד כל זאת היו שרי קומסארי כנ"ל נועדו יחדיו בעיר נירנבורג
לא נפרדו אלו מאלו ענד שגמרו כל פרטי הדברים בענין השלום על מכונם
ונגמר ונשלם בלי פקפוק בעולם וכן נסעו עם שוועדן מעיר אולמיץ במדינת
מעהרן ונשאר נערים בצורות שכבשו עם שוועדן מאוד ויפרדו איש מעל אחיו
מעיר נירנבורג בכבוד גדול·

ובהגיע היום שהיה שנתיים מיום ליום לפי החשבונם דהיינו יום אחד
לפני מועד נקרא יקופא הוא היום שכבשו עם שוועדן המבצר
ומקום קטן בזרוע רמה כנתוב למעלה בתחילת הספר והיה היום בשנה זו
שנת לי"שע לפ"ק בעשרים וחמשה יום לחדש תמוז ביום הראשון היה פה
פראג בין השרים והמון עם שמחה גדולה וחדוה רבה והוכרז השלום בתוך
העיר בתפים ובחצוצרות והורו ידיות גדולות רבות הנקראים (פרייד שוס)
ונתנו השרים להמון עם בשר ויין ושכר לרוב למשתה ושמחה וכן נעשה
בעיר וויגא עיר המלוכה והיה עת רצון לפני אדונינו הקיסר יר"ה ושלחו
רבונים חפשים גויט ויהודים ורב שחוק היה·

בערב נשאר על המבצר במקום קטן הוא ועמו וביום ה' ר"ח שבט נשמע
שנפל הוא למשכב כי בא לו חולי גדול בידו אחת ונפל למשכב כמה שבועות ·

וביום החמישי חמשה עשר יום לחדש שבט נפל קול הברה בעיר שעם
הקיסר וגם הבחורים נקרא שטוט ענטן 1) רוצים לנקום בעם
שווידן טרם שילכו מפה בשלום ובאשר נשמע הדבר לעם שווידן נפל פחד
ורעדה עליהם ואותו הפעם היה הנהר מולטא קפוא וגלוד ופי גם בזה
החורף נקרשו המים שני פעמים והיו עם שווידן עושים מלאכה במים רבים
וחפרו ונתקו הגלוד והקרח בהנהר לעמת המבצר ומקום קטן באופן שלא
יוכלו עם הקיסר לבא עליהם פתע פתאום ·

וביום החמישי ששה ימים לחדש אדר עשקו עם שווידן על המבצר עם
עפר השריפה בבית שכל כלי מלחמה וקני השריפה נתונים שמה
נקרא לייג הויז בל"א ונפל נילוץ אחד אל תוך עפר השריפה ויהי כעלות
הלהב נשרפו בפעם אחד חמשה עשר חביות מלאים עפר השריפה ונשרפו
שלשה נפשות שהיו שם ונעשה היזק גדול בכלי מלחמה וגם אחז האש בבית
ההוא והוצרכו היהודים ללכת לכבות האש ·

וביום הרביעי שנים עשר יום לחדש אדר פתחו בהמצודות והסוללות שנגד
השער שעשו עם הקיסר מפה ועם שווידן מפה פתח לחב מאוד
עד שעגלות וקרונות נכנסים ויוצאים בו ·

בימים ההם נסע הראש וויטן בערג לעיר ערפדם ואח"כ לעיר קססיל
במדינת העסין כי שם נועדו יחד כל ראשי מלחמה של עם שווידן
ונועצו וגמרו ביניהם איך שיתפשטו ויתפרדו ללשונותם בארצותם לגויהם ·

וביום החמישי עשרים וששה לחדש ניסן חזר ובא הוויטן בערג ובא אל
המבצר והורו מאוד לכבודו וביום השני שני ימים לחדש אייר אכל
ושעך על מקום ישן אצל השר גראף טשערנין והורו מאוד לכבודו בבואו
ובצאתו ·

ובחודש אייר הנקרא בלשונם מייאוס נסע השר וויטן בערג עם שרים
רבים ונכבדים מעם הקיסר להמרחץ הנקרא קארלים באד בל"א
רחוק ארבע עשר פרסאות מפראג אשר מאז ומשנים קדמוניות נמצא מרחץ
ההוא על ידי הקיסר קארלים ·

וביום השלישי עשרים ואחד יום לחדש סיון הביאו עם שווידן מעיר טבור
כל הקני השריפה הגדולים משם לפה פראג והוליכום על המים
נהר מולטא למדינת מייסן ·

---

1) Studenten.

אויפֿפֿאָדערונג׳

ניכטס איזט בייא אונס העברעערן זאָ מאנגעלהאַפֿט אלס אונזרע קירכענגעשיכטע׳ איהרע וויכטיגקייט האבען אונזרע אלט־פֿאָרדערן צו זעהר אנערקאננט׳ מיט מאָזעס וואר דער געזעטצ־קאָדעקס אויף פֿילע יאהרע געשלאָססען; אויך דאז טעמפעלריטואלע האטטע נור פֿאָן דרייען מאָנארכען 1) איינע נאך דען אומשטענדען זיך ריכטענדע פֿערבעססערנדע איינריכטונג ערהאלטען; אויך דאז מאָראלוועזען אונד דיא טהעאָלאָגיא האטטען איינע געראומע צייט הינדורך פֿאָן דען נאכפֿאָלגערן מאָזי וועניג צוזעטצע ערהאלטען; דיא געשיכטע שפריכט אין דיזער הינזיכט אונפֿערהאָלען, דא זיא יעדען רעפֿאָלוציאָנערען איינגריף אין דען גייסט דער רעליגיאָן דער נאכוועלט אונגעשמינקט דארשטעללט׳ זאָ פֿינדען וויר דיא אידאָ־לאטריישען פֿערפֿיהרונגען מיט דעם גאָלדנען קאלבע, מיט בעל פעור 2), דען שיינבארען אבפֿאלל דער דריטטהאלב שטעממע צו יאָזועס צייטען, דאז געגאָססענע בילד מיכה׳ס, סאלאמאָנ׳ס 3) רעליגיאָנסשוועכען, דיא גאָלדנען קעלבער ירבעמ׳ס, איזבל׳ס, פֿערדאָרבענהייט א׳ מעהר דערגל׳ מיט דיפּלאָמאטישער גענויאיגקייט אנגעגעבען

---

1) דוד, שלמה אונד יאשיה׳

2) איך פֿינדע נעבסטבייא אנצומערקען, דאס דיזער געטצענדיענסט דעם דעם Priapus צו Hieropolis עהנליך געוועזען צו זיין שיינט׳ מאן זיהע רייזען דעם יינגערן אנאכארזיס׳

3) אייניגע תקנות, וועלכע נאך דעם טאלמוד פֿאן דיזעם רעגענטען הערשטאמ־מען, אלס: עירובי חצירות, נטילת ידים א׳ ז׳ וו׳ זינד בייא איינעם יונגען מיט דער ציוויליזאטציאן איינער קריגסזיכטיגען פאלקעס פאללאויף בעשעפֿטיגטען פראכט, אונד פֿערגניגען ליבענדען מאנארכען צו אונוויכטיג, אום בעזאנדערס אויפֿבעוואהרט צו ווערדען׳ נור בלענדענדע טהאטען, וועלכע דיא ווירדע זיינער מאיעסטעט מיט איינעם אונגעוועהנליכען גלאנצע בע־שטראהלען, זאללטען דער נאכוועלט איבערליפֿערט ווערדען׳

גם היהודים פה פראג עשו בששון השררה יר"ה ענין של שמחה לכבוד אדונינו המלך יר"ה ולכבוד כל השרים ועבדו ושבו משער לשער ברחוב היהודים מסודרים כתות כתות בחורים ואנשים בבגדי משי ובמלבושי כבוד בגדי שבת ויום טוב ויש היו הולכים מלובשים בבגדי לבן הנקרא (קיטל בל"א) ומעוטפים עלי ראשם טלית לבן ונשאו ברחובות קריה שני דגלים כאשר ניתנו לנו יהודים מקסרים קדמונים להיות לנו לשם ולתפארת ולחירות נגד כל העמים ובין שני הדגלים נשאו חופה אחת וספר תורה תחתיה ואנשים רבים מסביב מלובשים במעילים של ספרי תורות ולפני החופה ואחר החופה היו הולכים אנשים בכל מיני כלי זמר וחלילי תרועה ומהללים בהלולות והחזנים עשו מי שבירך וכו' לאדונינו הקיסר יר"ה ולבני אדונינו המלך יר"ה ולכל שריו ובאו אצלינו לרחוב היהודים שרים משרי חצר יר"ה ועוד שרים רבים ונכבדים · גם עשו היהודים אצל הרחוב מגדל גבוה בנוי לתלפיות מחופה בזפת וגפרית ולערב הציתו המגדל באש הרב' העצים הגדיל המדורה ונראה למרחוק והוא נקרא (פרייד פייער בל"א) · כן ישמחנו השם בביאת הגואל אמן ·

טער אונד ווידערהערשטעללער דעם העבדעאישען קולטוס אונד דער דאגמען, איינצוריכטען אונד אנצואֹרדנען פיר צוועקמעסיג בעפונדען, דער נאכוועלט שריפטליך הינטערלאססען ווערדע, דא ער אויס ביטטערער ערפאהרונג וויססען מוסטע, וויא וועניג מאן זיך אויף מינדליכע איבערליפערונג פערלאססען קאן · ווען דאז טאלמודישע פערבאָטה: „נעבען דער מאָזאאישען לעהרע קיינע שריפטליכע צו „האבען", איהן דאפאן אבגעהאלטען האט — אבשאן דער פראָ־ פעט חגי נאך דער מיינונג דעם רב אין טראקטאט פסחים, קיינע ריקזיכט דארויף נאהם, אונד איינע געזעטצטראגע שריפטליך אבהאנדעלטע — זא קאננטע ער עז געהיימען ביכעראללען (מגילות סתרים) אנפערטרויען · דאך דיא הערשטעללונג דעס אלטארדינסטעס, דער פריכטערליכען אבגאבען, אונד דיא רייניגונג דער נאציאנאלען עהען, וועלכעס ער בעארבייטעט האט, איזט אויך זעהר פיל, אונד מאכט אין אונזערער קירכענגעשיכטע עפאכע · אבער אויסער דיזעם, וואז האבען וויר היראין פאן איהם אויפצוווייזען? אדער האט ער אללע רעזולטאטע זיינעס טהעטיגען לעבענס אין איינער טעמפעל־ביבליאָטהעק בעאורקונדעט, אונד דער צאהן דער צייט האט זיא אויפגעצעהרט? וועניגסטענס זינד וויר דעססען בערויבט!

וועלכעס קאאָס הערשט אבער ניכט אין אונזערער קירכענגע־ שיכטע, זייטדעם דיא אללעס צערמאלמענדע רעמער־ האנד יעדען שאטטען דער פאָליטישען פאָלקסטהימליכקייט בייא אונס גרויזאם צערטרימערטע, אונד הערנאך גאָטהען אונד וואנ־ דאלען, דאן אראבער אונד טארטארען אונס אין טויזענד וועלט־ וינקעל צערשטייבטען! — איזט שאָן דער טאלמוד איין וועלט־ מעער, אויף דעם, דען אונפעררדראָססענען וואנדערער אָפט קאָמ־ פאס אונד נאָרדשטערנע פערלאססען, אונד ווינד אונד זעגעל־אונטרייא ווערדען [1])! ווער קלעהרט אונס איבער דיא רבנן סבוראי אונד גאונים הינלענגליך אויף? ווער פיללט דיא ליקקען פאָן דעם טאלמוד שלוססע ביז אויף דען אלפאסי רש״י אונד רמב״ם פיר

אונס

---

[1]) איינע טאלמודישע געאגראפיע, אבער ניא אויס דער לופט געריכטען, זאנ־ דערן מיט קריטישעם צירקעל נאבגעוויזען, מיכטע היר אלס פארארבייט זעהר גוטע דיענסטע לייסטען·

אנגענעבען׳ וועלכעס פֿייער הערדשט ניכט אין דען בעגייסטערנדען
רעדען דער הייליגען זעהער, ווען זיא דען פֿאָלליטהייסמוס מיט זיי־
נען אונזעליגען פֿאָלגען אנגריפֿען! דיס מוס מאן דאָך אלס רעלי־
גיאָנס־ אונד קירכענגעשיכטע בעטראכטען׳ — פֿרייליך זינד דאמיט
אויך פּאָליטישע הענדעל פֿערוועבט; אבער דיס מוס מאן אויף רעכ־
נונג דער דאמאהליגען שריפֿטשטעללערייא שרייבען, דא דיא שטאאטס־
געשעפֿטע ניכט געהעריג איינגעטהיילט ווארען; אויך ווערדען דיא
שטאאטסבעגעבענהייטען נור נעבסטבייא אונד אלס פֿאָלגע דער
נאטציאָנאלען דענקארט געשילדערט׳

פֿאָן דער לאנגען עפּאָכע דעס צווייטען טעמפּעלס פֿינדען וויר אין
אבזיכט אונזרער קירכענגעשיכטע נור ברוכשטיקקע אויפֿגע־
צייכנעט, אָבשאָן זיא זאָ רייכהאלטיג פֿיר אונס ערשין, אינדעם זיא
דיא וויעגע זאָ פֿילער יידישער זעקטען וואר, אונד דאמאהלס זיך
דאז אוניפֿערזאלגעביידע דינר פרושים בילדעטע, וועלכעס יעטצט
דיא באזים דעסיעניגען יידישען גלויבענס אויסמאכט, דעם דיא גראָסע
מעהרהייט דער יודען אין אללען לענדערן 1) אנהענגט׳ אָבשאָן צו
אנפֿאנג דיזער עפּאָכע דיא מעננער דער גראָסען סינאגאָגע לעבטען,
וועלכע אונזערן יעטציגען שופֿען אונד מאנכעס פֿאגע בייא אונס
פֿעסטזעטצטען; אָבשאָן דאמאהלס נאָך פֿאָן גאָטט ערלייכטעטע
פראָפֿעטען לעבטען: זאָ איזט דעננאָך דיא רעפֿאָרמאציאָן אונטער
עזרא ניכט געהעריג אויפֿגעצייכנעט׳ האבען וויר ניכט מעהרערע
פֿעראָרדנונגען (איינריכטונגען — תקנות), וועלכע זיך פֿאָן דיזעס
שריפֿטגעלעהרטען הערשרייבען, אונד בלאָס דיא פֿראגמענטארישע
געוועהרלייסטונג איינצעלנער מעננער אים תלמוד, וועלכע עטווא
800 יאהרע נאך איהם געלעבט, פֿיר זיך האבען׳ פֿאָן איינעם
עזרא, דער קיין קעניג איינעס יוגענדליכען שטאאטעס, קיין שאָס־
קינד דעס גליקקעס, קיין פֿאָן זיינען צייטגענאָססען אנגעבעטהעטער,
פֿאָן דעם מיטהענליבענדען אָריענט אלס פֿעניקס בעטראכטעטער
וואונדערמענש וויא סאלאָמאָ וואר, מוסטע עז עהער צו ערווארטען
זיין, דאס ער אללעס, וואז ער אלס פריסטער, אלס שריפֿטגעלעהר־
טער

1) פֿאן דען פראבלעמאטישען יודענרייכען אים נארדען אכטאינדיענס אונד דער שווארצען יודען אין האבעש אונד ארעל אין אכטאאפֿריקא, קאן היר קיינע רעדע זיין׳

פתרון מאמרי חז"ל ופסוקים
נעלמים אשר אין להם שחר ·

א

מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום כדרך שנשמע בלילה?
מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש שמנסר בארזים, והאי
הרגא דיומא לא שמיה — יומא דף כ' סע"ב נעתק
ממכתב אחד שלוח מאת הרב הגדול ור"מ דק"ק
אראַד אל המעריך ספר בכורי העתים

ידידי ונפש חשקי — — — מו"ה משה לאנדוי נ"י שלום לך וכל אשר אתך

לו לבי כעין הבדולח יהי ולו אתה מרחוק תוכל להביט בקרבו, אז תשיג עולם האהבה אשר בקרבי נטועה לך, לא תמוש ולא תנתק נצח · אמת הדבר ברשמי פניך מדי נדברנו יחד הכרתי, שאהבתך אלי גם היא שרשה גזעה ותעמד נצח · עם כל זאת תאמין לי ידידי — ימים והנסיון ידברו — כאשר הנך עומד אחרי בימים שחלפו ועברו עלינו, הנך רך בשנים, ואנכי היום בן חמשים ושבעה שנים, ככה בטבע האהבה אנכי עובר לפניך, והידידות אשר תפרח בלב הבא בשנים, אם שאין לה עולם הלהבה כאשר לה בלב השחרות, הנה לה עמידה המשכה והתאמתות, לא תורגש בלב הבחורים · ירצה השם י"ת ויאריך ימיך ושנותיך עד זקנה ושיבה טובה אז תבחין ותכיר כי כנים אמרי — ובתשוקת אהבתי להשעשע עמך ולשמוע עלת חכמתך, אציגה נא לעיניך את אשר חשבתי למשפט בהא דא"ר לוי (פ"ק דיומא) „מפני מה אין קולו של אדם נשמע ביום „כדרך שנשמע בלילה? מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע כחרש שמנסר „בארזים והאי הרגא דיומא לא שמי'“ שיש לכוון במאמר הזה מה שכתב החכם פלוטארך בספרו השמיני שאלה ג': „ווארום איזט דער שאלל „צור נאכטצייט פערנעהמליכער אלס ביים טאגע?“ וענה אַנַאקסאַ- גאָראַס“ דיא לופט ווערדע פאָן דער זאָננע אין איינע ציטטערנדע אונד שוואנקענדע בעוועגונג פערזעצט, וויא מאן שאָן אויס יענען קליינען קערפערכען אָדער שטויבטהיילכען דיא אים זאָננענשיין

הערום

אונס הייטינגסטאגס היניזכטליך דער קירכענגעשיכטע! ווער האט יעדען צוואטץ נאך זיינער צייט, זיינעס אָרטעס, זיינעס אורהעבערס געטויא בענעננט אונד צוזאממענגעטראגען?

ווער אלזאָ אללע ברוכשטיקקען, דיא מיהזאם אויפצוזוכען זיין מיססען, מיט אונערמידעטער געדולד צוזאממען לעזען, מיט פֿאָרטהייללאָזען פֿארבען אויפֿטראגען, מיט צארטער האנד געטויא ענטפֿאלטען, אונד דורך (ווען אויך צו וויילען בלאָס היפּאָטהעטישע דאָך וואהרשיינליכע) גרינדע אן איינען געשיכטספֿאדען אנרייהען וואָללטע!! — עז מיסטע אבער איין מיט דעם טאלמוד אונד אללען נעבענקוועללען הינלענגליך געטהרטער, פֿאָראורטהיילספֿרייער העברעער זיין · פֿאָן דען פֿליכטען איינעס עכטען קירכענהיסטאָריאָגראפֿען, אללען זעקטען געטויא נאכצושפּירען, איהרע אבוויינכונגען צו פּריפֿען, אונד איהרען איינפֿלוס, פֿאָרטגאנג אונד איהרע דויער דארצושטעללען, קאן היר קיינע ערוועהנונג געשעהען, וויל דיעס פֿאָראויסגעזעטצט ווירד ·

פֿרייליך איזט דיעס קיין געשעפֿט פֿאָן איינעגען וואָכען, ווען עז מעהר אלס בלאָסע אונזיכערע פֿראגמענטע פראָדוצירען וויל; אבער דאז געלינגען איינער פֿערדינסטפֿאָללען טהאט אום אונזערע צערשטרייטען ברידער אין איזראעל, אונד אום דען געבילדעטען מערקווירדיגסטען טהייל דער ערדבעוואָהנער, ווירדע זיינע ארבייט הערדליך קרענען · מיינעס עראכטענס מיסטען נעבסטבייא דיא וויכטיגסטען עפּאָכען דעם מענשליכען דענקענס בייא אנדערן נאטציאָנען אָפֿט בעריהרט ווערדען, אינדעם דיעס צו זעהר זיינען איינפֿלוס אויף אונזרע דענקווייזע אייסערטע · מאן ווירדע זעהר פֿעהלען, ווען מאן פֿאָן סימאָן יוסטוס (שמעון הצדיק), אָדער נור פֿאָן שמעיה אונד אבטליון ביז אויף רבינא אונד רב אשי, הערויב דורכאויס איינען דענקגייסט אננעהמע, דא אויך היראין איין אויך נור עטוואס שארפֿזינניגער אלטערטהומספֿאָרשער פֿערשיעדענע אבשטופֿפֿונגען ענטדעקקען מוס ·

בעהמען אים זאממער תקפ״ב,
ב—ד ש—ג—·

פתרון

„קללה לו, שע״י עניותו נדחק להכנעה הזאת", מי לא ראה את הלחץ בדברים האלה? אולם לדעתי כתוב הזה הוא ללמד כלל גדול איך יתנהג האדם לעומת מחברתו בגאוות מדעים· בפרשה הזאת פסוק כ״א אמר החכם: מצרף לכסף, וכור לזהב, ואיש לפי מהללו, פירוש הרמ״בן לפי מה שהוא מהלל אחרים; וכבר קדמוהו בבאור הזה הרב הגאון רבי עזריה פיגו בספרו בינה לעתים חלק ב׳ דרוש ע״ה· על פי הדברים האלה צריך האדם להזהר מאד לבלתי הלל את רעהו טרם בחנו היטב בכור הבחינה, ואם יהיה המהולל איש נבל אזי יאמרו על המהלל לא טוב הוא ממנו והוא מביא קללה על עצמו· והנה שורש חשב יורה לפעמים על המעותד לסכנת דבר מה ככתוב והאניה חשבה להשבר (יונה א׳, ד׳·) דאז שיף דראָהטע צו שייטערן, וכן יאמר הצרפתי j'ai pensé tomber וזה כונת הכתוב: מי שמברך רעהו בקול גדול, קול ברמה נשמע בפרסום, בבקר השכם טרם יבחנו, קללה תחשב לו ויהי׳ תרגומו:

ווער זיינען פריינד פֿאָרלויט אונד אללצופֿריהע לאָבט,
דעם דראָהעט פֿעראכטונג·

אולי גם זה כונת המאמר: אל יספר אדם בשבחו של חברו, שמתוך שבחו בא לידי גנותו, הפעל ספר נופל בלשון התלמוד על סיפר דברים בלי בחינה כמו אשה מספרת עם בעלה (שוועטצען) ואם גנות עם הכנוי לא יורה על המשובח כי אם על המשבח·

הערום טרייבען אונד פֿאָן אייניגען אילאי 1) גענעננעט ווערדען, דעם נאכטס אבער הערעט איהרע בעוועגונג גאנץ אויף, פֿאָלגליך אויך דאז דאמיט פֿערבונדענע גערייש׳ והם לעכ"ד דברים אחדים עם מה שאמר ר׳ לוי מפני גלגל חמה שמנסר ברקיע, כי שם רקיע הונח על גובה האויר ומ"ש האי חלגא דיומא לא שמי׳ אולי הוא עצמו שם אילאי הורק מלשון אל לשון ונחסרה התנועה הראשונה (כדרך לשון התלמוד בשמות הנעתקים מאומות נכר)׳ וקלאַסילוס ענה „אין זאָפֿערן
„נעננט מאן דען מאָרגען ניכט מיט אונרעכט קלוטאָס 2) וויל
„מאן דאן אנפֿעננט צו הערען, פֿאָלגליך אויך צו רעדען; דעם נאכטס
„הינגעגען איזט דיא לופֿט גרעסטענטהיילס אָהנע גערייש אונד
„בעוועגונג, וויל דאן אללעס דיא רוהע געניסט, אונד זאָ איזט
„קיין וואונדער דאס זיא דיא שטיממע אונגעטהיילט אונס צופֿיהרט"׳
והן הדברים שכתבנו שם: אלמלא קול המונה של עיר נשמע קול גלגל חמה, רלה לומר קול הרעש שבכל עיר ועיר כנות שהיא ולאו דוקא רומי או פרס — והמהרש"א ע"ה שהקשה ע"ז מפרק ב׳ דמכות לא שם עיניו בטעם ההיא בגמרא, וסמך על גרסת העין יעקב׳ —

ב

מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם
קללה תחשב לו משלי כ"ז י"ד׳

החכם רבי אילק אייכל כתב בבאורו בזה הלשון: „רבו דעות המפרשים
„בכתוב הזה ורובם אמרו שכונתו, על איש המהלל חסד חברו
„אשר הטיב עמו, ועי"ז הוא מגלגל עליו בקשות רבות ושואלו דבר עד
„כי ירע לו בהלל זה ותהי לו לקללה׳ אמנם לא ידעתי אם כוונה הכונה
„הזאת במליצת הכתוב? ולמה אמר בבקר השכם? ולדעתי הוא מוסב
„על הכתוב שלמעלה, ורלה בזה לומר שהאיש העני אשר הוכרח לברך
„את רעהו בכל יום בבקר השכם דהיינו בהביא לו את הכסות לילה
„להחליפו בכסות יום, ונתנא הברכה הזאת שהוא מברך את רעהו שהיא
קללה

---

1) וואהרשיינליך פֿאן εἱλέω איך טרייבע הערום (εἱλη װאנכענליכט׳)
2) κλυτος (הערבאר, רוישענד׳)

זאָננע אונד מאָנד

טאָכטער דער שענהייט, היטע פאָר דעם ביידע ריך, דער נייד האט
ענגעל פאָם הימּמעל געשטירצט: ער האט דיא האָלדע געשטאלט
דער נאכט, דען שענען מאָנד פערדונקעלט·

פאָם ראטה דעס עוויגען, גינג דיא שאפּפּענדע שטיממע אויס:
„צווייא ליכטער זאָללען אם פירמאמענטע גלענצען, אלס
„קעניגע דער ערדע, ענטשיידער דער ראָללענדען צייט·"

ער שפראכ׳ס: עס ווארד· אויף גינג דיא זאָננע, דאז ערשטע ליכט,
וויא איין ברייטיגאם אם מאָרגען אויס זיינעם צימּמער טריט,
וויא דער העלד זיך פרייעט זיינער זיגעסבאהן: זאָ שטאנד זיא דא
געקליידעט אין גאָטטעס גלאנץ, איין קראנץ פאָן אללען פארבען
אומפלאָס איהר הויפט: דיא ערדע יויכצטע, איהר דופטעטען דיא
קרייטער, דיא בלומען שמיקטען זיך·—

ניידענד שטאנד דאז אנדערע ליכט, זאה, דאס עס דיא העררליכע נאכט צו איבערגלענצען פערמאָכטע, „וואס זאָללען
„שפראך זיא מורמענד בייא זיך זעלבסט, צווייא פירשטען אויף איינעם
„טראָהן? ווארום מוס איך דיא צווייטע אונד ניכט דיא ערשטע זיין?"

אונד פלעטצליך שוואנד, פאָם איננערען גראמע פעריאגט, איהר
שענעס ליכט הינוועג, הינוועג פאָן איהר פלאָס עס ווייט אין
דיא לופט, אונד ווארדע דאס העער דער שטערנע·

וויא

השמש והירח (*

איפה בנשים, מכל קנאה נצרי לבך, מלאכי מרום ארץ הפילה, ונוגה הלבנה, כליל יופי הלילה, אך היא אספה ·

קול בא משמים מסוד אלוה היוצר קורא ואומר שני מאורות גדולים יזהירו ברקיע השמים לממשלת על הארץ, והיו למועדים לימים ולשנים ·

הוא אמר ויהי, צוה ויעמוד השמש ויזרח בראשונה · והוא כחתן יוצא מחופתו וכגבור ישיש לרוץ אורח, הוד והדר לבושו ונוגה ה׳ סביב לה, כמעל לראשה סגור זר אחד ממשבצות צבעים ומראות שונות, גיל לבשה אדמה עשב שדה וירק דשא נתנו ריחם, פטורי ציצים ופרחים יִשׂוּ בגדלם ·

המאור השני, הלבנה, כראותה כי השמש דמתה אליה ביופיה, וכי לא תוכל לחלל את יפעתה, ותקנא באחותה והיא מתלוננת לאמור „הן לא טוב שבת שני מלכים יחד על כס אחד, ולמה זרחה השמש ולא אני ראשונה?"

ופתאום מרוב שיח וכעס, חשך משחור תארה, חיש גז אורה ממנה, ויעף הרחוק בשמים, והיה לצבאות הכוכבים ·

ותתהלחל

---

*) המשל הזה חברו בל"א החכם המפורסם המלומד הגדול הערדער ומיוסד ע"פ מאמר חכמים ז"ל לכי ומעטי את עצמך בתלמוד חולין פרק ס' ובילקוט ויותר מבואר במדרש שוחר טוב, והעתיקו ידידי חשקת נפשי הרב החכם המליץ כ"ש מוה' בער אפענהיים נ"י ·

וויא איינע טאָרטע בלייך שטאנד לונא דא, בעשעהמט פֿאָר אללען
היממלישען אונד וויינטע: „ערבארמע דיך, פֿאטער דער
וועזען! ערבארמע דיך!"

אונד גאָטטעס ענגעל שטאנד פֿאָר דער פֿינסטערן דא: ער שפּראך
צו איהר דעם הייליגען שיקזאלס וואָרטע: „וויל דוא דאז
ליכט דער זאָננע בענניידעט האסט, אונגליקליכע! זאָ ווירסט דוא
קינפֿטיג נור פֿאָן איהרעס ליכטע גלענצען, אונד ווען דאָרט יענע
ערדע פֿאָר דיך טריטט, זאָ שטעהסט דוא האלב אָדער גאנץ,
פֿערפֿינסטערט דא וויא יעטצט".

„דאָך, קינד דעם אירדטהומס, וויינע ניכט, דער ערבארמענדע
האט דיר דיין פֿעהל פֿערציהען, אונד איהן אין וואָהל פֿער-
וואנדעלט! געה! שפּראך ער, שפּריך דער רייענדען טרעסטענד צו,
אויך זיא אין איהרעם גלאנצע זייא קעניגין, דיא טהרענען איהרער רייע
ווערדען איין באלזאם זיין, דער אללעס לעכציענדע ערקוויקט, דער
דאז פֿאָם זאָננענשטראהל ערמאטטעטע, מיט נייער קראפֿט בעלעבעט"

געטרעסטעט וואנדטע זיך לונא, אונד זיהע, דא אומפֿלאָס זיא
יענער גלאנץ, אין וועלכעם זיא יעטצט נאָך גלענצט,
זיא טראט איהן אן, דען שטיללען גאנג, דען זיא יעטצט נאָך געהט,
דיא קעניגין דער נאכט, דיא פֿיהרערין דער שטערנע. בעוויינענד
איהרע שולד, מיטליידענד יעדער טהרענע, זוכט זיא, ווען זיא ער-
קוויקע — זיא זוכט ווען זיא טרעסטע.

טאָכטער דער שעהנהייט, היטע פֿאָר דעםניידע דיך. דער נייד
האט ענגעל פֿאָם היממעל געשטירצט. ער האט דיא האָלדע
געשטאלט דער נאכט, דען שענען מאָנד פֿערדונקעלט.

ותתחלחל מאוד, ויחורו פניה כמת, וחפרה הלבנה, ובושה מפני כל צבאות השמים. ותבך, ותתפלל ותאמר: חנני! אבי היצורים חנני!

ומלאך אלהים עלה ויעמוד לפני הנחשכת, ויאמר אליה כה דבר בקדשו אל אַתְּ קשת היום! כי קנאת בהוד אור השמש, לא יגיה אורך עוד, ונתנה השמש מהודה עליך אז תגיה חשכך. ואך מידה קרנים לך, ובכל עת אשר יעבור כדור הארץ על פניך וכסה את עינך, והיית מחציתך או כולך חושך ואופל ולא נוגה לך כהיום הזה׃

אבל, אל תבכה עוד ילד תעתועים, כי ה' אל רחים העביר חטאתך וירצך, כה אמר אלי, לך ודבר על לב הנעצבת הזאת „גם היא בהודה למלכה הוכנה, תצלח למלוכה. הנה ראיתי את דמעותיה, יען כי נכנעה מפני והיו דמעותיה כצרי אשר ישובב כל נפש שקקה, אשר יחליף כח ועצמה לאין אונים אשר „יעפו וייגעו בדי שרב ושמש"׃

אחרי נחם ה' אותה. ותסוב, והנה קרן פניה, ושב מנוגה נגדה, ותחיל לפלס מעגלותיה, ותלך נתיבותיה הלוך ויקר עד היום הזה, ותהי גברת הלילה ושרתי בכוכבים׃ בדמעתה על לחיה למזכרת עונה, תרחם כל סר וזעף, תשובב ותנחם כל מבקשיה׃

היפה בנשים, מכל קנאה נצרי לבך, מלאכי מרום ארץ הפילה. ונוגה הלבנה, כליל יופי הלילה, אך היא אספה׃

השמש בצאתה תתאבל ופניה חפוים כי שבת משוש וקול זמרת בעלי הכנף· אלה איפוא פני הככר הזה כירהי מספר ועצבון רוחיי בכל זאת לא גדול באבדן הנעימות האלה, כי ידעתי כי יש קץ לסתיו וחלף הלך לו והאביב אחריו באלפי רבבות נעימותיו נותן עלים לכל עין וציצים. דשא ופרחים לכל שדה· מזיל הנחל וממוגג קפאונו ואומר לבעלי כנף: שימו קן בצללי העפאים· הטיבו זמרה התעלסו באהבים ופרו ורבו! השמש יוצאת ועל פניה תנהר החדוה, תביט לארץ כי נעמה ושפעת ברכה עליה תריק· עודנו רעננים מנוער ואל אשר נביט המשוש לקראתנו· עוד מעט וימי הזקנה יגיעו· רגע — והכורת יעלה עלינו· גם עתה זרע המות וחטר האבדון בקרבנו· עד מתי נתעלס עוד איש בחברת רעהו ונתענג על רוב נעימות האחוה ? עד מתי תחדנו עוד כל אשר סביב לנו ? מי יודע ? אולי יטע האביב הבא פרחיו עלי קברינו· אז תצא השמש, הופיעה לפנים לנו בהשתעשענו עלי רוב שמחות, ועקבותינו לא תדע ; וכרסיסי הטל המתמוטט עלי החציר שעל קברינו, תזרח אז כהופיעה מלפנים בדמעות גילנו· העל אלה נתעצב ? העל אלה נשפוך דמעה כנחל ? חלילה ! אל חושך הקבר נרד לעלות השמימה לאור שם באור החיים· המות כי יחטפנו לא נירא, אל ארצות החיים ינהגנו, שם נתעדן בנעימות נצח, שם יחדנו אביב עולם אביב עושה פרחים בל יבולו וכימי עולם כיפים יציצו· שם בל יעיקנו עבטיט, ורוחנו נקית החומר תשבה בכל טוב מרגע לרגע וכשרפי קודש תדאה מעונג אל עונג ומאושר אל אושר עוד כל ימי עולם·

ברוך שענפעלד

תפלה

רעיוני בציר

רוח בציר מרחפת עתה בנשמת קור על פני השדה; והעצים אף הם (בכל היותם עוד מלאֵי עלים, שתולים לתפארת עלי שולי האחז בנועם מיני הכרפס אשר למו) משליכים לפעמים עָלֶה נובל נופל עלי האדמה החדֵלה עתה גם הִיא תֵת דשא בשפע׃ לא הדר עוד לשרידי החציר שרופֵי יקוד הקיץ מֻטֶּה ראשם ארצה, עליה יבולו עד מהרה והיו לעפר׃ גם הצפור בל תשים עוד קִנָּהּ בין העפאים האלה וקול האפרוח בל נשמע עוד מצפְצף שלום מבין הדליות בשוב אבותיו וטרף בפיהם לכלכלו באהבה; ואותות ברית האהבה יסדה ההשגחה בטבעם לקשר לב אבות בבנים ולב בנים באבותם גם הֵנה בל יַעֲלסו עוד נפש ענוגה ורכה לעורר בה נעימות שְׁלוֹם הבית וגדולת אשרו׃ -- עד מה? והככר כֻּלּוֹ אין כל עדי עליו עוד׃ עוד מעט ובהודך בל תופיעי עלינו עוד השמש! רגעים ומתק קולך לא נשמע עוד הנחל! תֵאָלם ולא תִזַּל לאטך בין טורי חציר רענן ופרחי חֶמֶד משושי כל ששר למיניו׃ עד ארגיעה והסתיו הנה בא! — חיש מהרה יחלופו הימים הטובים האלה ואינם, בא השודד, בא המשחית הנה בא! —ועל פָּניו תאבל השמחה תתכס בצעיף האלמנות׃ העצים האלה בנֵי בלי עלים אז עץ יבש הנה הִנָּם בלי תואר ובלי הדר׃ הנחל הזה יקפא; וראשי ההרים המצעים עתה בכל הֶדֶר הפרחים ילבינו אז ויחורו מלאים שלג וכפור׃

השמש

געבעטה

אײנער איזראעליטישען געמײנדע אויף דעם לאנדע אין בעהמען.
אלס זיא איהר, מיט בעווילליגונג איהרער האָכגרעפֿליכען גרונד־
אָבריגקײט ערבויעטעס גאָטטעסהויז, בײא וועלכעם קאָסטשפּיליגען
בויא דיא מענשענפֿרײנדליכע אָבריגקײט זיא מיט אײנעם
מילדען בעדײטענדען געלדבײאטראג אונטערשטיצטע,
פֿײערליך אײנווײהטע׃

הימלישער פֿאטער! דער דוא דיא האנדלונגען דער מענשען אונד איהרע אונטערנעהמונגען דורכשויעסט, דוא קעננסט אונזער דײנעם געמיטה, דוא ווײסט דאס וויר נור אויס גאָטטעס־פֿורכט אונד עכט פֿראָממען רעליגיעזען זין דיזען הײליגען בעטהטעמפּעל ערריכטעט האבען, דארין דיך אנצובעטהען, אונד דעמוטהספֿאָלל דיר צו דיענען׃ עפֿנע, גאָטט! דיא פֿפֿאָרטען דײנעם הימעלס אונד ערהערע אונזער אינברינסטיגעס פֿלעהען, בײם מאָרגען־ אונד אבענדגעבעטה ווען וויר אונזערע געפֿאלטעטע הענדע צו דיר עמפּאָרהעבען, לאס' דאז ליכט דײנעס אנגעזיכט'ס איבער אונס ווע־העען, בעגײסטערע אונס, שטערקע אונזערע זעעלע אונד ענטפֿלאמ־מע אונזער הערץ צור ווארען אנדאכט׃ ווען איס דראנגע דער נאָטה וויר אום הילפֿע ביטטען, ערלעזע אונס פֿאָן אונזערן לײדען, אונד גיב אונס ניכט דעם בעזען געשיקע פרײז, קאָממען וויר פֿאָר דײנעם הײליגען טראָהן אונזערע זינדען צו בעקעננען, זאָ פֿערצײהע אונס דיא, ווײל וויר פֿלײש זינד. זינד וויר היר אין דיזען טעמפּעל פֿערזאממעלט, אום פֿיר דײנע וואָהלטהאטען געגען אונס דיר צו דאנקען, זאָ נים אונזערן אינניגען דאנק מיט וואָהלגעפֿאללען אויף,

תפלה לחנכת הבית

אשר התפללו קהל ישראל יושבי ע״ר * * * כאשר חנכו את בית תפלתם, הבנוי מחדש על פי רשיון אדוניהם, הפקיד השר והטפסר * * * והיה להם לעזר ולהועיל, בבנין הבית ומכספו נתן להם ׃

אָנָּא אֵל עֶלְיוֹן רוֹכֵב שָׁמַיִם ! הֲלֹא עֵינֶיךָ צוֹפוֹת עַל דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם וַעֲלִילוֹתֵיהֶם, אַתָּה יוֹדֵעַ אֶת רוּחַ לְבָבֵנוּ הַטָּהוֹר, כִּי רַק מִיִּרְאָה אוֹתְךָ וּמִדָּבְקֵנוּ בָךְ בֶּאֱמֶת וּבְתָמִים, הֲכִינוֹנוּ אֶת הַבַּיִת הַנּוֹרָא הַזֶּה, לָבוֹא וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנֶיךָ, לִדְרוֹשׁ אוֹתְךָ ד׳, וּלְעָבְדְךָ שְׁכֶם אֶחָד, נָא פְּתַח אֲרֻבּוֹת שָׁמֶיךָ, וּתְהִי נָא אָזְנְךָ קַשֶּׁבֶת אֶל רִנָּתֵנוּ וְאֶל תְּפִלָּתֵנוּ, שַׁחַר כִּי נִפְרוֹשׁ כַּפֵּינוּ אֵלֶיךָ, נְסָה עָלֵינוּ אוֹר פָּנֶיךָ, רוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבֵּנוּ, חַזֵּק נַפְשֵׁינוּ וְאַמֵּץ לְבָבֵנוּ בְּשַׁוְעָתֵנוּ אֵלֶיךָ לְעֵת מִנְחַת הָעֶרֶב, מִלַּחַץ צָרָה אִם אֲנַחְנוּ צוֹעֲקִים אֵלֶיךָ חוּשָׁה לְהַלְּצֵנוּ, וְאַל תִּתֵּן בָּנֶיךָ לִפְנֵי מִשְׁלַחַת רָעִים, אִם לְהִתְוַדּוֹת לְפָנֶיךָ עַל רוֹב פְּשָׁעֵינוּ אֲנַחְנוּ בָּאִים לִפְנֵי כִסְאֶךָ, נָא נוֹשֵׂא הֱיֵה לָנוּ בְּשַׁגָּם בָּשָׂר נִבְרָאנוּ וְעִמְּךָ הַסְּלִיחָה׃ וְאִם לְהוֹדוֹת עַל תַּגְמוּלֶיךָ אֲנַחְנוּ נִקְבָּצִים בִּמְעוֹן קָדְשֶׁךָ, קַח אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר הוּבָאת לָךְ עַל מִזְבַּחֲךָ לְרָצוֹן כִּי לְךָ ד׳

האור

בייא דיר עוויגער ! איזט וואהרהייט אונד ליכט . ליעבע אונד בארמ־
הערציגקייט, וואָהלוואָללען אונד גיטע, פֿערזעהנונג אונד גנאדע !

עוויגער גאָטט ! וואָהל זינד דיא הערצען דער אָבערן אין דיינער
געוואלט, אונד דוא לענקסט זיא נאך דיינעס וויללען,
עז שטעהעט אבער דאָך אין איהרער מאכט דאז גוטע צו וועהלען
וויא דאז בעזע צו לאססען · זיא האבען דען פֿרייען וויללען גערעכט
אָדער פֿרעפֿענלהאפֿט צו האנדעלן, וואָפֿיר זיא בעלאָהנט אָדער בע־
שטראַפֿט ווערדען; וועןזיא נעהמליך מיט מילדע רעגירען, זאָ איזט
הייל אונד זעגען איהר לאָאז היענידען, היממלישע זעעליגקייט איהר
אנטהייל יענזייטס ; גייזלען זיא אבער דיא מענשהייט אונד פֿערפֿאָל־
גען זיא , זאָ טריפֿט זיא דער פֿלוך דעס פֿאָלקעס, אונד איהר ענדע
איזט עלענד · גאָטט צבאות ! דיר איזט דאז עדלע הערץ אונ־
זערעס העררן * * בעקאננט, מיט וועלכער זאנפֿטמוטה אונד
גיטע ער אונס אללע גלייך פֿעטערליך בעהאנדעלט, אונד מיט וואָהל־
טהאטען איבערהייפֿט, אונד פֿאָרציגליך דען בויא דיזעס גאָטטעס
הויזעס צור פֿערהעררליכונג דיינעס נאמענ׳ס אונד פֿערגרעססערונג
דיינער רוהמ׳ס, ניכט נור בעוויללינטע, זאָנדערן אונס אויך מיט
איינעם בעדייטענדען געלדבייאטראג אונטערשטיצטע ·

שויא פֿאָם הימעל הערזב, אונד זיה׳ וויר זינד הייטע היר אין
דיינער הייליגען וואָהנונג פֿערזאממעלט דיך צו פרייזען אונד
דיינען נאמען צו זעגנען, דאס דוא אונס בעגליקטעסט, אונטערגעבענע
איינעס זאָלכען רעכטליכען אונד מענשענפֿריינדליכען אָבערהעררן צו
זיין · אָ גאָטט ! גיטיגער פֿאטער ! זייא שטעטס מיט איהם, דאס
זיינע רוהע אונגעשטעהרט בלייבע, ענטפֿערנע יעדעס אונגעמאך פֿאָן
זיינער זייטע, אונד פֿערלענגערע זיין גליקליכעס אונד זעגענרייכעס
לעבען · ער מעגע נאָך אונצעהליגע יאהרע אונזער אָבערהעררר בליי־
בען, אונד זיינע האָהע נאכקאָממענשאפֿט אויפֿבליהען זעהען,

דער

הָאוֹר וְהָאֱמֶת הַטּוֹב וְהַיֶּשַׁע, הַסְּלִיחָה וְהַכִּפּוּר הָרָצוֹן וְהַחֶסֶד׃

אֵל אֵלִים! אִם אָמְנָם לֵב שַׂר וְנָגִיד בְּיָדְךָ לְהַטּוֹתָם אֶל חֶפְצְךָ, הֲלֹא בְּכֹחָם לִבְחוֹר בַּטּוֹב וְלִמְאוֹס בָּרָע, וּבִרְצוֹנָם לְהַרְחִיק רֶשַׁע וּלְקָרֵב צֶדֶק, יֵשׁ שָׂכָר לִפְעוּלֹתֵיהֶם וּמִיָּדְךָ הַשִּׁלּוּם וְהַגְּמוּל. אִם בִּצְדָקָה יִמְשׁוֹלוּ עַל עַמָּם, אַשְׁרֵי חֶלְקָם בָּאָרֶץ, וְרַב טוּב הַצָּפוּן לָהֶם, אוּלָם אִם בְּשֵׁבֶט זְרוֹעָם יִרְדּוּ בָם, לְהַכְנִיעָם עָפָר וּלְנַהֲגָם בַּכְּבֵדוּת, קְלָלָה תְּבוֹאֵם וּמָוֶת יִרְעֵם׃ אֱלֹהֵי צְבָאוֹת! הֲלֹא לְפָנֶיךָ פְּתוּחִים חַדְרֵי לֵב אֲדוֹנֵינוּ הַשַּׂר הַגָּדוֹל אִישׁ חַיִל וְנֶאֱמַן רוּחַ * * * אֲשֶׁר בְּיָדוֹ הַמִּשְׂרָה עָלֵינוּ בְּתוֹם לְבָבוֹ יִרְעֶה אוֹתָנוּ יְנַהֲלֵנוּ עַל מֵי מְנוּחוֹת, וְדִגְלוֹ אַהֲבָתוֹ עָלֵינוּ עִם מִשְׁמַעְתּוֹ בְּלִי הֶבְדֵּל בֵּין דַּת לְדַת, לֹא כְּאָדוֹן בְּעַבְדּוֹ יִמְשׁוֹל בָּנוּ, אֲבָל כְּאָב אֶת בְּנוֹ יִרְצֵנוּ, לְהֵיטִיב עִמָּנוּ וּלְהַרְבּוֹת חֲסָדָיו עָלֵינוּ׃ רַבִּים מַעֲשֵׂי הַצְּדָקָה אֲשֶׁר פָּעַל וְעָשָׂה לְעַמְּךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְזֶה אֶחָד מֵהֶם, טוֹב וְנִבְחַר לְתִפְאֶרֶת שִׁמְךָ וְהַדְרַת כְּבוֹדֶךָ, אֲשֶׁר נָתַן אוֹתָנוּ לִהְיוֹת בּוֹנִים בֵּית זְבוּל לָךְ מְקוֹם מְנוּחָתֶךָ, וּמִשְׁכַּן קָדְשֶׁךָ, וַיּוֹשַׁע יָדוֹ לָנוּ לְתָמְכֵנוּ מִכַּסְפּוֹ לִמְלֶאכֶת הַבַּיִת הַנֶּהְדָּר הַזֶּה׃

הַשְׁקִיפָה מִן הַשָּׁמַיִם ד׳ אֱלֹהִים! וּרְאֵה כִּי עַל כֵּן נֶאֱסָפִים הַיּוֹם יַחַד, לְבָרֵךְ אֶת שִׁמְךָ עַל הָאֲשֶׁר אֲשֶׁר הִנְחַלְתָּנוּ. וְכִי שָׁפְרָה גוֹרָלֵנוּ לִהְיוֹת יוֹשְׁבִים תַּחַת פְּקוּדַת הַטִּפְסָר אוֹהֵב צֶדֶק וּמִשְׁפָּט. נָא הֱיֵה עִמּוֹ בְּכָל עֵת, שָׁלוֹם יֵשֵׁב בְּאֵין מַשְׁבִּית, הַרְחֵק מִמֶּנּוּ

כל

דער גלאנץ זיינעס רוהמפאללען הויזעס פערגרעססערע זיך פיר אונד פיר אונד בלייבע עוויגליך ! אללמעכטיגער ! מאכע איהם פערנער געניינגט פיר אונס, דאס ער אימממער גנארע געגען אונס אויזאיבע. זא ווערדען דיינע פעלקער איננע ווערדען, דאס דוא דיינעם פאלקע צוגעטהאן זייעסט, דאהער ערלע אונד בידערע מעננער צו בעהערשער איבער איהן איינזעצעסט, אונד דיא וואהלטהאטען דיא זיא געגען אונס אויזאיבען בעלאהנסט· ערלעזע אונס א הערר ! אמן·

כָּל פְּגָעוֹת וְתוֹסִיף עַל שְׁנוֹתָיו שְׁנוֹת טוֹבָה וְרָצוֹן, עוֹד יָשׁוּר עָלֵינוּ שָׁנִים אֵין מִסְפָּר, בְּיָמָיו יִפְרְחוּ בָּנָיו הָאֲצִילִים וְיִהְיוּ כְּזֵית הוֹדָם, יִגְדַּל כְּבוֹד בֵּיתוֹ עַד דּוֹר דּוֹרִים, נָא הַטֵּה לְבָבוֹ אֵלֵינוּ לִמְשׁוֹךְ עָלֵינוּ חַסְדּוֹ וּלְהַאֲצִיל מִבִּרְכוֹתָיו עָלֵינוּ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה, יִרְאוּ הָעַמִּים כִּי מֵאַהֲבָתְךָ אֶל עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל וּמֵחֶשְׁקְךָ בָּם, תַּמְשִׁיל עָלֵימוֹ אַנְשֵׁי אֱמֶת, וְתִגְמוֹל עִם הַמְּטִיבִים לָהֶם, הֱיֵה נָא קָרוֹב לְגָאֳלֵנוּ, אָמֵן וְאָמֵן *

יהודה בן יונה לבית ייטלש

3.

עַל מִזְבְּחָךְ הַטֶּבַע,
אֵין דֵּי בָעֵר לַזֶּבַח,
שָׂם הַזְּמַן מִבְּלִי שׂוֹבֵעַ,
הַמִּנִים יוֹבִיל לָטֶבַח;
וְנַפְשִׁי מִגֵּוָה תַּשְׁקִיף,
הַפַּח יָקוּשׁ שְׁכוֹל וְאַלְמָן:
סָבִיב כָּל הַיְּקוּם הִקִּיף,
וַיֵּחַתּוּ לִשְׁאוֹל וְצַלְמָוֶת׃

4.

תֵּבֵל גֹּדֶר הַהֲוָיָה!
הֶבֶל כָּל מַחֲמַדַּיִךְ,
עָמָל וָכַעַס פִּרְיָהּ,
מַר כַּלַּעֲנָה לְשַׁדַּיִךְ;
שִׂמְחַת וְגִילַת הַנְּעוּרִים,
וּבְרֹב יָמִים הַשֵּׂיבָה,
שָׁרְשָׁם כַּעַס וְתַמְרוּרִים,
חָלְפוּ לֹא רָאוּ טוֹבָה׃

5.

לְאֹהֶל רֹעֶה בְגִבְעָה,
מְקוֹמוֹ כָּל יַבְטִיחֵהוּ,
הֵן רוּחַ סַעַר וְסֹעָה,
בְּנִשְׁמַת אַפּוֹ יְשַׂעֲרֵהוּ;
נִדְמָה הָאָדָם בְּחֶזְקָתוֹ,
סְבִיבוֹ רִיב וּמַשְׂטֵמָה,

מבצר

מותר האדם׃

1.

עֵת נַפְשִׁי מִתְהַלֶּכֶת,
בֵּין הַחַיִּים וְהַמֵּתִים,
תִּרְאֶה הַזְּמַן בְּשַׁלֶּכֶת,
יַשְׁלֵךְ נִצָּתוֹ כַּזֵּתִים,
וְכָל הַחֶזְיֹנוֹת כַּתֵּבֵל,
כִּמְאֹרֵי מַתְעִים הִנָּמוֹ,
מִקְסַם כָּזָב וָהֶבֶל,
רֶגַע יָאִירוּ וְאֵינֵימוֹ׃

2.

כָּל גֵּו וְכָל תְּמוּנָה יְרוֹפָפוּ,
כָּל צִיץ אַךְ יָצָא וַיִּבֹּל,
יְעָרוֹת וְגַנִּים נֶחֱשָׂפוּ,
תְּמוּרָה לִרְגָעִים תָּחוֹל;
סַלְעֵי מָגוֹר שָׁם יֵרֹמּוּ,
גִּבְעוֹת עוֹלָם פֹּה יִשַּׁחוּ,
גּוֹיִם וּמַמְלָכוֹת יֶהֱמוּ,
כַּצְּלָלִים חִישׁ יִבְרָחוּ׃

על

תְּמִימִים יִלָּכְדוּ בִּגְאֹנָם.
רֶצַח וּמָוֶת בְּזָרְעָם;
שָׁם יָזֹבוּ מְדֻקָּרִים,
חָמָס יִזְעֲקוּ עֲשׁוּקִים,
וְעַל בָּמֳתֵי צֶדֶק וּמֵשָׁרִים,
הָרֶשַׁע מֶמְשַׁלְתּוֹ יָקִים!

9.

הֲזֶה נַחֲלַת הַיּוֹשֶׁר,
הֲנָתֵן לְבוּז וְלִמְשִׁסָּה?
הֲכָזֶה יַעְצוֹר בַּכֹּשֶׁר,
פְּנֵי הַשּׁוֹפֵט מִי כִּסָּה?
אִם הַיְשָׁרִים וְהַחֲרֵדִים,
בְּרָעָה יָשׁחוּ וַיִּמְעָטוּ
וְכָל שֹׁקְדֵי אָוֶן וְזֵדִים,
בְּרָכוֹת כַּבֶּגֶד יַעֲטוּ?

10.

חֲגוֹר חֶרֶב נֹקֶמֶת,
הָשֵׁב לְרָשָׁע כְּמִפְעָלוֹ,
לִגְבוּלוֹ תָּשִׂים חֹסֶמֶת,
יִבְטַח הַתָּם בְּגוֹרָלוֹ!
מְחַץ מָתְנַיִם מְשַׂנְאֶיךָ,
תִּנָּחֵת יָדְךָ עַל עוֹלָה,
יֶחֶרְדוּ לִקְרַאת בּוֹאֶךָ,
אֱלֹהִים שׁוֹפֵט סֶלָה!

מִבְצַר מִשְׂגַּב מְעֹנָתוֹ.
הַכִּלָּיוֹן יְכַתֵּת בְּחֵמָה •

6.

וַאֲבַקְשָׁה דַּעַת תַּכְלִיתוֹ,
אֵיפוֹ שְׂפָתַיִם וְרָדִים ?
הֲיֵשׁ תִּקְוָה לְאַחֲרִיתוֹ,
וְנָקָם לְסַלֵּף בּוֹגְדִים ?
יָמָיו יָמֹדּוּ טְפָחוֹת,
עִתֹּתָיו כַּסֵּפֶר נִגְלוּ,
שַׁלְוָה, גִּיל, וּשְׂמָחוֹת,
חָדְלוּ מֶנּוּ חָדֵלוּ!

7.

מַדּוּעַ הָעִתִּים נִצְפְּנוּ,
הַגְּמוּל וְנָקָם נֶעְדָּרוּ,
אֹרְרֵי יוֹם מַר יְקוֹנֵנוּ,
נַחֲלָה וָהוֹן כַּל יְסֻדָּרוּ ?
אַל תֶּחֱרַשׁ אֵל נְשָׂא יָדֶיךָ!
צַוֵּה יְשׁוּעוֹת לָאָסוֹן!
מִקְדַּשׁ הַפְלֵה חֲסָדֶיךָ,
וַהֲפוֹךְ הָאֵבֶל לְשָׂשׂוֹן •

8.

מַרְגִּיזֵי אֵל בִּזְדוֹנָם,
מַלְתְּעוֹת כְּפִירִים בְּלָעָם,

זֶה קוֹל שַׁדַּי הוֹמֶה,
וַיֹּאמֶר לָאָדָם בִּינָה׃

14.

הַאֱנוֹשׁ בָּאֵל מִסְתּוֹלֵל,
יִגְרַע הָכְמָה בְּסוֹדוֹ?
מִשְּׂאֵתוֹ הוּא מִתְחוֹלֵל,
וּמַעֲלִים עֵינָיו מֵהוֹדוֹ!
הֵן תִּשָּׂא אֶבְרַת תְּבוּנָתְךָ,
בְּמַחֲזֶה שַׁדַּי לַחֲזוֹת,
אֵיךְ תָּעוֹז בִּתְלוּנָתְךָ,
אוֹרַח מִשְׁפָּטוֹ לְהַבְזוֹת!

15.

בְּנֵי תְמוּתָה כָּל יְרַהֲבוּ,
לָשִׂים תָּהֳלָה בְּאָרְחוֹתָיו,
בַּל יָהִינוּ בַּל יִתְעָרְבוּ,
לְחָרֵף אֵל בְּמַעַרְכוֹתָיו;
מִי נָבוֹן וּגְלוּי עֵינָיִם,
יָכוֹן עֵצָה וּפְלִילָה,
כִּי אֵל שׁוֹפֵט בַּשָּׁמָיִם,
לוֹ נִתְכְּנוּ עֲלִילָה׃

16.

שׁכְנִי בְּחֶבְיוֹן הַפְּלִיאָה!
הֲלֹא כַּפֶּלֶס וּמִדָּה,

שקל

11.

וְאִם בִּשְׁאוֹל תִּתְמָךְ,
מִשְׁפַּט מִתְהַלֵּךְ בַּאֲשָׁמָיו,
שָׁם יָשָׁר נוֹכָח עִמָּךְ,
נְעִימוֹת יַעַרְפוּ שָׁמָיו?
הַרְאֵהוּ מֵרָחוֹק בַּיַּרְכָתַיִם,
מְנַת חֶלְקוֹ בִּגְבוּלוֹהִי,
וַיֵּרַע בְּאֶרֶץ מְרָתַיִם,
וְעִיר שָׁם מִתְגְמוּלוֹהִי׃

12.

אַף חָכְמָתִי תִּתְבַּלָּע,
לַחְקוֹר מִשְׁפַּט הַנֶּפֶשׁ,
כָּל תּוּשִׁיָּה יִתְגַּלָּע,
אֶטְבַּע בְּטִיט וָרֶפֶשׁ,
הֲתִתְנַשֵּׂא עַל בְּאֶבְרָתָהּ,
אוֹ תִּשְׁכֹּן בְּמַאֲפֵלְיָה,
אַחֲרֵי הִקָּצוֹת בֵּיתָהּ,
וְיָשִׁיב לְאֶרֶץ נְשִׁיָּה?

13.

אָמְנָם יְשִׁיבֻנִי שְׂעִפַּי,
הַס! שֹׁכֵן בֵּית הַחֹמֶר,
לָתֵת מִגְרַעַת וָדֹפִי,
בִּלְבַב זָדוֹן וּמֶמֶר׃
הַסְכֵּת לְרֶגֶשׁ פְּנִימָה,
בְּסֵתֶר לְבָבְךָ טְמוּנָה,

19.

תַּאֲוָה עַזָּה כַּמָּוֶת,
בְּלֵב הָאָדָם סוֹעֶרֶת;
זֶה יָתוּר בְּצַלְמָוֶת,
אַחַר זָהָב בְּמַחְתֶּרֶת;
הַנִּפְרָד לְשׁוֹאָה יְבַקֵּשׁ;
וְכִילַי עַל יַמִּים וּנְהָרוֹת,
לָהוֹן וָעוֹשֶׁר יְנַקֵּשׁ,
יָבֶז לְסַעַר וְיוֹם עֶבְרוֹת.

20.

עַל כַּנְפֵי זֹאת הַתְּשׁוּקָה,
רוּחַ הָאָדָם מְרַחֶפֶת,
כָּל יָקָר תִּבְלַע כָּעֲלוּקָה,
וּלְהָלְאָה תָּמִיד שׁוֹאֶפֶת;
שַׁלְהֶבֶת יָהּ בָּהּ יוֹקֶדֶת,
כְּתוֹעֲפוֹת רְאֵם בְּמַאֲסַר כֶּלֶא,
לִמְקוֹרָהּ תִּשְׁאַף וְשׁוֹקֶדֶת,
קִרְבַת אֵל עֹשֵׂה פֶלֶא.

21.

אִם הַשּׁוֹשַׁנָּה וַחֲבַצֶּלֶת,
יִבֹּלוּ וְלַעֲפָרָם יָשׁוּבוּ,
מֵחֵיק אֲדָמָה מְחוֹלֶלֶת,
גִּזְעָם שֵׁנִית יָנוּבוּ;
יַעַמְדוּ יַחֲלִיפוּ כֹחָם,
הֲדַר הַשָּׁרוֹן וְגַנִּים,

שָׁקַל מוֹסְרוֹת הַבְּרִיאָה,
וְהָאֲגוּדָּה בְּתֵבֵל יְסָדָהּ׃
חֹק שָׂם לְשֶׁמֶשׁ וְיָרֵחַ,
לְרוֹמֵם וְצוֹמֵחַ קֶצֶב,
לְרֶמֶשׂ וְכָנָף פּוֹרֵחַ,
הֵכִין שִׂמְחָה וָעֶצֶב׃

17.

חָכְמַת אֵל מְאוֹד נִשְׂגָּבָה,
בְּחַדְרֵי קֹדֶשׁ חֲתוּלָה,
לְנֹגַהּ צֶדֶק וְאַהֲבָה,
הַתֵּבֵל עָמְדָה וְכָלָה׃
רַע וָטוֹב מָוֶת וְחַיִּים,
כָּאוֹר וְחֹשֶׁךְ נִצְמָדִים;
זֶה מוּל זֶה תִּכֵּן בְּמֹאזְנַיִם,
וּשְׁנֵי קְצוֹתָם חִבַּר לַאֲחָדִים׃

18.

גַּם אַחֲרֵי בּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ,
וַיֶּחְשַׁךְ בָּהָר וּבַשְּׁפֵלָה,
מִפַּחַד שׁוֹאָה וָאֶמֶשׁ,
כָּהֲתָה הָרוּחַ בָּאֲפֵלָה;
הַשַּׁחַר יִפְרֹשׂ הוֹדוֹ,
חַיִּים וּמַרְפֵּא יָשׁוּבוּ,
קַרְנַיִם יְשַׁלַּח מִיָּדוֹ,
כָּל רוּחַ וָלֵב יֵיטִיבוּ׃

הקברי *)

מלא חפנים עפר,
חלקי מכל עמלי,
עת גיו ונפש תֻפָר —
נחלתי שפרה לי!
פה אשכון אנוח,
אין מחלה אין נגע,
תשקוט סערת רוח,
אין שטן אין פגע׃

מלא חפנים עפר,
אז יספוק לי;
זהב וכל כתם אופיר,
אם יעלו בגורלי,
האם אמצא מרגוע,
תכלית קץ תשוקתי?
עיני הן לא תשבע,
עד שובי לאדמתי׃

מלא חפנים עפר,
ערש אפריון לי,
שם ברית עולם בל תֻפָר,
מות! תכרות לי׃

עת

*) פרייא נאך דעם דייטשען.

כִּיפֵה תָּאֳרָם וְנִיחוֹחָם,
יִתְּנוּ לְנֶפֶשׁ מַעֲדַנִּים׃

22.

וְהָאָדָם בְּרוּחַ מְבִינָתוֹ,
צֶלֶם אֱלֹהִים וּמִבְחָרוֹ,
יְגָרַע חֶלְקוֹ וּמְנָתוֹ,
יְכַל מִנֶּפֶשׁ עַד בְּשָׂרוֹ?
הָהּ לֹא נַפְשִׁי הַמַּשְׂכֶּלֶת!
נַחֲלָתְךָ שָׁפְרָה בַּנְּעִימִים,
בְּצֵל שַׁדַּי לָךְ תּוֹחֶלֶת,
מָכוֹן לְשִׁבְתֵּךְ עוֹלָמִים!

ב׳ ב״פ׳ איש בראדי

מוֹת מְחָרֵף אֱלֹקִים׃ *)

אין שלטון ביום המות, ולא ימלט רשע את בעליו׃ קהלת ח׳ ה׳)׃

ככה יתבוסס תוך שדה המערכה
איש חרף אלהים מֻכֶּה וּמְמוּתָת׃ —
המנצח בקרב׃ שעטת סות דוהר במלחמה,
ווּעם ההורגים׃ ועברת מלאכי שחת,
ושמים מרעימים׃ יחדיו יהותתו עליו׃
פה ישכב אף יפול בראש נפצע לגזרים
שולל והולל כמו פגר בין החללים,
וחושב לִגְוֹעַ — עתה יתנשא מעפר,
ועוד ישנהו׃ ועוד לו רעיונים,
ומקלל את יומו יען עודנו חי על אדמה;
ובידים נמחצות ומלבינות**), אפסי כח
יַזֶּה דם חָזֵהוּ הארורה שמימה׃ —
עושהו יחרף ועוד יאבה הכזיבו על פניו,
אולם לזאת יחרד, כי יראה אולת יד — —

מ ה נ"ל׃

זמרת

---

*) במליצה הנפלאה הזאת המהוללה בפי כל מבין מליצות אשכנזיות (היא העתקה חפשית ממלאכת אמן של המשורר המפואר קלאפשטאק בספרו Messiade בלשון אשכנזית) ירא הקורא וישפוט, כי גם שפת עבר תתרומם ותתפאר במשבצות המליצה, אשר בהן תתגדלנה לשונות בני מערב, והוא ההוספה במלות הקשור „דאז הייפען דער בינדעווערטער"׃ ויעיין הקורא במכתבי חכמה „פילאזאפישע שריפטען" לגאון עתינו דגל ישראל הרמ"ד נ"ע על מאמר זה׃

**) פעל עומד, „בלייך זיין", ע"ד׃ הלבינו שריגיה, (יואל א׳)׃

עת ימינך תחבקני,
אישן שינת עולמים,
פיך עת ישקני,
אנוח עד קץ הימים׃

מלא חפנים עפר,
מגן ומחסה לי,
כל עון הן יְכֻפַּר,
עלי פתח קברי׃
לא יבוא אויב וצורר,
בשערי שאול ואבדון,
קנאה כל שנאה תעורר,
תשבות ריב ומדון׃

מלא חפנים עפר,
ככלות בשר ושארי,
רמה ותולעה אין מספר,
הן אך ישאר מני׃
מנעי מבכי עיניך
פנינה! מה תבכי עלי?
אם אני לא אשוב אליך,
הלא את תשובי אלי׃

וואלף מייער, לעהרער דער העברעישען
שפראכע אן דער הויפטשוהלע
צו פראג׃

מִמְּרוֹמֵי שְׁחָקִים
לְשִׂמְחָה מְכוֹן שָׁבֶת
שָׁבָה לַעֲמָקִים
לְהָנִיס עַצֶּבֶת
לְגָרֵשׁ אֲנִיָּה
לִשְׁאוֹל תַּחְתִּיָּה׃

לְעֵת יִזְרַח שֶׁמֶשׁ
תַּצְהִיל כָּל פָּנִים
וּכְנְטוֹת צֵל אֶמֶשׁ
תַּטִּיף עֲדָנִים
כְּסַפִּיר לָטוֹהַר
נָהָר מַזֶּלֶת
אַף תְּשַׁלַּח זוֹהַר
לְפִרְחֵי חֲבַצֶּלֶת׃

תִּקְוָה מְאַשֶּׁרֶת
תְּמַלֵּא הַלְּבָבוֹת
עָתִיד מְמַהֶרֶת
תְּקָרֵב נִשְׂגָּבוֹת
אֲשֶׁר אֲפוּנָה
נִהְיָה לֶאֱמוּנָה
כַּבִּיר תְּשׁוּקָתִי
וְרַבּוֹת תַּאֲוָתִי
וְכַאֲשֶׁר תְּבוּאֶנָּה
כֵּן עוֹד תִּרְבֶּנָה׃

זִמְרַת הָאָבִיב *)׃

הִנֵּה הִגִּיעַ
הָאָבִיב שָׂמֵחַ
זִמְרָה יַשְׁמִיעַ
יְחַדֵּשׁ צוֹמֵחַ
אֵד יַעֲלוּ בְקָעוֹת
זְרוּחַ צַח עַל גְּבָעוֹת
תַּחַת אֲדָמָה
יִפְרֶה הַשּׁוֹרֶשׁ
וְעַל אֶרֶץ שְׁמָמָה
יָצִיץ שָׁם חוֹרֶשׁ׃
בָּהָר בַּשְּׁפֵלָה
יָעוּר רוּחַ חַיִּים
אֵין יֵשׁ עֲמֵלָה
לְפוֹעַל יָדַיִם
סָבִיב אַשְׁקִיפָה
בְּעֵינַי יִפָּלֵא
מְגִיל אוֹסִיפָה
נַפְשִׁי הִמָּלֵא׃

ממרומי

---

*) כפי שיר אשכנזי מהחכם המשורר הגדול ה' ליפמאן ביסענטהאל ז"ל, נכד להגאון ה' דוד לינדהיים נ"ע, נשיא ישראל בפראג׃ ונסיתי לעשות כמתכונתו אפס קצהו, וכלו לא יכולתי, כי הוא ככל שיריו נשגב ונהדרות לאין מוזג, אבל לא תכולם שפת עבר הקצרה עתה׃

רעיוני קיץ

הַשֶּׁלֶג נָמוֹג חָלַף הָלַךְ לוֹ!
יֶרֶק עֵשֶׂב מְחַדֵּה פְּנֵי הָאֲדָמָה
וְנוֹעַם הֶעָלֶה עֳפָאֵי כָל עֵץ;
לְאִטּוֹ הֹלֵךְ הַנַּחַל וְשׁוּלֵי שְׂפָתָיו
פִּרְחֵי חֶמֶד שְׁתִילֵי תִפְאָרָה׃
לְקוֹל הַזָּמִיר מִתְרוֹעֵעַ הָאִכָּר,
הָרוֹעֶה נוֹהֵג עֶדְרוֹ שָׂמֵחַ
וַחֲלִילוֹ בְּפִיו מֵטִיב נַגֵּן׃ — — —
„רַק חֲלִיפָה אֵין כֹּל עֲמִדָה"!
שָׁנָה לְשָׁנָה תְחַנֶּה
„רַק חֲלִיפָה אֵין כֹּל עֲמִדָה"!
יוֹם לְיוֹם יַבִּיעַ:
קוֹר וְקֵרַח מֵנִים הָאָבִיב;
הַקַּיִץ לוֹהֵט וְהָאָבִיב חָדֵל׃
בְּעִקְבֵי הַקַּיִץ בִּרְכוֹתָיו לְהָרִיק
הָאָסִיף כְּבַר כָּל פְּרִי׃
עַד אַרְגִּיעָה וְהַסְּתָיו אַחֲרָיו׃
כָּכָה תִרְדַּק עֵת בָּעֵת
וְשִׁבֹּלֶת מַיִם שֶׁטֶף הַזְּמָן׃
אוּלָם תְּקוּפַת הַשֶּׁמֶשׁ תִּמְנֶה הַחֶסְרוֹן
וְעִתּוֹתֵי הַשָּׁנָה עַל פִּיהָ תְּשׁוּבֶנָה׃ —
וַאֲנַחְנוּ כִּי נִגְוֹל מָה אָנוּ?

נַפְשִׁי שׁוֹאֶפֶת
וְתֵבֵל לָהּ סוּגָה
וְעֵינַי נוֹטֶפֶת
דִּמְעוֹת גִּיל וְתוּגָה — —
וְהִנֵּה רוּחַ יָמָּה
שָׁם מִבֵּין פֹּארוֹת
יִנְשׁוֹף קוֹל דְּמָמָה
כְּקוֹל נְעִים כִּנּוֹרוֹת:

„הִלְבַב נָבוּב
„וּפְקַח עֵינֶיךָ
„בָּזֶה הָאָבִיב
„תְּמוּנַת חֶלְדֶּךָ
„אֵין פֹּה בַּאֲדָמָה
„חֶדְוָה נִצַּחַת
„בַּעֲרָבוֹת שָׁמָּה
„תִּשְׂבַּע רַב נַחַת:
„כָּל תִּקְוֹתֶיךָ
„כָּל שְׁאֵלוֹתֶיךָ
„פֹּה אַךְ תְּכַבֶּנָּה
„שָׁם תַּגִּיעֶנָּה" : : :

ש. י. ר.

רעיוני

2

כילי עשיר קרא זאת וישמח
וימחא כף וירון ויאמר: האח!
„שלי הגן עם כל חמדת הליכותיו
„איך אשמח אלי גיל בפרחיו ובמגרנותיו!“

3

וירץ אל בעל הגן ויצעק: „אדוני!
„הלא שמעת מכביד רכושי והוני!
„אנוכי האיש, אותו בטובך בקשת
„ולי הגן, לתתו לי בלבך חרשת!“

4

„הן לי סגולות מלכים ושפוני אוצרות,
„תבותי מלאות פז סגיר ואבנים יקרות;
„הבה לי הגן, אם לא חסרת יושר!
„כי מי יש לו כמוני רב קנין ועושר?“

5

„ואם תחדב בהבטחתך, אתה איש שקר,
„ובין הבטחה לקיום תבדיל לאין חקר—
„ואז תמחה מפתח גנך גבוה, אמריך
„כי נבל אתה ולא הקימות דבריך!“

6

וישחק האדון ויאמר: „צר לי עליך!
„כי לא להועיל יהיה כל עמליך—
„איש מחסור כמוך, בעפר הכילות זולח,
„המבקש גני — איננו בחלקו שומח!—“

—ב—דש—ג—

הַעוֹד לָנוּ עֶדְנָה אַחֲרֵי בְּלוֹתֵנוּ?
הַקֶּבֶר כִּי יָרַדְנוּ הֲנָשׁוּב נַעֲלֶה?*)
מִי יוֹדֵעַ? אוּלַי הַיּוֹם הַזֶּה
אוּלַי קֵץ כֹּל חֶלְדֵּינוּ הוּא?
וְאַתָּה בְּאִוַּלְתְּךָ תֶּאֱסוֹף וְתֶאֱסוֹף,
תִּיגַע וְלֹא תֹאמַר: הוֹן!
לֹא תִשְׂבַּע וְלֹא תִרְאֶה טוֹבָה,
וּלְמִי אַתָּה עָמֵל, לְמִי?
לְיוֹרֵשׁ מוֹנֶה מִסְפַּר רְגָעֶיךָ,
יְכַלֶּה בְּיוֹם צָבַרְתָּ בְּשָׁנָה׃
רְאֵה הַסְכַּלְתָּ עֲשׂוֹ׃
אִם חָכַמְתָּ רְאֵה בְטוֹבָה
הִתְעַנֵּג עַל נוֹעַם גּוֹרָלֶךָ,
וּזְכוֹר כִּי חָדֵל אָתָּה! —

ברוך שענפעלדי׃

****

הגן והכילי

I

הימים ימי אביב הגיע עת הזמיר
וממעל לפתח גן חרות בצפורן שמיר:
„לאיש אשר יוכיח כי בחלקו שומח
„ינתן הגן הזה לנחלה עם כל עץ פורח!"
כילי

---

*) אל יחשדני הקורא כאלו ח"ו כופר אני בהשארה או בתחיה, הס מלהזכיר ומי יעוז לחשוד דוד מלכינו, והוא אמר: כִּי אֵין בַּמָּוֶת זִכְרֶךָ וכו׳ הֲיוֹדְךָ עָפָר הֲיַגִּיד אֲמִתֶּךָ? —

הָעָנִי׃

אַךְ עָנִי, אַךְ אֶבְיוֹן, חָפְשִׁי בָּאָרֶץ,
בְּלִי פַחַד, בְּלִי דְאָגָה, מֵהֹוָה כִּפָּרֶץ;
רֶשַׁע כַּל יֵדַע, אַךְ צֶדֶק עֲמִיתוֹ,
עִם רוּחַ נְדִיבָה, עִם אַהֲבָה בְּרִיתוֹ,
אַךְ עָנִי, אַךְ אֶבְיוֹן, חָפְשִׁי בָּאָרֶץ!

מַה יִּירָא, מַה יִּפְחָד, יוֹם מָחָר מַה יֵּלֵד?
אֵל עֶלְיוֹן לוֹ־מָגֵן בְּמֶרְחֲבֵי חֶלֶד!
מְקוֹם יִצֹּג כַּף־רַגְלוֹ, שָׁם יִמְצָא נָוֵהוּ,
מִלֶּחֶם וּמַיִם אַךְ יַעֲשֶׂה מִשְׁתֵּהוּ:
מַה יִּירָא, מַה יִּפְחָד, יוֹם מָחָר מַה יֵּלֵד?

בְּשַׁלְוָה יִתְהַלֵּךְ בֵּין רִגְשׁוֹת הַחַיִּים,
נָכוֹן וּבְטוּחַ עֲלֵי יוֹשֵׁב שָׁמַיִם׃
וְאִם יָבוֹא יוֹם מוֹתוֹ, וֵאלֹהִים יַאַסְפֵהוּ;
בְּשִׂמְחָה אָז יִגְוַע, יַעֲצוֹם עֵינֵיהוּ:
וּבְשַׁלְוָה אָז נַפְשׁוֹ תַּעֲלֶה שָׁמַיִם!

חיים בן דוב בער גינצבורג׃

הבדידה

על מאמרי חז"ל:

מברכין על הרעה כשם שמברכין על הטובה ·*)
אין האור ניכר אלא מתוך החושך ·

הוֹדוּ לַה' גַּם עַל הָרָעָה
בָּרְכוּ שְׁמוֹ גַּם עַל הַתְּלָאָה
גַּם עַל מָשׂוֹשׂ גַּם עַל כְּאֵב
כִּי אַחֲרִית תּוּגָה שִׂמְחַת לֵב

רַק כְּשֶׁרֶב חַרְבוֹנֵי קַיִץ
יַבְשִׁילוּ אֶשְׁכְּלוֹת עִנְּבֵי יַיִן
גַּם תִּפְרַח שׁוֹשַׁנָּה חֶמְדַּת עַיִן
בֵּין הַחוֹחִים, הֵמָּה לָהּ לְחַיִץ**)

אַךְ בְּחֶשְׁכַּת לַיְלָה יוֹפִיעוּ
הַכּוֹכָבִים, תְּהִלּוֹת ה' יוֹדִיעוּ
תַּעֲרָה הַקֶּשֶׁת צֶבַע רִקְמָתַיִם
בְּכַסּוֹת עֲנָנָה רְקִיעַ הַשָּׁמַיִם

לָכֵן אַחַי! קְחוּ גַּם הָרָעוֹת
בְּקוֹל רִנָּה מִידֵי הָאֱלֹהִים
לְטוֹב הֵמָּה צִירִים נֶאֱמָנִים
מְבַשְּׂרִים יְשׁוּעוֹת כִּי בָאוֹת ·

העני

---

*) נאך דעם דייטשען פאן איינעם דרייאצעהניעהריגען קנאבען ליב בהר"ר הירש דוקעס מפרעשבורג ·

**) יחזקאל י"ג, פעס ח' נתנך ומזה המילה בתלמוד ·

שָׁמָּה עֵץ חַיֵּיהוּ,
יִפְרֶה כְּגֶפֶן פּוֹרִיָּה,
פְּרִי עֲבוֹדָתוֹ לַחְמוֹ,
וּמֵי מַעְיָן יְרַוֵּהוּ,
עִשְׂבוֹת רֵיחַ מִשְׁכָּבוֹ,
וְגֵז כְּבָשָׂיו יְכַסֵּהוּ,

בִּגְבוּרַת הַשֶּׁמֶשׁ בַּקַּיִץ,
בַּיַּעַר יֶחֱסֶה מֵחוֹרֶב,
וַעֲצָיו יִשְׂרוֹף בָּאֵשׁ,
וּמִגַּחֲלוֹ יֵחַם בַּחוֹרֶף:

יָמָיו, שְׁנוֹתָיו, וּרְגָעָיו,
יְבַלֶּה בַּטּוֹב וּבַנְּעִימִים,
בְּרִיאַת גֵּו וָנֶפֶשׁ,
יַחַד בּוֹ מַתְאִימִים:

כִּכְלוֹת בַּיּוֹם עֲבוֹדָתוֹ,
יִתְעַנֵּג בַּחָכְמָה הָעֲדִינָה;
חֶלְקָם בְּעִתּוֹתָיו יִקָּחוּ:
עֲבוֹדָה, שֵׁינָה, וּתְבוּנָה:

מֵהֲמוֹן עֲצֵלִים יִסָּתֵר,
לְבַל יִלְעֲגוּ לַחֲרִיצוּתוֹ,

הבדידה

אַשְׁרֵי הָאִישׁ הַמַּשְׂכִּיל,
הַבּוֹחֵר שִׁבְתּוֹ בַּגַּנִּים,
סְבִיבוֹ, שְׂדֵי תְבוּאוֹת,
סְבִיבוֹ, עֵצִים רַעֲנַנִּים;

עֵינוֹ לֹא מְעֻוָּרָה,
מִזּוֹהַר מַחֲמַדֵּי תֵבֵל,
וְלִבּוֹ יִבְזֶה וְיִלְעַג
לְחֶמְדַּת שָׁוְא וָהֶבֶל,

לְכַלּוֹת בַּעֲבוּרָם נְעוּרָיו,
בַּעֲבוּרָם יְמֵי גָבֶר!
עֲדֵי פִתְאוֹם הַזִּקְנָה,
בְּעֶצֶב תּוֹלִיכֵהוּ קָבֶר!

אָכֵן כִּבְדִידַת מִשְׁכָּנוֹ,
הַרְחֵק מִקִּרְיָה הוֹמִיָּה,

שירי זמן

(געלעגענהייטסגעדיכטע)*

עת ספוד ועת רקוד׳

* דיא רעדאקציאָן גענט געלעגענהייטסגעדיכטען נור דאן איינע
אויפֿנאהמע, ווען דיא וואהל דעם געגענשטאנדעס דען צייט-
עראייגניססען אנגעהערט, אָדער דאז אינטערעססע איינער גאנצען
געמיינדע אין אנשפרוך נימט — ·

יִסָּתֵר מִבּוֹזֵי צֶדֶק,
לְבַל יְקַנְּאוּ בְּהַצְלָחָתוֹ׃ *)

יעקב שמואל ביק.

---

*) המשורר האנגלי אלכסאנדר פאפע אשר ממנו העתקתי השיר הנ"ל שם בחרות הזה ׃

וכן אחיה אני,
כל ימי היותי ;
ובי אגוע ואינני,
לא ידע איש את קבורתי!

שיר תודה

הובל שי לתפארת השר הנכבד

לעאפאלד עקסעלענץ גראף פאלפי

ביום שני לחדש אלול שנת התקפ״ב לב״ע

אשר התאספו בו שרי ונכבדי הקאמיטאט בעיר פרעשבורג לנשאהו לאבערגעשפאן ולהושיב כס משפטו ממעל לכסאותם׃

מאת

קהל עדת בני ישראל בפרעשבורג

השוכנים על אדמתו והחוסים בו ומשתחוים אפים ארצה מול הדר כבודו׃

חברו הרב החכם מוה׳ בער אפענהיים׃

אֵל אֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת
מַפְלִיא לַעֲשׂוֹת גְּדוֹלוֹת יוֹם יוֹם נוֹרָאוֹת
מוֹקִיר אַף מַשְׁפִּיל לְאֻמִּים וּמַלְכֵּימוֹ
לוֹ נָקָם וְשִׁלֵּם רוֹם יָדוֹ מִמַּעַל
יַרְגִּין לֵב דַּךְ יַרְגִּיז לֵב מוֹעֵל מַעַל
כַּרָם בַּשָּׁפָל יָטִיל גּוֹרָלֵימוֹ

תבחר

כְּמִגֶּזַע לְבָנוֹן חֹטֶר בְּרוֹשׁ צוֹמֵחַ
מִבְּנֵי גִזְעָם צִיץ בֵּית פַּאלְפִּי פּוֹרֵחַ
תִּקְוַת מַלְכָּם הֵם בַּשָּׁלוֹם וּבַקְּרָב
לְעֵת שֶׁקֶט נוֹעֲצוּ וְקֶסֶם עַל שִׂפְתוֹתָם
אָז לָחֶם שְׁעָרִים וְהֵמָּה עַל צִבְאוֹתָם
נַפְשָׁם בְּכַפָּם שָׂמוּ יָדָם לָמוֹ רָב

שְׁתִילֵי אֵלֶּה עוֹד לֹא כִחֲשׁוּ מַעֲשֵׂיהֶם
עוֹדָם רַעֲנַנִּים כָּל יָבְשׁוּ כֹחֵיהֶם
אֹרֶךְ יָמִים גָּדְלוּ גַּם עָשׂוּ נְטָעִים
נֵצֶר מִשָּׁרְשָׁם פָּרָה עָל כְּצַמֶּרֶת
לְעֶאפָּאלְד הָדָר כֹּחָם לַאֲבוֹתָיו תִּפְאֶרֶת
עִתּוֹתֵי חַיָּיו בַּכָּבוֹד מְסֻלָּאִים

עוֹדוֹ עֶלֶם עַד הִגִּיעַ לַבְּלָח
שָׂחַק לְבַלָּהוֹת מָוֶת עָבַר בַּשֶּׁלַח
וַתֵּחַד כְּבוֹדוֹ עִם שָׂרֵי הַצְּבָאוֹת
לַהֲרֹךְ מִתְקוֹמְמֵי מַלְכּוֹ חָגַר חֶרֶב
לַהֲרֹךְ אוֹיְבֵי צֶדֶק עֹז וְעָצְמָה יֶרֶב
כָּאֵל לְמוֹשָׁעוֹת וְלַמָּוֶת תּוֹצָאוֹת

הֵא לָךְ לְעֶאפָּאלְד שָׂכָר לְכִשְׁרוֹן מַעֲשֶׂיךָ
כָּךְ יִתְאָו הַמֶּלֶךְ חָפֵץ בִּיקָרֶךָ
הָשֵׁב לַטּוֹב תַּגְמוּלוֹ תַּאֲוַת הַמֶּלֶךְ
נְצִיבֵי הַקֵּיסָר וְהַגָּלִיל נוֹעָדוּ
תֵּת עָלֶיךָ רֹאשׁ הַמִּשְׂרָה הָפְקָדוּ
תָּשׁוּר לְשֹׁפֵט יַחַד שׁוֹעַ וְתוֹמֵךְ פֶּלֶךְ

תִּבְחַר אִישׁ מֶרְכָּבָה לְנָגִיד תְּצַוֶּנּוּ
תָּרִים כִּסְאוֹ בְּמֵעִיל מַלְכוּת תַּעַטְנוּ
רוֹדֶה בְּעַם רַב בְּאֶרֶץ רַחֲבַת יָדַיִם
הוּא כָּמוֹךָ יִתְמוֹךְ מִשְׁפָּט בָּאָרֶץ
מָעוֹז לַטּוֹב וְשֵׁבֶט לְגֵו פּוֹרֵץ פֶּרֶץ
יַשְׁפִּיל רוּם אֲנָשִׁים יָרִים שַׁח עֵינַיִם

מִקְרֵי דוֹרוֹת בְּסֵפֶר עִתִּים רְשָׁמוּ
מֶלֶךְ וְגוֹי יַעַמְדוּ מֶלֶךְ וְגוֹי יִתָּמוּ
כְּכוֹכְבֵי מַעַל זֶה עוֹלֶה זֶה שׁוֹקֵעַ
דוֹרוֹת אֲנַפְתָּ כָּם כְּהֶבֶל זֹרָמוּ
מִדּוֹר כּוֹ רָצִיתָ אַנְשֵׁי שֵׁם קָמוּ
מַרְפֵּא הָיוּ לְתָם וְשׁוֹט לְמוּסָר פּוֹרֵעַ

בְּגוֹי הָהֻנְגָרִי רָצִיתָ בַּעֲדוֹ שַׂכְתָּ
עַל אַרְצוֹ רַבָּה בְּנֵי הַבְּסבּוּרְג נָסַכְתָּ
תַּחַת שִׁבְטָם יַרְגִּיעוּ אָז הֲבִינוֹתָ
מִן פֶּרְדִינַנְד הָרִאשׁוֹן יוֹצֵא יְרֵבִימוֹ
עַד פְּרַאנְץ מַלְכֵּנוּ מִיּוֹרְשֵׁי כִּסְאֵמוֹ
כֶּתֶר וָשֵׁבֶט לְבַד בְּיָדָם הֲכִינוֹתָ

הַצְּבִי פַּאנָאנְיָא ! עַם חֶבֶר גִּבּוֹרִים
גּוֹי אֵיתָן הֵמָּה לוֹחֲמִים מִדּוֹר דּוֹרִים
נוֹרָא לְמַלְכֵי אָרֶץ לִשְׁכֵנָם פַּחַד
אַךְ מַלְכָּם בָּם גּוֹשֵׁעַ כָּם הוּא מְנַצֵּחַ
חַרְבָּם בְּלֵב קָמָיו כְּלֵב אוֹיֵב צוֹרֵחַ
״ סִתְרָה עָלָיו נִהְיֶה״ יִתְאַמְּרוּ יַחַד

כמגוע

הֵן עַם סָכָן מֵאָז לְנִרְפִּים יְדָמוּ
כִּי מֶחְבֶּרֶת עוֹשֵׂי מְלָאכָה הֶחְרָמוּ
עַל מוֹשְׁלֵיהֶם מָשְׁחָתָם לְכִתָּם עִמָּם קֶרִי
גַּם עֵץ רַעֲנָן בְּחֹרֶב נָבֵל פִּרְיֵהוּ
כְּקוֹץ יָנוּס לֵחוֹ אִם אֵין אִישׁ מַשְׁקֵהוּ
גֶּשֶׁם יֵרֵד עָלָיו יָשׁוּב הוּא לַעֲשׂוֹת פֶּרִי

גֶּשֶׁם נְדָבוֹת הֵנִיף פְרַאנְץ מוֹשִׁיעֵנוּ
הִצְמִיחַ דְּרוֹר יֶשַׁע וְצָלַח נְעָרֵינוּ
לְכָל עֲבֹדָה לְכִשְׁרוֹן כָּל מְלָאכָה עוֹד יָנוּבוּ
וְדַת פְרַאנְץ תָּמְכָה יַד לֶעאפָּאלְד בִּמְקוֹמֵנוּ
בֶּהָרִים כָּל מִכְשׁוֹל בְּהִלָּחֲמוֹ בְּקָמֵינוּ
הוֹלְכֵי אֹרַח עֲקַלְקַל נְתִיב יֹשֶׁר יָשׁוּבוּ

בַּמֶּה יִתְרַצּוּ לְךָ עֲדַת דַּלֵּי כֹחַ
יְקַדְּמוּ פָנֶיךָ מֹצְאֵי בָךְ מָנוֹחַ
כִּי שַׁי וְאֶשְׁכָּר לְךָ הַיּוֹם יַקְרִיבוּ?
כְּעַל זֶבַח וְכָלִיל כְּעַל מַשְׂאַת כַּפַּיִם
יֶעֱרַב לְעֲנָוָה צֶדֶק כְּשַׁי אַפַּיִם
לֵב אֵמוּן — זֹאת מִנְחָתָם לְךָ יָשִׁיבוּ

וְאַתָּה לֶעאפָּאלְד רֹאשׁ הַוַּעַד נַעֲלֵיתָ
נָכוֹן אַתָּה לִיקָר אֵלָיו נִשֵּׂאתָ
מַרְפֵּא אוֹ שֶׁבֶר בְּקַו מִשְׁפָּט תּוֹדִיעַ
נָכוֹן בֵּיתְךָ יְהִי תָּמִיד אֵל יִצְּרֵהוּ
וְכַשֶּׁמֶשׁ בָּא הֹלֵךְ וְשׁוֹאֵף אוֹרֵהוּ
יַגִּיהַּ אוֹר בָּנֶיךָ וְלָעַד יוֹפִיעַ

כְּכוֹכָבִים יְקַר הֹלֵךְ יָרֵחַ
שֶׁמֶשׁ צִדְקָתְךָ בַּהֲדָרוֹ זוֹרֵחַ
בֵּין הַנְּצִיבִים כּוֹנְנוּ בְּצֶדֶק כִּסְאוֹתָם
יַחְדָּו תַּגִּידוּ חֶשְׁבַּת עִצְבֵי רוּחַ
הִרְנִינוּ לְבּוֹתָם בָּכֶם בָּטוּחַ
כִּי מֵעַל פְּנֵיהֶם תִּמְחוּ אֶת דִּמְעוֹתָם

עוֹדָם לֹא תַמְּנוּ שִׁלּוּמֵי הַיֹּשֶׁר
הִרְחִיבוּ רַגְלֶיךָ בִּנְתִיב הָאֹשֶׁר
שַׁארְלָאטְ הַדְרַת הַנָּשִׁים עִמָּךְ בְּחָבֶר
נֹעַם שְׂאֵת וָיֶתֶר בְּרוּחָהּ פִּי שְׁנַיִם
בְּחֵיקָהּ תֶּשִׁי תְּלָאוֹת מֹצְאוֹת בַּחַיִּים
זֹאת מַתַּת אֱלֹהִים כִּי כֵן יְבוֹרַךְ גָּבֶר

מְלֻוַּיַת חֵן צֶאֱצָאֵי חֵן יָצָאוּ
גַּם בְּמַעְלָלָם עִקְּבוֹתֵיהֶם נוֹדָעוּ
כִּי מִמַּקֶּבֶת זַךְ וְיָשָׁר נֻקָּרוּ
אַשְׁרֵי אָבוֹת ! בָּם שִׁמְכֶם יִנּוֹן נֶצַח
זִכְרוֹ לֹא יָסוּף חָקוּק כְּצִיץ עַל מֵצַח
קַוֵּי אוֹר חַסְדְּכֶם לִבָּם יְנַהֲרוּ

כְּאֶרֶז יַךְ שָׁרָשָׁיו יֵלְכוּ יוֹנְקוֹתָיו
יְגֵעִים יָנוּחוּ יֶחֱסוּ בְּצֵל סְעִפּוֹתָיו
שֶׁמֶשׁ בַּל יַכֵּם רֹאשׁ גַּם שָׁרָב אַיִן
לוֹ מַטַּע פַּאלְפִּי דָּמָה בְּיֹפִי שְׁתִילוֹ
כַּבִּיר יוֹשְׁבִים חוֹסִים יֵשְׁבוּ בְּצִלּוֹ
גַּם אֲנַחְנוּ עֲדַת יְשֻׁרוּן נִשְׂאִים לוֹ עַיִן

הן

צֶלֶם אֵל שְׁמוֹר אֲשֶׁר יָדָיו כּוֹנְנוּ
בְּהֵיכַל לֵב אָדָם לִצְבִי תִפְאֶרֶת
אָרְחוֹת חַיִּים וָיוֹשֶׁר הִיא יוֹרֶה לָנוּ
וּבְמַעְגְּלֵי כָּל טוֹב יַעַנְדֶנּוּ עֲטֶרֶת׃

בחדש כסליו תקפ"ג
מ··· ל······

✥✥✥

שיר נהי *)

על מות ישרי לב וידידי עליון הלא הם, הרב הגדול היקר בדורו החכם הנודע בשערים, מו"ה יעקבקא סג"ל **) בן אדמ"ו הרב הגאון הגדול רשכב"ה מוה' יחזקאל לנדא זלה"ת; והרב החכם הגביר המפורסם, יקר רוח ופאר הנדיבים, מו"ה צבי האלברשטאם, תהיינה נפשותם צרורות בצרור החיים׃

קוֹל מֵהֵיכַל יָהּ! קוֹל נְהִי בָּרָמָה
מַלְאֲכֵי שָׁלוֹם מַר יִבְכָּיוּן
עַל יְדִידֵי עֶלְיוֹן יְשֵׁנֵי אֲדָמָה
גַּם מֵעַי לָמוֹ כַּכִּנּוֹר יֶהֱמָיוּן
קְחִי כִנּוֹר נַפְשִׁי! אַתְּ נֶפֶשׁ נוּגָה!
וְשִׁפְכִי נָא שִׂיחַ מֵאֵין הֲפוּגָה׃

צהלי

---

*) העתק מספר דברי שיר, שלוח אלינו מאת המחבר נבון לחש, סופר מהיר, משכיל בחכמת השיר ר' מאיר הלוי לעטעריס מלעמבערג — ויען כי פנה העת, לא נוכל עוד למלא אחריו להביא ספרו בשער המאסף לבקר פרי מגדיו; אמנם זאת העלה היעולה לפניכם אהבי לשון עבר! קחו מזמרת כינורו, טעמו וראו כי טוב פריו מחרוץ ומפז —

**) הצדיק הזה גוע ונאסף ורוחו שבה אל אלהים יום א' ז' מנחם שנת מתקו לו רגבי נחל ודברים באל כתובים אלינו מקרית בראדי לאמר: עוף השמים

הגיון לבי

בראותי צורת (פארטרעט) ידידי בחור מורם מעם, צעיר לימים ורב
תבונות חכם ומשכיל כה"רר יחיאל בן הרב החכם הגביר
המפואר מו"ה מרדכי בעריש מרגלית מלעמבערג׃

מַה יְקָרָה, מַה שָּׁפְרָה מְלֶאכֶת מַחֲשֶׁבֶת
אֶל גִּלָּיוֹן דּוּמָם בְּשֵׁשַׁר תִּתֵּן חַיִּים
בְּרֹאשׁ יְמוֹת עוֹלָם לִימִין אֵל נִצֶּבֶת
וְתֶבֶן לַעֲשׂוֹת אָדָם בְּצֶלֶם שָׁמַיִם׃

לֹא אַךְ גְּוִיָּה יַד חוֹשֵׁב מְצַיֶּרֶת
תִּפְאֶרֶת הוֹד אָדָם חֶמְדַּת אַפַּיִם
גַּם כְּלָיוֹת וָלֵב גַּם נֶפֶשׁ נֶאְדֶּרֶת
רוּחוֹ הוּא קִבְּצָם לְמַרְאֵה עֵינַיִם׃

אָחִי! גַּם כָּךְ תַּעַן הַכָּרַת פָּנֶיךָ
כִּי בֵּית חֻמְרְךָ תִּשְׁכֹּן נֶפֶשׁ יְקָרָה
לְבַב חָכְמָה פְּנִימָה הִיא תָּאִיר עֵינֶיךָ
כְּאוֹר בֹּקֶר לָאָרֶץ יוֹפַע נְהָרָה׃

כְּמַסְמֵר נָטוּעַ כּוֹנֵן רוּחֲךָ
לְכַל יוֹדֵעַ שָׁלוֹם מִקֶּב וְגִיל מִפָּנִים
שְׁמָר תָּם רְעֵה יָשָׁר עַד קֵץ יָמֶיךָ
אָז תִּפְרַח כַּחֲבַצֶּלֶת נֶטַע נַעֲמָנִים׃

צלם

הַנֶּאֱהָבִים וְהַנְּעִימִים אֵיכָה נָפָלוּ!
אִם בְּיִשְׂרָאֵל תֵּשֵׁב לָאָרֶץ נֶאֱנַחַת
גְּאוֹן יַעֲקֹב, וּצְבִי עֶדְיוֹ דוֹהוּ כָּשְׁלוּ
כִּי מַר הַמָּוֶת עָלָה מִבְּאֵר שַׁחַת
קִרְיַת עוֹז רָאָה חֶמְדַּת רוֹאֶיהָ
וַיְשַׁדֵּד אַדַּרְתָּהּ צְבִי מַחֲמַדֶּיהָ׃

מָה אֲדַמֶּה לְּךָ יַעֲקֹב? אֶרֶז תִּפְאֶרֶת
שֶׁמֶשׁ בִּגְבוּרָתוֹ כִּי יָשׁוּב אָהֳלָה׃
מַה יְּדִידוּת נַפְשְׁךָ! בַּקֹּדֶשׁ נֶאְדָּרֶת!
אֲשֶׁר עַד מוֹת תִּתְחַזֵּק בְּיָהּ סֶלָה
אִמְרוּ צַדִּיק כִּי טוֹב כִּי יִגְבַּר חָיִל
עַד יָבוֹא מָוֶת וְהִתְהוֹלְלָתוֹ לָיִל׃

מָה אַשְׁוֶה לְּךָ צְבִי! חֶמְדַּת שׁוֹמְעֶיךָ?
נַחַל עֲדָנִים פֶּלֶג אֱלֹהִים חַיִּים
לֵב נִשְׁבָּר לֵב נִדְכֶּה יִבְכּוּ עָלֶיךָ
וְצֶדֶק נֶאֱנַח נִשְׁקָף מִשָּׁמַיִם
כִּי לִבְּךָ יָדַע צָרַת נֶפֶשׁ מָרָה
עֱזוֹר שַׁח עֵינָיִם! קוֹל בְּקִרְבְּךָ קָרָא׃ —

גַּם לִי יִקְרָא קוֹל מִמְּעוֹן שָׁמַיִם
מִנְעָה קוֹל בֶּכִי מְחֵה דִמְעָה מִפָּנִים
גְּאוֹן יַעֲקֹב, צְבִי עֶדְיוֹ לַעֲדֵי עֲדָיִם
בְּגַן עֵדֶן נִטְעוּ בֵּין נִטְעֵי נַעֲמָנִים;
לְהַשְׂכִּיל לְהֵיטִיב גָּדְלוּ בְּעֵמֶק הַבָּכָא
עַתָּה בִּנְאוֹת שָׁלוֹם אֶשְׁיתֵם בְּרָכָה׃

צַהֲלִי נָא קוֹלֵךְ פָּרְשִׂי כַפָּיִם
פֹּה בְּעֵמֶק הַבָּכָא שְׂאִי תַאֲנִיָּה
רְאִי אֶרְאֶלָּם נִשְׁקְפוּ מִשָּׁמָיִם
דִּמְעָה עַל לְחָיַיִם וּשְׂפָתָם דְּמִיָּה
לְאַט יַטִּיפוּ עַל לְשׁוֹנִי מִלָּתָם
אֶל פִּי שִׁיר נְהִי לְעֵינַי דִּמְעָתָם׃

הנאהבים

יולין אוי הקול, קול יללת בכי וזעקת שבר על הלקח שר וגדול בישראל כבוד הרב הגדול החכם המפורסם כבוד מו"ה יעקבקא סג"ל לנדא ז"ל אחרי נפלו למשכב והי' מוטל על ערש דוי חמשה שבועות, וביום ה' נאסף אל עמיו — וכבוד גדול יעשו לו במותו, כל העיר נקהלה אל הקהל טף ונשים נער והזקן לא נשאר איש בביתו כולם הלכו אחרי מטתו ודמעתם על לחיים וספדו עליו בקול מר, להקת חכמים נראו במרר כי נפל נזרם אסיפת זקנים נשאו קולם לאמר אבדה עצה — ולא היה כיום הזה לבכי ולמספד׃ וגם עתה קול ואנחת בני העיר הולך וחזק באין מנחם׃ כל ימי חליו סבל מכאובים קשים חלאים רעים ונאמנים, ובמנוחת הלב ובשקט הרעיונים ראה מלאך המשחית העומד לנגדו, וישם לדרך פעמיו דרך נתיבו אל — מות להתהלך לפני ה' בארצות החיים והרבה בתפלות וידוים ותחנונים בהתעוררת רב והיו לפלא באזני השומעים, כי היה קולו חזק כגבר בריא אולם — ועד עת גויעתו לא כהתה עינו ולא נס לחו; גדולי העיר באו אליו יום יום לבקרו, המה ראו כן תמהו כי אכן סר מר המות, נפשו שקט ושאנן ודבריו עמהם בהשכל ודעת ולא שינה את טעמו׃ בלכתם אמרו כלם פה אחד: מי יתן ותהי אחריתי כמוהו! אשרי לו ואשרי חלקו! נפשו בטוב תלין בין נשמות טהורים אבותיו הקדושים שמה יתענג על רב טוב ופרי מעלליו יאכל׃ — — —

גם פה קרית פראג ספדו לו הוי אדון הוי הודו! כאשר הודיעני הרב הגאון מהורא"ף דפה בז"ה: „המאמר אשר קראתי למספד ולבכי על ידידי
„מנוער הרב המאור הגדול המפורסם בתורה ובמעלות תהלות החכם
„השלם מו"ה יעקבקא סגל לנדא זל"הה בבה"כ ההדשה יום ראשון של ימי
„הסליחות תקתג"ל הוא במס' ברכות דף כ"ז ע"ב׃ אלא נוקמיה לרבי
„אלעזר בן עזריה דהוא חכם והוא עשיר והוא עשירי, הוא חכם דאי
„מקשי ליה מפרק ליה, והוא עשיר דאי אית ליה לפלוחי לבי קיסר
„אף הוא אזיל ופלח, והוא עשירי לעזרא דאית ליה זכות אבות —
„וכלהון איתנהו ביה! ובארתי הדברים בארוכה“׃

שפריכע דער ווייזהייט אונד דער מאָראַלע

(אויס דעם לאטיינישען איבערזעטצט).

I.

האלטע עז פיר'ס ערשטע פערדיענסט, דעם לויפע דער צונגע צו וועהרען:
דער איזט דער נעכסטע נאך גאָטט, וועלכער צו שווייגען פערשטעהט.

II.

אונגעוויס אונד צערברעכליך איזט דאז לעבען דעס מענשען:
דארום האָפפע דוא יא ניא אויף דעס אנדערן טאָד.

III.

לערנע דורך אנדערער בייאשפיל, וואס דיר צו טהון, וואס צו פליהן איזט:
אנדערער לעבען איזט אונס איממער דאז ניטצליכסטע בוך.

IV.

טרויע דעם מענשען ניכט, דער גאר צו פריינדליך דיר צושפריכט;
זיס איזט דעם פאָגלערס טאָן, ווען ער דען פאָגעל בעריקט.

V.

זאממלע דיר קענטניססע איין, ווען דאן דאז גליק דיר ענטפליהעט,
בלייבט, וואס דוא לערנטעסט דיר דאָך.

VI.

לעכעלט דאז גליק דיר צו, זאָ בעפירכטע דאס באלד עז דיר צירנע:
צירנט דיר'ס, זאָ האָפפע דאס עז ווידער דיר לעבלע דראיינסט.

זיטטענשפריכע

אמרי חכמה ומוסר

(נעתק מלשון רומי).

I.

בְּכָל דְּרָכֶיךָ תִּבְחַר, לָתֵת מֶתֶג וָרֶסֶן לְפִיךָ
נוֹצֵר עַל דַּל שְׂפָתָיו, יֶחְסַר מְעַט מֵאֱלֹהִים׃

II.

אָדָם קֹנֶה רָצוֹן. חַיָּיו תְּלוּאִים לוֹ מִנֶּגֶד
וְאֵיךְ יְקַוֶּה לְאִישׁ זוּלָתוֹ. כִּי לִקְבָרוֹת יוּבָל?

III.

מֵאָרְחוֹת בְּנֵי אִישׁ תִּתְחַכָּם, בָּחוֹר בְּטוֹב וּמָאוֹס בָּרָע
יֶתֶר מֵעַל תָּבִין בִּסְפָרִים, תּוֹלְדוֹת אָדָם תְּלַמֶּדְךָ לְהוֹעִיל׃

IV.

אַל תִּבְטַח בְּאִישׁ דּוֹבֵר שָׁלוֹם, צוּף תַּחַת לְשׁוֹנוֹ
לִנְעִימוֹת קוֹל יוֹקְשִׁים, יְמַהֵר צִפּוֹר אֶל פָּח׃

V.

קְנֵה חָכְמָה וּבִינָה, הַמַּחֲזִיקוֹת בְּיָדֶיךָ וְאַל יַרְפּוּךָ
גַּם כִּי הַהַצְלָחָה בָּגְדָה בְךָ, וְהִיא תַעַזְבֶךָ׃

VI.

הַהַצְלָחָה אִם הַיּוֹם תִּשָּׂא לְךָ פָּנֶיהָ
תִּדְאַג לְיוֹם מָחָר פֶּן יִזְעָפוּ
וְאַל תַּעֲרוֹץ מִפְּנֵי זַעֲמָהּ, רֶגַע בְּאַפָּהּ, חַיִּים בִּרְצוֹנָהּ׃

זיטטענשפריכע דעם אָריענטס ·

(אויז דעם אראבישען איבערזעטצט) ·

I.

פֿאָר דרייען דינגען שייע איך מיך,
אונד אָב דעם פֿירטען בעט' איך;

פֿאָר טרוגפֿאָללעם ראטה, ליגנהאפֿטער שפראכע
אונד פֿאלשעם צייגניס, בעבט מיין הערץ ·
דאָך זעעלענמארטער איזט איין בעזעס ווייב
דעם איפֿערזוכט דיא ברוסט דורכגליהט,
ניכטס שאָהנט איהרער צונגע גיפֿט ·

II.

אן דרייען דינגען האבע איך פֿריידע,
דיא שעהן פֿאָר גאָטט אונד מענשען זינד:

אן איינטראכט דיא בייא ברידערן וואָהנט,
אן פֿריינדשאפֿט דיא בעקאננט אומשלינגט,
אן איבעראיינשטימונג דער הערצען
דיא אונטער מאן אונד ווייב הערשט ·

גַּם אֵלֶּה מִשְׁלֵי חַכְמֵי קֶדֶם

(נעתק מלשון ערבי)׃

I.

שְׁלֹשָׁה הֵמָּה, מְתָעֵב אָנֹכִי מְאֹד
וּמֵהָרְבִיעִי יִשְׁמְרֵנִי אֱלוֹהָי!

מִרְמָה בְּלֵב יוֹעֵץ, שִׂפְתֵי שֶׁקֶר, וְעֵד שָׁוְא
מֵאֵלֶּה תִּרְגַּז בִּטְנִי, כִּי מַר מִמָּוֶת הֵמָּה
אַךְ מוֹצֵא אֲנִי אֶת הָרָעָה מִכֻּלָּם
אֵשֶׁת מְדָנִים הַמְקַנְּאָה בְּאִישָׁהּ
חֲמַת עַכְשׁוּב תַּחַת לְשׁוֹנָהּ
וְכָאֵשׁ בּוֹעֶרֶת, תֹּאכַל קִנְאָתָהּ מִסָּבִיב׃

II.

שְׁלֹשָׁה הֵמָּה, הַמְשַׂמְּחִים אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים
בָּם יָגִיל לִבִּי גַּם אָנִי׃

שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד
בְּרִית רֵעִים אֲהוּבִים
לֵב שָׁלֵם וְרוּחַ נֶאֱמָן
אֲשֶׁר לְבַעַל וְאִשְׁתּוֹ׃

לעמות

III.

ראנגענן האס' איך אויך דרייא דינגע —
פֿאָן גאנצער זעעלע האסס' איך זיא:

דעס בעטטלער'ס שטאָלץ, דעס רייכען ליגען;
דען גרייז, דער טהאָר אונד בוהלער איזט.

IV.

דרייא דינגע דיא קרענקען מיך גאר זעהר,
דאז דריטט' ענטפֿלאממט מיין הערץ נאָך מעהר:

איין טאפּפֿערער קריגער, דער דא שמאכטעט,
איין ווייזער דען דאז פֿאָלק פֿעראכטעט,
איין פֿראָממער דער צום פֿרעפֿל קעהרט,
ניכטס איזט דאז זיינעם שטורצע וועהרט!

V.

פֿיר דינגע ענדערן דיא ענטשליססע
דעס הערצענ'ס אינסגעמיין:
פֿאָרטהייל אונד שארען, לעבען אונד טאָד,
דאָך מעהר פֿערמאג צורעדען נאָך.

יהודה בן־יונה
לבית ייטלש

III.

לְעֻמַּת אֵלֶּה, שְׁלשָׁה שָׂנְאָה נַפְשִׁי
וְנָעֳלָה בָּם מְאֹד

רַהַב דַּלִּים עַל פִּתְחֵי נָדִיב
עָשִׁיר כְּזָבִים יָפִיחַ
זָקֵן כְּסִיל, רוֹדֵף הֲבָלִים׃

IV.

מִשְּׁלשָׁה דְבָרִים יֵעָצֵב לְבָבִי
וְהָרְבִיעִי; יוֹסִיף מַכְאוֹבִי

גִּבּוֹר חַיִל כִּי יֶחְסַר לַחְמוֹ
חֲכַם לֵב הַנִּבְזֶה בְּעַמּוֹ
אִישׁ תָּמִים, לְבָבוֹ פוֹנֶה אֶל דֶּרֶךְ זָרָה
הָהּ! שָׁחָה אֶל מָוֶת בֵּיתוֹ אַחֲרִיתוֹ מָרָה!

V.

אַרְבָּעָה הֵם מְשַׁנִּים טַעַם אָדָם
וַעֲצַת אֱנוֹשׁ כֹּל תָּקוּם נֶגְדָּם
הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה, הַחַיִּים וְהַמָּוֶת
וּמִכָּל אֵלֶּה תִּמְשׁוֹל לָשׁוֹן מְפַתָּה׃

יהודה בן־יונה לבית ייטלש׃

לְמַעַן

פתי יאמין לכל דבר

להסיר תלונת ראש המשכילים
כי פתי לכל דבר יאמין
כרתו ברית כל הכסילים
אך את האמת בלי עוד להאמין׃

וואלף מייער

על שמשרי הסופר הגרגרן׃

כאיש חרוצים בפיו אוכל
ובידו יכתוב בעמל ועצלתים
למה לא יהפוך מעשיו, הנוכל!
ויאכל בידו, ויכתוב בשפתים?—

ב — ד ש — ר

האשה

למען יאריכון ימיך — כתיב

אל שר הצבא בא אחד מאנשי החיל
ויאמר „ידעתי כי היום נצא למלחמה"
„אך צר לי, כי בא מבשר אמש בליל"
לאמור „הנה אביך חולה לא נותר בו נשמה"
„ועתה יסלח ארוני, שוב אשוב אליהו"
„למען תברכני נפשו טרם מותהו"
ויצחק השר ויען: איש נמוג! שוב אל ביתך
לכבד את אביך — למען יאריכון ימיך

אפרים ב"ר וואלף וועהלי.

יום ולילה׃

עולמות אין מספר בלילה יאורון
אור שמש כי יהל, אורם יסתרון
עולמות אין מספר בליל האמונה
אורם יאספו, מפני שמש התבונה—׃

מהנ"ל

II.

אויסציגע

דער

שענסטען אויפזעטצע

אוס דעם

מאסף׳

האשה השפרטנית

משדה קטל ממערכות מלחמה
לחמו אחיו בעד ארץ מולדת
נס שפרטני אחד מקרב ומהומה
אמו פגשתהו ברגל מועדת

ותשלוף הרבו ותתקעה בְחָזֵהוּ׃ —
„הלא בנך אני" ! הרים קולֵהוּ —
„שקר דברת !" השיבה לאמריו —
„בני לעולם לא יפנה עורף לצריו" ! —

מהנ"ל

על תיקרט המשורר המעוטר בענף עץ זית בתוך להקת
שחוקי פּתִיות בארץ יון׃

שמך ותודתנו יעמדו לנצח
בכתר הכבוד נכתיר לך מצח
ואתה על גפי מרומי קרת
תכתיר ארצך לתהלה ולתפארת

מהנ"ל

המאסף

לחדש סיון תק"מ"ה ·

א

מכתבים

מוסר השכל

אל ידידי הקורא הרך!

איש סוחר מנכבדי ארץ עבר מדי שנה בשנה ארח ים, לרכוש רכוש בקלה ארץ נכריה, אשר עפרות זהב עפרה · ויהי היום והוא ועבדיו ירדו הימה באניה, ורוח סערה באה, וירעשו המים וגליהם נערמו כחומות בצורות בשמים, ויחתרו למצוא ארץ ולא יכלו כי כסו שמים בערפל, וישם חשך ואפלה מסביב, ופתאום השליך הסער את האניה על הסלע ותשבר · כל הרכוש נתבע במצולות ים והאנשים השכילו להמלט על נפשם (כי ידעו לשחות), ויחזק איש בקרש מקרשי האניה, וישוטו עד בואם אל הארץ · ויהי כבואם שמה, ואחרי שבה רוחם ופחדם שככה, ויראו את הארץ אשר המה בה, ועודנה כדרך שלשה ימים מביתם · וינוחו פה ויקחו מפרי הארץ לכלכל את נפשם הרעבה · ואחרי כן נשאו את רגלם ללכת · השמש באה ובלילי ערב נטו והמה ביער גדול מאוד, והנה מן השמים ירד מטר רב, וחשיכה גדולה נופלת עליהם לבלתי יכולת לראות איש את רעהו · וילאו למצוא הדרך · הם הולכים וחשרת מים ועבי הלילה ינוד החשיכו את פני הרקיע, ויפנו כה וכה לראות אם אין שם בית למצוא מנוח — אך לשוא עמלו · ויראו עד מאוד ואימה גדולה נופלת

ואם אמרת ברוחך, מה לי חקור אחרי דבר נעלם, הלא יפלא ממני
דעתו כל עוד אוסיף חקור? — דע כי לא מחכמה דברת כה,
וכי מלת עצלותך על לשונך! — הן שם בך כח לחשוב מחשבות, הבט
בנפלאותיו, זכור טובותיו, ודע את מדותיו, ואם בלתי בעלי תכלית
המה, אמץ לבך ברב כח לדעת מהם את אשר תוכל להשיג, אל תרף
ידך מן החקירה, וכל עוד תחקור תצרף נפשך ותהיה תמים עם ה'
אלהיך תתחזק בעבודתיו — וזה תהלתו!

והנה אחל לכתוב לפניך הנה איזה פסוקים ממדת הבורא יתעלה כאשר
מצאתים בכתבי הקדש, תרגיל עצמך, לעיין בם במחשבה זכה
ותמצא פתח לבוא אל החקירה·

א

ממדות הבורא יתעלה כאשר המה בכתובים· *)

ה' נאדר בכח· א)

יראו מה' כל הארץ ממנו יגורו כל יושבי תבל, כי הוא אמר ויהי,
הוא צוה ויעמוד· ב)

שאו

---

*) הפסוקים האלה יהיו לך לפתח עינים, ובביאור הזה אציג לפניך דרך השכל גם למען תרד עד לב טעמם· ולמען תלמוד מהם לשים לב כמו באלה, על כל כתובי המקרא אשר תדרוש לדעתם, הצגתי לפניך הפסוקים כמו שהם בכתובים בפנים הספר, ומביאורם תדע השכל בטעמם ונמוקם·

א) **הכח**· באלהות איננו כמו שנחשוב אנחנו הכח בגשמיי (קראפט) וכמו שנאמר דרך משל שיש כח באבן השואבת להחזיק בברזל, וכל עוד שיגדל הכח השואב באבן הזה, יגדל משא הברזל אשר ישא, וא"כ כח בלתי בעל תכלית ישא גם משא בלתי בת תכלית, וזה איננו, כי בזאת עכ"פ צריך הנושא לאמץ כחו לפי ערך הנשוא; וכח אלוהות אמנם איננו צריך לאמץ כחו בשום דבר, כי בדברו וברצונו יפעל הכל בלי שום התאמצות, וזה נאדר בכח; כמו שאמרו במכילתא, נאה אתה ואדיר בכח·

ב) הפעולות הטבעיות יתפעלו כל זמן שיפעל עליהם הסבות המסבבות אותן, ויחדלו מפעולתם, בהרפות הכח המסובב· לא כן פעולות אלוהות כי לא יגעו ולא ייעפו כי אם יגזר אומר ויהי כל רצונו; הוא אמר ויהי, הוא צוה ויעמוד· וחקירת גדולת הכח הזה, יפעל היראה בלב לפני עושה גדולות כאלה·

עליהם · כאשר אבדו תקותם ותוחלתם נכזבה חשבו, למצוא מקום ללון ומחסה ממטר, והנה פתאום ארמון גדול לפניהם מלא אורה, ואך כברת ארץ קטנה מקום בוא שמה, וישמחו האנשים מאוד וימהרו לבא שמה למען מצוא מנוח מכל התלאה אשר מצאתם ·

ויבואו שמה וימצאו את השער פתוח ואין שם איש, ויכנסו אל הבית וילכו מחדר אל חדר ואיש לא ראו · המה משתאים, ופתאום הגיעו דביר גדול, ועל שערו כתוב: לעניים עוברי דרך ·

ויהי בבואם החדרה, הוסיפו השתומם במצאם שלחן ערוך בכל מיני מטעמים, ויין לרוב, ובגדי שש וארגמן, ומטות מוצעות לשכוב עליהם, ויאכלו וישתו איש כטוב בעיניו וישכבו לישן ולהחליף כח לנפשם העיפה · — הבקר אור והמה השכימו ללכת לדרכם, וידרושו מחדר אל חדר למצוא את האיש אשר היטיב לעשות כה עמהם: ובכלם מצאו אותות הנדיבה, פה מצאו מים חמים לרחוץ רגליהם, ופה משקים חזקים ירבו עצמה בגוית שותיהם להבריא · ופה סלים מלאים מגדנות לשימם צידה לדרך; ואיש נדיב אשר הכין את כל זאת לא מצאו · ויפתח האיש האורח את פיו ויאמר · מי זה האיש אשר החייתנו בכוננך מנוחה לעוברי דרך להחיות את נפשם השוקקה! אותותיך ראינו, וגדולתך הראיתנו, ואותך לא ידענו — היה אשר תהיה, טוב אתה ורב חסד! מרחוק נכרע לך על הטוב והחסד אשר עשית את עבדיך · — ויכרעו כלם וישתחוו וילכו לדרכם שמחים וטובי לבב ויבואו אל ביתם בשלום ·

את המשל הזה עליך נשאתי, ואתה הקורא הבן! נוכחה יחדי לו היית אתה במקום ההלך הזה, לו נתעית ביער, ויחסור ממך אוכל, משקה, ומחסה; ויצוה תמצאת את כל מחסורך ערוך לפניך מיד איש נדיב אשר לא ידעתהו, מה תאמר, ומה תפעל? הלא יכלו כל ימי חלדך להודות לו, ולשבחהו; תאמץ את כל כחך לדעת את האיש ולברכהו · והנה בן אדם פקח עיניך וראה כי אתה בעולם הזה כמו הלך נתעה ביער לא יוכל מצוא דרך לצאת, לולי חסד האל, אשר שם לפניו את הארמון הגדול היא הבריאה ומלואה, לעשות בה כטוב בעיניו; ואיך תעזה לבך כמוסה. לבלתי חקור אחרי בוראה המטיב עמך בכל עת ובכל שעה? ולתת תודה לו ולשמור מצותיו וחקיו? — מאז יצאת מבטן אמך, קדמוך ברכים לנוח עליהם, ישמרוך הוריך, יגדלוך ויתנו מחיה לנפשך; מצאת אח ואחות לעזר בצרה, מצאת רעים ואוהבים להשתעשע בחברתם, ולשמוח בלהקתם, מצאת את כל מחסורך מיד בוראך; — ואותותיו תכיר? ולא תרבה חקור אותו לדעתו? —

ואם

רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום׃ א)
עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר׃ ב)

החתימה בדף הסמוך׃

אגרות יצחק אייכל׃

Nro. 1.

התימה׃

עוד לא נתתי אל לבי לדבר מאומה עם אחות מרעותי, אך המה דוברות אשה אל אחותה כשתי שעות ואלי עד בואנו

להאפענברונע׃

מלון אחת על אם הדרך, פה נשענו תחת העץ לשאוף לנו כחום היום, ואכלנו לחם לבדים מאת אשר הצטידנו, וישבנו שם עד אשר כלו העבדים לאסור את המרכבה, ונלך לדרכנו עד

הייליגענבייל׃

עיר קטנה מהודרת בבנינים נאים, ואנשיה אנשי מסחור מוכרי שכ ומאותם בריוח׃

אם

לב לחקור על דברים הרחוקים ממני? — לכן אומר מלאה הארץ קניניך, תוכל לראות מפעלות אלהים בכל מקום אשר תפנה, כי גם בנמלה גם בשממית תמלא אותות החכמה ונפלאות תבונת הבורא יתעלה׃

א) הוא יעורר את האדם לחקור על עצמו, ולראות את כל תחבולותיו כמתת אלהים אשר שם אותם בלבו, כי לולי זאת לא יקווו, כי אם נראה תחבולות בני האדם זה בעשרו וזה בחכמתו יעמול לעשות דבר, ולפי הנראה לעינים יהיה כפי רצונו; ופתאום ישלח ה' את דברו ויהפך כל תחבולותיו, יפיר מחשבות ערומים, ופעלם מאפע; כי כן גזרה חכמתו הקדומה על כל נמצא להיותה כח, ושוא יעמלו בעלי התחבולות לעשות דבר כנגדה׃

ב) הוא יאמץ את לב האדם, לראות את העמל והכעס אשר יביט עינו, בו וביתר אישי העולם, כטובת אלהים נעלם להשיגו; כי בכל פנת שכלו לא ידע תכלית המעשה אשר ידמה היותה רעה, כי ואלהים עשה זאת לטוב לנו, ולזה אמר איוב, מה יצדק אנוש עם אל? — ומה יסכן גבר בריבו עמו? הלא הוא עושה גדולות עד אין חקר, לא ישיג עין קרון תאמר שמן ההם׃ ונפלאות (נפלאים ונעלמים מהשיג תכליתם) עד ואין מספר׃ וזה ישקיט את הצדיק בצרתו ויצדיק הדין עליו בזכרו כי לטובתו היתה זאת׃

שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה שמש ירח וכוכבים, המוציא במספר צבאם לכלם בשם יקרא מרב אונים ואמיץ כח איש לא נעדר׃ א)

ויסך בדלתים ים וכו׳, ויאמר עד פה תבוא וכו׳ ופה ישית בגאון גליך׃ ב)

לתבונת ה׳ אין חקר׃ ג)

מה רבו מעשיך ה׳ כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קניניך׃ ד)

רבות

א) הפסוק הזה הוא ירבה עצמה בלב החוקר, ויוליכהו על כל דרכי החקירה בטבע ובחכמות: בו יראה החוקר איך יתאחדו חכמתו רצונו וכחו ית׳ בנקודה אחת, הוא ברא, הוא סדרם במהלכם, והוא הנגס כחות אשר לא יעדרו כל ימי עולם ועיין בפי׳ הרד״ק בפסוק זה (ישעי׳ מ׳ כ״ו)׃

ב) אין לך דבר קשה בכל חכמה ובכל מלאכה כהגבלת תחומיהם׃ כי כשם שתצטרך לחשוב בפעולתך שלא יחסר בה דבר מאשר עלתה ברצונך הקדום לה, למען היותה שלמה מצד זה, תצטרך גם לראות שלא תפריז יותר על המדה מצד השני׃ ואם ד״מ כרית לך ברכת מים למען תסבב את אופני הרחים לטחון בה לעת הצורך, תדע עשות בה גם כח מונע להשקיט מימיו לעת החפץ׃ וזה מלאכת מחשבת להגביל בכל עת זה לעומת זה את הכח המהלך עם הכח המונע למען יפעול בה הפועל כרצונו, והנה נפלאות נראה בבריאה בהשקיפנו אל הים הגדול והנורא בשוא גליו כהררי אל, ידמו בעינינו כמדבקים עם העננים, ובכל זאת לא ישטפו מימיו את הארץ, ילכו ויבואו עד שפתם, וישובו לאחור׃ וזה אחד מנפלאות הבריאה אשר יפעל יראת הרוממות בלב החוקר׃

ג) בחקירתך בדבר אחד ממפעלות בני אדם, תאמר בלבך, אבא בו עד תכליתו אדע כל תחבולותיו, ועצם כונת הממציא, ותכלית מלאכתו וכו׳׃ אבל בטרם תתחיל לחקור במפעלי אלהים תדע כי לא תשיג כי אם שמץ מנהו, ועם כל זה לא תלאה לחקור, השג את אשר תמצא ידך די השיגו, כי בכל חקירה וחקירה אשר תעמוד עליה תמצא משכורתך בצדה׃

ד) השרש רבב בעברי יאמר לפעמים על הגדולה בדבר אחד (גרעסע) כמו רב העליליה, ולפעמים על הרבוי בפרטיים (דיא מאנניגפאלטיגקייט) והנה כאן הזכיר המשורר שני הענינים האלה במלת רבו, מה רבו מעשיך ה׳, מצד עצמם כי בהביטנו אל הים הגדול, והררי אל, אל הפיל הגדול ואל גבורתו ועוצם ידו נראה כי כלם בחכמה עשית, שמת חוק לכלם, גבול בל יעבורון׃ ואם אמר יאמר האדם לא מצאתי דרך להביט אל פעולות ה׳ כי ימים לא ירדתי, הררים לא עליתי, ועם חיתו יער לא גרתי, ואיך אשוב

לכם משלום בן אשר יצליח ויעש פרי. — בני! התעלס באהבים עם רעיך,
התענג בכל טוב הארץ אשר נתן לפניך ה', נשכה לבך בשמחה כאשר
ייטב בעיניך; אמנם כתוך יעבודו לפני שמחת עשו טוב. דרוש חכמה,
בקש שלום, רדוף צדק; ועל כלמו התור למצוא דרך עשות חסד באמן. —
וזה שאמרו חז"ל גדולה גמילות חסד יותר מן הצדקה וכו'.

עליזי לבב נסענו, ועינינו תלויות על המראה אשר ראינו, כי נמלאו
כליותינו שמחה. אני אמרתי: עולם אזכיר על ראש שמחתי,
מנחת הזקנים אשר הסיבותי היום. ודודתך אומרת: מי יתן ויוחק בעט
ברזל עלי לוח נחשת את אשר ראינו היום! כה דברנו עד בואנו

עלבינג.

עיר נאה נבדלת בבנינים נאים והיא רבת המסחור, אליה ישוטו אניות
מכל הארצות. באנו פה לעת ערב, ומצאנו את העיר מלאה סוחרי
יהודים אשר יסחרו בה בימי השוק הגדול האלה; והתמהמהנו פה כחמש
שעות למען חכות עת צאת הלבנה להאיר לנו על הדרך; אך לשוא חכינו
כי נתקדרו שמים בעבים, ומטר רב ירד על הארץ, והלכנו כל הלילה
בזרם ובמטר, לריק פרשנו את מכסה העגלה עלינו, ללא הועיל עטפנו
את גויותנו בעטופים ומחלצות, כי גברו המים ויבואו עד נפשנו, ונבואה
כמוסי המטר ושמורי הקר עיר מארינבורג (תמונת ו') היא עיר קטנה
בנויה נאה, ורבים מאנשיה בעלי אמונת האפפיור. גם בית עגונות*)
ראיתי שם ובו כשלשים בתולות היושבות בו לתמות ולבכות על בתוליהן. —
העיר הזאת יושבת על שפת נהר נאגאט. ובצאתך מן השער, המעברות
לפניך אשר יעבירו את ההולכים על גשר השטה על פני המים.
ונעבורה את הנאגאט, ומשם נבדת ארץ קטנה עד בואך אל הנהר הגדול
ווייכסעל, אשר גם עליה תלכנה המעברות, ומשם הלכנו עד דירשויא
(תמונת ז') עיר קטנה פרוצה מאין חומה, ואנשיה עובדי האדמה, שמה
התפללנו ונאכל פת שחרית, ומשם הלכנו לדאנציג (תמונת ח').

את תמונת העיר הזאת ואת אשר אראה בתוכה אביא על הספר אשר
אכתוב לך טרם אצא מפה. אמנם טרם אחתום את האגרת הזאת,
אציג

---

*) עגן, ענינו הסגירה, והמלה הזאת שמש בו בעל נה"ק ע"ד השאלה על
הנשים המיחלות לבעל. או על אותן אשר תהיינה סגורות לבלתי היות לאיש.
ופי' הלהן תעגנה, הלאן תשבו סגורות מבלי היות לאיש. והז"ל כנו את
האשה אשר לא תנשא, עגונה. ולכן כניתי את הבתים אשר ישבו שמה הבתולות
הנשבעות לבלתי היות לאיש, בשם בית העגונות.

אם כל היום נפשי הומה, וסעיפי יעבורו כים זועף בזכרי את אהובי
אשר עזבתי היום וכי ארחיק נדוד מהם; ועוד עיני נגרה, ותוסיף
בכי בהביטי אל פני דורתך היקרה, כי גם היא במר רוחה תאנח ודמעתה
על לחיה; פה נס יגון ואנחה ויבא שמחת נפש; יחלופו דמעות מרורות,
ותבאינה תחתן דמעות גיל; וזאת סיבתן·

אתה ידעת את *** הבחור, אשר לומד שם במדרש החכמה, ואשר
אהבת נשים אהבתיו לרב חכמתו ויושר לבבו· הוא מסר לי אגרת
קודם נסיעתי להביאו הנה לאביו הדר פה, ובקש ממני למסרו לעצם
ידו·*) ויהי כבואנו העירה ואצו את עבדי הרוכב לפני לעמוד פה ואנכי
ירדתי ללכת תוך בית האיש· ויהי כבואי אל אולם ביתו ונגל פני איש
ארך הקומה ויפה תואר, פניו אדמו מפנינים, ושערות ראשו אמנם משלג
הלבינו, תלתלים עלי מעיל לבן וטהור; ולולי זאת לא האמנתי כי בן
שמונים שנה הוא, כי על פניו ובתכונתו לא נגלה אות מאותות השיבה·
כהביטי אל מראהו שאלתי את פיו לאמור: האתה האיש***? — ויען
האיש, הן *** שמי· — ואקח את הספר ואומר: הא לך אגרת,
אשר הבאתי מקעניגסבערג מבנך יחידך ואנשים אחים אנחנו· — כשמעו
זאת ויעמוד משתאה, ויפן כה וכה ויקרא את אשתו הזקנה ממנו, גם
היא באה אל האולם כפופת קומה וכושלת בברכים ותעמוד מימין בעלה
בלתי דבר מאומה אך שפתיה נעות מזוקן· ויאמר לה הזקן, ראה זה האיש
הביא לנו ספר מבננו, עודנו חי! עודנו חי! — זה ימים רבים חלפו
ולא ראיתי ממנו דבר מה, גם משלומו לא שמעתי· — ואען לאמור:
תמול ראיתיו והבטחתיו למסור את האגרת הזאת לעצם ידך· גם אבטיחכם
שהוא מתמיד בלמודו וקנה חכמה ושם טוב על כל בחורי המדרש· הדבר
יצא מפי, ופני הזקן והזקנה צהלו, ויבכו שניהם עד כי האשה הגדילה**)
גם אנכי גם דורתך היקרה (אשר באה הביתה בשמעה קול ששון) נתנו
שמחה בלבבו, ועינינו מלאים דמעות גיל, ואחרי כלותינו לדבר ונפקדם
לשלום, ונפן לדרכנו·

האח בני! מה נעים לנפש, שמח נפש ככאה! מה נכבד היום אשר בו
כלכלתי שיבת אב ואם, אשר כפשע בינם לבין המות, בבשר טוב
להם

---

*) לעצם ידו, כמו בעצם היום, והוא בלשון חז"ל באותו היום דוקא· ולעצם ידו הוא מה שאמרו בלשונם לידו ממש·

**) כמו עד דוד הגדיל·

אתה למדת את הערבים בזמני הזהב!
להרחיב אוי לנפשם
ומשפט גאות הדם חשבת·
מקברים אשר מתחת לארץ
בתפארת השגעון על חללינו
החרב ליום הראשון הבאת·

* * *

אתה למדת אחרי מערכת הנסיכים,
לענות האדם הבל החושים..
אשר אף על פי כן המנוחה לנצח ישע·
לאשת כמו הכבודות משאת היקרים
על כתפות החולשות למאוד:
יש, על כי בשגע ידאו אותך *)·

אלה מקצת מלאכת האיש אשר (אם כדבר כלשונו) לא ידע לפתות את הכלב מן התנור· והרחמן יצילנו מכל פגע רע ועל כלם מן כאוהב את עצמו·

ועתה בני ירחמך האל! השב אלי דבר· כעת אנוח, ואחרי כן אשוט חוצות לראות את העיר ואת יושביה, ומחר אחל לכתוב את אשר יקרני היום· והיה שלום·

ידידך אהבך בלב איצק אייבל·

שאלה·

אל כל דורש לשון עברית, וחוקר בתעלומות שרשיה, יעוף מלתנו לבקש מאתו מענה, בגדרי שרש סבן ככל הוראותיו כי רבות המה· ועל המחבר מכתב בענין הזה, לבאר תחלה, הראשון לכל הוראות השרש הנ"ל, ומשם יצא ויפאר כל הכתובים אשר באו בתוכם מלה משרש הזה· והננו מבקשים מכל מי שידבנו לבו לשלוח לנו מענהו, לשלחו קודם ר"ח תקמ"ז הבע"ל, כי נבחרה הטובים שבהם ונדפיסם בעז"ה·

המאסף

---

*) פה מלאנו מקום לעורר את העם אשר תמיד עינינו רואת לנו כתבים מאנשים בלתי ידועים מלאים דברים כהנה, דברי רוח אין גם מועיל זה ישלח לנו העתקות דומות להעתקה הזאת, וזה ישא קולו בשירים כקול הסירים, וירבו עלינו מתן בהוצאות פארע"א, ולא יחשבו כי כסף צדקה יחסרו לאבדון, ומי יתן ונדעה את המחברים כאלה ונדפיסה אחד המכתבים חתום בשמותם· למען יבושו פניהם נגד העדה·

דברי המאספים·

אציג לך הנה מקצת העתקת שיר מהחכם האללער הנתונה אל ידי מאיש אחד אשר בא אלי זה רביעית שעה ובידו מגלה עפה ויאמר אלי: האתה האיש אייכל? — ואומר הן אדוני: ומי אתה כי בקשתני? — אנכי איש כמוך, ובאתי, כי שמעתי עליך לאמור: אתה מעדת המאספים הנקראים חברת דורשי לשון עבר; ובאתי להראותך כי גם לי לב כמוך, ולא נופל אנכי ממך, ובאתי להראותך את ההעתקה הזאת אשר העתקתי מס' השר לבא האללער, ובאתי להבטיחך שאשלח לכם חבילות כתבים מכתבים שונים; ובאתי לבקש ממך שתדפיס בס' המאסף · ובאתי להודיע כי קראתי את הקדמת נחל הבשור אשר כתבת, והוא לשון קל יבינוהו הנשים הזקנות; לא כן כתבי, כי הם קשי ההבנה, והחכם שבחכמים יאמץ את כל כחות תבונתו טרם יבינם· ובאתי לבשרך שאנכי אהיה מגן לך לפרסם את שמכם בין חכמי העמים, כי אנכי הולך בחברתם והמה ישאילוני ספרי חכמיהם, כאות נפשי; ובאתי לאמר לך כי המה יכנו אותי היהודי המלומד, וכבר קראתי רבים מספריהם, כמו ספרי החכם החוקר קלא"נן ושירי גלעקו"אר וספר כאמ"לעט, וכעת הבטיחני חכם א' לתת לי ספרי הקיסר אריסטו"טלוס, וגם אשתו קסאנטיפע בת פלאטו"א מלך כשדיים; ובאתי להגיד לך כי לא אשב פה כי אם היום, ומחר אסע דרך ים לעיר ענגלא"נד שמה ידעו ערוך החכמה והלשון; ובאתי ליתן את שמי כתוב על הנייר הזה למען תדע כתוב אלי בהיות דבר קשה במכתבי אשר אלי תביאו — ויתן לי את המגלה אשר בידו, וילך לדרכו · ומי יתן ולא אשמע עוד מפיו ובאתי; ובאתי!

והנה שלשה הבתים הראשונים אציג לפניך ולפני ריעיך לראות מעשה הכסיל האוהב את עצמו, והמה מהשיר הנ' היקר והנעים להחכם האללער *)·

האין הנחשב, הכבוד ההבלי!
לך יבנה הזקנה מזבחות —
גם היום אתה אדון עולם —
האפס המכשף, מאכל לאזנים ·
בת השגעון, וברכת הכסילים
מה יש לך אשר יפול לפניו ?

* * *

אתה

*) Des Herren von Hallers Gedicht, über die Ehre.

צִירֵי אֵל הֶעֱלוּךָ אֶל אוֹר זוֹרֵחַ·
בִּמְקוֹם יָאִר לְךָ אֵל, מַה לָּךְ אוֹר שֶׁמֶשׁ? —
וּבְשִׂמְחָתְךָ עַתָּה תִבֶז יוֹם אֶמֶשׁ,
תִּמְאַס שׁוּב אֶל אֶרֶץ שׁוֹד בָּהּ פּוֹרֵחַ·

2·

שָׁם תִּשְׂחַק לְרָשָׁע פּוֹרֵט עַל נָבֶל,
יָשִׁיר „שָׁוְא כָּל אָדָם, כָּל חַסְדּוֹ הָבֶל
„וּמַה יוֹעִיל צֶדֶק מַשְׁחִית עוֹשֵׂהוּ? —
„מִקְרֶה אֶחָד לַכֹּל, כִּי יְלָכֵדוּ;
„כַּצַּדִּיק כָּרָשָׁע יַחְדָּיו יֹאבֵדוּ;
„גַּם נָקִי כִּי יִצְעַק, אִם יֵשׁ עוֹנֵהוּ;“ —

3·

אַשְׁרֶיךָ, לֶעאָפָּאלְד! אָהוּב וָרֵעַ!
כְּעֵת בִּמְרוֹמֶיךָ אַתָּה יוֹדֵעַ,
כִּי לֹא יֹאבַד חָכָם כַּבּוֹזֶה דָעַת;
עַל כַּנְפֵי חַסְדְּךָ מָרוֹם נִשֵּׂאתָ,
שָׁם כָּל צִדְקוֹתֶיךָ לַעֲשׂוֹת הִרְבֵּיתָ,
סַפֵּר מִפִּי אֵלִים, אָזְנְךָ שׁוֹמַעַת·

4·

גַּם מוֹתְךָ לֶעאָפָּאלְד רַב טוּב הוֹפִיעַ,
כִּבְרַק רָקִיעַ, רַעַם וּשְׁאוֹן מַשְׁמִיעַ

הן

ויהפכהו, והדוכס החסיד ירד במצולה וימת בן שלשים ושתים שנה לעיר ליתים ורב הפעלים: וכל מעשי תקפו וגבורתו וזאת הטוב אשר גמל לכל איש כיהודי כנכרי נכתבנו עוד בל"א בדף המכונה לו, גמ"ע·

המאסף

לחדש תמוז ת"ק"מ"ה·

א

שירים

הדוכס לעאפאלד איש חי ורב פעלים *)·

1.

עוֹדְךָ חַי בִּמְרוֹמִים אִישׁ גִּבּוֹר חָיִל!
עוֹדְךָ חַי לֶעְאָפָּאלְד! בִּמְקוֹם אֵין לָיִל·

צירי

---

*) עליך ישא נהי כונך כאר, כעם ככהן; יבכה בכי תמרורים כל איש דובר מישרים וכל לבב הוגה אמת דוי; מיודעיו יאבלו מאין הפוגה, ושומעי שמעו בכל הארץ ישאו קול יללתם; לבאו אשר עמד על ראשו, לא ימצא נחם והעיר פראנקפורט אשר עמד בה מחנהו ירדה פלאים· החכמות יספו ורעיהן חפויות מבלי מחבק, ואהביו ילכו גלמוד כי נפל כתרם· הה! במר רוחם יאנחו יתומים, כי אתם אב להם; ועיני אלמנות תדינה פלגי מים כי שבת משושן· הוי! כי ירד במצולות, ביום ד׳ י״ז אייר העבר (den 27ten April 1785) ויגברו ונימי הנהר אדער ויהיו לשטף מים רבים· עד כי עלה קול העניים המטים למות הדרים על ספתו אל לב הדוכס החסיד מאקסמיליאן יוליאום לעאפאלד פאן ברוינשווייג = וואלפענביטעל לאמור: קומה! הושיענו, לוה עלינו חסדיך ומהר לשלח אנשים להצילנו, כי מבלעדי עזרתיך בני מות אנחנו וטפינו! — טרם קראו, נכמרו רחמיו עליהם וירד לו מיד לעזרתם· אמנם עוד לא הגיע אל עבר הנהר ושבולת מים עבר הלו וישטפהו

8.

אִם לֹא לַשָּׁוְא נִבְרָאנוּ. אִם זֹאת חֶלְקֵנוּ:
רַק אָכוֹל רַק שָׁתֹה עַד בֹּא קִצֵּנוּ
טוֹב כִּי יָמוּת יוֹנֵק יִמָּצֵא אָז קָבֶר! —
אַךְ כִּשְׁרוֹן הַמַּעֲשֶׂה יַעֲדֶה חַיֵּינוּ.
הַרְבּוֹת טוֹב מַהֲרוּ. רַבּוּ יָמֵינוּ.
כִּי חָכְמָה. זִקְנַת אִישׁ; תּוֹם. שֵׂיבַת גָּבֶר.

9.

לֶעאָפָאלְד! בַּעֲשׂוֹת טוֹב אֵין מִי יִדְמֶה.
אִם כִּמְנוֹת מַעֲשֶׂיךָ יִמָּנוּ יָמֶיךָ
רַב יָמִים כָּמוֹךָ. כָּל יִהְיֶה בָנוּ;
עֵת מֵעַל כֹּחַ אִישׁ צִדְקָךְ הוֹפִיעַ.
הַכֹּכָבִים רָנוּ. שָׂרָף הֵרִיעַ;
רַב לָךְ! לָנוּ אַתָּה! שֵׁב פֹּה אִתָּנוּ!

10.

עַד מָתַי. אִישׁ רָשָׁע תִּשְׁכַּח קוֹנֶךָ.
תִּשְׁכַּח כִּי נִבְרֵאתָ בִּדְמוּת עוֹשֶׂךָ?
יַד אָמָן נִכַּר בְּךָ. יַד עוֹשֵׂה פֶלֶא.
שָׁמְךָ גֵר בָּאָרֶץ. רוֹאֶה מַעֲשֶׂיךָ.
אִם תֵּיטִיב. תַּעֲלֶה עַל נָכוֹן אוֹרֶךָ.
אִם תָּרַע. תֵּרֵד בּוֹר אֶל מַאְפַּל כֶּלֶא.

11.

שָׁם יָרְדוּ מַכְחִישִׁים לָאֵל מִמָּעַל.
לִבָּם כַּיָּם זוֹעֵף. פִּיהֶם סַף רָעַל.
אָמְרוּ: כָּטוֹב כָּרַע מִי אָדוֹן לָנוּ?

הֵן הִגִּיד בָּאָרֶץ מַעֲשִׂים עָשִׂיתָ;
וּבְכֵן לַצַּדִּיקִים כָּבוֹד הִנְחַלְתָּ,
יוֹדֵעַ מָה כֹּחָם מֵאֲשֶׁר פָּעַלְתָּ
עַל רָאשֵׁי מוֹרְדֵי אוֹר בּוּשָׁה הֶעֱטִיתָ׃

5.

חֶרְפַּת עוֹלָם שַׂמְתָּ עַל רֹאשׁ אוֹיְבֵנוּ
יַגִּידוּ אַכְזָרִים בּוֹזֵי צַלְמֵנוּ;
מִי יָצַר לִבְּךָ, תִּכֵּן בְּךָ רוּחַ? —
לֶאֱהוֹב גַּם אֶבְיוֹנִים מֵאַהֲבַת נֶפֶשׁ;
לַעֲבוֹר מַיִם עַזִּים הַגּוֹרְשִׁים רֶפֶשׁ;
בַּעֲבוּר הַצֵּל דַּלִּים קוֹטְפִים מַלּוּחַ׃

6.

אֵיךְ חִישׁ יָרַדְתָּ שַׁיִט אֶל גֵּיא צַלְמָוֶת,
מִפְּנֵי צָרַת רָשִׁים מָטִים לַמָּוֶת;
וּבֵין גַּלִּים הוֹמִים לִבְּךָ שָׂמֵחַ,
כִּי אֵל — רָנִי: פַּלֵּט! — נָשָׂאתָ עַיִן,
אִם נֶהֱפַךְ אֳנִי שַׁיִט וַיְהִי לְאָיִן —
אֵינְךָ — אַךְ חַי אַתָּה, גִּבּוֹר צוֹלֵחַ!

7.

אֵיךְ יִקָּרֵא מָוֶת, מוֹת זַךְ מִפֶּשַׁע?
לָמָּה יִקָּרֵא חַי, אִישׁ אוֹהֵב רֶשַׁע? —
חַיֵּי לֵץ אַךְ מָוֶת, מוֹת תּוֹם חַיֵּיהוּ! —
מָה חַיֵּי הֶבְלֵנוּ? סוּפָה וָסַעַר׃ —
הֵן כֻּלָּנוּ מֵתִים זָקֵן גַּם נַעַר׃
וּמַה יִּתְרוֹן אִישׁ זֵר יַלְבִּין שַׂעֲרֵהוּ?

15.

נַם תִּשְׂמַח לֶעאָפָּאלְד בִּכְבוֹד חַרְבֶּךָ,
רַק מֵשָׁרִים פָּעַל, אוֹמֶץ לִבֶּךָ,
מִשְׁמֶרֶת פְּקֻדָּתְ עָלָיו, יַעֲנֵהוּ •
שַׂר וְרֹאשׁ הָיִיתָ בִּצְבָא מַלְכֵּנוּ,
חֵיל פְרִידְרִיךְ הַגָּדוֹל גֶּזֶר דוֹרֵנוּ.
כֻּלָּמוֹ כַּכְּפִירִים רָאשֵׁי מַחֲנֵהוּ •

16.

אִם מִבֵּיתְךָ אַנְשֵׁי חַיִל יָצָאוּ,
וּכְלֵב אַרְיֵה לָבָם בַּקְּרָב נוֹדָעוּ,
רַב מֵהֶם לֶעאָפָּאלְד, שֵׁם לְךָ עָשִׂיתָ,
תָּיו עוֹלָם הִתְוָה לָךְ שֶׁטֶף הַמָּיִם •
כְּמַלְאַךְ מֵאֶרֶץ עוֹלֶה שָׁמָיִם;
בֵּית חוֹמֶר נָטַשְׁתָּ, בֵּית אֵל עָלִיתָ!

נפתלי הירץ וויזל •

✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤

ב

מ כ ת ב י ם

דברי האיש השואל על דבר מנהג הלנת המתים, במאסף לחדש אדר תקמ"ה אל רעיו וידידיו אנשי חברת דורשי לשון עבר •

אתם הראתם את עבדכם, כי מצא חן בעיניכם בשאלתו על דבר הלנת המתים ותדפסו אותו לעין כל במכתבכם ולא יראתם מפני האף

 והחימה

עַיִן עָצְמוּ מֵרְאוֹת הֲדַר שָׁמַיִם
אֶל קוֹל קוֹרֵא לָהֶם אָטְמוּ אָזְנַיִם!
כִּי שָׁמַיִם קוֹרְאִים: יַד אֵל עָשָׂנוּ!

12.

כָּל עוֹף וּדְגֵי הַיָּם רֶמֶשׂ וָשֶׁרֶץ,
כָּל חַיְתוֹ בַיַּעַר וּבַהֲמוֹת אֶרֶץ,
יִרְאוּם אֶת פִּלְאֵי אֵל, טוּבוֹ יַבִּיעוּ •
כָּל צֶמַח יָשִׂיחַ, כָּל עֵץ יָרִיעַ,
מֵאֶרֶז עַד אֵזוֹב, הוֹד אֵל יַשְׁמִיעַ; —
וּרְשָׁעִים יִלְעָגוּ, רֹאשָׁם יָנִיעוּ!

13.

עַתָּה יִרְגַּז לִבָּם, בְּשֻׁתָּם יַכִּירוּ,
מִקּוֹל רִבְבוֹת שִׁירִים בִּבְכִי יַזְכִּירוּ,
אֶת חַסְדֵי לֶעאָפָּאלְד אֶבֶן הָעֵזֶר;
אַלְמָנָה הוֹמִיָּה: אֵיפֹה מוֹשִׁיעַ?
יָתוֹם יִצְעַק: הוֹי אָב! דַּל: הוֹי מַשְׂבִּיעַ!
כָּל הָעָם סוֹפֵד: הוֹי הוּסַר הַנֵּזֶר!

14.

מִסְפֵּד זֶה אֶל אָזְנָם כַּחֵץ וָחֶרֶב,
יֹאמְרוּ, אוֹי נִדְמִינוּ לִזְאֵבֵי עֶרֶב,
אוֹיְבֵי אָדָם נַחְנוּ, גַּם הֵם אוֹיְבֵנוּ
מוֹתֵנוּ גִיל לָהֶם, חֲפֵנַיִם נַחַת,
נֵעֹרוּ מִן הָאָרֶץ יָרְדוּ לַשַּׁחַת,
וּשְׁאוֹל תַּעֲצוֹר בַּעֲדָם מִשּׁוּב אֵלֵינוּ •

וכן נשמע מברלין בחרף העבר על דבר ריבה אחת שמתה אחרי אשר
נחלתה ימים רבים, ואחרי שכבה על הארץ איזה שעות מצאו בה
סימני חיים, ומי יודע לולי פתחו החלונות בחדרה, ותעבור עליה הקור
מה היה לה? ועוד נשמע כהנה רבות· ועל כל היודע מאורע כמוהו
מצוה לספרו ולפרסמו ברבים· אלה הדברים אשר ראיתי לכתוב לכם
לתוספות על מכתבי הנ"ל· ומה טוב אם גם אותם תדפסו במאספכם·
אולי נוכל למצוא דרך, להישיר דרכנו וללכת בארח אבותינו הקדמונים
להסיר המכשלה הזאת כי רבה היא, ואל ילעגו עלינו דמי אחינו אל
השמים, ואם שגגה היא הרחום יכפר בעדנו, בשובנו מדרכנו, ובהסיר
מאתנו ספק נפשות כזה· דברי אחיכם דורש האמת ומבקש שלום·

* * *

ע"כ לשון הכותב, ומעתה יבואו דברנו לעין העדה·

הנה לפניכם אגרות ישרות ונכוחות למבין אשר באו אלינו מיד ה"ה כל
דורנו החכם החוקר התורני המפורסם מוהר"ר משה בן ר' מנחם
נ"י, והמה על דבר הצווי אשר יצאה מכס המשפט והצדק אשר להחסיד
הדוכס מעקלנבורג ע"ה, אשר אהב את כל עמו הדרים תחת ממשלתו
ורחם את היהודים כרחם אב על בנים, והיא תצא ראשונה בכתבה
ובלשונה, להזהיר את היהודים לבל יקברו את מתיהם ביום מותם, כאשר
עיניכם משרים תחזינה· ויהי כאשר באה הצווי הזאת אל היהודים, ויחשבוה
להם לצר, להעבירם ממנהגם ומדתם· ויפילו את תחנתם לפני החכם
רמב"מן הנ"ל להיות להם לפה ולמליץ לדון את דינם ולהפר עצת השר
המושל, וגם להרב הגאון מוהר"ר יעקב עמדן יכונה יעב"ץ קראו להורות
להם הדרך ילכו בו, וגם הוא קרא את החכם הנ"ל לעמוד לימין אנשי
מעקלנבורג· ועתה קראו את האגרות האלה וראו מחשבות הגאון, והחכם
והרב משווערין, והי' האיש אשר יש לאל ידו לחות דעתו בזה אם לימין
או לשמאל ישום ידו עמנו וכבעל גמולות ישלם גמול, בנלאתם שער עלי
קרת לדבר נגד גדולים חקרי לב, להדריך את החיים, לשבח את המתים·

חברת דורשי לשון עבר·

והחומה אשר יולת עליכם מבעלי דיבכם המה החכמים בעיניהם אשר לא
יסורו ימין ושמאל ממנהגי אבותם, לא אבות הראשונים מראשית היותם
עד סוף כל הדורות מהתנאים האמוראים והגאונים זכרונם לברכה עדי
עד, כי אשרי איש שישמע אל מצותם, ויטים דבריהם אל לבו, ואוי לו
לאזן סר משמוע תורתם: כי המה היו בעלי תורה ובעלי חכמה ומקובלים
איש מפי איש. וכן באמת הרבנים והגאונים אשר עוד ישבו כסאות למשפט
בעדת ישראל, הישרים בלבותם, ואם סר מאתם הקבלה איש מפי איש,
הלא עיני שכל להם לעיין בדברי הראשונים ולסמוך על דבריהם; אמנם
ההמון יחשוב מנהג אבותיהם מנהג אביו ואמו זקנו וזקנתו, דודו
ומשפחתו. ואם המה היו אכרים כורמים ויוגבים ומדבר ה' אין מאומה
בידם, ותושבם בכפר אשר אין שם עדה מישראל, ומנהגיהם מעשה הבל,
אמר כל ישראל אנחנו לא נסור ממנהג אבותינו ימין ושמאל. וכבר ראיתי
רבים מישראל אשר ידעו הבין במקרא ומשנה ותלמוד ועכ"ז דרכיהם שונות
במנהגי שטות כמו ששמעו שנהגו במנהג זה אבותם שוכני עפר. וכבר
העידו על זה רבים מחכמי האחרונים כמו הרב בעה"מח ס' של"ה וכו'.
וכל העוסק בתורה לשמה ולא לשם יוהרא, והמודה על האמת ולא ימצא
כועס בדברי קנטורין, להראות ירא וחרד על דבר ה' בדברים של מה בכך,
יעיד ויצדיק את דברי אלה, וירד אתי לעמק העיון לבדר שמעתתא
אליבא דהלכתא, ולהסיר מעדת קדושיה מנהגים אשר יתנו דופי בהנהגת
האמת והחכמה.

והנה אחרי כתבי את הדברים הראשונים בס' המאסף נקראתי לבא אל
אחד מחכמי ישראל הרופאים, וקבלני בסבר פנים יפות, באמרו:
אשריך ששמת חלקך עם אוהבי האמת, ותלך ארח יושר לתור אחרי מוצא
המנהג אשר נהג בו ישראל בקבורת המתים. כי זה לי כארבעים שנה
אשר אנכי עוסק בחכמת הרפואה, וכל ימי הייתי מצטער על דבר התהירות
לקבור מתי ישראל ביום מותם, וכבר אירע לי מעשה באשה אחת שנתעלפה
בשלשת ימים, ואח"ז קמה על רגלה ותחי רוחה. ואנכי לא רציתי להוציאה
חוץ למטתה, אמנם אנשי החברה רבו עלי והדיחוני והוציאוה חוץ למטתה
ויניחוה על הארץ כדרכם. ולולי קראתי עליהם בקול לאמור: אל תקברוה
היום כי חיה אתם קוברים ועליכם חמס! קברוה בו ביום. ולמחרתו
נמצא בה איזה סימני חיים כי מתוך שנתכסה בשמיכת צמר נתחממה,
ויניחוה עד שקמה מתרדמתה ותחי. ע"כ דברי הרופא, אשר יתן עדיו
בחתימתו על דבריו.

וכן

המאסף

לחדש אב תק״מ״ה ·

א

מספד תחת שירים ·

אבל בבתי יקרא, כי שבת קול שיר, ותהי לאבל כנורנו בחדש הזה · עם ה׳ נפל בו, וטירותיו היו לשמה; ויוסף ה׳ בו בשנה הזאת, יגון עלינו, לבנו דוי, על השמועה כי באה, בקול שועת בת עמי מארץ מרחקים; במר רוחה תאנה, וביללה תתן קולה, קהל עדת ישראל בעיר מיץ: הוי אריאל! איך נפלה עטרת ראשנו, נאסף פארנו, איש הולך לדקות ודובר מישרים, מואס בבצע מעשקות, נוער כפיו מתמוך בשחד! אטם אזנו משמוע דמים, ועוצם עיניו מראות ברע, הוא אדוננו מורנו ורבנו הרב הגאון האמתי כבוד מוהר״ר אריה ליב זצ״ל בע״המח ספר שאגת אריה, הוא מרומים ישכון, ובין כנפים ישים קנו, ואותנו עזב אומללי היגון, נטושי השמחה, ושדודי הנחמה · המקום ינחמנו!

מי ינוד לכם עדת קדושים? ומי בנו ירים לב לדבר תנחומים על לבבכם? כמונו כמוכם טעמנו את קבעת כוס תמרורים אשר שתיתם · לא כמות אחד האנשים מות איש כזה; גם בנו אנשים אשר שמעו לקולו ויקחו לקח מפיהו · אל תבקשו נחם בדברינו, נבואה נא יחד לבכותו ולספדו, נשים ימים כלילות על משים לילות כימים · ואלה הדברים אשר יצאו מפי איש מאנשי חברתנו לכבוד האדם הגדול הזה; נדברה וירוח לנו ·

דברי המאספים

אל

Nor. 1.

פרידריך פאָן גאָטטעס גנאדען הערצאָג צו מעקלענבורג; פירשט צו ווענדען, אונד שווערין ראטצענבורג א׳ ז׳ ווי׳

וויר פיגען אייך דען זעממטליכען שוטץ־יודען אין אונזרען הער־צאָגליכען פירשטענטהימערן אונד לאנדען הירדורך צו וויססען: וואס מאסען, דער אונטער אייך מעהרענטהיילס בעאָבאכטעט ווער־דענדע געברויך דיא טאָדטען קיינע נאכט אין דעם שטערבהויזע צו לאססען, זאָנדערן זיא גלייך אם טאגע איהרעס אבשטערבענס צו בעערדיגען, זעהר אָפט דיא פאָלגע האבען קעננע, דאס איינע גור אין איינער שווערען אָהנמאכט, אָדער דורך אנדערע צופעללע פעראורזאכטען אונעמפפינדליכקייט ליגענדע פערזאָן, אלס ווירקליך פערשטאָרבען אנגעזעהען אונד אלזאָ געוויססער מאסען לעבענדיג בעגראבען ווערדען׳

דא איינע זאָ איילפערטיגע בעערדיגונג דער טאָדטען, גלייכוואָהל צו אייערן גלויבענסזאַטצען ניכט געהערט; זאָ ווערדעט איהר נאך אונזרער היאבייא אויף אייער אייגנעס בעסטען אונד אויף איירע אייגנע לעבענסזיכערהייט געריכטעטען, העכסטען אבזיכט, היאדורך זאמט אונד בעזאָנדערס בעפעהליגעט: אייך זאָלכער פריהען בעער־דיגונג קינפטיג צו ענטהאלטען, אונד פאָן נון אן איירע טאָדטען וועניגסטענס דרייא טאגע אונבעגראבען צו לאססען, וואָרנאך איהר אייך צו אכטען׳ דאטום אויף אונזרער פעסטונג שווערין, דען דרייסיגסטען אפריל 1772׳

השאר בדפים הסמוכים׳

ממאכלם קשי העכול ומתשקותם מריוני התולעים ובאושים, ולמען יוכל בן
המלך סבול כל זאת, העטהו אביו מחלצת עור חזק, וכך אמר לו בהפרדו
ממנו: בני ידעת כי לנחול ארץ טוב יצאת, ולטובתך אשלחך מאתי, אך
בלעדי עברך את המדבר הגדול והנורא לא תוכל בא שמה. לכן שמור את נפשך,
העטף במחלצת הזאת החזקה למען שמור את נפשך מן הרוחות הקרות והלחות
הנושבות שמה, ועם כל הטרח והעמל אשר יהיה לנפשך הרך והענוג
לשאת אותה, אל תסירה עד בואך אל קצה הארץ הטוב אשר תנחול, לבל
ישחת נפשך במדבר הזה; ואחרי כן הסירה מעליך והשלך אותה אחרי גויך
ובא בטח ושכון אל ארץ נחלתך; כן הדבר הזה· מתכונת נשמת האדם
הקדומה מלאפית הבריאה, לנחול טוב בהתענג מזיו ה'; וללכת ע"י הפרדה
ממעונתה דרך העולם השפל הזה למחוז חפצה הערוכה לה, אשר צפון
שמה כל טוב· והעולם הזה הוא דומה למדבר כלו חומרי וחושי, והגוף
הוא המחלצת אשר עטפה האלהים, למען שאתו כל ימי היותה בעה"ז,
ואחרי שובה לבית אביה תסיר מאתה ותלך לרום שמי עליון, לנחול יש,
ולמלאות אוצרה מרב טוב הצפון לה· כי החיים הנצחיים· אינם נפרדים
מן החיים הזמניים כי אם בדמיון, אבל המה חיים נצחיים נמשכים
כידוע לחוקרי המחקר· והמיתה איננה כי אם הסרת החומר· וא"כ המות
הזה הוא טוב מאד, ואשרי מי שהגיע אליו והוא שמר את נפשו מהשחיתה
בעה"ז; כי, אם היה צדיק כל ימיו וחכם ומתבונן במעשה ה' ובחסדיו,
ישמח כאלי גיל במצאו קבר לגופו העכור, והוא (ר"ל נשמתו כי זה כל
האדם) ישיש כחתן יוצא מחפתו ללכת בית רעייתו לרות דודיה, וכנשר
יגביה עוף להתענג בזיו כבוד ה'· וזה שאמר הספדן: ח"ו רחבה ושלהבת
בצדיקי אמינא? ר"ל שהמות איננו דומה לחבה ושלהבת ח"ו, ובייחוד מיתת
הצדיקים, כי במשל הזה ידמה בעינינו המות לרע מחלט. ובאמת הוא טוב
מאד בעצמו ומה גם לצדיק· כמו שאמרו חז"ל (חגיגה י"ד ע"ב) בן עזאי
הציץ ומת, עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו,
רצו בזה שנכנס לפרדס ע"י חקירתו בבריאה וברואים עד שהשיג מגדולת
הבורא יותר על כל חבריו וזה לשון הציץ ר"ל שהסתכל בבורא עצמו, ומת,
לא לעונש ח"ו כי אם לטוב לו, כי תכלית החקירה היא המיתה והפשטת
החומר, למען הוסיף דעת את ה'· ועוד יש לנו לדבר בענין הד' שנכנסו
לפרדס, ולהסבירו ע"י דברי הרב המורה (ח"ג פ' כ"א) אך אין כאן מקומו·
אמנם על המשל כלו לא הקשה הספדן, כי קצתו של המות ידמה באמת
לחבה ושלהבת, מצד שהמה חוטפים פתע פתאום, מבלי שום לב עליהם,
כן המות הזה הוא יחטוף פתע פתאום, אדם ביקר בל ילין, ולכן העם

יזכור

ירמיהו כ"ב י'·

אל תבכו למת ואל תנודו לו, בכו בכה להולך כי לא ישוב עוד, וראה את ארץ מולדתו·

גמרא מועד קטן דף כ"ז ע"ב·

אל תבכו למת יותר מדאי, ואל תנודו לו יותר מכשיעור, הא כיצד ג' ימים לבכי, וז' להספד ול' לגיהוץ ולתספורת, מכאן ואילך אמר הקב"ה אי אתם רחמנים בו יותר ממני· בכו בכה להולך, אמר ר"י להולך בלא בנים· ר"י ב"ל לא אזיל לבי אבלא אלא למאן דאזיל בלא בני דכתיב בכו בכה להולך וכו'·

הכתוב הזה ומאמר חז"ל יתנו לנו מקום לשום לב על דבר מיתת האדם, וביחוד האדם הצדיק בכל דרכיו, ויגלה לנו ענין האבל והבכי והספד·

אחי ורעי! הנצבים עמדי היום, הטו אזניכם לשמוע את דברי בר קיפוק הספדן (מ"ק כ"ה ע"ב) האי יומא דנח נפשיה דרבינא קאמר: אם בארזים נפלה שלהבת, מה יעשו איזובי קיר? לויתן הועלה בחכה, מה יעשו דגי הרקק? בנחל שוטף נפלה חכה, מה יעשו מי גבים קטנים? אמר ליה ח"ו דחכה ושלהבת בצדיקי אמינא? אלא מאי אמרת בכו לאבלים ולא לאבידה שהיא למנוחה ואנו לאנחה· הבינה את דבריו אשר ידמו לנו בהשקפה ראשונה כאלו שם בלבנו רתת וחיל לפני המות הזה, אמנם אל תרעדו מפניו, אל יאחז אתכם אימתו, רע רע אל תקראו לו, כי הנהו טוב מאוד, ויקר בעיני ה' המותה לחסידיו· ולכן הדחהו ר' אבין לאמור: ח"ו דחכה ושלהבת בצדיקא אמינא? כי המות בעצם הוא רק רע למיוני וטוב במחלט· כמו שמצאנו כתוב בתורתו של ר"מ (ב"ר פ' בראשית) והנה טוב מאד טוב מות (ר"ל לפי דמיון הקריה בהבדלם לתבת מאד ומות חלפו גם הענין להורות בו כי הוא טוב לברואים)· וכבר המשילו החכמים את נשמת האדם לבן מלך אשר ישלחהו אביו למרחקים לנחול ארץ רבה מלאה כל טוב וכל מגד, עפרות זהב עפרו ונחליו נחלי דבש, מפיקים כל עדן, ושובע שמחות על כל גדותם· אמנם טרם יגיע למקום זה, יעבור מדבר רב ארץ מלחה, שרפה כל ארצה מימיו מרורים, ולחמו רתמים· לא יוכל איש חי בו בלתי יאמץ את כחו לסבול כל התלאות אשר ימצאהו, להרגיל את עצמו בדרכי האנשים המדבריים השוכנים בו, ולאכול ולשתות עמהם

ממאכלם

ומבלי היות בנפשי תכונה להעגב ולבכות · אך ההמון לא ישום לב על זה,
כי יבכה ע"י נגוני וישחק ע"י ניגוני, ואם לא יבואו ההתפעליות האלה כ"א
ממקור אכזב אין בזה לו כלום, ובלאיתי רבים יש להם עת לספוד ועת
לשחוק, ר"ל שהם תולים בכייתם ושמחתם בזמן לא במקורות וסבות הפועלים
השנוי בקרבם, ויחשבו לשכר להם התלאות נעלבים ע"פ הנגוני ושמחים
ע"פ הנגוני, כמו שראיתי אנשי ההמון השכלים, אשר קראו מה שכתוב
בכתבי האר"י ז"ל, כל המוריד דמעות על מיתת שני בני אהרן מובטח
לו שבניו אינן מתים בחייו · המה עומדין ומלפין בי"הכ עד שילא מפי
הקורא: אחרי מות שני בני אהרן, ואז יהוגו וינועו כשכור ישאו קול יללה
ויזחקו דמעות מעיניהם כמוציא מים מחלמיש צור; למען יראה זרע יאריך
ימים · ובשמירת בניהם וחנוכיהם יתרשלו, ולא ישגיחו עליהם לשמרם
ממקריים המסורים בידי אדם להשמר מהם · ולו חכמו ישכילו יבינו טעם
בדברי החכם ז"ל, וזה כי בקרות אדם את הדבר אשר קרה לאהרן כהן הגדול
משרת אל עליון ובניו כהנים מקריבים לפני ה' והמה חשובים ועודם רכים
בשנים, ומתו גם שניהם מיתה פתאומית יום אחד; אם הוא רך הלבב
ונתעורר בו מדת החמלה על העצב שהיה לו לאהרן בדבר הזה, עד שיתפעל
להוריד עליו דמעות, הוא ודאי איש ישר לבב ומשגיח על בניו ומדריכם
להיות צדיקי לב ומחנכם כראוי ובטחונו בה' להחיות זרעו לפניו · כי כן
כוונת כל החכמים העמוקים בלשונם להעיר לב המבין לטעם · ולולי זאת
מי יתן טעם לדברי ר"א בפרקיו באמרו כל האומר פרק שירה בכל יום
מובטח לו שהוא בן עולם הבא · הלא רחקו מאד דבריו מטעם השכלי,
כי מי יחשוב להאמין שעל דבר קטן כזה יקנה לו ע"הב? אמנם אין כוונתו
לומר ששכר אמירת פ' שירה הוא העולם הבא, כ"א ע"י אמירת פ' שירה
אשר נכלול בה חכמת הבריאה ויצירת כל נברא למיניהו אשר שם בהם בורא
נפשות רבות וחסרונם, ואיך הכין זה לעמת זה, אלה תחת אלה, להנהיג
את הבריאה המלאה על סדר החכמה, ובהסתכלו זאת יבא למדרגת הידיעה
במופת חותך על השארת נפשו וא"כ נכון לבו בטוח בה' שיבא בן ע"הב ·
ויהא א"כ הבנת הפרק שירה סבה לבטחון על השארת הנפש · ולכן שמשו
חז"ל בלשון מובטח לו, רלו בזה שהוא בטוח ע"י חקירתו בה' שיבא בן
ע"הב · וכן בכל מקום ששמשו חז"ל בלשון הזה, תחקור על הענין ותמצא
כי נכונים דברי, כמו כל האומר תהלה לדוד בכל יום וכו', ובמקום
אחר ארחיב הדבור בביאור מאמרים רבים כאלה ·

ועתה אשוב ועמי נחזור לדברנו · ראיתם כי ההספד והבכי באדם גדול
שמת, לא יבא כי אם לכבודו לתפארת תורתו ומדותיו הנודעים

להמקירים

יזכור תמיד את המיתה, וישוב בתשובה שלמה, כי המיתה תבא בפתע ויהיו
נצודים טרם חזרו בתשובה · וא"כ יהא המות רע להם מצד עצמם, לא
מעצמותו, כי טוב הוא ·

אם כן הדבר, אחי ורעי? מדוע תמוגו בזכרכם את המות? למה
יעצב לבבכם במות איש יקר לנפשכם? הלא טוב נחל המת הזה
ואתם תקנאו בו, ותבכו על טובתו? אמנם לא עליו תלונתיכם, כי אם
על חסרונכם אתם בוכים, כמו שאמר הספקן בכו לאבלים ולא לאבדה
שהיא למנוחה ואנו לאנחה · כי העצב לאדם על דבר המת, הוא כל
עת על הטוב אשר חדל להיות לעצמו · זה יבכה על אוהב כאמן, אשר
התעלס עמו באהבים, ומלא נועם בחברתו, וזה על איש גדול אשר החזיקו
והטיב עמו, וזה על רבו אשר למד ממנו, וזה על אשתו אשת נעורים
אשר אהב ועתה הולך ערירי; ורבים יבכו על המת מצד החמלה, בעזוב
אחריו אלמנה ויתומים נעזבים בארץ מבלי מנחם · וזה יבכה מצד מורך
הלבב, בזכרו את מעשי אנוש ותחבולותיו כי הבל המה, יפחד לנפשו אולי
מהר יבא יומו · וכן ימצאו סבות המעוררות את האדם להתעצב על המת,
אף שלפעמים המה קרבו ולבו יודע מרת נפשו מבלי שום לב על סבתו ·
ובעדה אחת מספר עשרה אנשים תמצא כלם בוכים על מת אחד, ולכל
איש מהם סבה מיוחדת · ועכ"ז האבל והעצב להיותו דבר המסור אל
הלב, אין לו שיעור · (כי מי יתן קצבה להתפעליות אשר בנפשו?) זה
יחריש וידום, וזה יוריד דמעות מאין הפוגה, וזה ירים קול בבכי, איש
לפי צערו ומדות נפשו ומזגו, ובזה אין לשום שיעור · לכן הזכיר כל
פעם הנביא מפלה גדולה אשר יבא בעם במשל אבל יחיד, לא כאבל
הרבים אשר ישתנו סבותם ומכאובם כפי מצבם ומזגיהם, כי אם כאבל
יחיד הנעצב אל לבו אשר יודע מרת נפשו · וזה שאמר הנביא (ירמי' ז' כ"ו)
בת עמי חגרי שק והתפלשי באפר אבל יחיד עשי לך מספד תמרורים ·
ואמר (עמוס ח' י') והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה והעליתי
על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה
כיום מר · כי האבל היחיד היא מרה מאד ·

אמנם אבל רבים אשר יתחייב לנו מצד הקבלה, כמו שנתחייבנו לבכות
ולספוד למת גדול הדור, איננו אלא לכבודו של מת ולהגדיל תורתו
ולהאדיר את המעשים הטובים אשר עשה · לא כמו שיחשוב ההמון שהחוב
הזה הוא להתאבל בלב כמו האבל יחיד שזכרנו, זה איננו, כי איך תפול
צווי מוסרית על דברים שבלב ותלוים במדת הנפש · מי יוציא שחוק מפי
מבלי יעיר נפשי לשחוק, ומי יועידני לבכות מבלי הפעיל בנפשי סבה לבכי,

ומבלי

הקב"ה אי אתם רחמנים יותר ממני ר"ל ידמה כאלו מליכים על מדת
הרחמים ח"ו ולרע היה מות המת · וכל זה באבלות החיצונית. דאל"ה איך
יקבע לו זמן, הלא יהיה זה דבר המסור אל הלב ולא יפול תחת עתות
קבועות · אמנם על זאת ספדו והלילו כעם ככהן כמלך כעבד, במות לכם
איש אשר הטיב לכם והורה אתכם דרך תלכו בו, והוא הולך למנוחתו
הערוכה לו ואתם תשבו פה כצאן בלי רועה, וזה בכו בכה להולך, והוסיפו
שבר על שבר מאנו התנחם על הולך בלא בנים ר"ל בלא הניח אחריו בן
כמותו, דאין כוונתם על חשוכי בנים דוקא, כי אם על צדיק שלא הניח
אחריו בן כמותו, ולכן קראו ליום מות איש כזה, יום עברה היום ההוא,
אשר אין חליפות למו ר"י וריב"ל חד אמר כל מי שאינו מניח בן,
וחד אמר כל מי שאינו מניח תלמיד (בבא בתרא קי"ו ע"א) ופירש"י
חליפות חליפין ממלא מקומו · על אלה תבכה נפשנו, ועינינו תרדנה
פלגי מים: מי יורה דעה? ומי יבין שמועה? — רב לכם אחינו המגוגעין
המדוכאין באבל הזה! לקרות שבר על שבר, כי גדול כים שברכם, אמנם
תנו לבבכם לחקור את זאת, היא עומדת לעד כתיב הוא מששת ימי בראשית,
רבים שתו, רבים ישתו · הנחמו בשמשת המת הגדול אשר הוא מרומים
ישכון ומצדות סלעים משגבו, לחמו נתן, מימיו נאמנים, מלך ביפיו תחזינה
עיניו, ואשרי איש יאמר כמוהו לבעל הגמולות: הנני, שמרתי את פקודיך,
ועתה באתי בשכרי מרב טוב הצפון לך ·

✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤✤

ב

מ כ ת ב י ם

אגרות על דבר המנהג לבלי הלין את המתים*

Nro. 2.

שווערין יום ב' למ"ד למב"י תקל"ב ·

למרבה המשרה, חכמה ותבונה, ומודיע למדע, באייס שמו יגידו,
ייפהו במסודות, גלוייס לו סתרי מזלות, נוגה לו לילה,
כשמש הלכה, מטיב לטובים ולרעים, ה"ה האלוף התורני והרבני המופלא
חכם הכולל כש"ת מהולל כמהור"ר משה נר"ו ·

שמועה

להולידם לפני העם למען יראו כי כבוד יעשו לו במותו, וזה יעורר
התשוקה לגדל תלמידים חכמים ולחבבם ולהרבות עוז בנפש העם לעסוק
בתורה ולהיטיב מדותיו · אך ימצא לפעמים מות אדם גדול, אשר ישקיע
עצב בלב העם מבלי מאן התנחם · והיה אבל כלם כאבל יחיד · וזה במות
אדם גדול אשר הרביץ תורה בישראל, ואשר פעל מישרים בעם, הורה להם
הדרך ילכו בה, והיה מכבד את הבריות, בצע כסף לא לקח, וכל מלאכתו
לשם שמים, והשתעשע עם כל איש כקטן כגדול מבלי רוממות הלב וגאוה,
בדברי מוסר וחכמה בקטן לפי קטנו ובגדול לפי גדלו. עליו יתאונן כל איש
כבעל שריפת בית אלהינו אשר עוד כשלהבת בוער, ולא מנחמו כוס עליה:
עליו יחגרו שק יספדו ויללו כל עם אבל יחיד יעשה לו · אבל, כל זה
בלא השאיר אחריו איש כמוהו, או בן או תלמיד אבל בהשאיר אחריו בן
או תלמיד כמותו או עתיד להיות כפיהו תהי זאת תנחומותם ·

היוצא מדברנו שהאבל יהי חצוני, ופנימי, כמו שמצינו לכל המצות
חובת האברים וחובת הלבבות שזה חצוני להעיד על הפנימי כן
הוא באבל הזה, החצוני הוא ההספד והבכי הנעשה ברבים משום כבודו
של מת ותפארת מעשיו ומהם הגיהוץ והתספורת דברים המנוולים את תאר
האדם ומעידים עצב לו ולרואיו, והאבל הפנימי הוא מרת נפש ויגון הנמשך
של הלב כפי גודל האבדה ומרת נפש האובד · וא"כ יתבארו לנו דברי הכתוב
ומאמר חז"ל באר היטב:

אל תבכו למת ואל תנודו לו, הבכי והמספד אל יהי לנוח, כי המת
שב למנוחתו בהסיר מאתו את החומר, והמות הוא לטוב לו, שהוא
למנוחה כדברי בר אבין · אך בכו בכה להולך · ידמה בעיניכם מיתת האיש
הזה כהולך למדינה אחרת, ואם לו לא יגרע דבר, כי אם יחליף רע בטוב
וישכון במנוחה נכונה, אנחנו החיים לאנחה כדברי הספדן, והטעם כי
לא ישוב עוד וראה את ארץ מולדתו · רצה לומר לא ישוב לבקר בין טוב
לרע, ולהנהיג את עדתו כמקדם · והיתה זאת רעה לנו ולא לו · ועל זה
יכוונו דברי חז"ל:

אל תבכו למת רצה לומר הבכיה ברבים וזה האבל החצוני שהוא
משום כבודו של מת, אל תבכו יותר מדאי ר"ל יותר מהראות
שלכבודו נעשה זאת ואל תנודו לו יותר מדאי, למען ידע כל הרואה את
גדולת המת היקר הזה, הא כיצד ג' ימים לבכי, וז' להספד וזה לספוד
על אבדתכם והוא להזכיר שבחו של מת ולפרסם את מעשיו, ול' לגיהוץ
ותספורת, ואם אתם מפריזים את האבל יותר על המדה, תתראו כאלו
אתם מתאבלים על מות המת כאלו רעה נעשה לו במיתה זו ח"ו, ויאמר
הקב"ה

בקבורה, ואנוכי כואבים ומצטערים על זה כאלו ח"ו רצה להעבירם על דת, או להכשילם בעון אסור דאורייתא או גזרה דרבנן · ואני בער ולא אדע מה ראו על ככה ומה החרדה הגדולה הזאת אשר חרדו על הדבר הזה · ואם אמנם ידעתי שמ"ן שלהם למד ושמש ת"ח ויודע להבין ולהורות, עם כל זה לא אמנע פי מלחוות דעי, ואם שגיתי יורני וישים לאל מלתי, כי לע"ד אין בדבר הזה שום נדנוד העברה על דת ח"ו כאשר חשבו הם · ואם אמרו חז"ל המלין את מתו עובר בל"ת הרי התירו להלין משום כבוד המת להביא לו ארון ותכריכין ומקוננות או כדי שיבואו קרובים להשמיע לעיירות (י"ד שנ"ז) · ואם משום דבר קל כזה התירו להלין עא"כ אם יש עוד נדנוד ספק בדבר פן נשאר בו רוח חיים שאין לקברו, ואין לך דבר שעומד בפני פקוח נפש ·

ומה שלא הזכירו חז"ל את החששה הזאת בפירוש נראה לע"ד פשוט שלא היו צריכין לכך בימיהם, כי היו קוברים את מתיהם במערות ובכוכין, והיו פוקדים עליהם שלשה ימים לראות אם עודם חיים, או אם שב רוחם אל קרבם, כדאית' במס' שמחות יוצאין לבית הקברות ופוקדים על המתים עד ג' ימים ואין חוששין משום דרכי האמורי, מעשה שפקדו אחד וחי כ"ה שנים ואח"כ מת, אחד והוליד ה' בנים ואח"כ מת · ואם הדבר כן יפה אמרו כל המרחק מטתו הרי זה מגונה דליכא למיחש למידי אבל אנו אחרי שאנו קוברים את מתינו בענין שאי אפשר לפקוד עליהם (עיין פרישה) בודאי שראוי לנו להשהות את מתינו עד שיצאו מכלל ספק חי ואם יארע לנו ח"ו כמעשה שהובא במס' שמחות במה נצטדק?

והנה כל חכמי הרפואה יעידון שאין להם סימן מובהק למיתה ושלפעמים יתעלף האדם עד שיפסוק הדפק ותשבת הנשימה מכל וכל ויחשבו הרואים שהוא מת ואינו כן, כ"א צריך להמתין עד שיתחיל הבשר להתעכל ולהתעפש וכנראה. מדברי חז"ל שהם מסכימים בדבר הזה עם בעלי הרפואה ממעשה דמס' שמחות שהוציאו את המת לבית הקברות וקברוהו בכוכין שלהם ואח"כ קם על רגליו ויחי, ומהא דתנן בפ' התינוקות הזב והזבה הנדה והיולדת שמתו מטמאין במשא עד שימוק הבשר ובגמ' מ"ט אמר רב גזירה שמא יתעלף, משמע מדבריהם שקשה הדבר להבדיל בין עילוף למיתה ושאין לנו לעמוד על ברור הדבר עד שימוק הבשר ואם בטומאה וטהרה חששו לכך עאכ"ו במקום פקוח נפש · ואף שיש לפקפק על זה מדלא קאמר חוששין שמא התעלף אלא גזירה שמא יתעלף משמע שיש סימן מובהק למיתה אלא שגזרו חז"ל טומאה משום אינו בקי, והנה אין בסברה קלושה ודקה כזו כדאי להוציא את עצמינו מכלל ספק נפשות ·

והנה

שמועה שמענו בגוים, להעביר את עם ה' ללכת בחוקת הגוי, דרשו אל המתים תפשו אמונת אבותם, המה יציעו ילאו בנו, בהתקוממם עלינו לבוש דת הקדמונים, להרוס בנין נפש בל תשוב רוח אל המקום כשהיה עד מלואת שלשת ימים, חדלו מחללו לתת שאריתו בארץ, אולי על עמדו יפרון, המה בכתובים במאמרת הנגיד הקצין פו"מ כ"ה אברהם שטרעלין, להראותו לכבוד מעלתו פקודת הפקיד דוכוס יר"ה, ואנחנו בשם אלהינו נזכיר שיהיה לנו למליץ ולפעלן לפני העמים ושרים לאמת אמת ונחסד לאומים, והמכשלה זאת תחת ידו החזקה ללשונותם בתלונה גדולה ונחלה, ונפלינו מן העמים כימי עולם, אף שידענו שחכמת מה להם, טחו עיניהם מראות מהשכיל לבותם, ואינם נוטים ממפורש בכתוב הגלוי, אך לזאת יקרא בישראל לפני כל רואינו לגודל ידיעתו, כולל חכמות רבות ורמות בגבולינו נעלמות, אולי נמצא אתו חפץ שלמה להשיב השר מדעתו, ושם נאמר גזרה זאת אחר שאינו חקוק בדת משה, ומשה שפיר קאמר, נקדש כמין חומר, קבוע במסמר, דור אחר דור, ומי זר כלבבו עלי חומר לעוכר ולבלתי לבלבל למענו יתן מענה ודשן בפי הקמים העומדים עלינו לדבר תוהו על עדת הדתים מעולם אנשי שם ותהי לו זאת לחמדת, לחסד ולברית עולם, לרואים בנחמות לבות הנשברות וברוב טוב הצפון ליראיו חלקו מיוחד כאחד העם, כ"ד העומדים על הפקודים פו"מ ק"ק הנ"ל בצירוף מ"ן·

הק' יוסף נטע משוועהרין יחיאל מיכל מהנ"ל·

הק' מרדכי בהמנות כמה"רר אליעזר יפה ז"ל מבערלין·

אבקש ממעלתו הרום סי' באלדיגסט תשובה! דאהר וויר מיססען תוך ד"י יום תשובה על הבעפעהל בייא ברינגען· מיר זיין גערנע בכל אופנים ווידערום לשרתו מוכן, דאהר דיועס כלל ישראל אנגעהט (!) אבער איינס צו בעזארגען דאז ח"ו יותר נאך ציהען קאן! (!!!)

* * *

Nro. 3.

תשובה

יום ג' א"ח דשבועות תקל"ב בערלין·

מכתבם הנעים מן חדש העבר הגיעני וראיתי מתוכו שסר ומושל הארץ הביא גזר עליהם להשהות את מתיהם שלשה ימים טרם הקברם בקבורה

לא טעיתי בחפזי ככל האדם כוזב. וגם נשארו בו עוללות כשוטי המכתב
הלא שיצא מתחת ידי בעת שהיו השואלים נחוצים לשוב לביתם, ונתתי להם
בידם שאלתם בתנאי מוחלט על מנת שכתב ישיבו לבעליו אחר שיעתיקוהו
לצרכם; או ישלחו לי העתק שלם ומכוון והיה שכרי, זה היה מעשה אחר
חג העבר, ומאז ע"ע לא עלה בידי להשיג מבוקשי מהם אף את כתבתי
להם שלשים ורבעים, אין נודע לי מפי כתבם כי שלחו המכתב לא"כ שני'
שישים עינו עליו אם יועיל מאומה ואם יציל לבטל הגזרה, מעתה בקשתי
שטוחה לפני מעלתו לתת לי שאלתי למחול לשלוח לידי אם אפשר גוף הכתב
אם אינו עוד לצורך או העתק מיושר אצפה לדעת שלא יהא עליו למשא,
והנני לטובתו כזה דברי הטרוד מאד יעקב ישראל מכונה יעב"ץ·
נזכרתי מ"ש א"כ הק' ר"א א"ז בשמו שמתיירא פן לא תהא הדפסת מ"ב
אשר נתן בלבי להודיעו במודעא רבה. נאה ומיופה כל צרכה
לולא זאת היה מוצא חותמים רבים ותמהתי ע"ז איך עלה הזאת על דעתו
בידעו וכל יודעי חזו לי לא הבטחתי מעולם על דבר וח"ל ח"ו אדרבה
אקוה בצלות ה' דרכי ויגמור בעדי מעשי ידי אל ירף לעשות מלאכת הקודש
לכבוד שמו הגדול והקדוש ית' די העבודה והותל' לספיתה ולמאותה הרבה
יותר מנ"ם במודעא כפלי כפלים כי אין כוונתי ומגמתי רק להרבות יקר
תפארת תורתינו הקדושה לעיני כל ולהגדיל כבוד שמים·

* * *

Nro. 5.

ב"ה בערלין יום ג' כ"ט סיון תקל"ב·

דברי מורי הנאהבים והנעימים כטל עלי דשא הגיעוני, ונפלאתי עד
מאוד על אנשי ק"ק שווערין ועל מעשיהם הזר, מה ראו על ככה
לעבור על מצות אד"מו, כי הם לא שלחו לי את הקונטרס אשר כתב מורי
לתועלתם, אף לא גלו את אזני שכתבו אליו בדבר הזה· כי אם זה חדש
ימים כתבו אלי מהמאורע והתיעצו עמי מה לעשות להשיב את מחשבת
השר ויועציו, אשר חשב ביהודים להעבירם ממנהג אבותיהם· ואני לתמי
שלחתי אליהם טופס כתב עלילה ובקשה אל שר ומושל המדינה כאשר השיגה
ידי, ומאז ועד עתה לא השיבוני דבר, גם אנכי לא ידעתי אם יעשו
והצליחו אם לא, מי יתן ואדע מה היה להמתחכמים הללו ומה יגיע
אליהם! והנה באמת נכספה גם כלתה נפשי לראות את תשובת אד"מו,
איך יצדיק את מנהג ישראל בטענות אמיתות אשר אין להשיב עליהם, כי
אני

והנה יראו מעלתם הרמה את טופס הבקשה אשר לדעתי ראוי להם לבקש מאת מושל הארץ, כתקותה שיתרצה לזה, וכל איש על משכנותיו ינוח בשלום, ואולם אם לא יתרצה, הנה אין טוב להם מלעשות כמעשה קדמונינו ז"ל לבנות מערה בבה"ק לטהר שם את המתים כמנהג לפקוד עליהם שלשה ימים ואחר יקברו׃ וזהו לדעתי חובה על כל הקהלות הקדושות שלא לזוז מדרכי הקדמונים ז"ל ימין ושמאל כי דרכיהם דרכי נועם וראוי לחכמי הדור לזרזם על זה׃ ואם אמנם ידעתי שלא ישמעו לי כי יד המנהג תקיפה ועזה, ואפשר אהיה בעיניהם כמתעתע, הנה אנכי את נפשי הצלתי׃ והיה זה שלום׃

הק' משה מדעסויא׃

* * *

Nro. 4.

ב"ה אלטונא כ"ה סיון תקל"ב

לידידינו האלוף הק' התורני המשכיל וי"א כ"ה משה יצ"ו׃

עם כל משא הטרדות הנועדות עלי היו כולנה כעת מבית ומחוץ לא אוכל מלט מלבקש מאתו דבר קטן וקל לגבי דידיה ואצלי נחשב כגדול כהון יקר (כמו שמבקשין ממנו כלי זהב ואין לו) הלא הוא בענין הנודע לו, שנזדקקתי לאשר שאלונו בני ברית שבעיר שווערין שבמ"ב, לשום ידי ואצבעי בכתב יושר להשיב את העולה על רוח השר המתחסד וגזר לשנות מנהג ב"י בענין קבורת הנפטרים כמצוה עלינו מפי חז"ל, למען יחזור בו בראותו דברים הנשמעים וישרים ואנכי בתחילה שמתי לאל מלתם באמרי אליהם מה מני יהלוך? מה גם לעמוד בפני גדולים ולהתיצב לפני שרים, ואף כי כבד פה אנכי וכבד לשון עלגים, תמהר לדבר זכות, ושפת ארץ כנען (כך היא מכונה אצל אבותינו הקדומים) אשכנזית לא ידעתי דבר, לסדר ולחבר, על כן המחיתי אותם אצל מ"כ מעלתו יצ"ו אשר לו יד ושם בחצרי שרים ומלכים ועשר ידות לו בלשון הלזו ולעוזית ויודע להסביר ולהמתיק הענין שיהא נכנס באזניהם, הוא ידבר לפני מלכים ולא יבוש, בודאי יעשה ויצליח יותר מאיש כמוני אשר לא נסה באלה, אך האנשים ינחצו ויפצירו בי עד בוש, לא יכלתי להשיב פניהם ריקם, וכתבתי כמו בו"גין במהירות וחפזון בל ישוער ורובו בע"פ באופן שלא כשאר אגלי העתק כראוי לידע אם

לא

ולא אבוש, הלא טובה היה לחשוך אמרי ולשמור לפי מחסום; אבל חנוני, אתם מורי! אל נא מיודעי אל נא תקצופו תשפטו בזעם, ידעתי גם ידעתי כי כשלה לשוני, כי צעיר לימים אנכי רק לבי פתני ואפת' כי אחרי אשר הגיע לידי קונטרס המאסף לחדש אייר תקמ"ה אשר בתחילתו החדה מהחכם הכולל המליץ הגדול כמוהר"ר דוד פראנקא; אמרתי אסיר את מסוה הבושת מעל פני, אגדע בריחי דומיה, ואחוה דעי אף אני בזה, ואומר: כונת המחבר, על אֲבִי בת זכריה אם חזקי' מלך יהודה · יסודתה במקראי קודש (מלכים ב' י"ח פסוק ב') וחזקי' מלך יהודה הוא המדבר ·

אֲבִי וְאִמִּי אִישׁ אֶחָד, וּשְׁנַיִם אִמִּי וְאָבִי וכו' וכו' ·

הן זאת ראתה עין בחינתי בביאור חדה הזאת · שלום יהי בחילכם, ושלוה בארמנותיכם, ממני עבדכם ·

ה"ק זאלקינד בר"ל ביטש מברלין ·

תשובה לחק"לע בבאור גדר הוראת שרש סכן ופרטי הוראותיו ·

אמר הכותב לא רחוק הוא מדעתנו היות שרש סכן ושרש כנס מתהפכים באותיותיהם ונרדפים בהוראתיהם; כי שניהם יורו על החבור והאסיפה · ואמנם מיוחד שרש סכן להורות על הכניסה ואסיפת הדברים אל מקום המשתמר דוקא · ולכן נקראו האוצרות מסכנות, כמו ומסכנות לתבואות דגן ותירוש ויצהר (ד"ה ב' ל"ב) וכן הממונה על האוצר נקרא סוכן ע"ש שהוא אוסף וכונס הדברים אל האוצר ושומר אותם, כמו לך בא אל הסוכן הזה (ישעי' כ"ב) וזולתם ידועים · וכן העני נקרא מסכן לפי שהוא אוסף כל דבר, וכל הדבר הקטן יחשב בעיניו לסגולה להביאו אל אוצרו · ובדרך שנקרא אביון המתאב לכל דבר · וע"ד השאלה יורה השרש הזה על שלימות הדברים, בעבור כי שלמות כל דבר הוא בהתאסף בו כל הענינים אשר יצויר יחוסם אל הדבר ההוא, וכאלו יהי' הדבר ההוא מקום האוצר לענינים ההם · ובכ"מ שנמצא השרש הזה במקרא לדעת המפרשים מענין התועלת או ההרגל יהי' ענינו לדעתנו שלמות הדבר או השלמת הדבר הזולת אם הוא בבנין הפעיל · ואסדר פה הכתובים שנזכר בהם השרש' הזה ועל ההוראה הזאת לפי סדורם במקרא החסכן הסכנתי (במדבר כ"ב) כלומר האם השלמתי ומלאתי את

אני בעניי לא ידעתי איך מלאנו ידינו ורגלינו ומדוע שנינו ממנהג אבותינו הקדושים ז"ל · הם קברו את מתיהם במערה וכוכין, והיו פוקדים עליהם ג' ימים לדעת אם שב רוחם אליהם, כדאיתא במס' שמחות וממעשה שהובא שם, כנראה ומוכח שלא היו להם אות וסימן מוחלט למיתה ושלא עמדו על ברור הדבר כי אם אחר ג' ימים, וכן יעידו ויגידו כל חכמי הרפואה שלפעמים ישקטו הדופקים ויכוה הלב ותשבת הנשימה זמן מה בלי מיתה גמורה ומוחלטת ושאי אפשר לברר ההבדל שבין עילוף למיתה עד שיתחיל הבשר להתעכל ולהתעפש כענין שאמרו חז"ל בפ' התינוקות הזב והזבה וכו' עד שימוק הבשר ובגמ' מ"ט גזירה שמא יתעלף, משמע שאי אפשר להבדיל בין עילוף למיתה כי אם ע"י עכול הבשר · ואם הדבר בספק עד ג' ימים ודאי שאין בזה משום הלנת המת, שהרי להביא ארון ותכריכים או שיבואו קרובים התירו להלין, מכ"ש במקום ספק הצלת נפש · ואם כן פליאה נשגבה בעיני מדוע נסוגנו אחור מעל מנהג הקדושים הללו ? ומי ימחה בידינו לבנות מערה בבה"ק להכניס שם את המתים ולפקוד עליהם עד ג' ימים כאשר הזהירונו חז"ל ? והנה הצעתי את הספיקות אשר נולדו לי בדבר הזה לפני כבוד אד"מו כל"ו ובטחוני במדת הענוה שלו שלא אביה עליו למשא כי ללמוד אני צריך ·

ועל דבר המקרא אשר התנדב לב אד"מו להדפיסו עם פירושים יקרים אין ספק שאם יראו הלומדים איזה עליו או חומש א' לדוגמא שימהרו לקנותו ויקחמו גם על הנשארים כי הם לא יבינו בלבבם תועלת החבור היקר הזה עד אם יראו בעיניהם ·

הקטן משה מרעסויא ·

השאר בדפים הסמוכים ·

לפתרון החדה אשר באה בהמאסף לחדש אייר העבר ·

ברלין כ"ה מנחם תקמ"ה לפק ·

עדת משכילים, חברת דורשי לשון עבר וכו' ·

טרם אענה מען לשוני, אפל נא תחנתי לפניכם, שאל תשיתו עלי עון, על אשר יתגשא לב עלם ערל שפתים נער כמוני, לעמוד במקום גדולים, ואיך אשים את ידי לבוא עם כתבי נגד גדולים חקרי לב

ולא

ה מ א ס ף

לחדש אלול ת"קמ"ה

א

ש י ר י ם

אודה עלי פשעי לי"י כי נחמתי כי עשיתים (* ·

אֵל הַכָּבוֹד ! אִם הַכָּבוֹד נָטַשְׁתִּי ,
אַל נָא תִקְצוֹף אַל נָא תִטּוֹר לָנֶצַח ;
זָחַלְתִּי וָאִירָא מִיּוֹם הָרֶצַח ,
וּבְכָל רַע , אוֹיָה לִי ; כִּמְעַט נוֹקַשְׁתִּי ·

נִחַם עַל אַשְׁמָתִי אֵלֶיךָ גַשְׁתִּי ,
סָפַקְתִּי עַל יָרֵךְ וָאַט הַמֵּצַח .

 הכיתי

---

*) השיר הזה הוא שיר התשועי להרופא השלם כמוהרר אפרים לוצאטו גם אלה בני הנעורים אשר זכרנוהו לרוב מחמדו ויפיו בהמאסף לחדש טבת העבר ·

דברי המאספים ·

לבי לעשות לך כה: וכל דרכי הסכנת (תלי' קל"ט) ענינו, השלמתי · הסכן נא עמו ושלם (איוב כ"ב) ר"ל השלם דרכך או לבך עמו ותהיה בשלום · או ותהי' שלם בלי חסרון · ואשר הם על ההוראה הזאת בבנין הקל, הוכח בדבר לא יסכון (שם ע"ו) כלומר דבר שאין בו שלמות · הלאל יסכון גבר כי יסכון עלימו משכיל (שם כ"ב) כנוי עלימו מוסב על הדברים שאמר איוב מקודם לזה במענהו מענין רשע וטוב לו, לצדיק ורע לו · ע"ז אמר הלאל יסכון וגו' ושעורו ובאורו היחשוב אדם להיות שלם לפני אל (או שוה לאל), עד שיהי' המשכיל שלם בדברים האלה הרמים והנשגבים מנפש האדם להשיגם · לא יסכון גבר (שם ל"ד) לא יהי' שלמות לאדם · כי תאמר מה יסכן לך (שם ל"ה) מה שלמות יהי' לך · ואפשר להיות המסכן תרומה (ישעי' מ') תואר מענין זה וענינו האומן השלם · ונקרא השלמת ימי בעלי חי בשם סכנה · ועקר הנחת השם הזה על הוית האדם בעת כלות ימי חייו ויגיע עד שערי מות וכאלו היא עת האסף ימי חלדו אל מולדות חשך ומטמוני מסתרים · וכן השתמשו חז"ל בתאר השם הזה על הענין הזה, ואמר במשנה (טבול יום כ"ד) ר"ש שזורי אומר אף המסוכן, ופ' הרע"ב חולה הנוטה למות, ובנזיר (פ"ו) על בתה שהיתה מסוכנת · ובמס' ביצה (פ"ג) בהמה מסוכנת שהוא ירא שמא תמות, וענין השם הזה כענין גסיסה המורגל בד"ח ז"ל · והשתמשו בו בעלי הלשון, על הקרוב לו בהגיע תור האדם ויקרה מקרהו בפגעו במקום אשר יגר לו שם, כי ינטו גללי חיות ועלה מות בחלונותיו, או שירא מפני שוד ושבר יד או שבר רגל · ובמקרא לא נמצא השם הזה כלל, אכן חז"ל השתמשו בו הרבה · וגם מדרכי המקרא נוכל להוציאו אחרי שנמצא הפעל ממנו בקע עצים יסכן בם (קהלת י') · ואפשר להיות מזה השרש והענין ושמת שכין בלועך (משלי כ"ג) וענינו ענין סכין הנזכר בד"ח ז"ל, ונקרא כן בעבור שהוא כלי מוכן לסכנה, ואע"פ שכתוב בשי"ן ולא נמנה במסרה (הושע סי' ב') בהדי הנך דחמיין שי"ן וקריין סמ"ך? יש כמוהו מלות במקרא שלא נמנה שם · זהו מה שנראה בביאור השרש הזה ·

ח—ק—·

המאסף

ב

מכתבים

אגרות על דבר המנהג לבלי הלין את המתים.

Nro. 6.

ב"ה ב' תמוז תקל"ב אלטונא.

שלום רב לא"כ הקצין התור' המשכיל כ"ה משה יצ"ו.

כתבו הנחמד מן כ"ט העבר בא אלי מש"ק לעת ערב, וראיתי חשקו לעמוד על דעתי איך אצדיק מכתב ישראל, לזאת אשיבהו דבר, כשהגיע לידי תשובתי לאנשי ק"ק שווערין, בכתב אלא אתכנה לו (אם לא תבואהו ע"י א"ש) בה יראה כי סמכתי הענין בראיות יפות מראה נכוחות למבין, מן המקרא, וזאת עשיתי רק לשופרא דמילתא לבקשת האנשים ההם העומדים עלי בהיותם אתנו פה, חלו פני לתת ידי ואמצעי לעשות כרצון איש להפיס דעת השר שואל להביא לו ראיה מן התורה או מהנביאים למכתב הלז התפוס בידינו, ונתאלתי לאשר דרשוני לענות לאיש ע"פ דרכו ולעת שאלתו ועשיתי סמוכות לדבר גם מתנ"ך בש"ד במאבידות כמרן כמש"ל, עם שבדברי חכמים אין צריכים חיזוק ואי אפשר לאדם הישראלי לנטות

הִכֵּיתִי מִמַּכְאוֹב אָנוּשׁ וָנֶצַח,
זִכִּיתִי אֶת לִבִּי, אָרְחִי חִדַּשְׁתִּי ׃

וּלְמַעַן אִנָּצֵל מִפַּח הַפֶּשַׁע,
נָתַתִּי שַׂרְעַפַּי בִּמְעוֹן שָׁמַיִם
וָאֶתְאַוֶּה מִשָּׁם חַיִּים וָיֶשַׁע ׃

אַתָּה עַתָּה חַנּוּן אֶרֶךְ אַפַּיִם !
אֶת הֶעָשׂוּי כַּפֵּר וּמְחֵה מִסֵּפֶר,
זָכוּר — כִּי אָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר ׃

אדם לומר אך תלאתי און לי בדברי חכמי ישראל, לכן לא אאריך ולא
אעכב עצמי בכך כאן, ועכ"פ אינו דבר מוכרח בחיוב החלטי, אלא היכא
דאיכא למיחש דנקבר איזה מת בחפזון עיון והשגחה ושבות הראוי, בשעה
דחוקא בהחפזם לקבור מחמת סבה מקריית, אבל כשנהגו עמו כשורה
במתון ובהשגחה הראויה כמנהג הח"ק בזמנים הללו ובשעת שלום, לאפשרי
רחוק ולמיעוטא דמיעוטא לא חיישינן לגמרי בשום דבר, ובזה תלאנו ידינו
ורגלינו בבית המדרש לפרושים בתלמוד הקדוש לרוב מאוד, עם היותם
פורשים מכל ספק המצוי אף לעיתים רחוקות להחמיר בדיני התורה
ולאפרושי מאיסורא (ובזהי כל תלונות האומות עלינו והבוחרים בדרכיהם
מב"ע דניחא להו בהפקרא) אף כי בדבר חמור כזה, אך בלי ספק יש
חילוק בין המצוי קצת לבלתי מצוי כלל רק דרך פלא כי גם הוא לנמנע
יחשב ואין חוששין לו וכמו שהראתי הדבור בזה בספר האגרת · ומ"ש
מעלתו מהסכמת בעלי הרפואה, חלילה לנו לשום לב אליהם בנוגע לדיני
התורה בהחלט, כי אז ח"ו יסודיה ירופפו ועמודיה יתפלצון ולצורך
זה יסדתי חבור הבקורת הנקרא ספר ואגרת לאמתה של תורה, ומה
שחשב מעלתו שעלה בידו סמך וראיה לדברי בני אדם אשר הכתת מה להם,
ממשנה פ"י דנדה שא"א לעמוד על הבירור בין מיתה לעילוף עד שימוק
הבשר, לא רק מעלתו בפשט הגמרא גם בגזרה דשמא יתעלף קמגר חששא
זו דעילוף קאי על הזב המת דחיישינן דשמא לא מית ליה ולא נפק מידי
ספק חי עד שימוק הבשר, ולא היא לא כן בני אלא הכי פירושא דחיישי
דבכן שמא יתעלף הזב החי הבריא ופן נחשבהו מת בפתע פתאום בעודנו
חי (עילוף מלתא דשכיחא גם בבריאים בפרטות העלולים מזיבה) ונלך
ונעשה טהרות ע"ג מסמא שלו, והוא חי ותטמא ע"ג אבן מסמא ויש בזה
מכשול עון של תורה, לפיכך גזרו טומאתו גם על הזב המת המוחלט
וודאים שיטמא מכל מקום גם הוא עד שימוק הבשר אע"פ שהמת הגמור
ודאי אין בו עוד טומאת אבן מסמא עשו זאת לגדר ולסייג כדי להרחיקו
מן העברה ביחוד בטהרות עשו מעלה והרחקה יתירה כמ"ש ביומא שקשה
להם טומאת קדשים יותר מש"ד דוק בפי׳ רש"י בגמ׳ דנדה ותבין שכך הוא,
גם מוכרח בלי ספק שהרי אמרו בספרי (ומובא בס׳ הר"מ) שדבר טומאה
זו של זב מת מד"ס היא (וא"כ אין שורפין עליה ת"וק) ואם היה מחשש
עילוף גם במת גמור (כהבנת מעלתו) אז לא היתה טומאתו מגזרת ד"ס
בלבד אלא משום ספק אסור של תורה שאסור הוא מן התורה לפ"ד רבים
וגדולים (עיין קו"כ של"ג) פן יפגע בעצמו של איסור וכה"ג פשיטא

דשורפין

לנטות מדבריהם כמלא נימא הפורש מהם כפורש מחייו, מעתה אינני
נזקק בכך כאן, רק להשיב לטענות מעלתו אני צריך ולהתיר קשר הספיקות
שנולדו לו בענין זה׳ ראשון תחלה כאמר בכתבו בזה לשונו „לא ידעתי
„איך נלאנו ידינו ורגלינו מדוע סרנו ממנהג אבותינו הקדושים, הם
„קברו מתיהם בכוכין ומערה והיו פוקדים אותם ג׳ ימים כדאי׳ במ״ש
„ונמעשה שהובא כראה ומוכח שאין סימן מוחלט לגויעה כ״א אחר ג״י",
לזה אני אומר חלילה חולין הוא להרהר אחר מנהג אבותינו הנפילים בארבע
(עם כל חלופי מנהגיהם בדברים שאין בהם קפידא כל כך) בזאת הושוו
אשכנזים ספרדים מזרחים ומערבים, לא נודע ולא נשמע בכל העולם
במקומות אשר נפוצו שמה אחינו בני ברית שינהגו מנהג אחר עם קבורת
מתיהם ממה שנוהגים אנחנו בארצות האלה, ושלא לעבור על דין המפורש
במשנה, ואם לפנים בישראל בהיותם יושבים על אדמתם לבטח, היו
קוברין בכוכין, אך עתה נשתקע מנהג זה גם בארץ הקדושה כפי הנודע
(ואם בימים הראשונים בהיות הארץ בידינו נקל היה לעשותו כדברי אבו׳
לקבור בכוכין, שהיה להם אחוזת קבר מרווח, ולפי שהיא ארץ הרים וסלעים
ומתוקנת ונאה בעד מערות), מה שאין כן עכשיו מה גם בארצות העמקים
האלה ובקושי ימצא להם המקום המוכרח בשפילה ובבקעה (ועיי׳ טו״ד
סי׳ שס״ב לשון הגאון דכ״ע והוא אמנם קשה להולמו ובחבורי מו״ק בארתיו
בס״ד) איך שיהא ח״ו וחלילה להעלות עפ״ד שום הרהור ספק שיטעו
בכך כל בני הגולה מסוף העולם עד סופו, והנח לישראל אם אינם נביאים בני
נביאים הם, והובטחו שלא תשכח תורה מפיהם ומפי זרעם לעולם, אף כי דבר
מסוים כזה שיש בו משום חשש פקוח נפש לפ״ד מעלתו הם מלהזכיר שלא
שת לדבר זה שום אחד מגדולי הדורות רועי הצאן קדשים, עד עתה,
שנתעורר הענין ע״י האומות ומבקשים עלילה לנהוג מנהגם שנצטוינו
להבדל מהם ומחוקותיהם (וביחוד ענין הלז שנמשך ובא להם מנהג אבותיהם
בידיהם דורשי אל המתים אף אם אלה היום אולי שכחו הסבה והטעם
בהמתנת קבורת מתיהם ושרות הטומאה אצלם בבתיהם מדת ימים שמונה
או יותר) לא כאלה חלק יעקב, אנו אין לנו אלא דברי הקדושים האלהיים
חכמי המשנה ז״ל שהורישונו מסורת התורה למשה מסיני, בה אנו חיים
היום בגלה נחיה בגוים ועליה אנו מתים ומוסרים נפשותינו בל נסור ימין
ושמאל כמצווה עלינו ומ״ש במ״ש פוקדים על המתים ומעשה רב כנגד
עמדתי גם על זאת בתשובתי הנ״ל לבני שווערין הארוכה משם יראה שלא
נעלם דבר זה ממני, ויותר מזה הבאתי שמה, כדי שלא יתפאר עלי

Nro. 7.

ב"ה שווערין יום ד' י"ד תמוז תקל"ב·

למרבה המשרה ולשלומו אין קץ, יקר הוא מפנינים וחרוץ, שפתותיו נוטפות מור, טעמו לא נמר רב מקבציאל לב ארי' וקול שחל יודע ממטה ומעל, כל רז ממנו לא נעל, הוקם על, ה"ה כבוד רב ידידי וחביבי האלוף התורני הרבני המופלא חריף ונגיד בפי כל ומפואר ה"ו אי"א כש"ת כמוהר"ר משה נר"ו יאיר כספיר המנהיג·

הנה ערוך אליכו מילין, יושר לבו אמרו ודעת שפתו ברור מללו מראה אופן בתוך אופן במועצותיו· נכבדות מדובר בו ממגב ארץ ומלואה, פרי מגדים פלפולים ערבים ימינו יסעדנו וענותו הרבינו לדבר אל לבנו דברים טובים ונחומים לנוס מפחד אף אם דברי השר הגוזר יעמוד, הלא אינם בגזרת השמד אזן וחיקר בהשכל ודעת שאיננו איסור קל וחמור, וכאבן הספיר מורה היתר כעצם השמים לטוהר, אם אמנם מסוה הבושה על פני ואיך ארים ראש כנגד אבי החכמה ומדע תופש כל מיני דעה ואני בער מזימה אין אתי יודע עד מה שפלי ובזה קלותי ומה אענה במו פי אמרתי לתור בחכמה הותרה הרצועה ועל כל פשע תכסה האהבה מימים ימימה בגללי כאבי ירצה ניבי לאוהבי ומיודעי·

תחילת דברי פי חכם יוצאות משפתו הברורות ונכוחות לשון מדברת ומה החרדה הגדולה לפי דעתו הרחבה אין בדבר זה נדנוד איסור הרי הם אמרו מותר להלין לכבודו עא"כ אם יש ספק עוד בו נשמתו וכי אין וכו' והא דלא הזכירו בד"ו ז"ל כי לא הצריכו ליתים ההם שקברו במערות וכוכין ודליתו באמת היו פוקדין ג' ימים כמבואר עכ"ד· אבוא בחיל להתיצבה היסוד להתרועעה, הנה מבואר בטור י"ד סי' שס"ב שאלה לר"כ איזה דרך ישר וכו' לא כל הארצות שוות יש מקום שיש דרך במו בא"י קוברין בכוך ובבבל קוברין אותו בקרקע ונותנין עפר על גביו יע"ש וא"כ לפ"ז אין אנו צריכין לדברי פרישה שזה היה בימיהם דווקא פן ואולי עד היום בא"י כן מ"מ תלמודינו בבלי היא ומתני' מבבליות שנה נשנית ואין פוצה פה להשמיענו חידוש גדול אשר עדים עטם ברזל לעקור דבר מן התורה בשו"ת ותכ"ש לחשש פ"כ ולכל הפחות היה לבעל המפ"ה להגי'

דשורפין עליו ת"ק ועוד תדע שכך הוא פירוש גזרה זו, שאם כדבריך
שחשו בכל מת שמא איננו מת אלא נתעלף א"כ הוספת קמח הוסף מים,
ותאמר שכל מת (שאינו זב) לא נחוש לטומאת טהרות וקדשים במגעו
ומשאו (ואף כי כבר הובל לקבר) לדורש כודאי לחוש דבר לעבור בלאו
וכרת ולהתחייב קרבן השוגג עד שימוק הבשר, ולא שמענו עד כה
ולא השמיע תלמודא מלאשמועינן כי הא בשום דוכתא הא וודאי
לאו מלתא, אין אלה אלא דברי הבאי · וזה שסיים מעלתו לומר בלשון
זה „ואם הדבר בספק על ג"י וודאי אין בו משום הלנת המת כמ"ש להלין
„כדי להביא לו ארון וכו' מכ"ש במקום הצלת נפשות עכ"ד" השמר אל
תפן אל און, מי יחשב לומר כן, לא אחשוד מעלתו שכוונתו לעקור דין
המשנה כל עיקר, שהיא אומרת כל המלין מתו עובר חוץ וכו' ולפ"ד
יולד הנמשך בהכרח שכל המלין איננו עובר, ואדרבא יחויב ההפך שגם
חובה היא להלין המת תמיד כמה לילות ג"י לפחות א"כ מה שיירת לדין
המשנה שאין לו ציור כלל לפי הנחתך, חלילה לך אהו' כבני, בלי ספק
שגיאה יצאה מת"י בלי עיון ובחינה, אך שמע בני מוסר אב, ואל תט
מאמרי פי ואל תפנה אל דברי רופאי אליל. כך אמרו חז"ל לענין פ"כ בגל
שנפל על ב"א בשבת (עם שהחמירו מאד בענין פ"כ כנודע שאין הולכין
בו אחר הרוב ואמרו אף אם מצא עליונים מתים עדיין מפקחין הגל ומחללין
שבת על הספק) מ"מ גם הם אמרו שאין בודקין אלא עד חוטמו וסמכוהו
על הכתוב, שכל אשר אין רוח חיים באפיו בידוע שמת ואין בו עוד
משום פ"כ הא למדת שאין ממש בדברי רופא משולל מתורה, אל ירך בני
עמו, לשון חכמים הנאמנים עלינו מרפא לעצם אדם הישראלי הנאמן
לאלהיו, המאמין לא יחוש לספקות הנולדות מבעלי אומדניות והשערות
בלתי נאמנות גם הנסיונות מצטרפות להשגחה פרטית בכלל לבדי מקריהם
בכמה בחינות שונות שמענה ואתה דע לך, אוהב נפשך דברי דובר שלום
לזרע האמת יעקב ישראל מכונה יעב"ץ כותב בלילה וחותם ביום שלא
להחמיץ המצוה ·

* * *

עצמו ובפקודתו שמרה רוחי דורש טוב ודובר שלום לו ולזרעו הק' מרדכי
בכה"רר אליעזר יפה ז"ל מברלין לע"ע מ"ץ בק"ק הנ"ל·

ומחמת כחילת ומהירות שכתבתי בראית דאי הפשט בפ' התינוקות משום שאי אפשר לעמוד על הבירור כראוי בשכלו זך ובהיר א"כ יקשה למה נתנו חכמים שיעורא רבה עד שימוק ויתעכל ומצינו דזה הוי לפעמים זמן רב דלא מתעכל כמבואר בשבת בשני קפלאי דכחדבהו ר' אחא ב"י יע"ש טפי הוי לתת שיעור שלא לרבות הטומאה עד אחר ב"י ולא בדוק ותכוסה שאין עוד ספ"כ כמבואר בה' נדרי' כיון דלוקין אם כשבע שלא לטעום תוך ב"י כיון דאין יכול לחיות או לכל הפחות תרוויהו בהדדי הוי להו לכתוב או עד שיתעכל או ב"י כנ"ל ולדעתי אין לפקפק ע"ז והמבין יבין לאמתו כי הוא המביע לאשורו·

*

* *

Nro. 8.

ב"ה בי"ט גדול לישראל בזמן שב"המ"ק כן יהא ב"ב·

שלום לא"כ האלוף הק' התו' המשכיל בחכם המחודד כ"ה משה יצ"ו· *)

מגלה עפה נאה ויפה עפה אשר לעת ערב תעופה, כבוקר תהיה, אורו עיני בידעי שחזר לבריאותו ת"ל, בריך רחמנא דיהבך לן הגדלת השמחה כי ראיתי ככחך אז ככח עתה ליצא ולבא במלחמתה של תורה, ועם שראיתיך מתאמץ להעמיד דבריך בחזקת היד, ונתפעלת קצת מדברי אגרתי הקודמת, מחמת שלא הבחנתי באמת תחת לשוני (במדומה באת לכלל כעס וטעות עד גדר שנראה לי כמטיל קוצים בעיני, ושדי תכלא בבולא, שכתבתי לטובתו ולהצילו מדבת עם) דכך מדתי לא אשא פנים בתורה אפילו לגדולים קדמונים שאני כנס בערכם, עא"כו לבחורים וטובים השובים אצלי כבנים ומחשיבים א"ע לתלמידי שלא אעלים מהם

---

*) בכל מקום אשר תמצא בזאגרת הזאת ליונים כזה — — — תדע כי נשמטו איזה תיבות אשר הקשה עלינו קריאתה ליושן הכ"י ורוע הכתב·

דברי המאספים·

להגי' כדרכו האיך יעשו בהדלותינו ואין פוצה פה מדבר זה אע"פ
שידעו ממעשה דשמחות · שכיות תולה דברו באשלי רברבי מחכמי הרופאים
וסמך לזה מד"ר ז"ל מהא דתנן פ' התינוקות הזב והזבה והנדה מטמאין
עד שימוק ותשמע מגמ' גזירה שמא יתעלפו שקשה הדבר להבדיל בידיעה
גמורה בין מיתה לעילוף ואם בטומאה וטהרה כך עא"כ במקום פ"נ
דברי שפתים אפק ולעפר רגלו אתאבק לדבריו יסתור דברי הרמ"בם בה'
שמחות ד"ס גבי אין מעמצין הלא ישהה מעט שמא יתעלף, ש"מ בשיהה
מעוטא אזיל החשש עילוף ולדבריו צריך זמן מרובה כנ"ל א"ז דברי הגמ'
שם כפשטו וכפרושן פרש"י ורנב"ס ורע"ב יע"ש וקאי שמא יתעלפו אזב
חי וכן מבואר הואיל ודומה למת אתי לטהורי כי האי דכה המדמה
מהמון העם דלא ידעו לכך עת טהור הואיל ופטור מן המלוה יטהרו כמי
בעילוף דשוה הוא להם למת ממש וביאר הרנ"ב יותר יעיין עליו, אך
לקושיתו נ"ל חששו אפי' למיעט כיון דאנן פסקינן בגמ' ובפוסקים דלא
אזלינן בתר רוב בפ"נ היכא דאתחזק ישראל כמבואר לזה י"ל לפענ"ד
דעכ"פ מעשה דשמחות הוא מיעוטא דלא שכיח ולא עדיף חשש זה מחשש
בני רולח דלתא במקום סייף נקב הוי ואע"ג דכתי' ושפטו מ"מ לא חיישינן
לזה אפי' לר"מ דחייש למיעוטא כמבואר בחולין ובמכות ואפי' לר"ט הא
כתבו תוס' דווקא היכא דבדקינן בבדיקה ולא ידעו יע"ש ולאוקמי קרא
דרשה בתוח מסיק שם דדוחק הוא יע"ש ומכ"ש לדידן דלא חיישינן למיעוט
דמיעט דלא שכיח בוודאי מפום זה לא יעקור דבר תורה דלא ילון,
וגדולה מזה ראי' עלומה דלא חששו לזה דאשוכים דאי' ביומא הובא בא"ח
עד היכן הוא בודק עד חוטמו דכתי' כל אשר נשמת וכו' ולכאורה לדבריו
כיון דיש חשש אפי' מראשו ועד רגליו אין בו רוח חיים יש לספק דלמא
חי ונתעלף הי' לנו לפקח כמו בקבוע דלעיל מכי' א"ו דלא עלה ללבם
חשש זה, ומה לנו להצטדק יותר מהם, הלא המה דאהבו המעשה הי' להם
לאתמוה ולחדש ההלכה והדרינן לכללא מנהג בזה תורה היא לקיים הלכה
וסתימת הפוסקי' מסתעי והנח להם אם אין נביאים בני נביאים ואנ"ל
לפנים באם יכולים להניל בכל אשר להם כמבואר בי"ד סי' קנ"ז דמועל
עליהם ואפשר דהוי להעביר על ד"י ומחויבים להכנים בסכנה כיון דאין
לך פרהסיא גדול מזה והחותם תורה בלמודו כורת בריתו לראשונים
ואחרונים יקיים הבטחתו וזכיתי לו לבל יסתיר פניו לא ידעו ולא ישחיתו
בגבולינו יכירו וידעו כל יושבי תבל ולכבוד שמו יקר יתנו במהרה כ"ד
המוסיף אמיץ וכח לקשור בעבות אהבת נעורי ומבקש לנושא פשע אם
עצמו

פכך כמזיד חלילה, ועכ"ז לא היה ראוי לדבר רכות, אף אם שגגה היא (שגגת תלמיד עולה זדון) רק אהבתך קלקלה את השורה שלא לפגוע בך מ"מ (כמ"ש על המצאה הגדולה) כי מי לא יתמה ויעמוד משתומם על כי גבה לבך להשמיע לאזני דברים כאלה, לחדש דבר מעתה, להבריח כל ישראל הכפולים באצבע לעשות כוכין אשר לא ידעו ולא ראו ולא שעדום אבותינו הגולים בארץ לא להם זה אלפי' שנה, גם אינם לפי טבע ארצות אלה רק בא"י לבדה נהגו כזאת לפי שהיא ארץ הרים וסלעים ולא תמצא להם הארץ בחפירה בעומק הקרקע וכמ"ש אצל הכוכין הכל לפי הסלע, או היעלה בדעתך שלא קברו בא"י אלא בכוכין לא בענין אחר אף במישור ובבקעה, לא כן, הלא בכ"מ שנו כוכין וקברות (שהם בחפירה עמוקה) גם נזכר במ"ש שהיו קוברין במהמורות אף ר"ג צוה לקברו תחלה בבקעה כדי שיתעכל הבשר מהר, ומה החלוק הזה אשר חלמת מן הכוכין שבשבילם חרדת כל החרדה להפוך קערת כסף האמת הפך ומחה ועל פיה, בשביל היות שבהן דווקא יכולין לפקוד המתים מש"כ בקברות. לא כן בני, כי זכרון אחד עולה לשניהם, תדע שהרי גם הטור הביאה בסי' של"ד אף שהיה מוחזק בידו המנהג שנתפשט בכל הגולה שבטלו הכוכין, וטעות הוא בידך לחשוב שבכוכין היה המת גלוי לעין לפקדו ולמשש בו כמו בחי אין זה אף לרד"ך שלא נתנו עפר מ"מ היו טומנין אותו בעפר וסותמין הכוכין באבנים, ותו הא הרמב"ם נפק לאפך שכתב בפירוש (בה' אבל פ"ד) בענין קבורת הכוכין שחוזרין ומשליכין עפר חפירת הכוכין והאבנים על המת הרי שאין בין קבורת כוכין לקבורת חפירה כלום בענין הלז (לא הוצרכו לכוכין אלא מפני ההכרח שלא מצאו ארץ ישרה) מ"מ דבר הפקידה אחת היא לשתיהן לכוכין ולקברות·

א"כ ראה גם ראה אם כנים דברי או היתפכו דבריך (לגזור גזרה קשה או להפקיע איסור של חז"ל מכל וכל) ולהשליך כל דברי אגדתי אחרי גיוך, אשר נאמרו מחבה יתירה ואהבה (לא תהפכם לאיבה) כדי להסיר ממך עקשות פה ולזות שפתים ולא לתת מקום לרדות (שבלא"ה רבו המתלוננים על מעלתו שתגדל כלב — — — —) חשבתי תוסיף בי אהבה כמ"ש הוכח לחכם כי לא באתי לקנטר ולהלחם עמך רק להרבות שלומך שלא יפגעו בך! מדי כפש בשמעם שאתה פונה להבלי בני נכר וחושב לשנות מנהג ישראל הגוי הקדוש כולו שא"א שיטעו בו ולא ישגיחו על זה כל החכמים דעדיפי מנביאים (ולא

נעלם

מהם דבר באשר עם לבבי ללמדם ולהעמידם על דרך האמת והישר בלי
חנופה ולא ידעתי מה זה ועל מה זה חרה לך והשמעתני חשות שדברתי עמך
קשות (דבריך קשים כגידים) מה עשיתי לך ומה הלאיתיך ענה בי, הלא
גל דברי בלשון רכה נאמרו, והפכתי בזכותך לסבב נוסח אגרתך הראשונה
שלא בנתכוין דברת כאלה (הלא כמדומני כך כתבתי בה שלא אחשוד אותך
לעקור דין המשנה ח"ו אף אם באמת המה נוטים לכך אלא פרנתיך לכף
זכות שרכבת מרכב המהירות ובחפזון יצאה שגגה מתחת ידיך) חשבתי
שתודה על האמת כמו שהיית רגיל לחבב דברי, לפי שידעת בבירור שאין
עסקי בדברים מרבים הבל וחלומות, כהנחתך והלעתך גם עתה בראשית
מגלתך הלזו, והן נודע לך שכל מגמתי איננה אלא דרישת האמת בכל
לבבי ובכל נפשי האהובה אצלי מעודי מכל הון יקר וסגולת מלכים, וכאשר
מעשי מוכיחים בכל חבורי השונים בין תלמודיים בין זולתם, מרכז האמת
שמתי לי למטרה, שקר שנאתי עד מות, ועם זה חלילה לעשות בנפשי
שקר להתפאר שלא יוכל אדם למצוא אחרי מאומה שגיאה או העלמה,
חס לי להונות עצמי, הטוב אני מכל גדולי ישראל אשר מעולם אנשי שם
כמעט אין אחד מהם נמלט משגיאות השכל הרץ במהירות ומהעלמת הכח
הזכרוני הישן על משמרו, כאשר אנו רואים ומוצאים בחבוריהם תדיר,
נחנו מה אנו ומה חיינו, לכן ח"ו להתגדר בכך אף אם לא נשאתי פני
שרים הראשונים מחברים קדמונים, אל אדם לא אכנה, ולא אתכשא אף
על תלמידים, אינני חושב עצמי רב לזרוק בהם מרה, (כאשר צוו חז"ל
גם אמרו לא קאים אנא אדעתא דרביה עד מ"ם) ומאחר שהרגשתי באגרת
הזאת השנית שקשה בעיניך לכוף ראשך להודות על האמת, היה מהראוי
שלא לטרוח עמך עוד בזה, כי כל דברי טובים ונכוחים וישרים למוצאי דעת
דורשים בהם וכמדומני בך מעט מלדך לומדי הזמן (אשר בחלה נפשך בהם
לפ"ד) העוסקים בפלפול של הבל, ואת כל הישרה יעקשו כדי לנצח בכח,
מה שגעלה נפשי, כי למעיין בדברי אגרת הראשונה, להשיב אחור דברי
אגרתך הלזו וכבר נשמרתי מכל התואנות שאתה מבקש עליה, היא תשיב
אמריה, והמה יענו בך כי בעלילה באת אלי הפעם, הכי אמרתי אסור
לקבור בכוכין גם עתה, חדל לך בכי לשגות מאמרי דעתי, כי רק להוציאך
מטעות ולמחות רושם משובש שנחקק בדעתך שצריך דווקא לקבור בכוכין
ושהקוברים בחפירות ע"כ יצטרכו לעקור דין המשנה לגמרי, להלין המת
איזה ימים בודאי, זהו העולה ממילוי דבריך בהכרח, ע"ז עניתי מילין
שלא עלה בזאת ע"ד אדם מעולם, וכתבתי לך בכבוד שלא אחשוד אותך
בכך

אב לכלם הוא שם סך ענינו ידוע שהוא קבוץ הפרטים (דיא זוממא, מעננגע׳) וכן כתוב כי אעבור בסך׳ א)

הבכור המסתעף ממנו הוא שם הסך ענינו ענין סגירה והגנה (דעקקען, היטען, שיצען) בהיות הענין הזה נרדף אל ענין אסיפה, על דרך, ואם אל עיר יֵאָסֵף׳ ב) וכן כתוב סַכּוֹתָ לראשי ביום נשק ג)׳

משנהו שם נסך ד), יורה על שפיכות דבר הנוזל בדביקות הפרטים הפך על הארץ תשפכנו כמים ר״ל שתהי׳ כונת השפיכה שלא יפזרו הפרטים אנה ואנה, כ״א יתדבקו וישכו על דבר אחד, כמו נסכי הקרבנות על המזבח ה)׳ וכל זה בהיות ענין הדבקות נרדף ג״כ לענין אסיפה, ע״ד וה׳ יאספני היות שעודו ידביקני אליו ו)׳

והאח,

א) תלים מ״ב׳ ממנו יתהוה שם **סכום** בלשון חז״ל (דיא צאהל)׳ ויופעל הסכסך, וסכסכתי מצרים במצרים (פֿערטענגען, פֿערווירען)׳

ב) ומזה יתהוה שם **מסך**, ובלשון חז״ל **הסכך**, (דיא דעקקע), ושם סכה (איינע היטטע)׳

ג) תלים ק״מ׳ דוא דעקטעסט מיין הויפט צור ריסטונגסצייט (תרגום הרמב״מן) וטעמו כמו וגנותי על העיר הזאת׳

ד) גם הוא יורה לפעמים על ענין **המסך**, כי כן כתוב ואת קשות **הנסך** (במדבר ד׳) ועיין תרגום הרמב״מן ובאורו שם׳

ה) בבחינה הזאת מצורפת עם הבחינה הקודמת לא יפול שם **סוך** על **המשיחה** באותו הדבר הנוזל שיתדבקו פרטיו (איינע קלעבריגטע פֿליסיגקייט) כמה שנאמר ולא **תסוך** שמן (שמירען) אשר גם בזה תבדל מן **השפיכה** הפשוטה שהיא (הסיכה) תוכן לכסות כל פני השטח המשוח׳ ובעבור שסכין ראש המלך והשרים, יקרא שר בשם נסיך כגו״ן הנפעל (איין געזאלבטער) ע״ג נזיר (איין געקרענטער) וזה טעם נסיכי סיחון, וטעם **נסכתי** מלכי (געזאלבט, איינגעזעצט׳) גם טעם **מסכה** (איין געזאלבטעס געווירקטעס בילד) ע״ד וילוק שמן על ראשה, וכן הפסל **נסך** חרש (געווירקט)׳ ואין לשנות **נסך** זה המסתעף מן **סך** בתוספת נו״ן הנפעל עם **נסך** שהבאנו לעיל, אשר יוכל לאמור עליו שהוא מורכב מן נס **סך**, גם בבחינת שהוא נוזל ע״ד והמים נסים לקראתם **וסך** ע״ד שאמרנו׳

ו) וזה טעם שם **מַסֶּכֶת** במ״ם הפעול שהיא מאספת ומדבקת פרטי שערות הראש או פרטי חוטי האריגה (דער קאם)׳ ויש לעיין במתכונת מערכת השלחן אם לא יתכן גם לפרש אשר יסך בהן, אשר **ידבק** בהן, ויהי׳ מושב

בפלס מאזני שאיני נושא פנים למנהגים משובשים פרטיים שנתחדשו
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —)

ונחדש עתה המלאכה מחמת הבלי הגוים ונסיונות חדשים של רופאים שידוע לנו מה נחש יפה ועד היכן מגיע בדיני תורתינו, הלא הכל מבואר בהרחבה אצלינו בספר הבקורת ובאמת אהו' הרבה יגיעות בני יגעת ונלאה עסקת בו ימים רבים למען דבריך, אך כל יגיעך בזה לריק, שומע אין לך חושבני פן יהא ללעג וקלס תרבה להכיל, לא ישכון עלימו משכיל ודי בזו לאוזן שומעת תטיב דעת אם בינה שמעה זאת ותחשבה לטובה ותדע להיכן היא מגעת, קנאי למילין לא אוסיף עוד בענין הלז לעקור ולטעת הד"ת הטהור יעקב ישראל מכונה יעב"ץ, לא אחר להשיב מפני הכבוד אפי' רגע אחד·

חתימות האגרות·

תשובה

לחרל"ע על שאלתם בגדרי שרש סכן·

כבר העיר התורני הרב ר' שלמה פאפענהיים בהקדמתו לס' הנחמד ס' יריעות שלמה על התדמות השרשים באחת מאותיותיהן, כי יתדמו אז כמו כן בהוראותיהם התדמות מה, שם יעוין טעמו, אשר באמת הוא כשקד כמושכל ראשון בקדקוד כל מבין משכיל· בעקבותיו כלך לתור אחרי שרשי הלשון ויסודיהם הן שרשי שרשיהן; ואין ספק שעי"כ יותרו לנו הרבה ספקות ושאלות אשר נפלו בה מקדם· ואם גם לפעמים יש לחלק על פרטי דבריו, ר"ל על ענין ואיכות התדמות ההוראות בעצמן, בכל זה כלל דבריו אמת ונכון· גם בשרש הזה אשר שאלתם עליו, דבר הרב נכונה, כאשר יעיין הקורא בספרו (חברת ג' יריעה י"ב)· ואני לא סרתי כ"א מעט מזעיר מן הדרך אשר דרך בה· והמשכיל יבין הדבר לאשורו· וזאת היא המענה אשר אשים פה לפניכם·

ארבעה שרשים דומים מאוד בתאריהם ואלו הן שך, שכך, נשך, סכך· והוראתם הכללית לענ"ד היא ענין אסיפה וקבוץ·

ואם נעיין על בחינת ההקניה שהיא נרדפת ג"כ לענין אסיפה, ומותלת או על האדם המקנה לו קנין או תועלת מה במעשיו, או על הדבר האמצעי אשר בו יקנה האדם הקנין ההוא ויקרא גם הוא בשם המקנה (זאממעלן, געווינגען, איינטראגען), כאשר שמפני האחד יהי' טעם האל יסכון גבר, כי יסכן עלימו משכיל (איוב כ"ב) כלומר: „האם „זה שיסכון האדם בדרכיו (המשכילים) הוא בשביל האל, דהיינו אם יגיע „ממנו תועלת להאל יתברך" א) וכן כי אמר לא יסכן גבר ברצותו עם אלהים (שם ל"ד) „דהיינו שאיננו ונקמן לו כלום לתועלתו אם שהוא „תלויה לאלהים" ב) מפני הב' טעם הונח בדבר לא יסכון ג) וכן כי תאמר מה יסכן לך ד) ובבחינת הכליון וההפסד, אשר גם כוא נרדף אל ענין האסיפה, ע"ד ונאסף שמחה וגיל, נאמר ובוקע עצים יִסָּכֶן בם ה)

והושאל השרש הזה אח"כ על ענין ההרגל, כי זה באמת עצמות ההרגל שירבה האדם ללכת בדרך אחד פעם אחר פעם ו)

עד

דהיינו ונפסל נדיב לפסל מסכן, כמו לעורר ולהזק בלב שומעיו התפעלות הבלתי נאה והמגונה.

א) ע"ד שיאמרו בל"א (זאממעלט דען דער מענש פיר גאטט, ווען ער פערנונפט זיך זאממעלט?)

ב) פי' בל"א (דער מענש געווענע ניכט א.ז.ו.)

ג) פי' בל"א (איבער איינע זאכע שטרייטען דיא ניכטס איינטרעגט).

ד) ולדעת רש"י ז"ל שפי' לך בא אל **הסוכן** בעל הנאות, יהי' הטעם **מאסף** ומקנן **הנאות**, כלומר האדם הרוצה בזה שכל המותרים החילוניים יפעילו רק לתועלתו ולהנאתו (איין וואהלליסטלינג) והביא ראי' מן ותהי לו **סוכנת**, כלומר **שתאסוף** ותרבה לו **הנאות** (זיא זאלל איהם צור וואהללוסט דיענען) וכן פי' לא יסכון גבר לא **יהנה** והכל אחד באמת.

ה) פי' בל"א (קאן בעשעדיגט ווערדען). וזה טעם שם סכנה שהשתמשו בו חז"ל. ולדעת הרב ר' ש"פ בספרו יהי' הטעם בשם זה מבחינת **העצירה והשמירה** הנמצאת בזה השרש, כאשר הערנו עליו לעיל, דהיינו שיש שם דבר ונלוי „שצריך השגחה יתירה ולהיות **סוכן** בענינו. כי בלתי' תעשה תמיד יתהוה „שם נזק." ומי יתן ואדע טעם הנפעל בפעל יִסָּכֵן? ואדרבה הדעת נוטה שיהי' בנינו בנין אב, כדברי הרב עצמו „ולהיות **סוכן** בענינו?"

ו) גם פעם הוא לשון **רגל** (איין שריטט) וכן נאמר שלש **פעמים** כענין שנאמר שלש **רגלים**, ויהי' א"כ טעם הרגל ההולכת בלע **רגל אחר רגל** ע"ד ההנהגה לאטי לרגל ההולכה (געגגעלן, אנפיהרען, געוועהנען).

והאת השלישי הנה דומה למשפחתו בענין האסיפה א) והבדלו בתוספת ענין הפקידה והשמירה (האלטען, אין זיך האלטען, ענטה-האלטען, בעוואהרען, אויפבעוואהרען) מזה הטעם כל ערי המסכנות, וכן לך בא אל הסוכן ב) „שהוא המשגיח על הנהגת הבית שלא יצא דבר „לפזור, וכן ותהי לו סוכנת, כנוי בדרך כבוד כאלו תכלית הויתה „אצלו · אמנם לשתהיה סוכנת על אוצרות המזונות כנהוג בבתי החשובים „שאשה ממונה ע"כ בעשליסערין) ·" ג)

נוסף לזה בחינת הקמוץ אשר גם הוא נרדף לענין אסיפה ע"ד ותעש הארץ לקמצים, ובחינת העצירה ע"ד אסוף ידך (זאממעלן, ערשפארען, שפארזאם, „הויזהעלטעריש" ענטהאלטזאם זיין) והי' זה טעם שם מסכן „והוא העם הבינוני שאינו עשיר גם לא עני מדוכא, „כ"א הוא במעמד הממוצע, ונקרא עי"כ עני בשצריך להסכן הנהגתו „הביתית, שאלו לא יסכון ישוב בגדר הרש הנחלט, הפך העשיר שאינו „נוגע משיפזר לפעמים ·" ומזה השם המופשט אשר לא בְּמִסְכֵּנֻת (דיא שפארזאמקייט, ענטהאלטזאמקייט) · „פי' שאינו צריך לקמץ לאכול „לחם הארץ במסכנות כמו באותן הארצות אשר אין הלחם מצוי כל כך, „כי לחם הארץ רב ומצוי" · וכן טעם הַמְסֻכָּן תרומה עץ לא ירקב יבחר (ישעי' מ') פי' שהוא מקמץ תרומה ונדבה לבחור אלהים חדשים מעץ לא ירקב · ד)

ואם

על המנקיות כעל הקשות, כי הקנים והסניפים גם שניהם היו צריכים לדביקות הלחם זו על גב זו, והן היו כעין מסגר להם, אך בהיות עקר הסגירה בסניפין שהן לע"ד הקשות, לכן אמר במקום אחר ואת קשות הנסך (עיין בבאור הרמב"ן על התורה שמות כ"ה כ"ט) ·

א) ובזה ידמה ג"כ לשרש ההפוך כנס, ע"ד לאסוף ולכנוס (קהלת ב') ·

ב) כל אותן השורות בכתבי זאת שהן מסומנין בסימן („) אלו הן בעצמן דברי הרב בעל ס' ידיעות שלמה ·

ג) ויותר ראוי לתרגם (הויזהעלטערין) · או נאמר שטעם סוכנת שתהי' לפוקדת עליו לכל צרכיו, כדרך הרגיל לפקוד על החולה (אייבע ווערטערין) ?

ד) ונראה שיהיה המשך הכתובים שם בזה האופן, ואל מי וגו', מה דמות תערכו לו (וועלכע געשטאלט וואללט איהר איהם בייאלעגען?) אם דמות — הפסל נסך חרש (דעם בילדע עטווא, דאז דער-קינסטלער צור גאטטהייט ווייהט וגו' או דמות) המסכן תרומה עץ לא ירקב וגו' (אדער דער שפאר-זאמען העבע דעביגיגען וגו' ?) והמליץ יורד פה מן הנכבד אל הנבזה

III.

מאנניגפֿאלטיגקייטען

אלז בייאטרעגע

צור נייערן

געשיכֿטע דער יודען׃

על שיהי' הדרך הזאת תקוע ושמור בלבו ולא ינח עוד · וזה טעם הנו"ן בהפעיל בבחינה הזאת הסכן כמו הסגר דהיינו סגירת ושמירת הכלל בלב ע"י אסיפת הפרטים · ומזה הטעם בהסכן הסכנתי א) וכל דרכי הסכנת ב) וכן הסכן נא עמו ושלם (איוב כ"ב) כלומר הרגל נא עצמך ללכת תמיד באשר הוא הולך ג) ואז תהי' שלם ושלום יהי' לך ·

זאת אשר לקטתי ואספתי בענין שאלתכם, ואם ייטבו דברי בעיניכם ואספתם אותם הביתה · ואם לדברים אשר לא יסכנו תחשובום, שאו נא לפשע אחיכם, יען כי לא הסכנתי לכת בדרכים האלה · ובזאת אני בוטח, שאם לא יסכון גבר בגלות את דברי, גם לא יסכן בם ·

גם את זה ידעתי כי יש עוד לבנות ולהוסיף דברים כהנה וכהנה בזה הענין, אבל די בזה שנראה מתוכן אמרי, שכל הענינים האלה יתאחדו וישלבו זה בזה, כי הוא מה שרציתי לאמת · האמת תסך בעדכם וה' יפרוש את סכת שלומו עליכם, כאות נפש אחיכם ·

יואל ברי"ל ·

א) פי' בל"א (האבע איך מיך דען געוועהנט?) ואין זה סותר כלום לתרגם הרמב"מן, (בין איך דען געוואהנט) שכוונת שתי התאורים האלה באחת אחת היא ·

ב) (תלים קל"ט) ות' הרמב"מן (אונד האסט אללע מיינע וועגע אנגעפיהרט) ·

ג) פי' בל"א (האלטע דיך צו איהם) ·

פֿאָן דעם פֿעראיין

פֿיר קולטור אונד וויססענשאַפֿט דער יודען אין בערלין,

אויז דער רעדע בייא דער ווידערערעפֿנונג זיינער זיטצונגען, געהאל- טען אם 28. אָקטאָבער 1821. פֿאָן דאָקטאָר גאנס צייטיגעם פרעזידענטען דעס פֿעראיינ׳ס, אונד אוים דעם האלביעה- ריגען בעריכט, אבגעשטאטטעט אם 28 אפריל 1822 פֿאָן דעמזועלבען.

פֿאָרוואָרט.

דער פֿעראיין פֿיר קולטור אונד וויססענשאַפֿט דער יודען, דער אים אנפֿאנגע דעס פֿאָריגען יאהרעס (1820) צו בערלין ענט- שטאנד, יעטצט אבער בערייטס פֿאסט אין אללען טהיילען דייטש- לאנדס מיטגלידער האט, בעשרענקט זיך בייא דען מאנניגפֿאלטיגען איהם פֿאָרליגענדען ריכטונגען זיינער טהעטיגקייט פֿיר דיא געגענ- ווארט אויף דאז ריינוויססענשאַפֿטליכע זיינעס געגענשטאנדעס אונד דיא זיך אונמיטטעלבאר דאראן קניפֿפֿענדען צוועקקע.

צור ריכטיגען בעאורטהיילונג דיזעס פֿעראיינס זאָוואָהל, אלז אויך צום בעססערן פֿערשטענדניס דער נאכפֿאָלגענדען רעדע, פֿאָל- גען היר דיא דרייא ערשטען פאראגראפֿען אויס דען נונמעהר אים דרוק (בערלין, בייא ניטאק) ערשינענען שטאטוטען דעס פֿעראיינס.

§. 1. **דאז** מיספֿערהעלטניס דעס גאנצען איננערן צושטאנדעס דער יודען צו איהרער אייסערען שטעללונג אונטער דען נא- טציאָנען, וויט פֿילען יאהרהונדערטען בעשטעהענד, אבער

שטערקער

אונטען הערויף, דורך בעארבייטונג דער לעבענסאנזיכט אין דען פערשידענען שטענדען דער געזעללשאפט, דען באֿדען פיר דיא בעפרוכטונג דורך רייגערע ערקעננטניס עמפפֿענגליך צו מאכען· אויף דער איינען זייטע ווירד אלזאָ אללעס, וואס דאצו דיהנען קאן, דאז רייך דער אינטעללינענץ צו פערגרעססערן, בענוטצט ווערדען, אלס ערריכטונג פאָן שולען, זעמינאריען, אקאדעמיען, טהעטיגע בעפערדערונג שריפטשטעללערישער אָדער אנדערער עפפֿענטליכער ארבייטען יעגליכער ארט; אויף דער אנדערן זייטע זאָלל אבער אויך דורך הינלייטונג דער אויפבליהענדען גענעראטציאָן צו געווערבען, קינסטען, אקקערבויא אונד וויססענשאפטליכען אויסאיבונגען, אונד דורך אונטערדריקונג דער איינזייטיגען נייגונג צום האנדעל, זאָ וויא דורך אומארבייטונג דעס טאָנס אונד דער געזעלליגען פערהעלטניססע, אללמעהליג יעדע דעם גאנצען וויידערשטרעבענדע אייגענטהימליכקייט בעצוואונגען ווערדען· —

שלוס דער רעדע·

אין דעם לעטצפערפלאָססענען האלבען יאהרע, פאָם 23· מערץ דיזעס יאהרעס ביז הייטע, האט דער פעראיין 14 ארדענטליכע, אונד דרייא אויסערארדענטליכע זיטצונגען געהאלטען· דיא בערייכערונג, אָדער דיא פערענדערונגען, וועלכע דיא פלענארזיטצונג ערפאהרען, בעשטאנדען דארין, דאס דיא ערמערטע מיטגלידער נאך איינער דעסהאלב פאָם פרעזידיאום אנצושטעללענדען אונטערזוכונג פאָן יעדער בעשטייערונג פרייא ערקלעהרט ווארדען; דאס אבער דיא אויסווערטיגען אָרדענטליכען מיטגלידער אלס זאלכע דער פפליכט בייאצוטראגען עבען זאָ גוט, וויא דיא אנוועזענדען אונטערוואָרפען זינד· דער ביז צום 17· יוני שטאטוטענמעסיג אין ווירקזאמקייט געוועזענע אויסשוס הערדט פאָן דיזעם טאגע אן דורך דיא נאָפפעללען אויף, דאס זאָ לאנגע דיא צאהל דער אנוועזענדען מיטגלידער ניכט איבער צעהן בעטראגען, דערזעלבע דורך 3 קאָמיסאריען, דיא אבער אן דען פעראיין צו בעריכטען האטטען, אונ־

טער

שטערקער אלז יע הערפֿאָרטרעטענד אין דער נייערן צייט, וועלכע דורך איינען אללגעוואלטיגען אידעענאומשוואונג אויך אונטער דען יודען איבעראלל פֿערענדערטע בעשטרעבונגען הערפֿאָררִיף, דיא דאז דריקקענדע געפֿיהל דיזעס ווידער־שפרוכס טעגליך אללגעמיינער מאכען. פֿאָרדערט דרינגענד איינע געגצליכע אומארבייטונג דער ביז יעטצט אונטער דען יודען בעשטאנדענען אייגענטהימליכען בילדונג אונד לעבענס־בעשטיממונג, אונך איין הינפֿיהרען דערזעלבען אויף דעניע־ניגען שטאנדפונקט, צו וועלכעם דיא איבריגע אייראָפּעאישע וועלט געלאנגט איזט.

§. 2. קאָן דיזע אומארבייטונג וועזענטליך נור אונמיטטעלבאר פֿאָן דען יודען זעלבסט אויסגעהען, זא קאן זיא אויך ווידע־רוס ניכט דאז ווערק דער געזאממטהייט זיין, זאָנדערן מוס דיא גייסטעספֿערוואנדטען געבילדעטערען דערזעלבען צו אור־העבערן האבען. פֿיר דיזע צוועקקע ווירקזאם צו זיין, געמעס דעם היר פֿאָלגענדען ענטוואורף פֿאָן שטאטוטען, בעאב־זיכטיגט איין פֿעראיין, וועלכער זאָנאך פֿאָרשטעללט: איינע פֿערבינדונג דעריעניגען מעננער, וועלכע אין זיך קראפֿט אונד בערוף צו דיזעם אונטערנעהמען פֿיהלען, אום דיא יודען דורך איינען פֿאָן איננען הערואוס זיך ענטוויקעלנדען בילדונגסגאנג מיט דעם צייטאלטער אונד דען שטאאטען אין דענען זיא לע־בען, אין הארמאָניא צו זעטצען.

§. 3. זא אומפֿאססענד וויא דער היר אנגעגעבענע צוועקק דיעס פֿעראיינס איזט, מוס אויך דיא געזעטצמעסיגע ווירקזאמ־קייט דעסזעלבען געדאכט ווערדען. אום דיזען זעלבינר אין אללען מעגליכען ריכטונגען צו פֿערפֿאָלגען, ווירד דער פֿער־איין דאהער עבען זאָ וועניג פֿרעאבזיימען דירפֿען, פֿאָן אָבען הערָאב דורך מעגליכסט גראָסע אונד גרדיגענע וויססענ־שאפֿטליכע בעשטרעבונגען, דענען ער איינגאנג אונד איין לעבהאפֿט צוגעוואנדטעס אינטערעססע צו פֿערשאפֿפֿען זו־כען מוס, איינע זיכערע גרונדלאגע פֿיר דאז אין דען נייען קרייז ערהאָבענע אונטערע לעבען צו געווינגען, אלז פֿאָן

אונטען

אין קארלסרוהע צו אויסעראָרדענטליכען מיטגלידערן דעס פֿעראיינס ערנאננט׳ הערר ד׳ הייללבראן, הערר באמבערגער אונד הערר יאקאָבזאָן זינד אין דיא קאטעגאָריע דער אויסווערטיגען מיטגלידער געטרעטען׳ — וואס דיא איינצעלנען אינשטיטוטע אונד איספֿליססע דעס פֿעראיינס בעטריפֿט, זאָ ווירד דאז ערשטע. העפֿט דער צייטשריפֿט אים לויפֿע דעס יאַהרעס אויזגעגעבען ווערדען׳ אים אינשטיטוטע פֿיר דיא וויססענשאַפֿט דעס יודענטהומס, זינד נאך דעם פֿאָר מיר ליגענדען בעריכטע זיינעס פֿאָרשטעהערס 21 זיטצונגען געהאלטען וואָרדען, וואָרין דרייא פֿאָרטצוזעטצענדע וויססענשאַפֿטליכע פֿאָרטרעגע פֿאָם ד׳ צונץ איבער דיא שטאַטיסטיק דער יודען, פֿאָן מאָזער איבער דיא אייסערע געשיכטע דער יודען אין דען אָקצידענטאלישען לענדערן, אונד פֿאָן גאנץ איבער דיא געשיכטע דער יודען אין ענגלאנד פֿאָרגעקאָממען זינד׳ וואס דיא אנשטאלט פֿיר דיא ערטהיילונג דעס אונטעררכטס בעטריפֿט, דערען געדייהען טעגליך מעהר אונד מעהר ענטגעגענצוזעהען איזט, זאָ זינד מיט דען געאיבטערען אים לאטייניששען ציצעראָס רעדען, זאללוסט אונד דיא ענעאידע אים גריכישען לוציאן אונד דיא איליאס געלעזען, אויך איבונגען אים איבערזעטצען איןביידע שפראכען אנגעשטעללט וואָרדען׳ אין דער מאטהעמאטיק זינד דיא ערשטען ביכער דעס אייקלידעס אונד דיא אלגעברא ביז צו דען גלייכונגען דריטטען גראדעס דורכגענאָממען וואָרדען; עבען זאָ איזט איין פֿאָללשטענדיגער קורזוס אין דער דייטשען גראמאטיק געמאכט וואָרדען׳ איין פֿאָללשטענדיגער פלאן, וויא איין אללזייטיגער אונטעררכט אין אללען שולוויססענשאַפֿטען, מיט געהעריגער קלאססענאיינטהיילונג אונד בעריקזיכטיגונג דער פֿאָרטשריטטע איינצעלנער, איינצוריכטען זייא, זאלל דעם פֿעראיינע אין זיינער נעכסטען זיטצונג פֿאָרגעלעגט ווערדען׳ דאז ארכיף פֿיר דיא קאָררעספאָנדענץ ווירד זיינער נאטור נאך פֿאָן אללען איספֿליססען דער טהעטיגקייט דעס פֿעראיינס וואָהל אם מייסטען דורך צייט צו זיינער פֿערפֿאָללשטענדיגונג בעדירפֿען׳

בעאמטע ווארען פֿאָלגענדע: פרעזידענט דעס פֿעראיינס ד׳ גאַנס; סעקרעטער דעכזעלבען, הערר וואָלף ;

רענ-

טער בעשטענדיגער אויפזיכט דעס פרעזידיאומס ערזעטצט ווער־
דען זאללע·

יערעס מיטגליד דעס פעראיינס קאן אלס צוהערער דען זיטצונגען
דעס אינסטיטוטס בייאוואָהנען· אין זיינען אויסווערטיגען
פערהעלטניססען האט אבער דער פעראיין דאדורך איינען בעדייטענ־
דען פאָרשפרונג ערהאלטען, דאס ער זיך דען 19· אויגוסט דיזעס
יאהרעס איינער קעניגליכען רעגירונג אנגעצייגט, אונד, אויף דערען
בייאפפעלליגעס רעסקריפט פאָם 24· סעפטעמבער דיזעס יאהרעס,
אין וויטערעס פריפילעגיום נאכצוזוכען זיך פעראנלאסט געפונדען·
דיא פינאנציעללען פערהעלטניססע דעס פעראיינס ביעטען נאָך צור
צייט, אויס מאנגעל אן אונטערשטיטצונג פאָן אויסען, קיין גינסטי־
געס רעזולטאט, אונד פילע וויססענשאפטליכען פלאנע אונד אר־
בייטען דעס פעראיינס מיססען איינעם אין דיזער הינזיכט בעססערען
צייטפונקט ענטגעגענזעהען· דאגעגען איזט דער פעראיין אין דיזעם
יאהרע מיט פילען פאָרטרעפליכען מיטגלידערן בערייכערט וואורדען·
אין דער זיטצונג פאָם 24· יוני דיזעס יאהרעס איזט דעם פעראיין
אין דער פערזאָן דעס קעניגליכען דענישען קאטעכעטען הערן מאננ־
היימער איין אויסגעצייכנעטעס אויסעראָרדענטליכעס אונד קאָררעס־
שפאָנדירענדעס עהרענמיטגליד ערוואָרבען וואָרדען· הערר מאננ־
היימער וואורדע בייא זיינער דאמאהליגען אנוועזענהייט אין בערלין
דען 9· יולי דעם פעראיינע פרעזענטירט· דעם 5· יולי וואורד הערר
שענבערג אללהיר, דען 23· סעפטעמבער אבער דער ווירדיגע סע־
ניאָר אונטער דען בעססערען אונזערער גלויבענסגענאָססען, הערר
שטאטראטה פרידלענדער אין שארלאָטטענבורג, דאן וואורדען
דיא אויסגעצייכנעטען מעננער הערר דאָקטאָר קלייא, הערר דאָק־
טאָר כאלאמאן, הערר מיימאָן פרענקעל, הערר ס· אי· פרענקל,
הערר דאָקטאָר דער מעדעצין וואָלף, דער נאָטאר הערר מ· א·
ברעססעלויא אונד הערר ג· ג· קאָהן אין האמבורג, הערר ד·
גינסבורג אין ברעסלויא, אונד הערר ל· העללוויטץ אין ווערל
צו אָרדענטליכען מיטגלידערן ערנאננט· שאָן אם 29· אפריל וואַ־
ריען דער האָפגעריכטספראָקוראטאָר הערר ד· נייאשטעדטעל
אין האנוי, דער ד· פינהאס אין קאססעל אונד דער ד· וואָלף
אין

פאָן דער צייטשריפט איזט דאז ערשטע העפט אים אנפאנג דעס מאָנאטס מערץ ערשיענען׃ איבער דיא דארין איפגעגאָממענען ארבייטען, דיא צום טהייל נור דיא ערשטען ליעפערונגען גרעסערער אבהאנדלונגען זינד, ציעמט עס מיר ניכט, איין אורטהייל צו פעללען, דא דיעס דעם פובליקום אללייןן צושטעהט, דעם עז איבערגעבען וואָרדען׃ גענינגען מאג דאהער דיא אנמעלדונג איינעס צווייטען העפטעס, דאז אים מאָנאט יולי ד׳ י׳ ערשיינען ווירד׃ עס איזט דער אנפאנג צו דען פערמליכען בעזאָנדערן שטאטוטען דער צייטשריפט געמאכט וואָרדען׃

אין דער אונטעררי‍כטסאנשטאלט האבען אין דעם פערפלאָססענען סעמעסטער 12 שילער בייא 9 לעהרערן אונענטגעלדליכען אונטעררי‍כט גענאָססען, אונד צוואר אים לאטיינישען, גריכישען, דייטשען, העברעאישען, פראנצעזישען, אין דער געשיכטע, געאָגראפיא, אין דער געאָמעטריא, אונד אריטהמעטיק׃ אין דען מייסטען געגענשטענדען זינד נור צווייא קלאססען צו בילדען נאָטהווענדיג געוועזען׃ וואס אונס מיט וואהרער פריידע ערפיללען קאן, זינד דיא פאָרטשריטטע, דיא מאנכע אויך פאָן נאטור וואהלבעגאבטע צעגלינגע אין דער קורצען צייט דיעזעס סעמעסטערס געמאכט האבען׃ דאנק אבער זינד וויר פאָר אללען דינגען דער פינקטליכקייט אונד דער טהעטיגקייט שולדיג, מיט דער העדר ד׳ צונץ, איין אום דען פעראיין אין יעדער הינזיכט זאָ האָכפערדיענטער מאן, דער אָרדנונג דעס גאנצען פאָרגעשטאנדען׃ דיא אונטעררי‍כטסאנשטאלט האט איבריגענס אין דיעזעם סעמעסטער איהרע בעזאָנדערן שטאטוטען ערהאלטען׃

דאז ארכיף פיר דיא קאָררעספאָנדענץ, דעס אויך ערשט אין דיעזעם האלבען יאהרע זיינע איננערע איינריכטונג געוואָרדען איזט, האט עבענפאלס איינע בערייכערונג דורך מאנכע אינטערעססאנטע אקטענשטיקקע ערהאלטען, דערען גענויע אויפצעהלונג היער אבער צו ניכטס פיהרען ווירדע׃ דער פפליכט, איבער דיא יידישען אנגעלעגענהייטען זיינער פראָפינץ בעריכט אבצושטאטטען, איזט אס געוויססענהאפטעסטען אונד פינקטליכסטען העדר ל׳ העללוויטץ אין ווערל נאכגעקאָממען, דעם איך אים נאמען דעס פעראיינס היערמיט עפענטליך דאנק אבצושטאטטען ניכט ערמאנגלע׃

דענדאנט, העדר מאָזער; פֿאָרשטעהער דעם וויססענשאַפֿטליכען אינשטיטוטס אונד דעזיגנירטער רעדאקטער דער צייטשריפֿט, העדר ד׳ צונץ׳ דיא זיטצונגסצייט וואר זאָנטאג פֿאָן 11 ביז 1 אוהר׳

אויז דעם האלביעהריגען בעריכט׳

געהען וויר נון צו דער דארשטעללונג דעססען איבער, וואס אין דען בעשריעבענען אינשטיטוטען אים פֿערפֿלאָססענען ווינטער־האלביאהרע געלייסטעט וואָרדען איזט׳ אים אינשטיטוט פֿיר דיא וויססענשאַפֿט דעם יודענטהומס זינד 11 אָרדענטליכע זיטצונגען אונד אין דערזעלבען עבען זאָ פֿיעלע טהיילס אָרדענטליכע טהיילס אויס־אָרדענטליכע פֿאָרטרעגע געהאלטען וואָרדען׳ העדר ד׳ צונץ האט דרייא אבהאנדלונגען, ענטוואורף צו איינער שטאטיסטיק דער יודען, (פֿאָרטזעטצונג איינעס פֿריהערן אויפֿזאטצעס) איבער דיא litterae liquidae דער העברעאישען שפראכע, אונד בעזאָנדערס דאז ר, דאן איבער דיא אין דען העברעאיש יידישען שריפֿטען פֿאָרקאָממענדען אָרטנאמען, — וועלכע לעטצטערע אין דיא צייטשריפֿט אויפֿגענאָמ־מען וואורדע, — מיטגעטהיילט׳ העדר מאָזער האט איבער דען איינפֿלוס דעם קריסטענטהומס אויף דיא יודען, ביז יעטצט איינע פֿאָרלעזונג געהאלטען׃ העדר וואלף האט צווייא אבהאנדלונגען, איבער דען בעגריף איינער וויססענשאַפֿט דעם יודענטהומס (אין דיא צייט־שריפֿט איינגערוקט) אונד איבער דאז יודענטהום דער געגענווארט געליעפֿערט׳ גאנס האט פֿינף פֿאָרטרעגע, דיא געזעטצגעבונג איבער יודען אין ראָם בעטרעפֿפֿענד, געהאלטען; דיא איינלייטונג אונד איין קליינער טהייל דעם אנפֿאנגס זינד ביז יעטצט דער צייטשריפֿט איבערגעבען׳ צווייא אָרדענטליכע פֿעראיינסמיטגלידער, נעהמליך העדר מיימאָן פֿרענקל אין האמבורג אונד העדר דאָקטאָר יוריס רובאָ היר, האט דאז אינשטיטוט צו זיינען אָרדענטליכען מיטגלידערן ערנאננט׳ דאז אָרדענטליכע מיטגליד דעם פֿעראיינס העדר ד׳ קירשבוים איבעררייכטע אם 20. יאנואר זיינע יעטצט אים דרוק ערשיענענע העברעאישע אבהאנדלונג׃ **הלכות יבמות המשיח** דעם אינ־שטיטוטע׳

II. **אים** פאלל פינף אָרדענטליכע מיטגלידער אן איינעם אָרטע פאָרהאנדען זינד, זאָללען דערען וואָטא ביים באללאָטטעמענט איבער קאנדידאטען דעסזעלבען אָרטעס, צוערשט איינגעהאָלט אונד מיטגעצעהלט ווערדען. (אם 16. פעברואר 1822).

III. **יעדעם** אויסעראָרדענטליכע מיטגליד דעס פעראיינס קאן דורך זיינע בלאָסע ערקלעהרונג, דאס עס אָרדענטליכעס מיטגליד ווערדען וואָללע, אין דיא קאטעגאָריע דיעזער לעטצטערע טרעטען. (אם 16. מערץ 1822).

IV. **דאז** מאקסימום דער יעהרליכען בייאטרעגע דער אָרדענטליכען פעראיינסמיטגלידער ווירד אויף 10 טהאלער פר. קוראנט פעסטגעזעטצט. (אם 26. יענער 1822).

דער פעראיין האט פערנער אין דעם צייטרוים דיעזעס האלבען יאהרעס איינע ניכט אונבעטרעכטליכע אנצאהל טיכטיגער מיטגלידער געוואָננען. צו אָרדענטליכען מיטגלידערן וואורדען ערנאננט: הערר נאָרמאָן, גוטסבעזיטצער אויף לעפפיהן אין פאָממערן: אם 28. אָקטאָבער 1821; הערר מארקוס אם 17 נאָוועמבער; הערר מעד. ד. קירשבוים אם 24. נאָוועמבער; הערר אי. לעווי אם 29. דעצעמבער; הערר ד. רובאָ אם 5. יאנואר 1822; הערר ה. אי. שיף אין אלטאָנא אם 2. פעברואר; הערר אי. מאגנוס אין האמבורג אם 9. פעברואר; הערר אי. מערטענס אין האמבורג אם 16. פעברואר; הערר ל. לאצארוס אין ברעסלוי אן דעמזעלבען טאגע; הערר אי. מאָזער אין ליפעהן אין דער נייאמארק אם 9. מערץ, אונד הערר ד. וואלף אללהיער אם 23. מערץ. צו אויסעראָרדענטליכען מיטגלידערן וואורדען ערנאננט: הערר מרדכי נאָע אין דער פראָפינץ מאָרילאנד דער פעראייניגטען שטאאטען פאָן נאָרד־אמעריקא אם 5. יאנואר 1822, הערר פערל צו טארנאָפאל אין גאלליציען אם 2. פעברואר; דיא הערדען געה. פינאנצראטה יאקאָבזאָן אללהיער, גאָטטלאָב אייכעל אין קאָפפענהאגען, אינשפעקטאָר יעהרענבערג אין וואָלפענביטטעל, פרעדיגער ד. וואלף אין דעססויא, ד. העס, ד. וויל, יאָזעף פראנק אין פראנקפורט אם מיין אם 23. פעברואר

צו דען עבען גענאננטען אינשטיטוטען דעם פֿעראיינס זינד אינדעססען
אין דיעזעם האלבען יאהרע נאָך צווייא אנדערע, מייסט לאָקאלער
ארט, הינצוגעקאָממען· דאז איינע איזט דער בעשלוס וועגען אלל-
מעהליגער זאממלונג אונד בעגרינדונג איינער ביבליאָטהעק פֿיר דיא
וויססענשאַפֿט דעס יודענטהומס, דעססען נעהערע בעשטיממונגען
דעם קינפֿטיגען סעמעסטער פֿאָרבעהאלטען בלייבען· איניגע ניכט
זעהר בעדייטענדע שענקונגען אן ביכערן זינד אינדעססען בערייטס
געמאכט וואָרדען· דאז אנדרע אינשטיטוט איזט מייסטענס דורך איין
אם היזיגען אָרטע לויט געוואָרדענעס בעדירפֿניס ערצייגט· דיא
וואָהלטהעטיגקייט דער יידישען איינוואָהנער בערלינס ערשטרעקט
זיך אויך אויף דיא אונטערשטיטצונג יידישער שטודירענדען דער היזיגען
אוניפֿערזיטעט· דיעזע אונטערשטיטצונג אלזאָ צו לייטען, דאס ניכט
דער אונווירדיגע אונד אונוויססענדע פֿאָר דעם האָפֿנונגספֿאָללען
אונד וויססענשאַפֿטליך אויסגעבילדעטען בעגינסטיגט ווערדע, האט
זיך אויס דער מיטטע דעס פֿעראיינס איינע פריפֿונגס-קאָממיסיאָן
אויס דען הערדען שטאַטראטה פֿריעדלענדער, ד' רובאָ, ד' צונץ,
מאָזער אונד ד' גאנס געבילדעט, דיא בערייטס אונטער בייאטריטט
פֿיעלער דער אנגעזעהענסטען הויזפֿעטער דער היזיגען שטאדט איה-
רע ארבייטען בעגאננען האט·

וועהרענד זאָ יעדעס דער איינצעלנען אינשטיטוטע איהרעס פֿער-
איינס זיינער אבגעזאָנדערטען טהעטיגקייט געלעבט
האט, איזט דאז פלענום דעססעלבען, בערופֿען, איבער אללע דיעזע
אויספֿליססע צו וואכען אונד איהרען אללגעמיינען בעגריף פֿעסטצו-
האלטען, ניכט מינדער אין פֿאָללער ווירקזאמקייט געוועזען· דרייא
אונד צוואנציג אָרדענטליכע אונד צווייא אויסעראָרדענטליכע זיטצונגען
ווארען דעריזעלבען געווידמעט· אויסער דעם זינד אין דעריזעלבען
פֿאָלגענדע צוועטצע צו דען אללגעמיינען שטאטוטען בעשלאָססען
וואָרדען:

1. **אין** יעדער שטאדט, אין וועלכער זיך מעהר אלס פֿינף אָר-
דענטליכע מיטגלידער דעס פֿעראיינס בעפֿינדען, בילדען
דיעזע איינען שפעציאלפֿעראיין· (אם 24. נאָוועמבער 1822)·

הערר שטעפאן פאָן גיוריאן, וויא אויך דיא אָבערבעאמטען דער
האָכגרעפליכען פאלפישען כעניאראטהערשאפט, נעבסט איינעפ
דאבבינער אונד מעהרערען האָנאָראציאָרען בייאוואָהנטען· זעמט־
ליכע פירציג שילער פאָן דענען דיא מייסטען קוים דאז אכטע יאהר
צוריקגעלעגט האבען, גאבען אונטריגליכע בעווייזע איהרעס פלייסעס
אונד איבערטראפען אללע ערווארטונג; דען ניכט נור, דאס זיא
אין דער דייטשען אונד עברעאישען שפראכע אויסעראָרדענטליכע
פערטיגקייט אין אללען רעדעטהיילען צייגטען, אינדעם זיא מעהרערע
פאָן דען צוהערערן אויפגעגעבענע זעטצע, איןביידען שפראכען מיט
פאָרציגליכער געוואנדטהייט אנאליזירטען, וואוסטען זיא אויך דיא
ביבלישע געשיכטע אויס דעם עברעאישען אינס דייטשע ריכטיג פאָר־
צוטראגען אונד דען אינהאלט מיט מאָראלישען אנמערקונגען צו
ערקלעהרען; ניכט מינדער שעהן ווארדען מעהרערע דעקלאמא־
ציאָנסאיבונגען פאָן פערשידענען צעגלינגען אויס אללען דרייא
קלאססען פאָרגעטראגען, וואָרונטער פאָרציגליך יענעס
דער קייזער אלס ארצט *) אללע צוהערער אין ריהרונג
פערזעטצטע· איבער אללעס וואר דאז קאטעכיזירען אין דער מאָזא־
אישען רעליגיאָן· דיעזער איינשטימיגע בייאפאלל זאָ וויא דער
וואָהלטהעטיגע אייפער דעס העררן ה׳אָלף פרייזאך אונד דער זעהנע
דעס העררן ה׳ בידערמאן, וועלכע אויסער איהרעס יעהרליכען בייא־
טראג פאָן 750 .fl נאָך איין שולגעלד פיר 2 קינדער אונבעמיט־
טעלטער עלטערן פאָראויס בעצאהלטען, אונד נאָך איבערדיעס געגען
דיא לעהרער זיך דאנקבאר בעצייגטען, פערשאפטע דיעזער אנשטאלט
נייערדינגס 10 שילער, וואָדורך דיא פערוואלטונג דיעזער פריוואט־
אנשטאלט אין דען שטאנד געזעטצט ווארדע, זאָ וואָהל פיר איין
בעקוועמערעס לאָקאלע אלז פיר דיא ערווייטערונג איהרעס ווירקונגס־
קרייזעס צו זאָרגען, אונד העגט דיא האָפנונג דיעזע ערשט זייט 2
יאהרען ענטשטאנדענע פריוואטאנשטאלט צו איינער דער בעדייטענד־
סטען אונד זעגענסרייכסטען צו ערהעבען·"

אים

*) געדיכטעט פאָן מ. לאנדוי.

פֿעברואר ; הערר יאָהלזאָן אין פֿראנקפֿ׳ אם מיין אם 3. מערץ ; הערר ד׳ פֿרענקל אין דעססויא אונד הערר ראבבינער • ארויונקט ראָזענבאך אין האלבערשטאדט אם 30. מערץ׳

פֿאָן אונס געשידענע איזט הערר ליסט׳ אויס דעם אויזלאנדע צו אונס צוריקגעקעהרט איזט הערר ד׳ יאקאָבזאָן׳

וואס דען צושטאנד דער איינגאהמע אונד אויסגאבע דעס פֿעראיינס בעטריפֿט , זאָ ערזעהען זיא דענזעלבען אויס דער רעכנונג , דיא הערר מאָזער איהנען גלייכצייטיג מיט דיעזעם בעריכטע הייטע פֿאָרלעגט׳ צו פֿראָממען וינשען איבער דיא פֿערבעססערונג אונזערער פֿינאנציעללען פֿערהעלטניססע ווירד זיך מיר אָנטען נאָך איינע געלעגענהייט דארביעטען׳

דיא בעאמטען דעס פֿעראיינס ווארען דיעזעלבען , וויא אים זאָממער סעמעסטער 1821׳ דאז קאָממיסאריאט פֿיר דען אונטעררׄיכט איזט אן הערר ד׳ צונץ , דאז פֿיר דיא צייטשריפֿט אן הערן שענבערג געגאנגען׳ דיא זיטצונגסצייט וואר זאָננאבענד אבענד פֿאָן 7 ביז 9 אוהר׳

דיא פֿאָן איינעם פֿעראיינע איזראעליטישער הויזפֿעטער אין פרעסבורג געשטיפֿטעטע פריוואט • לעהר • אנשטאלט, ערפֿרייעט זיך איינעס הערדליכען פֿאָרטגאנג׳ס׳ פֿאָן דער צווייטען עפֿפֿענטליכען פריפֿונג טהיילט אונס דיא פרעסבורגער צייטונג פֿאָלגענדעס מיט : ,, אם 9׳ אונד 10׳ דיעזעס מאָנאט׳ס (אפריל 1822) ווארדע אין דער , פֿאָן מעהרערען איזראעליטישען אינדיווידוען פֿאָר צווייא יאהרען געשטיפֿטעטען פריוואט • לעהר • אנשטאלט, דיא צווייטע עפֿפֿענטליכע פריפֿונג מיט דען צעגלינגען דיעזער שולע אבגעהאלטען, וועלכער דער האָכווירדיגסטע הערר אנדרעאס פֿאָן מעלצער, לעקטאר אונד דאָמהערר דעס פרעסבורגער דאָמקאפיטעלס, דער סופּלירענדע פראָדירעקטאָר, פראָפֿעסאָר דער פאָליצייא • דער קאמעראלוויססענשאפֿט אונד דעס וועכסעלרעכטס אן דער היזיגען אקאדעמיא הערר

שניבען זיא, אים איינען שטירם פֿאָרצושטעללען; אָדער געשיהט „דעם געשרייעס דעם גערעכטען אין דער נאָטה" ערוועהנונג, זאָ פֿאַנגען זיא אללע אן לויט צו וועהעקלאגען, אונד זאָ פֿעללט עס ניכט זעלטען פֿאָר, דאס, וועהרענד נאָך איניגע דען שטורם שניבען, אנדערע שאָן דאז געשרייא דער גערעכטען בעגאננען האבען, אונד זא איין קאָנצערט מאכען, וועלכעס נור איין אייפֿריגער העברעער מיט ערנסט אנהערען קאן׳

דאז אין פראג איינע אָרגעל צום גאָטטעסדיענסטע געברויכט ווארדע איזט בעקאננט, דאס אבער דער אָרגעלבויער דאזעלבסט איין איזראעליטע וואר, ווערדען ווניגע וויססען׳ אין דער אין דעם זאָגענאננטען יידישדייטשען געשריעבענען אונד 1716 אין דרוק ערשיענענען: נייאי צייטונג אונ׳ יודישער אויפֿצוג מאנשי קהלה קדושה עיר ואם בישראל פראג יע״הי הנעשה לכבוד לידות פרינץ לעפאָלטוס בן קיסר המהולל מלך רומי ביהם אונגערן עת צעטרא קאראָלוס השם ירום הודו ויתנשא מלכותו אמן׳ הנולד בחדש מאיי בשנת חמשה אלפים וארבע מאות ושבעים וששה לבריאת עולם׳ ולמנין האומות אלף ושבע מאות וששה עשר, בעיר מלכותו ווינא במדינת עסטערדייך — הייסט עס אונטער אנדערן: דערנאך איזט ווידער קאָממען אורגל חדש וועלכע געמאכט האט ר׳ מאיר מאליר, קאָשט מעהר אלס ד׳ מאות אי׳ ז׳ וו׳

אין דעם ווערקע: אנווייזונג צור רייניגונג אונד פֿערבעססערונג דער פֿעטטען עהלע, צור פֿערפֿערטיגונג דער ליכטער אונד צור בערייטונג דער זייפֿע פֿאָן יאָהאן נעפּ׳ לייכס אין נירנבערג, פֿינדעט מאן איין ארקאנום אָהנע מעססער דען בארט צו שערען, דא דיזעס דען פֿראָממען לעזערן דעם בכורי העתים ניטצליך זיין קאן; זאָ וויללאיך דאז רעצעפט היר מיטטהיילען׳

מאן קאָכט 4 לאָט גומי, 1 לאָט הויזענבלאזע, 1/4 לאָט קאָשעניללע 1/2 לאָט געשטאָסענע קורקימע, 1/4 לאָט אלוין, 1/4 לאָט וויינשטיינזאלץ, 1/4 לאָט וויינשטיינראהם, ווניגסטענס איינע שטונדע

 מיט

אים פֿאָריגען יאהרע, גאב הערר יאָזעף אללּיאָלי בייא דעם אנ־
טריטטע זיינעס לעהראמטעס אלס פּראָפֿעססאָר דער אָריענטא־
לישען שפּראכען אן דער אוניווערזיטעט צו לאנדאהוט איין עברעאישעס
געדיכט מיט דייטשער איבערזעטצונג הערויס, אונטער דעם טיטעל
לאָב דער עברעאישען שפּראכע׳ ער שילדערט דיא ביל־
דונגספּעריאָדען דערזעלבען פֿאָן משה ביז אויף דיא צייט דער מאספים,
וואָ צוואר נור וועסעלי, סטנב אונד פאפּענהיים ערוועהנט ווערדען׳

איינע דער אינטערעססאנטעסטען ערשיינונגען אין דער ליטעראַרישען
וועלט, איזט דיא געשיכטע, לעהרען אונד מיינונגען אללער
בעשטאנדענען אונד בעשטעהענדען רעליגיעזען סעקטען דער יודען
אונד דער געהיימלעהרע אָדער קבלה. פֿאָן דעם פֿלייסיגען אונד
ריהמליכסט בעקאננטען געלעהרטען פעטער בעער׳ דער ערשטע
טהייל איזט בערייטס ערשיענען, אונד דער צווייטע בעפֿינדעט זיך
אונטער דער פרעססע׳ דיעזער ענטהעלט איינע העכסט לעזענס־
ווערטהע דארשטעללונג דער בעשטעהענדען סעקטען דער חסידים
אונד דער אנהענגער דעם שבתי צבי׳ דעם פֿערפֿאססער וואורדען
דורך דיא טהעטיגקייט מעהרער פֿריינדע, קוועללען ערעפֿנעט, דיא איהן
אין דען שטאנד זעטצטען, דיעזע סעקטענגעשיכטע צו ערשעפּפֿען׳

בורקהארד אין זיינען רייזען נאך סיריען ערצעהלט: דיא יידישען
פּריסטער אין דען הייליגען שטעדטען (ירושלים, צפת,
חברון אונד טבריה, דיא רעדע איזט פֿאָרציגליך דאזעלבסט פֿאָן דער
לעטצטערן) בעשטעהען בלאָס מעכאניש דאז אלטע טעסטאמענט אונד
דען תלמוד הער, זינד אבער אויסער דעם עבען זאָ זעהר פֿאָן אללען
קעננטניססען איהרער רעליגיאָן ענטבלעסט, וויא דיא טירקישען
אָלעמאס׳ בייא איהרען געבעטהען בעאָבאכטען זיא איינען אייגענען
געבראויך׳ ווען דער ראבבי דיא פסאלמען דוד׳ס פֿאָרליזט, אהמט
דיא געמיינדע אָפֿט דורך שטיממע אונד געבערדען דען זין דער דארין
געבראויכטען אויסדריקע נאך׳ זאָ צ״ב, ווען דער ראבבי שפּריכט:
„פּרייזעט דען העררן מיט טראָמפּעטען שאלל, „זא אהמט דיא
געמיינדע מיט דער האנד אם מונדע דען שאלל פֿאָן טראָמפּעטען
נאך׳ „ווען איין פֿירכטערליכער שטורם“ פֿאָרקאָממט, זאָ שלאגען אונד
שנויבען

IV.

נ א כ ר י כ ט ע ן

פֿאָן איינִיגען

אונטער דען איזראעליטען אים אללגעמיינען, פֿאָרציגליך
היר אין וויען, פֿאָן פֿריהערער צייט בעשטעהענדען

אָדער

נייא איינגעפֿיהרטען וויכטיגען

א נ ש ט א ל ט ע ן

צור בעפֿערדערונג רעליגיעזער אונד וואָהלטהעטיגער צוועקקע.

(פֿאָרטזעטצונג.)

מיט בייאנאהע איינעם מאס קאלקוואססער, ריהרט אָפט אום, זייה העט דיא פליסיגקייט דורך אונד מאכט מיט איהר אונד 1/2 פפונד בימפשטיין אונד דען אבגעשלאגענען ווייסען פאָן 2 אייערן איינען טייג· דיעזען פאָרמט מאן אין 12 שטיקע, טראָקנעט זיא 3 טאגע אן דער לופט אונד לעגט זיא 24 שטונדען אין איינעם מעסיג ווארמען אָפען, מאן רייבט דען בארט זאנפט מיט איהנען, אונד זיא נעהמען דיא הארע זעהר גוט וועג· —

דעם פערנעהמען צופאָלגע, בעשעפטיגען זיך געגענווערטיג צוויא ליטעראטאָרען אין דעם עסטרייכישען שטאאטע מיט איינער דייטשען איבערזעטצונג דעם מורה נבוכים; פאָן דענען וויא אוס איהרען פריהערן שריפטען צו שליסען איזט, איין געלונגענעס ווערק צו ערווארטען שטעהט, אונד עז זאָללעןביידע בערייטס צימליך פאָרגעריקט זיין· וואהרשיינליך ווערדען דיעזע העררען אום זיך אונד דעם ווערקע ניכט צו שאדען, זיך פעראייניגען אונד דאז ווערק געמיינשאפטליך העראויסגעבען· וויר האָפפען אין דעם נעכסטע צו ערשיינענדען יאהרגאנג דעם בכורי העתים איינע נעהער בעשטימטע נאכריכט איבער דיעזעס יעדעם געבילדעטען אונזרער נאטציאָן געוויס אינטערעססאנטע אונטערנעהמען, אונד אויך איניגע פראָבען דאפאָן מיטטהיילען צו קעננען·

דער פֿערפֿאססער דער, אים פֿאָרינען יאהרגאנגע דער בִּכּוּרֵי העתים, אונטער פֿאָרשטעהענדער איבערשריפֿט ענטהאלטענען דאר־שטעללונגען, ליפֿערט הירמיט:

נאָטיצען אונד אורקונדען

איבער דען פֿאָרמאהליגען

בעגרעבניספלאטץ

אונד דאז דאראן געבויטע

קראנקענהויז

דער איזראעליטען אין וויען, אין דער ראָסאוי נומ׳ 50.

צו דערען בעהערער ערלייטערונג ער איך אייניגע בעריכטע פֿאן דען פֿריהערען שיקזאלען אונד דער פֿערפֿאססונג דער איזראעליטישען גלויבענסגענאססען אין וויען אובעראַ־ עסטערייך איינגעשאלטעט האט.

דיא דארין מהיילס וועדטליך, טהיילס אין געטרייעם אויזצוגע אויפֿגענאָממענען אורקונדען, ווערדען יעדעם לעזער דיא איבערצייגונג פֿערשאפֿפֿען, דאס ער דיא נור שפֿארזאם פֿאָרהאנדענען געשיכטליכען קוועללען מיט אייסערסטער פֿאָרזיכט בענוטצט, אונד נור זאָלכע געגענשטענדע אלס געוויס אנגעפֿיהרט האט, דיא ער געהעריג צו דאָקומענטירען אים שטאנדע וואר. ער האָפֿפֿט דאהער,

דאס

מאן פינדעט איינע דייהע פאָן 72 פירשטען איזראעליטישער אב־
שטאממונג אויפגעצייכנעט, וועלכע ביז צום יאהרע 201
קריסטליכער צייטרעכנונג איבערעסטעררייך געהערשט האבען זאָל־
לען, דערען גרעבער מאן אין שטאָקקערויא, טולן, קאָר־
נייבורג, גרייפענשטיין, נייאשטאדט אונד נוסדאָרף
ענטדעקט האבען וואָללטע, אונד פאָן דענען לאציוס דיא נאהמען:
מאמאן, נאראן, עפראס, געפטאן, לאפלאן, געמאן,
זאפטאן, ראָבאן או׳ ז׳ וו׳ אונד איהרער געמאהלינגען: זעמין,
ראכאן או׳ ז׳ וו׳ ליפערט; זאָ וויא נעבכט אנדערען מאָנומענטען
איינעס היר אויפגעפונדענען גראבשטיינעס דעז איזראעליטען
מרדכי אויז דעם ריזענגעשלעכטע, ערוועהנט ווירד,
דער 2560 יאהר נאך ערשאפפונג דער וועלט הירלאנדעס בעגרא־
בען וואָרדען זיין זאָלל׃

אָהנע אויף דיזע אונד עהנליכע מעהרכענהאפטע אנגאבען ריקזיכט
צו נעהמען, אָהנע צו אונטערזוכען׳ אָב — נאך אני ערער
מיינונג — דיא איזראעליטען גלייכצייטיג מיט דען רעמערן נאך
דעם עהעמאהליגען נאָריקום געקאָממען זייען, איזט עז דאָך
אונבעצווייפעלבאר, דאס זיא בערייטס געגען 700 יאהרע אין
עסטעררייך אנזעססיג זינד, אינדעם שאָן קאיזער פרידריך דער
ערשטע, אין דער דעם מארקגראפען היינריך אים יאהרע
1156 קריסטליכער צייטרעכנונג, אויזגעשטעללטען אורקונדע,
וואָרין ער איהן צום הערצאָג, אונד דאז דאמאהליגע מארק־
גראפטהום עסטעררייך צום הערצאָגטהומע ערהאָב,
צוגלייך דיא ערלויבניס ערטהיילטע, אין זיינעם לאנדע, גלייך
דעם קאיזער אים רייכע, יודען צו האלטען, איהר
בעשיטצער אונד איהר ריכטער צו זיין; וועלכע פרייהייט
דיא דייטשען קורפירשטען ערשט שפעטער פאָם קאיזער קארל IV.
ערהילטען׃

נאך דער מיינונג דעריעניגען, וועלכע דיא דאמאהליגע ערשטע
נידערלאססונג דער איזראעליטען בייא וויען, אן דער וואססער־
שטראססע, אויף דעם שטאפפעלפלאטצע אם אָבערען וואָרטה —
דער געגענד דעס יעטצטיגען פאָרשטאדטגרונדעס ראָסאוי — אנ־
נעהמען, וואהר שאָן דאמאהלס דער אין דער איבערשריפט בעמערקטע
אָרט אלז איהר בעגרעבניספלאטץ בעשטיממט׳ דא בייא
גראבונג

דאס דיזע נאכריכטען ניכט נור יעדעם פֿרײנדע פֿראָמער אונד מענ-
שענפֿרײנדליכער אנשטאלטען, זאָנדערן אויך מאנכעם פֿאָ-שער
דער געשיכטע אונזרער גלויבענסגענאָססען ניכט אונווילקאָממען זיין
ווערדען. —

וועןמאן דיא עלטערען געשיכטשרייבער *) איבער דיא ערשטע
אנזידלונג דער איזראעליטען אין עסטעררייך נאכשלעגט, פֿינדעט
מאן איין געווירע פֿאבעלהאפֿטער, זיך ווידערשפּרעכענדער ערצעה-
לונגען, נאך וועלכען דיזע פעריאָדע אויף דיא פֿריהעסטע אורצייט
צוריק געזעטצט ווירד. —

איין העברעער, זוינאס, **) אונד נאך איהם יודאי זאפטא,
לעטצטערער 2282 יאהרע נאך ערשאפֿפֿונג דער וועלט —
624 יאהר נאך דער זינדפֿלוטה אונד ענדליך געגען 1700 יאהרע
פֿאָר דער קריסטליכען צייטרעכנונג, זאָללען זיך צוערשט אין
עסטעררייך אונד וויען נידערגעלאססען האבען. —

נאך איינער אנדערען בעהויפטונג, ווערע איין צווייטער אברהם
מיט זיינעם עהעווייבע זוזאננא זיינעןביידען זעהנען זאליס
אונד אטאים נעבסט איינער טאָכטער רעבעקא, 810 יאהרע
נאך דער זינדפֿלוטה, אויז דעם אונז אונבעקאננטען לאנדע טהעאָ-
מאנאריא נאך שטאָקקערויא געקאָממען, וועלכער אָרט
אויראטים אונד דאז גאנצע לאנד יודאיזאפטאן גענאננט
וואָרדען. —

מאן

---

*) האגען, די לאציוס, אלבערמאען, שטייפֿענשטועל, בארמאסטין, יארראן,
פֿוהרמאן אוי מי אי

**) איך ווילל מיך ניכט דאמיט לעכערליך מאכען, דיא העברעאישע אבלייטונג
אונד ארטאגראפֿיא דיזער אונד דער פֿאלגענדען נאהמען, אויפֿצווידכען, אונ-
שרייבע זיא פֿאָרזעטצליך נאך דער דייטשען אויסשפּראכע.

פֿאנגען. דיא איזראעליטען וואָהנטען דאמאהלס אים אונטערען וואָרטה, איינעם גראָסען טהייל דער יעטציגען לעאָפּאָלד-שטאדט פֿאָן דען קארמעליטער-קלאָסטער איבער דיא אויגאר-טענשטראססע אונד דען טאבאָר לענגס דעם דאָנוי-אופֿער, נעבען דעם פֿאָרמאהליגען לעאָפּאָלדשטעדטער קריסטליכען בעגרעבניס-פלאטצע מיט איינשלוס דער היידע, דעז יעטציגען פראָווינציאל-שטראפֿהויזעס דורך דיא שפּערלגאססע ביז ווידער צו געדאכטעם קלאָסטער, איבער וועלכע רעאליטעטען דאז וויענער בירגער-שפּיטאל דיא גרונדהעררליכקייט בעזאס.

מעהרערע מערקווירדיגע אומשטענדע איהרער פֿערפֿאססונג אין דאמאהליגער צייט, שיינען איינע קליינע אבשווייפֿונג צו רעכטפֿערטיגען, אום איינען אויזצוג דער דאריבער פֿאָרהאנדענען אורקונדע היר איינצושאלטען. אויף רעזאָלוציאָן וואילאנד זיינער מאיעסטעט קאיזערס פֿערדינאנד דעז צווייטען פֿאָם 5 אוי-גוסט 1624, ווארדען איבער דיא פֿפֿליכטען אונד רעכטע דער איזראעליטען, צווישען דעם מאגיסטראטע אונד דען עלטעסטען דער יודענשאפֿט, אין דען יאהרען 1626 אונד 1637, מעהרערע פֿערהאנדלונגען געפֿפֿלאָגען, ענדליך אם 18. דעצעמבער 1655, צווישען אייגענען פֿאָן דעם מאגיסטראטע ערנאננטען קאָמיססאריען, אונד דען פֿאָן דער יודענשאפֿט, אלז בעפֿאָללמעכטיגטען אויזשוס געוועהלטען פֿינף יודענריכטערן אונד צווייא בייאזיטצערן, נאה-מענטליך: צאכאריאז מאיר, הירשעל מאיר, דוד פֿראנקל, אברהם העכט, אהרן גראד, זאלאָמאָן וואָלף, אונד דוד נאטהאן, דאן דעם זופּעראינ-טענדענטען דעם יודענשפּיטאלס לעמל ריס, איין פֿערמליכער פֿערגלייך געשלאָססען, אונד פֿאָן זיינער מאיעסטעט קאיזער פֿערדינאנד דעם דריטטען, אלז רעגירענדעם העררן אונד לאנדעספֿירשטען אין עסטערדייך, אם 20. יוני 1656 ראטיפֿיצירט אונד קאָנפֿירמירט.

דיא וויכטיגסטען פונקטע דעזזעלבען זינד פֿאָלגענדע:

„ערשטענס ווילל דאז בירגערשפּיטאל אללע ערבוימטען יודענהייזער „בעשרייבען, דען פֿאָן איהנען פֿעלליג ערקויפֿטען גרונד „אבמעססען, איין אָרדענטליכעס גרונדבוך פֿערלעגען, אונד איהנען יודען
איין

גראבונג איינעס בויאגרונדעס אונד ברוננענס, אויף דעם דאראנ־
שטאָסענדען פֿרייען פלאטצע, וואָ קיינע שפּור איינעס גראבעס
פֿערמוטהעט ווערדען קאָננטע, אין בעטרעכטליכער טיפֿע, פֿאָן
קיזעל אונד וואָללזאנד איבערשיטטעט, פֿערמליכע אָבשאָן גאנץ
אונלעזערליכע גראבשטיינע, אירדענע געשירדע אונד גאנצע ביינע
אויפֿגעפֿונדען וואורדען, זאָ ווירד דארויז געשלאָססען, דאס דער
טאָדטענאקקער עהעדעס טיפֿער געלעגען זייא, אונד וואהרשיינליך
דורך איינען אויזטריטט דער דאָנויא, דיזע בעדעקקונג אונד העהערע
לאגע ערהאלטען האבע.

מאן האט אינדעס אויך אין דער לעאָפּאָלדשטאדט אין דער
היידע איזראעליטישע גראבמעהלער ענטדעקט, זאָ וויא דיא
שפּעטער אין דער שטאדט וויען אנגעזידעלטען איזראעליטען*)
איינען בעגרעבניספלאטץ פֿאָר דעם קערנטהנערטהאָרע האטטען,
וועלכער בייא דעם אים יאהרע 1421 געגען זיא פֿאָרגעפֿאללענען
אויפֿשטאנדע, נעבסט איהרען הייזערן, אונד דער, אויף דעם —
נאָך יעטצט זאָ גענאננטען יודענפלאטצע געשטאנדענען זינאגאָגע,
גאנץ צערשטערט, אונד דיא אם טאָדטענאקקער בעפֿינדליך געוועזענען
פֿילען גראבשטיינע, בייא אנלעגונג דער בענאכבארטען פֿאָרשטעדטע,
פֿאָרציגליך דער פֿאָרשטאדט גומפענדאָרף צו גרונדשטיינען פֿער־
ווענדעט וואָרדען זינד**).

שריפֿטליכע אורקונדען איבער דען בעגרעבניספלאטץ אין דער
ראָסאוי, האט מאן נור פֿאָן דער ערשטען העלפֿטע
דעז זיבענצעהנטען יאהרהונדערטס קריסטליכער צייטרעכנונג אנגע־
פֿאנגען

---

*) דיא איזראעליטען ווארען פֿאם 13. ביז צום 15. יאהרהונדערטע אים בעזיטצע
דער הייזער אונד גאססען פֿאן דער געגענד דעס דעמפֿפֿינגערהאפֿעס אונד
ריקווערטס דעז תאהען מארקטעס לענגס דער זאלוואטארקירכע, איבער דיא
ווילדווערכער (יעטצט וויפפלינגער) שטראססע, אונד דען יודענפלאטץ,
נאך דער קירכע מאריא אם געשטאדע, ביז צו דעם יודענטהורמע איינעם
ניכט מעהר פֿארהאנדענען געביידע פֿאן, דעם פ. פֿישער (Not. Urb.
Vindob. IV. Cap. 4.) נאך איינער העבדאישען אויפֿשריפֿט ערוועהנט;
דאן ביים ארזענאל ריקווערטס דעם שאטטענקלאסטערס ביז אן דען זאלצגריז.

**) ארכיוו פֿאן כטי ד א ר א ט ה ע ע, וועלכעס שטיפֿטע דער גרונד דעז גאטטעס־
אקקערס פֿאס ה ע ר צ א ג א ל ב ר ע כ ט V. געשענקט ווארדע.

„ אויף איהרע שפעזא אונד אָהנע ענטגעלד דעז שפּיטאלס, אויף
„ צוכרינגען פֿערשפּראָכען·“ — צום פֿאלל

„ זיבענטעס איינע מאלעפֿיץ — אָדער זאָנסטען פֿעררעכטיגע
„ פּערזאָן בייא איהנען בעטרעטען אונד זיך אויפֿ
„ האלטען, איטעס דא בייא איהנען רויף · אָדער רומאָריהאנדעל
„ צווישען קריסטען אונד יודען (יור קאָנטרא יור אבער קעננען זיא
„ זעלבסט אבהאנדעלן) ענטשטעהען ווירדע, אונד דיא איהנען פֿער
„ וויללינטע וואכט איינען זאָלכען מענשען פֿאָרהעראָ ערגריפֿע,
„ זאָללען זיא רענזעלבען פֿאָן דאננען אויז נימאנד אלז דעם שפּי
„ טאלערישען ריכטער שטעללען אונד איבערליפֿערן לאססען· זאָפֿערן
„ זיא אבער זאָלכעס ניכט פּראַקטיזירען קעננטען, וועניגסט אלזאָ
„ באלד זאָלכע פּערזאָן דעם שפּיטאלריכטער נאהמהאפֿט מאכען
„ אונד אנצייגען, אונד ווירד דער ריכטער זאָדאן זאָלכע פּערזאָנען
„ אָהנע ענטגעלט דער יודען· עקס אָפֿפֿיציאָ צו איבערנעהמען
„ האבען·“

„ אכטענס, זאָללע איהנען פֿערוויללייט אונד ערלויבט זיין, אין
„ דעם איהנען צוגעשטעללען גרונדבוכס · עקסעמפּלאר
„ דיא געוועהרען אויך אונטער דעז שפּיטאלס נאהמען איין צו
„ שרייבען, אונד קינפֿטיג נאך איהרעם יידישען געברויך, אויף בע
„ געבענען טאָרטענפֿאלל אָדער אליענירונג דער גרונדשטוק, דיאזעל
„ בע ווייטער צו ערטהיילען, אויך איהרעם געפֿאללען נאך, דינסט
„ אונד פֿפֿנדטגעלד דארויף שלאגען א· ז· וו·“

„ ניינטענס, האבען דיא יודען פֿערשפּראָכען, דעם אלטען אננאָ
„ 1626 געטראָפֿפֿענען פֿערגלייך געמעס, וויא זיא
„ ביז דאטאָ זאָלכע קאָנטינואירליך געהאלטען, פֿערנער יעהרליך,
„ פֿיר דיא קינפֿטיגע גרונדדינסט, געוועהר, אונד פֿפֿנדטגעלד,
„ פֿעלליגקייט, וואנדעל אָדער וואז זאָנסט פֿאָן גרונדבוכס אונד
„ גערעכטיגקייטס וועגען, דעם שפּיטאל צושטענדיג, אונד איהנען
„ יודען צו געניסען איבערלאססען, איינע געוויססע זוממא געלדעס
„ פֿאָרהיניין אקאָרדירטערמאססען אויף עוויגע צייט, איין אונד
„ אנדערן טהייל אונווידעררופֿליך, בענאננטליך 400 גולדען אין
„ דאז ארמענהויז צו האנדען העררן שפּיטעלמייסטערס צו ערלע
„ גען אונד דארצוגעבען·“ —

פֿאָן דיזען צייטען פֿינדען וויר אויך שאָן געוועהרס · פֿאָרמערקונגען
אונד אורקונדען איבער דען איזראעליטישען בעגרעבניספלאטץ·
דיא בעקאננטע עלטעסטע פֿאָרמערקונג געשאה אם 5· אפּריל 1629,
אונד דיא פֿאָרהאנדענע עלטעסטע, אויז דרייא צוזאממענגעזעטצטען

געע

„ איין וואהרהאַפֿטעס גלייכעס עקסעמפּלאר ונרפֿאָלגען לאססען, אויף
„ דאס זיך דעססען דיא יודענשאַפֿט, איהרער יידישען צערעמאָניען אונד
„ געוואָהנהייט נאך געברויכען מעגע, אונד זאָנדערליכען, דאס אויך
„ אין דעם הינפֿיראָ דיא פֿערוויטוועטען יודענווייבער, אויף אבשטער-
„ בען איין אָדער דעז אנדערען דערען מעננערן, מיט איהרעם בייא
„ איהנען יודען אויפֿגעריכטען הייראטהליכען שפּריכען, בייא דענען
„ גרונדשטוקקען, אלז וויא אין אנדערען זעטץ פֿאָרמערקונג צו
„ בעשעהען פֿפֿלעגט, וואן זיא דיאזעלבען אָרדענטליך בייא דעם
„ גרונדבוך איינפֿערלייבען אונד פֿאָרמערקען לאססען, זאָללען פֿער-
„ זיכערט ווערדען קעננען. — זאָפֿיל אבער“

„ **דריטטענס** דיא אויזפֿערטיגונג דער זאטץ, פֿאָרמערקונג או. ז. וו.
„ אנבעלאנגט, ווירד אונד זאָלל הינפֿיראָ קיין זאטץ
„ אָדער פֿערזיכערונג גילטיג זיין, וואז דער יוד קאָנטרא דען יודען
„ אָדער קריסט ווידער דען יודען אויזפֿערטיגען לאססען, עז זייא דאן
„ זאָלכעס זאָוואָהל ביים גרונדבוך אים שפּיטאל, אלז אויך אים יידי-
„ שען גרונדבוכס- עקסעמפּלאר, אונד אלזאָ אן בעדען אָרטען,
„ פֿירגעמערקט אונד איינפֿערלייבט. אונד ווען דערגלייכען
„ זעטץ, הייראטהספֿערזיכערונג או. ז. וו. פֿאָרגעמערקט וואורדען,
„ זאָללע אין אללוועג פֿאָן פֿיר פערזאָנען, אויז דענען ריכטער אונד
„ בייאזיטצערן, נעבען דעם געמיינשרייבער דער יודענשאַפֿט, איין
„ אנמעלדונגס- צעטטעל וואז פֿאָרצומערקען זייא, אונטערשריבענער
„ דעם בירגערשפּיטאלישען גרונדשרייבער איינגעהענדיגט, אונד
„ אללדא אויפֿגעהאלטען ווערדען, אויסער דיזער עססענציאל- פֿאָלגע-
„ ניטעט אבער ווערער זאטצפֿערזיכערונג נאָך מעמבראנא ניכט
„ גילטיג זיין“.

„ **פֿירטענס**, וואָללען זיא יודען פֿערמעג דער פֿאָר יאהרען אויזגע-
„ גאנגענען קאיזערליכען גענעראליען, אללע צעהן יאהר
„ לאנג, פֿיר דיא גאנצע געמיין אונד איינען יעדוועדען פאָססעסאָרען אינ-
„ זאָנדערהייט, דערענטוועגען זיא אללע דערזעלבען נאהמען שפּעצי-
„ פֿיצירטער צום שפּיטאל צו געבען פֿערבונדען, איין גענעראל- אונד
„ געפֿערטיגטע געוועהר עמפּפֿאנגען, אונד דארויף פֿיר דאז בירגער-
„ שפּיטאל איינהונדערט גולדען אן באארען געלד רייכען; פֿאָן וועגען
„ ערטהייל אונד איינשרייבונג דער געוועהרען, פֿאָרמערקונג דער
„ זעטץ, נאָטאל אונד מעמבראנא אבער, זיינד זיא וויטער ניכטס,
„ אלז דעם גרונדשרייבער, זאָ אָפֿט דערען איינס בעשיהט, יעדעס-
„ מאהל 15 fr. פֿאָר זיינע מיהע צו געבען שולדיג. אָבשאָן זיא“

„ **פֿינפֿטענס**, פֿערמעג דערען אונז פֿאָרגעוויזענען קאיזערליכען פֿרייא-
„ הייטען, ערלויבנים האבען, אין דעם אונטערען
„ וואָרטה אויף דעם איהנען פֿאָן דעם בירגערשפּיטאל אויזגעצייגטען
„ גרונד צו וואָהנען אונד צו בלייבען, זאָ האבען וויר איהנען דאָך
„ היראיבער אונד צו מעהרערער בעשטענדיגקייט דיזעס פֿערגלייכס,
„ נאָך אבזאָנדערליך דען קאיזערליכען אונד בישעפֿליכען קאָנזענס,

אויף

דיא ווייטערען געוועהרען ענטהאלטען דיא איבערלאססונג צווייער גרונדשטיקע פאן 86 קלאפטער 4 שוה, אונד 110 1/2 קלאפטער אין דער פירונג· —

זא וויא יעדאך דאז שיקזאל דער איזראעליטען אין וויען פאם ציועלפטען ביז צום זיבענצעהנטען יאהרהונדערטע, איין אונ־אויפהערליכער וועקסעל פאן אויפנאהמע אונד אבשאפפונג וואר, זא ערשין אויך אם 10 יולי 1669 דער אללערהעכסטע בעפעהל קאיזערס לעאפאלד דעז ערשטען, דאס זיא זיך זאגלייך מיט דען איבריגען איינוואהנערן, איהרער עטוואיגען שולדען אונד פאר־דערונגען האלבער אויזגלייכען, זאדאן אבער וויען אונד גאנץ עסטער־רייך פערלאססען זאללטען *)· —

וועגען

---

*) פאן דיזער פערבאננונג ווארד בלאס דער יודענריכטער אונד ק· ק· האפפאקטאר **וואלף שלעזינגער** אויזגענאממען, דער וועגען זיינער רעכטשאפפענהייט אונד מאראליטעט, אללגעמיין געשעטצט אוד בעליבט וואר, אונד דאהער זיינע געשעפטע פיר דען האף אונד דען שטאאט אונגעשטערט פארטזעטצען דורפטע· ער נעבסט דעם העררן **ליב זינצהיים** האבען דעם שטאאטע אין פערשידענען קריגספעריאדען בעדייטענדע אנלעהען פערשאפפט, פערנערס צור אויפנאהמע דער אריענטאלישען האנדלונגס׳ קאמפאגניא, דעז קוועקזילבער פערשלייסעס אונד דער וואללענצייג׳ פאבריק אין לינץ, דאן צור גרינדונג דעס ארמענהויזעס אין וויען, פיל בייאגעטראגען·

איבריגענס ווארדען 1673 אלזא וועניגע יאהרע נאך דיזער אבווייזונג, דען איזראעליטען ווידער דער אויפענטהאלט אין וויען געשטאטטעט, אונד אים יאהרע 1677 **ר׳ שמואל אפפענהיימער** אונד **ר׳ שמשון ווערטהיימער** אלס ק׳ ק׳ האפפאקטארען ערנאננט· שפעטערהין ווארדען היר מעהרערע טאלערירטע פאמיליען, דיא זיך דורך איהר רעכטליכעס בעטראגען אונד איהרע דעם שטאאטע געלייסטעטען דינסטע פארציגליך אויזגעצייכנעט האטטען, (צום טהייל אונטער דער בענעננונג פאן האפבעפרייטען) אין דען בעזאנדערען אללערהעכסטען שוטץ גענאממען· נאך ביז אין נייערער צייט זעטצטען ווירדיגע אבקעממלינגע דערזעלבען (נאהמענטליך אויז דען פאמיליען **ארנשטיין, עשקעלעס, לייךעסדארפער אונד ווערטהיימער**) יענעס ריהמליכע שטרעבען אייפריג פארט, אונד איהרע פערדינסטע ווארדען פאן זיינער מאיעסטעט אונזערעם אללערגנעדיגסטען קאיזער דורך דיא ערהעבונג אין פערשידענע גראדע דעס אדעלסשטאנדעס אונד דורך

אנדערע

געוועהרען בעשטעהענדע אורקונדע, איזט פֿאָם 11 אָקטאָבער 1641 דאַטירט. —

דיא ערשטע היר ווערטליך בייאגעפֿיגטע געוועהר, איזט איבער דען עלטערען בעגרעבניספלאטץ אונד איינען דאצו געקויפֿטען גרונד, דיאביידען אנדערען גלייכפֿערמיג אבגעפֿאסטען, זינד איבער אנדערע, צו מעהרערער ערווייטערונג דעז גאָטטעסאקקערס דען איזראעליטען איבערלאססענע גרונדשטיקע. —

געוועהר.

„נ׳ אונד נ׳ דיא אללהיזיגע יודענשאפֿט האבען עמפֿאנגען נוטץ
„אונד געוועהר צווייער צוזאממען געראינטען גרונד,
„וועלכע טהיילס איהנען פֿאָר פֿילען יאהרען, דער אנדערע אבער
„אָהנגעפֿעהר פֿאָר צוועלף יאהרען, אויף איהר געהאָרזאממס אנ-
„האלטען אונד ביטטען, צו איהרער בעגרעבניס אויפֿגעבען וואָרדען.
„דארויף דערצייט צווייא הייזער געבויט שטעהען, העלט אין דער
„לענגע אןביידען אָרטען זאמט דעם גראבען, איין הונדערט אכט
„אונד פֿירציג דוימעלן, איבער צווערך אָבען אונד אונטען, אויך
„מיטזאמט דעם גראבען איין הונדערט אכט אונד צוואנציג דוימעלן,
„דאפֿאָן מאן פֿיראָהין אינהאלט דער פֿאָן דען וואָהלפֿעראָרדנעטען
„העררן זופּער אינטענדענטען אונד שפּיטטעלמייסטערס דעז
„בורגערשפּיטאלס, בייא איינעם עדלען האָכווייזען שטאדטראטה דער
„שטאדט וויען איינגערייכטען, אונד דען 4. זעפּטעמבער דיזעס
„לויפֿענדען 1641סטען יאהרעס ראטיפֿיצירטען בעריכטליכען אנ-
„צייגען, יעהרליך דינט, דעם בעמעלדטען בורגערשפּיטאל
„מיכאעלי זעכס שיללינג צוואנציג פּפֿענניג צו רעכטעם גרונדדינסט
„אונד ניכט מעהר; דארומבען הירפֿאָר in libro Nro. 4 Folio 138
„אומב בעזאגטע גרונד אונד הייזער, אנפֿאנגס געמעלדטע יודענ-
„שאפֿט אין נוטץ אונד געוועהר געשריבען געשטאנדען, דיא הא-
„בען אניעטצאָ זאָלכע געוועהר ווידערומבען וויא געברייכיג פֿער-
„נייערן אונד אומבשרייבען לאססען, דאמיט מעגען זיא יודענשאפֿט
„פֿיראָהין אלל איהר נוטץ אונד פֿראָמבען שאפֿפֿען אונד בעטראכ-
„טען, וויא זיא פֿערלוסט דער שטאדט וויען אונד גרונדבוכסרעכט
„איזט, מיט דיזער אויזדריקליכען קאָנדיציאָן, דאס זיא אָבליגירט
„זיין, אומב זאָלכען גרונד אונד דארויף געבויטען הייזעל, זאָ וואָהל
„אלז דער קריכטענס געמיין, אללע צעהן יאהר, אינהאלט אויזגע-
„גאנגענער קאיזערלי גענעראליען, דיא געוועהר ווידער צו רענאָ-
„וירען אונד צו פֿערנייערן, אלז דער שטאדט וויען רעכט איזט.
„אקטום וויען דען 11. אָקטאָבער 1641.“

דיא

„נייען זינאגאָג קינפֿטיג צו פֿאָרמירענדע קירך *) מיט איינווילליגונג
„דעז הערדן אָרדינאריאי דורך וועלטליכע פריסטער ערזעטצט, אונד
„איהנען פֿאָן וויען דאז Jus Advocatiae et Patronatus
„דאריבער געלאססען, אונד דאן לעטצליכען זיא ווייטער פֿאָן
„נייעם ניכט בעליצכטיגעט ווערדען· וויא נין אללערהעכסט ערוועהנט
„איהרע קאיזערלי׳ מאיעכטעט איהר פֿאָן וויען אייפֿער, פֿלייס,
„בעפֿעדערליכע מיטווירקונג דעראָ וועגען אויסשאפֿונג דער יודען
„געשעפֿטער היילזאמבער רעזאָלוציאָן, צו זאָנדערבארען גנעדיג־
„סטען וואָהלגעפֿאללען געריכטעט, אלזאָ האבען אויך דיאזעלבען
„ענטגעגען יעטצט פֿערצעהלטע בעדינגנוססען גנעדיגסט פלאצידירט
„אונד אפפראָבירט·“

„וועלכעם מאן איהנען פֿאָן וויען הימיט צו איהרער נאכריכט
„אונד פֿערזיכערונג אינטימירען וואָללען· עז פֿער־
„בלייבען איבריגענס איהרען קאיזערלי׳ מאיעסטעט דענענזעלבען מיט
„קאיזערליכען גנאדען וואָהלגעוואָגען·“

„זיגנאטום וויען אונטער איהרער קאיזערלי׳ מאיעכטעט
„אויפֿגעדרוקטעם קאיזערלי׳ זעקרעט אינזיגעל,“

דען 24· יולי 1670·

יאָהאן געאָרג קאָך· (L. S.)

דא אויף דיזע ווייזע דער וויענער מאגיסטראט דאז אייגענטהומס־
רעכט איבער דיא געזאמטע דאמאהליגע יודענשטאדט אן
זיך געבראכט האטטע (זאָדאן דיא בענעננונג דיזעס פֿאָרשטאדט־
גרונדעס צו עהרען דעז קאיזערס, אין „לעאָפאָלדשטאדט“
אומענדערטע, אונד יעדעס הויז אָדער גרונדשטיק איינצעלן ווידער
פֿערקויפֿטע) ווענדעטע זיך איינע דער אנגעזעהענסטען איזראעלי־
טישען פֿאמיליען, נעהמליך דיא קאָפל פֿראנקעלשען
ערבען, פֿאָר איהרעם אבצוגע אן דען מאגיסטראט, מיט דער
ביטטע: אום פֿערשאָנונג דעז איזראעליטישען בע־
גרעבניספלאטצעס, אונד אונפֿערענדערליכע בעלאססונג
דעזזעלבען אונד דער דארויף בעפֿינדליכען גראבשטיינע, וואָפֿיר זיא
איינע פֿערגיטונג פֿאָן פֿיר טויזענד גולדען צו לייסטען זיך איינפֿער־
שטאנדען, אונד דיזע זוממע שפעטער דורך דען הערדן פויל זיקסט
טרויטהזאָן גראפֿען צו פֿאלקענשטיין מיטטעלסט איי־
נעס

*) דיא דערמאהליגע פֿפֿארקירכע צו ז. לעאפאלד·

וועגען לאנגזאמקייט דיזעס אויזגלייכונגסגעשעפֿטעס, וואורדע דער
טערמין צום אבצוגע ביז 14. פֿעברואר 1670, דאן אבער־
מאהלס אום מעהרערע מאָנאטע פֿערלענגערט, ביז דער וויענער
מאגיסטראט דען אנטראג מאכטע, דיא גאנצע יודענשטאדט אונ־
טער געוויססען פֿאָרבעהאלטונגען אן זיך צו קויפֿען, דאפֿיר הונדערט
טויזענד גולדען, אונד פֿאללס דיזע זוממע ניכט הינרייכטע, נאָך
צעהן טויזענד גולדען, צור טילגונג דער, פֿאָן דען אבציהענדען
איזראעליטען אויזצוגלייכענדען שולדפאָסטען, באאר צו בעצאהלען.
דיזער אנטראג ערהילט אין פֿאָלגענדעם רעקרעטע דיא אללער־
העכסטע בעשטעטטיגונג וואילאנד קאיזערס לעאָפאָלד דעז
ערשטען׃

„פֿאָן דער רעמיש קאיזערל. אויך צו הונגארן אונד
„בעהיימב קעניגל. מאיעסטעט. ערצהערצאָגען
„צו עסטעררייך עטצ. עטצ. אונזערעס אללערגנעדיג־
„סטען העררן וועגען,

„נ. בורגערמייסטער אונד ראטה דער ריזידענצשטאדט וויען היר־
„מיט אין גנאדען אנצוצייגען, אללערהעכסט געדאכט איהרער
„קאיזערל. מאיעסטעט זייא אויז איהרע. איינגערייכט געהאָרזאמבען
„אנברינגען אין אונטערטהעניגקייט רעפֿערירט וואָרדען, וואז געש־
„שטאלטען זיא פֿאָן וויען זיך ערבאָטהען, צו בעצאהלונג דער יידי־
„שען קרעדיטאָרען, דיא אללהיר איבער דער שלאגברוקען געלע־
„גענע גאנצע יודענשטאדט, מיט איינשליסונג אללער געמיין. אונד
„פריוואטהייזער, וויא אויך דער אלט אונד נייען זינאגאָג, אומב
„איינמאהל הונדערט טויזענד גולדען קויפֿלעהען אנצונעהמבען,
„אויך וואָפֿערן מאן דאמיט צור אבטילגונג דער יידישען שולדען
„ניכט געלאנגען קעננטע, נאָך דאראיבער ביז אין דיא צעהן טויזענד
„גולדען בייא צו טראגען, יעדאָך מיט אונד געגען דיזען בעדינג,
„דאס: ערשטליך, ניאמאנד ווידער איהר פֿאָן וויען וויללען אין
„געמעלדטער יודענשטאדט זיך נידערלאססע; אנדערטענס
„דער אונטערע וואָרטה זאמבט זאָלכער דארין שטעהענדער יודענ־
„שטאדט וייא ביזהעראָ אלזאָ אויך נאָך איממערפֿאָרט פֿאָן אללען
„האָפֿקווארטירען בעפֿרייעט זייע. דריטטענס דיא אויז דער
נייען

אנדערע בעווייזע דער אללערהעכסטען צופֿרידענהייט עפֿפֿענטליך אנערקאננט
אונד בעלאהנט. —

„גנאדען אונד גונסטען אונז מיט דען אויפטראג צורעקרעטירען
„לאססען, דאס וויר מיט צוציהונג דער הערדען זופער - אינטענדענ-
„טען דעז אללהיזיגען בורגערשפיטאלס נאך איינגענאמכענען אויגענ-
„שיין, דיס בעגעהרען מיט מעהרערען איבערלעגען, זאדאן דיא
„בעשאפפענהייט גוטעכטליך רעלאציאנירען זאללען·“ —

„צו דינסטגעהארזאמען פאללצוג דעססען האבען וויר אונז דען
„ 2· הויס אן דען ארט דעז יודענגאטטעסאקקער פערפיגט,
„אללדא הערדען שפיטטעלמייסטער, הערדען גרונדשרייבער אונד
„רעמאנענצער דעז געדאכטען בורגערשפיטאלס (ווילען דיא הערדען
„זופער · אינטענדענטען אנדערווערטיג אקופירט אונד אב-
„וועזענד געוועזען, אונד דיא אויגענשיינס - איינגעמבונג ערמעלדטען
„הערדען שפיטעלמייסטער קאממיטירט) געפונדען, דען אויגענשיין
„מיט איינאנדער איינגענאמבען, דען ארט דעז גאטטעסאקקערס
„אדער פרייטהאפס, אין דער ברייטע אונד לענגע אבמעססען
„לאססען, אונד האט זיך בעפונדען, דאס זעלביגער אין דער לענגע,
„פאן דעם האגישען גארטען ביז הינאויף אן דאז געססעל 46 קלאפ-
„טער, אין דער ברייטע אבער, פאן זיין דעז הערדען פאן וואגענ-
„היימב גארטען ביז צו דעז הערדען פאן גאטטערבורג גארטען 49
„קלאפטער האלטע· — פאן דיזעס ארט בעגעהרט דער הערד
„פאן וואגענהיימב אין דער ברייטע פינף, אונד אין דער לענגע
„פינף אונד דרייסיג קלאפטער· נון האבען היר מיט געדאכטעם
„הערדען שפיטעלמייסטער דאז ווערק עקסאמינירט, אונד גוטעכט-
„ליך בעפונדען, דאס זיינעם דעז הערדען פאן וואגענהיימב בעגעה-
„רען דעפערירט, אונד דאז בעגעהרטע ארט הירומב געלאססען
„ווערדען קאן, וואן ער זיינעם אנערביטהען געמעס אויף דער איהם
„איבערלאססענען זייטען איינע פלאנקען פיהרען אונד פידאהין ער-
„האלטען ווירד, וואדורך אויף איינער זייטען ענטוועדער דיא שטאדט
„אדער דיא יודענשאפט דער איינפלאנקונג איבערהאבען ווירדע·
„ניכט וועניגער האט ער זיך ערקלערט, דאס דא צום פאלל געמיינע
„שטאדט וועגען איבערלאססונג זאלכעס ארטס, ווידער פערהאפפען
„פאן דער יודענשאפט זאללע אנגאפאכטען ווערדען, ער דיאזעלבע
„שאדלאז האלטען, אונד דעסוועגען איינען רעווערס פאן זיך גע-
„בען וואללטע·“

„דאמיט אבער געמיינע שטאדט דיזער הינאומבלאססונג האלבער,
„אומב דעסטא זיכערער זיין מעגע, האבען וויר אויך
„בייא דער שטאדטקאנצלייא אונד אבערקאממעראמבט נאכשלאגען
„לאססען אונד בעפונדען, דאס דיא קאפל פראנקלישע ער-
„בען געמיינער שטאדט, דאס זעלבינע דיא אללהיא געוועזטע
„יודענשאפט, אין דער ראסאוי געהאבטע בעגרעבנוס אונד גרעבער
„אונפערענדערליך בלייבען לאססען וואללע, פיר טויזענד גולדען
„באאר געלד דארגעבען, דיא נאכגעהענדס ·12 יולי 1673 פאן
„איהרע עקסעללענץ, הערדען פייל זיקסט טרויטהזאן

„גרא-

נגס פאן דעמזעלבען דעם מאגיסטראטע אויזגעשטעללטען שולד-
שיינס בעריכטיגטען· דיזען שולדשיין נאהם דער מאגיסטראט אלז
באארע צאהלונג אן, אונד ערטהיילטע נאכשטעהענדען

רעווערס,

„דער יודענשאפט גאטטעסאקקער בעטרעפפענד·“

„וויר נ· בורגערמייסטער אונד ראטה דער קאיזערלי רעזידענצ-
„שטאדט וויען, בעקעננען הירמיט פיר אונז אונד אונזערע נאכקאמ-
„מען, דעמנאך דיא יידיש אבגעצאגענע קאפל פראנקלישע
„ערבען דאס וויר דער אללהיר געוועזטען יודענשאפט אין דער
„ראספאוי געהאבטע בעגרעבנוס אונד גרעבער אונפערענדערליך
„בלייבען לאססען וואללטען, געהארזאמבליך געבעטען, אונז אויך
„הירומב פער פיר טויזענד גולדען ואטיספאקציאן געלייסט האבען;
„אלז געלאבען, צוזאגען אונד פערשפרעכען וויר, דאס בעזאגטע
„איהרע גרעבער אונד שטיין דארויף, וויא זיא צו צייט איהרעם
„אבצוגס געוועזען אונד נאך זיין, מיט איינער פלאנקען איינגע-
„פלאנקטער פערבלייבען, אונד פאן אונז ניכט פערענדערט ווער-
„דען זאללען· דעססען צור וואהרען אורקונדט האבען וויר צו פינר-
„זיכערונג דיזעס מיט אונזערעם שטאדט - אינזיגעל פערפערטיגען
„אונד אויזפאלגען לאססען· זא בעשעהען אין וויען דען צוועלפטען
„יולי אננא זעכצעהן הונדערט איין אונד זיבענציג·“

(L. S.)

אים יאהרע 1684 אלז דורך דיא טירקישע בעלאגערונג דיא
פלאנקע דעם גאטטעסאקקערס אונד דאז דאבייא בעפינדליכע
הויז אבגעבראננט ווארען, בעווארב זיך איין געוויססער הערר פאן
וואגענהיימב אום איינען טהייל דעז צו געדאכטעם בעגרעב-
ניסארטע געהעריג, יעדאך פאן גרעבערן נאך גאנץ לעער געוועזענען פלאטצעס· דער מאגיסטראט איבערטרוג דיא אונטערזוכונג
דיזעס געגענשטאנדעס איינער קאממיסיאן, וועלכע דאריבער פאל-
גענדע רעלאציאן אבשטאטטעטע:

„וואהל ערעל האכווייזער שטאדטראטה!
„גנעדיג אונד גינסטיגע הערען!

„דען הערן זימאן פאן וואגענהיימב רעמ· קאיז· מאיעסטעט
„ראטה אונד שליססעלאמבטמאן צו קרעמבס, איינעם פאן
„דעם יודענגאטטעסאקקער איהמע צו איבערלאססענדען קליינען ארטס
„האלבער, בעשעהענעם רינגסטליכעם אנהאלטען, האבען אייער
„גנא-

דיא קאָפּל פּראנקעלשען ערבען, נאכדעם זיא פֿאָן
דיזעם פֿאָרגאנגע קונדע ערהילטען, מאכטען דאגעגען אן
דען וויענער שטאדטראטה פֿאָלגענדע פֿאָרשטעללונג:

„האָך עדעל געשטרענגע, פֿירזיכטיג אונד האָכווייזע, גנעדיגע
„הערען! אייער גנאדען ווירד צווייפֿעלס לעדיג, אין נאָך
„אונאבפֿעלליגען אנדענקען בערוהען, וועלכער געשטאלטען נאך
„אונזערעם אונד דער געזאמבטען יודענשאַפֿט אבצוג פֿאָן וויען,
„דעראָזעלבען וויר קאָפּל פֿראנקלישע ערבען, גענען עךלינגונג פֿיר
„טויזענד גולדען באאר געלד איינע אָהנווידערופֿליך אונד מיט לעראָ
„לעבלי שטאדט=איינזיגעל בעקרעפֿטיגטע פֿערשרייבונג אונטערם
„12. יולי אננאָ 1671 ערהאלטען, פֿערמעג דערער וויר פֿערזיכערט
„וואָרדען, דאס אייער גנאדען. דער אין וויען געוועזטען יודענשאַפֿט
„געהאבטע בעגרעבנוס אונד גרעבער מיט איהרען שטיינען אונד
„פלאנקען, וויא זאָלכע בייא דערער אבצוג געוועזען, אָהנפֿער
„ענדערליך פֿערבלייבען צו לאססען, פֿערבונדען זיין וואָללטען. אָב
„וואָהלען נון אין בעטראכטונג דעססען, איינינס ווידריגען אונז בע
„פֿאהרען צו האבען, וויר אויסער אללען זאָרגען געשטאנדען, זאָ
„האבען וויר דאָך קורץ פֿאָררוקטער צייט דורך פֿערטרויטע האנד
„אין ערפֿאהרונג געבראכט, דאס איינע פֿאָרנעהמבע שטאנדספּער
„זאָן זיך עפֿפֿענטליך פֿערנעהמבען לאססען, דאס וויילען בייא יינג
„סטער בעלאגערונג דעראָ פרייזווירדיגסטער שטאדט, דיא אומב
„געדאכטע אונזער בעגרעבנוס געוועזענע פלאנקען, נעבסט דעם
„דארויף געשטאנדענען הויז, פֿאָן גרונד אבגעבראננט וואָרדען,
„ער דיא גנעדיגע בעוויללעגונג פֿאָן אייער גנאדען ערהאלטען האבע,
„דאס איינען געוויססען פלאטץ, זאָ איננער דענען פֿאָריגען פלאנ
„קען געלעגען, אונד דער פֿאָריגע פּאָססעססאָר דעם הויזעס בייא אונ
„זערער בעגרעבנוס, עהעמאהלען איינינגע בלייך דארויף צו לעגען
„געפֿלאָגען, ער צו זיינעם נעבסט אנגעלעגענען גארטען איינפֿאנ
„גען, אונד זאָלכען נאך אייגענעם בעליבען נוטצען אונד געברויכען
„מעגע."

„דעמנאך אבער וויא געמעלדט, זאָלכע אונז פֿאָרגעבראכטע
„איינטרעכטיגקייט דעראָ זינוראציאָן שנורשטראקס
„ענטגעגען וועדע, וויר אויך זאָ שלעכטערדינגס אין דיא אליעניר
„אונד אבזענדערונג געדאכטעס פלאטצעס פֿאָן דעם בעגרעבנוס
„אונז ניכט פֿערשטעהען קעננען. אלז געלאנגט אן אייער גנאדען
„אונזער גאהאָרזאמבעס ערזוכען אונד ביטטען, דיאזעלבען גערוהען
„דעראָ האָהען אָרטס דיא גנעדיגע פֿערפֿיגונג ווידערפֿאהרען צו
„לאססען, דאמיט דיא פֿיל ערוועהנטע יודענבעגרעבנוס מיט דיזעם
„בעצירק, אלז דיא אלטען רודערא דערען פֿאָריגען פלאנקען

 אויז

„גראפען צו פאלקענשטיין, נעבען פיר הונדערט גולדען
„אינטערעססע, צו געמיינער שטאדט אָבערקאממעראמבט ער-
„לעגט האט, דערענטוועגען זיך איין לעבליכער שטאדטראטה
„לויט רעווערס דאהין פעראָבליגירעט, דאס בעזאגטע גרעבער
„אונד שטיין דארויף, וויא זיא צור צייט איהרעס דער יודענשאפט
„אבצוגס געוועזען אונד נאָך זיין, מיט איינער פלאנקען איינגע-
„מאכטער פערבלייבען, אונד ניכט פערענדערט ווערדען זאָללען‚״ —
„נון גיבט עז דער קלארע אויגענשיין, דאס אן זאָלכעם פלאטץ,
„זאָ הערר פאָן וואגענהיימב בעגעהרט, ניאמאהלען קיין יוד
„בעגראבען וואָרדען, זאָנדערן דאס דעריעניגע אינמאָ, זאָ אין
„דעם, פאָן דער יודענשאפט ערבויטען הייזעל גינוואָהנט, אונד
„דיא אָבאכט אויף דיא פלאנקען, גרעבער אונד שטיין געהאבט,
„איין בלייך דארויף געהאבט; זאָ זיינד אויך פאָן דעם, דורך העררן
„פאָן וואגענהיימב בעגעהרטען אָרט, ביז אן דיא ערשטע שטיין,
„נאָך צוועלף קלאפטער ערדען ווייט, וואָ קיין גראב, זאָנדערן
„דיא בלייך געוועזען, פאָלגענדס ווירדע ווידער דען רעווערס ניכט גע-
„האנדעלט, נאָך דיא גרעבער אָדער שטיין פערענדערט. —
„שטעללען אלזאָ אייער גנאדען אונד גונסטען צו גנעדיגעם בעלי-
„בען, אָב דיאזעלבע איהמע העררן פאָן וואגענהיימב געגינען זיין
„אנערביטהען, פאָן זאָלכען אָרט 5 קלאפטער אין דיא ברייטע,
„אונד 35 קלאפטער אין דיא לענגע, איבערלאססען וואָללען‚״

דינסטגעהאָרזאמבע

דאניעל פאָקהי

זעניאָר אונד אָבער-שטאדטקעממערער

ניקאָלויס האָבע׳

דעקרעטירונג דעז מאגיסטראטס׳

„**דיזע** רעלאציאָן בייא דער קאנצלייא אויפצובעהאלטען, אונד
„לאססען עז בורגערמייסטער אונד ראטה אויך איהרעס
„טהיילס אללערדינגס דאבייא פערבלייבען‚״׳

דען 6׳ אָקטאָבער 1684׳

דיא

„אבראהאם ציגדראכען אונד וואָלף שלעזינגערס.
„אללער דרייען יורען, איינגענאָמבען אונד בעפֿונדען, דאס אויף
„דעם גאנצען פֿרייטהאָף, אויסער דען שטיינען, איין לײנוואטה-
„בלייך, זאָ דער בלייבער, אָהנע איינווילליגונג דעז שטאדטמאני-
„סטראטס האלטען טהועט· — איטעם האבען וויר געזעהען, דאס
„דיא לעכער צו דענען באכשטעללען אן דעז הערדן פֿאָן וואגענ-
„הייזב זיינען גארטען אונד אן דעם וועג געגען דען הייזעל צו, אויז
„דער יודען בעפֿעלך, וויא דער בלייבער פֿאָרגעבען, געגראבען וואָר-
„דען· נאך איינגענאָמבענען אויגענשיין האבען וויר דיא היפֿאָר ער-
„גאנגענע נאָטהדורפֿטען-רעלאציאָן אונד רעווערזען געמיינער שטאדט
„געגען דיא יודענשאפֿט, אונד זיין דעז הערדן פֿאָן וואגענהייזב
„געגען דיא שטאדט, אין בייאזיין אָבערוועהנטער הערדן פֿאָן ווא-
„גענהייזב אונד דער יורען אבגעלעזען, אונד דיא יודען בעפֿראגט,
„אָב זיא ווידער דיא דעם הערדן פֿאָן וואגענהייזב אין דער ברייטע
„פֿינף, אין דער לענגע אבער פֿינף אונד דרייסיג קלאפֿטער, הינ-
„אונזב צו זיינעם גארטען, געגען הערא איינגעגעבענען רעווערס פֿער-
„וויללינטען פלאטץ בערענקען טריגען, וויילען דעם קלארען אויגענ-
„שיין נאך, זאָלכער אָרט וועדער דענען שטיינערן, נאך דער יודענ-
„גרעבער אונד בעגרעבניססען דער גערינגסטע שאדען ניכט בע-
„שעהען, זאָנדערן נאָך שפּאציאום גענוג פֿאָרהאנדען זייע; דיא
„נאך געפּפֿלאָגענער אונטערערדונג, זאָפֿיל פֿערמעלדט, דאס זיא
„דיזער זאכען האלבער קיין געוואלט צו טראקטירען העטטען, זאָנ-
„דערן ער אָפּפענהיימבער נור דען אָרט איינפלאנקען צו
„לאססען ערבעטען וואָרדען; ער וואָללטע אבער אן דיא קאָפּל
„פֿראנקלישע פֿריינד נאכער נירנבערג שרייבען אונד
„דאהין קאָאָפּערירען, דאס ווידער זאָלכע איבערלאססונג קיין בע-
„דענקען זיין ווערדע, זיא קעננטען אונטערדעססען ווידער איינעס
„שטארטראטס דיספּאָזיציאָן ניכטס הינדערן·“

„נון האבען וויר דאז וועדק אויך אונזערס טהיילס מעהרמאהלען
„ערוואָגען, אונד ווייסען דיזער דעם הערדן פֿאָן וואגענהיימב
„איבערלאססענע אָרט, דער 5 קלאפֿטער אין דער ברייטע. אונד
„35 קלאפֿטער אין דער לענגע, דען יודענגרעבערן, שטיינערן אונד
„בעגרעבניססען דאז גערינגסטע ניכט בענימבט. אונד נאָך איבריגער
„פלאטץ גענוג ביז צו דען שטיינען איזט“· —

„אלז ווערען וויר דער אונמאסגעביגען מיינונג: עז מעכטע בייא
„דער איהמע דען 6· אָקטאָבער 1684 בעשעהענען בעוויל-
„ליגונג.

אבגעפֿיהרטע, דער אויך וויטערהין אלז נאכהעריגער איגענטהימער דעז
גאטטעסאקקערס אונד גרינדער דעז ראבייא איינגעריכטעטען שפּיטאלס ער
וועהנט ווערדען וויר. —

„אויזוווייזען, אהנפֿערענדערטער געלאססען, אונד אויף אייניגע ווייז,
„דערא בעשעהען שריפֿטליך געפֿערטיגטען אססעקוראציאן נאך,
„דאז געריגגסטע דאפֿאן ניכט מעכטע אנדערווערטס פֿערווענדעט
„ווערדען — גלייכוויא נון זאלכעס אן זיך זעלבסטען גאנץ בילליג
„אונד דען רעכטען געמעס, אלז וואללען וויר אן דערא גנעדיגען
„רעזאָלוציאָן ... פֿערירונג דעסטא וועניגער צווייפֿעל זעטצען, זאנדערן אונז איי-
„נער גנעדיג געוועהריגער רעזאלוציאן אונד אהנמאסגעבליכער ער-
„קלערונג אויף דים אונזער געהארזאמבעס אנלאנגען אין וועניגער
„אנטוואָרט אין אונטערטהעניגקייט פֿערזעהען, אנבייא פֿערהארענד
„אייער גנאדען אונטערטהעניג געהארזאמבסטע

„פֿירטה, דען 18. דעצעמבער 1684.

„איזאק אונד איזראעל פראנקעל
„בעדע געברידער אונד
„קאפל פראנקלישע ערבען,
„אין פֿירטה בייא נירנבערג“

דער מאגיסטראט פֿעראָרדנעטע היראויף איינע אבערמאהליגע
קאממיסיאָן מיט צוציהונג אייניגער היזיגען איזראעלי-
טען, וועלכע איהרער זייטס קיינע איינוועגדונג געגען ערוועהנטע
אבטרעטונג יענעס פלאטצעס מאכען קאננטען, אונד אויך דיא
צושטיממונג דער קאפל פראנקעלשען ערבען בייאצובריגגען פֿער-
שפראכען; וואָריבער זאדאן נאכשטעהענדע רעלאציאן אבגעגע-
בען ווארד: —

„וואָהל ערעל האָכווייזער שטאדטראטה! גנעדיג אונד גינסטיגע
„העררען!“

„איבער דיא אן אונז ערגאנגענע אויפֿלאג, האבען וויר דען 16.
„דים דען אויגענשיין דעז יודענפֿרייטהאפֿס, אין געגענ-
„ווארט דעז העררן זימאן פֿאי וואגענהיימב קאיזערל. ראטהס
„אונד שליססעל-אמבטמאננס צו קרעמבס, דעז העררן אוי-
„גוסטין פֿאן הירנייס ריזעס לעבל. מיטטעלס זעניארען אונד
„זופער-אינטענדענטען דעז בירגערשפיטאלס אונד דעססען רעמא-
„נענצערס, וויא אויך דעז *) זאמועל אפפענהיימבער,
אבראהאם

---

*) פֿערבוטהליך דער אין פֿארשטעהענדער אנמערקונג אלז ק. ק. האפֿפֿאקטאר
אנ'

דיא דרייא זעהנע אונד ערבען דעם ערשטערן, נאהמענס ר' אהרן
ר' יששכר בערמאן, אונד ר' זכריה טראטען אין
איינער ביום ג' יו"ד סיון תנ"ה לפ"ק (1695) אָהנע אנגאבע דעז
אָרטעס — העברעאיש אויזגעשטעללטען צעססיאָן, אללע איהנען
ערבליך צוגעפֿאללענען אנשפריכע אויף דיזע רעאליטעט, איהרעם
געגאננטען אָנקעל אב, פֿאָן וועלכער צעססיאָן איינגע שטעללען
ווערטליך אנגעפֿיהרט ווערדען·

„**מודים** אנחנו ח"מ וכו', איך שאנחנו האחים חתומים מטה נתנו כל
„אותן הזכיות מה שיש לנו מאבינו החסיד כהר"ר זעקיל
„סג"ל, מחמת השתדלות שהשתדלו בס"ד יורשי המנוח אבינו זקנינו
„הנגיד המפורסם כהר"ר קאפל סג"ל מווינא, ה"ה שני האחים
„האחד אבינו הנ"ל ז"ל ושני לו הוא דודנו הרב אב"ד דק"ק בראדי
„ת והר"ר ישראל סג"ל נר"ו, אחרי שהלכו בגולה מאזלי גירוש
„ווינא, ונתנו ארבעה אלפים זהו' ריינש מעות תזומנים מכיסם ומכספם
„בהלואה להאדונים שקורין די"א העררען פאן וויען כדי מאותו הסך יגיעו
„הרווחין חמשה פרצענטי וסך שני מאות זהובים בכל שנה מחמת הגרונד-
„געלט מהבית עלמין שנתנו כל בני הקהלה ווינא מקדם בכל שנה. למען
„יכיחו הקדושים אשר בארץ המה; ועדיין מעות ההלואה אצל האדונים
„הנ"ל כמבואר בפנקס ערכאות שקורין פראטיקאל בעיר ווינא· וגם מעתה
„ועכשיו סלקנו את עצמינו ובכח הפעדופסים ובכח כל יורשי אבינו החסיד
„הר"ר דוד יצחק זעקל סג"ל ז"ל בסילוק גמור, וכל הזכיות השייכין לנו
„מחמת החוב ארבעה אלפים זהובים קרן ורווחין מבלי שום טיור· בעולם,
„את הכל נתנו אנחנו ח"מ האחים יחד לדודנו הרב מוה' ישראל סג"ל
„אב"ד דק"ק ברודא במתנה גמורה וכו'· רק את זה הותנה בשעת המתנה,
„שאותן עצמות הקדושים הנקברים שמה, חלילה וחלילה לשנות או ליתן
„רשות לשום אדם בעולם, למכור חלילה אותו הקרקע מה שכבר נתקדש
„מקדושים אשר בארץ המה, רק המקום פנוי הקרקע בתולה שהוא לע"ע
„פנוי, הרשות ביד דודנו לעשות כאות נפשו, ומאותו מקום פנוי סלקנו
„את עצמינו בסילוק גמור כנ"ל וכו'·"

הרב מוה' ישראל פֿראנקעל הנ"ל אלז אללייניגער בעזיטצער דעז גרונדעס, איבערליס דענזעלבען נאך איינער פֿאָן
איהם אייגענהענדיג אין וויען געשריבענען, פֿערנערס נאך איינער
צווייטען פֿאָן נאמני ק"ק בראדי אויזגעפֿערטיגטען אורקונדע למחותנו
כהר"ר שמואל אָפפענהיים, פֿאָן וועלכען דאָקומענטען
עבענפֿאלס איינגע אויזציגע היר איינגערוקט ווערדען: —

מודה

„ליגונג, נעגען דען בערייטס הערייגגעגעבענען רעוועדס אללערדינגס
„פֿערבלייבען, אונד ער הערר פֿאָן וואגענהיימב זעלביגען איינפּיאנקען
„קעננע; יעראָך שטעללען אייער גנאדען אונד גונסטען וויר אללעס
„אנהיימב, אונז דינסטגעהאָרזאמבכט עמפֿעהלענד“.

דאניעל פֿאָקהי

„זעניאָר אונד אָבער־שטאדט קעממערער“

אויגוסטין הירנייס.

ניקאָלויס האָכע.

מאגיסטראטס דעקרעטירונג:

„דיזע רעלאציאָן בייא דער קאנצלייא אויף צו בעהאלטען, אונד
„דענען אינטרעססירטען, אויסער גוטאכטענס, אויף
„אנלאנגען דארפֿאָן אבשריפֿט צו ערטהיילען; בענעבענס לאססען עז
„בירגערמייסטער אונד ראטה דאבייא אויך איהרעס טהיילס פֿער־
בלייבען.“

וויען דען 18. מאי 1685.

דער גרונד דעז גאָטטעסאקקערס זעלבסט, דיא גרעבער אונד
גראבשטיינע וואורדען איבריגענס זאָרגפֿעלטיג פֿערשאָנט,
אונד דאראן (אויסער וואז אונאבוועגדבארע עלעמענטאר־
ערייגניססע, בעזאָנדערס דיא מעהרמאהליגען איבערשוועממ־
מונגען דעז אין דער נעהע פֿאָרבייאפֿליססענדען דאָנויא־ארמס
בעשעדיגטען, וועלכע בעזאָנדערס דיא עלטעסטען מייסט אויז
ווייכען זאנדשטיינען געהויענען מאָנומענטע צערשמעטטערטען, אָדער
דאָך דערען אינשריפֿטען אונלעזערליך מאכטען), ניכט דאז גערינג־
סטע פֿערענדערט.

בעזיטצער דעס גרונדעס וואָרען דיא פֿאָרבענאננטען בייזען
קאָפּל פֿראנקעלשען זעהנע:
איזאק (ר׳ דוד יצחק זעקל) פֿראנקעל
והרב אב"ד דק"ק בראדי מוה׳ ישראל פֿראנקעל.

„ שנתגלגלו היהודים, שהיו דרים בווינא כנודע, כאשר מבואר הכל באר היטב
„ בפנקס הקהלה בווינא, והוא מוכתב על שמינו. בהחלטה גמורה, והנה
„ זה כמו שנה שקנינו מיד יורשי אחי כמהור"ר זעקל הנ"ל כל הזכיות
„ והשיעבוד שהי' לאביהם, מכח ירושת אביהם ז"ל על בית העלמין הנ"ל,
„ כמבואר בשטר מכירה והחלטה שיש לנו מהיורשים הנ"ל על זה, והנה
„ כעת הזאת מכרנו אנחנו הזוג הנ"ל את בית העלמין הנ"ל וגוף בית
„ העלמין להקצין הנ"ל לו ולב"כ וי"א ע"ע לחלוטין כל החזקה והיפוי
„ הכח שהיה לנו מעולם עד עתה וכו' — גם הרשות ביד הקצין הנ"ל
„ וביד ב"כ וי"א לעשות מימריאל על בית הקהלה בשמינו ליתן לכתוב בשמם
„ על פלאטיגאל כאשר הוא עכשיו נכתב על שמינו · וכו' "

דערזעלבע אָרט אין דער ראָסאוי דינטע דען היזיגען איזרא־
עליטען (וועלכע וויא אָבערוועהנט שפּעטער ווידער
אין גרעסערער אנצאהל היר אויפגענאָממען װאורדען) זאָלאנגע
אלזבעגרעבניספלאטץ, ביז דורך דען אללערהעכסטען בעפעהל
וואילאנד זיינער מאיעסטעט קאיזערס יאָזעף דעז צווייטען!
(1784) אללע טאָדטענעקקער אויסערהאלב דער בעוואָהנטען אָרט־
שאפטען אנגעלעגט װערדען מוסטען · — דיא היזיגען איזראעליטען
ערקויפטען צו דיזעם בעהופע, מיט העכסטער בעווילליגונג,
אויסערהאלב דער וויענער ליניען, אונד צוואר צווישען דער נוס־
דאָרפער אונד וועהרינגער ליניע, אייניגע גרונד־שטיקקע פיר איהרען
נייען בעגרעבניספלאטץ ·

אָבשאָן דאמאהלס אללע איננערהאלב דער שטאדט אונד דער
פאָרשטעדטע געוועזענען אונד אויפגעהאָבענען טאָד־
טענעקקער פאָן דער שטאאטספערוואלטונג פעראייסערט װאורדען,
זאָ װארד דאָך היראין מיט דען אלטען בעגרעבניספלאטצע דער
איזראעליטען, אין בעריקזיכטיגונג, דאס דיזע גלויבענסגענאָססען
זיך אויף איינע קאָסטען איינען אנדערען אָרט פערשאפּט האטטען,
איינע אויזנאהמע געמאכט, אונד זיא ערהילטען דיא צוזיכערונג
דאריבער אין פאָלגענדעם

דעקרעט דער ק· ק· נ· ע· לאנדעסרעגירונג·

3670 אן דיא היזיגע יודענשאפט ·

„ **איבער** איינען ערשטאטטעטען אללעראונטערטהעניגסטען בע־
„ ריכט, דאס דיא איבערגאבע דעז יידישען אלטען פרייט־
„ האָפּס

,, מודה אני ח"מ וכו' איך אמת גמור ודבור הוא שאני מכרתי האחוזת
,, קבר דהיינו הבית עלמין שהוא כאן ע י ר ו ו י נ א מחוץ
,, לעיר, במחוז הנקרא ראסויא, ואותו הבית עלמין קנינו אני ח"מ
,, ואחי הגדול המנוח מוהר"ר י צ ח ק ז ע ק י ל סג"ל זצ"ל מהעצה יר"ה כאן
,, עיר ווינא אחר הגירוש שנתגרשו היהודים שהיו דרים פה ווינא מקדמת
,, דנא כנודע, כאשר מבואר הכל באר היטב בפנקס העצה ונכתב על שמינו
,, אני ח"מ ואחי סג"ל זצ"ל הנ"ל והנה זה בזמן הקיץ העבר תיו כון ה"א
,, לפ"ק קניתי בק"ב א"ס מיד יורשי אחי זצ"ל כל זכיותיהן ושיעבודיהן שהי
,, להם מכח ירושת אביהם זצ"ל, מכח חלק אביהם ז"ל על הבית עלמין הנ"ר
,, כמבואר בשטר מכירה והחלטה שקבלתי מהיורשים הנ"ל על זה, והיא
,, שייך כל הבית עלמין לי לבד, ובכך סילקו היורשים עצמם מחלק שלהם'
,, על בית עלמין, והנה לעת בזאת ביום המבואר למטה, מכרתי במכירה
,, גמורה לחלוטין ולצמיתות עלמין בכל אופן היותר מועיל ע"פ תקנת
,, חכמים ז"ל לכל הלכותיהן, את הבית עלמין הנ"ל למחותני הקצין
,, המפורסם כהר"ר ש מ ו א ל א פ נ ה י י ם הדר לע"ע בוינא, להיות לו
,, וליורשיו אחריו לחלוטין גמורין ולצמיתות עלמין עם כל אותן זכיות
,, ושיעבודים שהיו לי עד עתה על הבית עלמין הנ"ל, ומעתה ומעכשיו
,, הם שייכים למחותני הקצין כהר"ר ש מ ו א ל א פ נ ה י י ם הנ"ל ולי"א
,, ע"ע, באופן שבידו למכור או ליתן במתנה להשכיר ולהחליף ולהשכין,
,, ולעשות בו כאות נפשו וכפי רצונו הטוב כאשר ככשיו הוא וי"א ע"ע — וכו'.
,, לראי' מהימנא באתי על החתום היום יום בי"ת א"ך טוב לישראל בחודש
,, כסליו תי"ו נו"ן וי"ו לפ"ק "

,, נאם הקטן י ש ר א ל בא"א המנוח המפורסם כהר"ר ק א פ ל סג"ל זצ"ל
,, מווינא ובק"ק ב ר ו ד א חונה לע"ע "

,, זכרון עדות שהיתה בפנינו עדח"מ היום יום ג' ער"ח טבת תי"ו נו"ן
,, וי"ו לפ"ק איך שבאתה לפנינו האשה ה ר ב נ י ת מרת חי'
,, בת הקצין הרר יודא דיים והמאור הגדול הרב המופלא ר"מ ו א ב"ד
,, כ ב ו ד מ ה ו ר ר י ש ר א ל ה ל ו י ואמרו לנו הוי עלינו עדים נאמנים
,, וקנו מאתנו בקנ"ב א"ס בכל אופן המועיל, וכתבו בכל לשון של זכות ויפוי
,, הכח ואף חתמו ותנו ליד האלוף הראש והקצין והנדיב המפורסם כבוד
,, הר"ר ש מ ו א ל א פ נ ה י י מ ר היושב לעת עתה בחזקת דירה בווינא,
,, להיות בידו וביד ב"כ וי"א לעדות ולזכות ולראי' מחמת שרצינו ברצון
,, נפשינו הטוב שלא באונס והכרח כלל וכו' "

,, איך אמת גמור ודבור הוא שמכרנו אנחנו הזוג הנ"ל, מכרנו אחוזת
,, הקבר דהיינו הבית העלמין שהוא בווינא מחוץ לעיר, במחוז
,, הנקרא ראסויא, ואותו בית העלמין קנינו אנחנו עם אחינו הגדול
,, כמהור"ר י צ ח ק ז ע ק ל סג"ל ז"ל מהעצה יר"ה בווינא אחר הגירוש
שנתגרשו

דיזער וואָהלטהעטיגען בעשטימונג בליב עז אויך זייטדעם, אלזאָ שאָן איבער 125 יאהרע אונאונטערבראָכען געוויהעט·

דיא געוועהרסערנייערונג אונד צאהלונג דער טאקסען, געשאה אויף בעגעהרען דעס מאגיסטראטס פאָן צייט צו צייט, דורך דיא יעווייליג היר וואָהנהאפטע געוועזענען איזראעליטען, דיא אויך דיא אונטערהאלטונגסקאָסטען דעז שפיטאלס בעשטריטטען, וואָבייא אבער דען אָפפענהיימערשען ערבען נאָך אימער דאז איינענטהומסרעכט אן דיזעס גרונדשטיקקע צושטאנד·

בייא דער אללגעמיינען גראָסען איבערשוועממונג אים יאהרע 1784, ווארדע דיא מויער דעז איזראעליטישען גאָטטעסאקקערס אן מעהרערען אָרטען דורכבראָכען, פילע גראבשטיינע, בעזאָנדערס אבער דאז אלטע שפיטאלגעביידע זעהר בעשעדיגעט· זיינע מאיעסטעט קאיזער יאָזעף דער צווייטע, אללערהעכסט וועלכער וועהרענד דער איבערשוועממונג דיא דאָרטיגע געגענד אונד אויך דאז שפיטאלגעביידע בעזוכטע, אונד דיא ערליטטענע בעשעדיגונג דעז לעטצטערען בעמערקטע, גערוהעטע דיא אבטראגונג אונד נייע איפיהרונג דעזזעלבען אנצואָרדנען· —

מעהרערע הינדערניססע מאכטען דורך לענגערע צייט דיא אויספיהרונג דיזער וואָהלוואָללענדען פערפיגונג אונמעגליך, אונד ערשט אונטער זיינער יעטצט רעגירענדען ק· ק· מאיעסטעט, פראנץ I, נעהמליך אים יאהרע 1793, קאם דיא נייע ערבויאונג דעז דערמאהליגען איזראעליטישען קראנקענהויזעס צו שטאנדע·

צור איינסטווייליגען אונטערברינגונג דער איזראעליטישען קראנקען וואר שאָן פאָרהער, בייא דער בויאפעלליגקייט דעז שפיטאלעס, פאָן דער האָהען נ· עֿ· לאנדעסרעגירונג איינע אבטהיילונג אין דעם ק· ק· אללגעמיינען קראנקענהויזע אנגעוויזען אונד איבערלאססען וואָרדען·

דיא געמיינשאפט דער היזיגען איזראעליטען בעפרידיגטע פאָר דער אונטערנעהמונג דעז בויעס, דיא נאכקאָממען אונד ערבען דעז אָפט ערוועהנטען ר׳ שמואל אָפפענהיימער וועגען איהרער אנשפריכע אויף דען גרונד דעז בעגרעבניספלאטצעס אונד געביידעס, וואָרויף דיאזעלבען אללע איהרע אייגענטהומסרעכטע דען היזיגען טאָלערירטען פערמליך אבטראטען, זאָ דאס דיא לעטצטערען אלז אייגענטהימער דיזער רעאליטעטען אן

„האָפס אן דיא קאמעראל - ארמיניסטראציאָן אונד דער זאָהי-
„ניגע פֿערקויף דערזעלבען ניכט שטאטט האבע, דא דען
„יורען צור הערשטעללונג איינעס נייען פֿרייטהאָפֿס אויסער דען ליניען
„אויך קיין פֿאָרשוס אויז דעם רעליגיאָנס - פֿאָנד געמאכט, זאָנדערן
„דערזעלבע עקס פראָפּריאיס בעשטריטטען וואורדע, איזט אונטערם
„19 פֿאָריגען אונד פּרעזענטאטאָ 14 דיזעס, דיא העכסטע ענט-
„שליסונג הערבגעלאנגעט, דאס דיזער אנטראג בעגנעהמיגעט
„ווערדע· וועלכעס דערזעלבען הירמיט צור וויססענשאפֿט ער-
„איננערט ווירד‟·

וויען דען יז 1 מאי 1784·

„גראף פֿאָן בערגען‟·
„העגעלין‟·

דער מעהרמאהלס גענאננטע אין דען בעזיטץ דעז בעגרעבניס-
פלאטצעס געקאָממענע ר׳ שמואל אָפּפּענהיימ-
בער איזט אלז ערשטער שטיפֿטער אונד בעגרינדער
דעז קראנקענהויזעס דער איזראעליטען אללהיר,
אין דאנקבארעס אנגעדענקען דער היזיגען איזראעליטישען איינ-
וואָהנער· ער וואר איינער דער אנגעזעהענסטען רעכטליכסטען
אונד וואָהלטהעטיגסטען מעננער, אונד זיין אים יאהרע ת״ס״ד —
1704 — אין קופּפֿער געשטאָכענעס בילדניס מיט דער דייטשע
אומשריפֿט:

„זאמועל אָפּפּענהיימבער. דער רעמישי קאיזערל. מא-
„יעסטעט אָבער-קריגס-פֿאקטאָר אונד האָפֿיוד,
„ווירד נאָך אים שפּיטאלע אויפֿבעוואהרט‟·

ער ליס דיא דורך דיא טירקישע בעלאגערונג פֿערבראננטען פלאנ-
קען דעז גאָטטעסאקקערס ווידער הערשטעללען, דאז עבענ-
פֿאללס צערשטערטע געביידע ווידער אויפֿבויען אונד מיט איינעם
אָבערען שטאָקוועקע פֿערזעהען, וועלכעס ער דער אויפֿנאהמע,
פּפֿלעגע אונד היילונג היר ערקראנקטער איזראעליטען ווידמעטע·

דיזער

„גונג דעז איזראעליטישען שפיטאלס אננעהמען, אונד דיא זייט
„דעם יאהרע 1793 אויזשטענדיגען צינזען נאכזעהען צו וואָללען,
„האט מאן היראָרטס נאך דערען גאנצעם ווערטה ערקאננט, אונד
„אינדעם מאן דעם עדעלן הערן געבער אים נאהמען דער קראנ-
„קען ארמען איזראעליטען דאנקעט, העלט מאן זיך פֿערפֿליכטעט,
„דיזע גראָסמיטהיגע האנדלונג צור וויססענשאפֿט דער האָהען לאנ-
„דעס־שטעללע צו ברינגען, אונד זעמטליכע היזיגע טאָלערירטע
„נעבסט איבריגען גלויבענסגענאָססען אללהיר היפֿאָן צו פֿער-
„שטענדיגען.“

„אונד דא מאן דיא פֿאן דען הערען פֿערטרעטערן אנהער אבגע-
„געבענע 4 פראָצענטיגע האָפֿקאממער־אָבליגאציאָן פער
„4000 fl. דעם הערן זאלאָמאָן עדלען פֿאָן הערץ צוגע-
„מיטטעלט האט, זאָ ערהאלטען דיאזעלבען, דיא פֿאָן איהם איבער
„דיא פֿאָללע בעריכטיגונג זיינער פֿאָרדערונג אויסגעשטעללטע פֿער-
„ציכטס־קוויטטונג, זאמט פֿאָם 1. יאנואר ביז 16. דיזעס אויז-
„שטענדיג געוועזענען אָבליגאציאָנס־אינטערעססען פער. 20 fl. געגען
„בעשייניגונג, וועלכע זאָנאך אנהער אבצוגעבען זיין ווירד“.

וויען דען 21. פֿעברואר 1807.

עדלער פאן זיבער,

ק. ק. נידערעסטערר. רעגירונגסראטה.

דאז נייע שפיטאלגעבײדע ערהילט דיא — עטוואז אינקאָררעקטע —
איבערשריפֿט:

קראנקענשפיטאל פֿיר דיא ליידענדע מענשהייט
פֿאָן דער היזיגען איזראעליטישען נאציאָן;
ערבויעט אים יאהרע 1793.

דאז הויפּטגעבײדע *) האט נעבסט איינער געריימיגען וואָהנונג
פֿיר דען שפיטאלפֿאטער, גראָסען קיכען אונד שפייזעקאממערן
אונד איינעם גראָסען זאאלע, וועלכער צו דען אנדאכטספֿערזאממלונגען
דער רעקאָנוואלעסצענטען דינעט, 5 קראנקענזימלע אונד 6 עקסטרא-
צימערן מיט דען נעטהיגען קראנקענבעטטען אונד איבריגען ער-
פֿאָרדערניסען פֿערזעהען, זאָ דאס דארין צוזאממען 50 קראנקע
בעקוועם פֿערפֿלעגט ווערדען קעננען. —

אין

---

*) אהנע דיא צו באקקונג דער **מצות** בעשטיממטען גאנץ אבגעזאנדערטען
בעבענגעבײדע.

די‌א געוועהר געשריבען וואורדען, מיט דעם געזעטצליכען פֿארבע-
האלטע יעדאָך, דאס דיזע געוועהר אללע צעהן יאהרע ערנייערט,
אויך דאז געביידע נור אלז שפיטאל, צור אונטערברינגונג אונד
פֿלעגע דער קראנקען, אינר ניכט צו צינזוואָהנונגען בעניטצט ווערדע —

די‌א היזיגען הערדען טאָלערירטען טרוגען צום ריקקויף דער רעאלי-
טעט, אונד צום בויע אנזעהנליכע זוממען אלס געשענקע ווילל-
פֿעהריג בייא, וועלכע יעדאָך צור גענצליכען בעשטרייטונג דעז
גראָסען קאָסטענאויפֿוואנדעס ניכט היגרייכטען· דער דאמאהליגע
פֿערטרעטער אונד שפיטאלפֿאָרשטעהער הערר זאלאָמאָן עד-
לער פֿאָן הערץ, קי קי פריוו· גראָסהענדלער, לייטעטע ניכט
נור דען בויא מיט זאכקעננטניס אונד רעגזאם אייפֿער צור וואָהל-
טהעטיגען אונטערשטיטצונג זיינער ליידענדען מיטמענשען, זאָ וויא
צום מעגליכסטען פֿאָרטהייל דער היזיגען איזראעליטען, זאָנדערן
שטרעקטע אויך נאָך דיא אבגענגיגע געלדזוממע פֿאָן 13,000 fl.
באאר פֿאָר, וואָפֿיר ער אין דער פֿאָלגע שטאאטספאפירע, דיא
איינען פֿיל געריגגערען ווערטה האטטען, נאך איהרעס נעננווערטהע
אלז צאהלונג אנגאהם, אונד דען ריקשטאנד דער בעדונגענען צינ-
זען נאכליס·

די‌א קי קי פאָליצייא - אָבערדירעקציאָן ווירדיגטע דיזעס גראָסמי-
טהיגע בענעהמען אין פֿאָלגענדעם דעקרעטע:

אן דיא הערדען פֿערטרעטער!

„**די‌א** קי קי פאָליצייא - אָבערדירעקציאָן האט מיט וואהרעם פֿער-
„גניגען אויז דען פֿאָראקטען ערזעהען, דאס דער קי קי
„פריוו· גראָסהענדלער הערר זאלאָמאָן עדלער פֿאָן הערץ
„צור ערבויאונג דעס איזראעליטישען שפיטאלס 13,000 fl. געגען
„5 פראָצענטיגע צינזען באאר פֿאָרגעשאָססען, אים יאהרע 1801
„איינע ראטענצאהלונג מיט 6500 fl. אין 4 פראָצענטיגען שטאאטס-
„פאפירען אנגענאָממען, 2500 fl. אים פֿאָריגען יאהרע ערהאל-
„טען, אונד זייט דעם יאהרע 1798 אויף דיא בעריכטיגונג דער
„בעדונגענען צינזען נאָך ניכט אנגעדרונגען האבע; וואָרנאך דיא
„איזראעליטישע קאססע דעמזעלבען נאָך איינען רעסט פֿאָן 4000 fl.
„זאמט פֿערפֿאללענען צינזען שולדיג פֿערבליבען איזט·

„**דיזעס** עדלע בענעהמען, וועלכעס זיך שאָן דורך מעהרערע פֿאָר-
„וויזונגאנגענע, מענשענליבע אונד געפֿיהל פֿיר דיא ליי-
„דענדע מענשהייט בעוויזענדע פֿעללע בעשטעטיגעט האט, אונד
„דיא נייערליכע ערקלערונג, דיא נאָך ריקשטענדיגען 4000 fl. אין
„4 פראָצענטיגען שטאאטספאפירען, צור מעהרערען עמפֿארבריג-

דאז שפיטאלגעביידע ווירד פֿאָן דער האָהען שטאאטספֿערוואלטונג
אין יעדער ריקזיכט אללען איבריגען עפֿפֿענטליכען קראנקען־אינ־
שטיטוטען גלייך געהאלטען, עז געניסט אין דיזער הינזיכט דיא שטייער־
פֿרייאהייט, (וועלכע פֿריילאססונג שאָן אין דעם מאגיסטראטישען שטיי־
ערנשלאג־ביכערן פֿאָן דען יאהרען 1723 אונד 1751 פֿאָרגעמערקט
ערשיינט), אונד ווירד וויא עז נאכשטעהענדעס דרוקקעט צייגעט, אויך
פֿאָן דער מיליטער־איינקווארטירונג לאָזגעצעהלט.

32827.

פֿאָן דער ק.ק. שטאדטהויפטמאננשאפֿט.

„**דיא** אללע עפֿפֿענטליכען פֿערזאָרגונגס־אונד קראנקען־אנשטאל־
„טען נאך דיזם געזעטצע פֿאָן דער מיליטער־איינקווארטי־
„רונג בעפֿרייעט זינד, זאָ קאן נאך דעם אנזוכען דער געמיינדע
„ראָססאוי דאז איזראעליטענשפיטאל נומ. 50 אין דער ראָססאוי, אום
„זאָ וועניגער בייא מיליטער־איינקווארטירונג אינז מיטלייד געצאָ־
„גען ווערדען, אלז ערהאָבענער וויזע, זעלבעס ניא דאמיט בעלאסטעט
„ואר, אונד קיינע צינזפארטהייען אין זעלבעס דירפֿען אויפֿגענאָממען
„ווערדען. דיזעס ווירד דען הערען פֿאָרשטעהערן דעז איזראעליטי־
„שען שפיטאלס צור וויססענשאפֿט באקאננט געמאכט".

ווינן דען 27. נאָוועמבער 1810.

פֿרייאהערר פאָן לעדערער.
גלאנץ.

דיא אויפֿזיכט איבער דאז שפיטאל אונד דעססען לייטונג איזט דען
הערען פֿערטרעטערן דער היזיגען איזראעליטישען בע־
וואָהנער אונד אינזבעזאָנדערע דען אויז איהנען ערנאננטען צווייא
הערען שפיטאלפֿאָרשטעהערן אנפֿערטרויט, וועלכע איבער
דיא איינגעפֿיהרטע אָרדנונג צו וואכען, דיא נעטהיגען פֿאָרקעהרונ־
גען צו טרעפֿפֿען, געמיינשאפֿטליך מיט דעם שפיטאלארצטע דיא
קראנקען צור אויפֿנאהמע אנצווייזען, דיא רעכנונגען איבער דיא
פֿערשידענען קאָסטען אונד אויזלאגען נאכצוזעהען אונד צו בעשטעט־
טיגען, וויא איבערהויפט אללעס צום בעסטען דער אנשטאלט דינ־
ליכע איינצולייטען האבען.

אין לעצטערער צייט וואָרען פֿאָרשטעהער דעס שפיטאלס דיא
הערען פֿערטרעטער הערר זאלאָמאָן עדלער פֿאָן

אין צייטען וואָ מאן, וויא ווייטער ערוועהנט ווערדען ווירד, דאז• זעלבע צום מיליטער•שפיטאל בעניטצטע, וואורדען אללדא איבער 300 קראנקע אונד בלעסירטע אונטערגעבראכט·

דיא שפיטאלסאנשטאלט האט זיך פֿאָן יעהער דער וואָהלוואָללענד• סטען אונטערשטיטצונג דער האָהען נידערעסטערררייכישען לאנדעסשטעללע אונד דער ק· ק· פאָליצייא• אָבערדירעקציאָן צו ער• פֿרייען, וועלכע יעדעס מיטטעל צור פֿערמעהרונג זיינער איינקינפֿטע אונד אויפֿרעכטהאלטונג זיינער ווירקזאמקייט, צופֿאָרקאָממענד גוט• הייסען אונד אנאָרדנען· דער פֿערעוויגטע ק· ק· נידערעסטעררי• הערר רעגירונגסראטה לאראָז, רעפֿערענט דער איזראעליטישען אנגעלעגענהייטען בייא דער ק· ק· פאָליצייא• אָבערדירעקציאָן פֿער• וועגדעטע זיך עפֿטערס אונד מיט דעם גינסטיגסטען ערפֿאָלגע דאפֿיר, אום אין דעם שוויריגסטען צייטפונקטען דיא שפיטאלכאויזלאגען צו דעקקען, וועלכעס וואָהלטהעטיגע בעשטרעבען דער דערמאהליגע הערר רעפֿערענט אָביגער לעבליכען בעהערדע, נעהמליך דער ק· ק· הערר פאָליצייא• אָבערקאָממיססער איגנאץ געאָרג פייפֿוס מיט גלייך לעבהאפֿטעם אייפֿער פֿאָרטצוזעטצען אויפֿס מענשענפֿריינד• ליכסטע זיך אנגעלעגען זיין לעסט·

דיא אויזלאגען זעממטליכער שפיטאלס• קאָסטען ווערדען אויז דער איזראעליטישען הויפטקאססע בשטריטטען· אונד דיא היזיגען איזראעליטישען איינוואָהנער, צור וואָהלטהעטיגקייט שטעטס געניינגט, אונד יעדע געלעגענהייט ערגרייפֿענד, אום דיזע טוגענד צו איבען — האבען זיך פֿרייאוויללינג דאצו איינפֿערשטאנדען, בייא הייראטהען, געבורטען, אונד אנדערען פֿאמיליענפֿעסטען, דאן בייא רעליגיעזען פֿייערליכקייטען, צום בעסטען דער קראנקענאנשטאלט בעליביגע גאבען צו שפענדען, דיא טהיילס דורך דיא ק· ק· פאָליצייא• אָבערדירעקציאָן, טהיילס אונמיטטעלבאר בייא דער הויפטקאססע איינפֿליסען· צורעם ענטריכטען דיא היזיגען איזראעליטען פֿיר דיא יעדעסמאהליגע פֿערזאָרגונג איהרער אנגעהעריגען אָדער דינסטלייטע, זאָ וויא דיא פֿרעמדען צאהלונגספֿעהיגען קראנקען איינע מעסיגע פֿערגיטונג פֿיר דיא שפיטאלספֿלעגע·

דאז

יעוויליג איס שפיטאלע בעפינדליך געוועזענען קראנקען, וואורדע
ניכט אלליין פאן דען היזיגען איזראעליטען, אונד אללפי דיא אירן
צו בעאבאכטען געלעגענהייט האטטען, זאנדערן אויך פאן דען
האהען בעהערדען אויפס עהרענפאללסטע אנ...
פאן דען פילען איהם ערטהיילטען וואהלפערדינטען בעלאבונגען,
זאללען אין דעם געגענווערטיגען אויפזאטצע נור איינינע *)
רעקרעמוע אלס רענקמאהל דיזעס ווירדיגען מאננעס אויפגענאממען
ווערדען :

„פאן דער ק׳ ק׳ נ׳ עסטעררי לאנדעסרעגירונג.

„מאן האט פאן זייטע דיזער ק׳ ק׳ נ׳ עסטערר׳ לאנדעסשטעללע
„מיט וואהרעם פערגניגען פערנאממען, דאס דער העדר
„אראן לידעסדארפער דיא וואהלטהעטיגע אונד מענשענ־
„פריינדליכע אבזיכט, וועלכע דער איינריכטונג דעז היזיגען איזראע־
„ליטישען שפיטאלס צום גרונדע ליגט, נאך זיינער טהונליכקייט
„צו אונטערשטיטצען אונד צו בעפערדערן טראכטעט, אינדעם ער
„ניכט אלליין דיא שפיטאלספארשטעהערס־שטעללע גאנץ אונענט־
„געלדליך בעזארגט, זאנדערן זיך אויך בייא יעדער געלעגענהייט
„דער ערקראנקטען מיט אללער ווערמע אננימט, אונד אויף
„מאנכערלייא ארט דעם שפיטאלע ניטצליך צו זיין, שטעטס בע־
„פליססען איזט :“

„אין ריקזיכט דיזער ריהמליכען געזיננונגען ווירד דאהער דעמזעל־
„בען דאז געגענווערטיגע בעלאבונגס־דעקרעט צום אויז־
„דריקליכען מערקמאהלע דעז היראָרטיגען פארציגליכען וואהלגע־
„פאללענס אויזגעפערטיגעט, אונד פאן זיינער בעקאננטען וואהל־
„טהעטיגקייט צופערזיכטליך געווערטיגעט, דאס ער פערנער פארט־
„פאהרען ווערדע, דיזע מענשענפריינדליכע אנשטאלט וויא ביזהער
„זיך בעסטענס אנגעלעגען זיין צו לאססען, אונד אללעס דאזיעניגע
„וואז צו איהרער בעססערען אויפנאהמע געררייכען דירפטע, נאך
„זיינען קרעפטען בייאצוטראגען.“

ווינן דען 5. מערץ 1796.

ערנעסט גראף פאן זוירוי.

יאזעף פרייאהערר פאן מאנאגעטטא׳

אים זאניטעטס־פאכע שטעהט דאז קראנקענהויז אונטער דעם ק׳
ק׳ לאנדעס־פראטאמעדיקוס (געגענווערטיג דעם ק׳ ק׳ הערדן
רעגירונגס.

---

*) איינעס היר, דאז אנדערע אן איינער וויטער ארטע פארקאממענדען שטעללע.

הערץ (דעססען שאָן אָבען וועגען זיינעם ביים בויא דעס שפּיטאלס
בעצייגטען לעבליכען אייפֿערס אונד בייאשטאנדעס עהרענפֿאָלל ער־
וועהנט ווארד). הערר אהרן ליידעסדאָרפֿער אונד הערר
קאשפּאר קאָהן, דאן נעבסט הערן ליידעסדאָרפֿער הערר
מיכאעל ל. בידערמאַן; אלז הערר אהרן ליידעסדאָר־
פֿער אים יאהרע 1814 דיזע צייטליכקייט פֿערליס, אונד הערר מ־
ל. בידערמאן זיינער איבערהייפֿטען אייגענען געשעפֿטע האל־
בער אום דיא ענטהעבונג פֿאָן דיזעם אמטע אנזוכטע, ווארדען
אים יאהרע 1815 דיא העררען פֿערטרעטער אונד ק׳ ק׳ פּריוויל־
גראָסהענדלער הערר מארקוס עדלער פֿאָן נייוואלל אונד
הערר זאלאָמאָן פרייזאך פֿאָן דער ק׳ ק׳ נ׳ ע׳ לאנדעס־
שטעללע אלס שפּיטאלפֿאָרשטעהער ערנאננט׳

דאָן פֿאָרטשרייטענדע געדייהען דיזער אנשטאלט, בעזאָנדערס אין
דען לעטצטען דרייסיג יאהרען, דיא אויזגעברייטעטע ניטצ־
ליכקייט אונד צוועקמעסיגע איינריכטונג דערזעלבען, אין וועלכען
פֿאָרציגען זיא מיט אללען עהנליכען היזיגען אינשטיטוטען וועטט־
אייפֿערט, בעאורקונדען מעהר אלז צור גענוגע, דיא וועזענטליכען
פֿערדינסטע, וועלכע זיך זאָוואָהל דיא פֿריהערען אלס אויך דיא דער־
מאהליגען העררען פֿערטרעטער אונד פֿאָרשטעהער דארום ערוואָר־
בען האבען אונד נאָך ערווערבען׳ אָהנע יעדאָך דער בעשיידענ־
הייט דעריעניגען אויז איהנען צו נאהע טרעטען צו וואָללען,
וועלכע דיא געטטליכע פֿאָרזעהונג נאָך לאנגע צייט צום וואָהלע
איהרער גלויבענסגענאָססען, צום טראָסטע יעדעם הילפֿסבעדירפֿטיגען,
אונ־ צום בעסטען דיזער אנשטאלט, אין פֿאָללער קראפֿט אונד זע־
גענסרייכער טהעטיגקייט ערהאלטען מעגע, — מוס היר דאָך דער
גראָסען פֿערדינסטע איינעס בערייטס פֿערעוויגטען מאננעס ריהמ־
ליכסט ערוועהנעט ווערדען, דער דורך איינע לאנגע רייהע פֿאָן
יאהרען ביז צו זיינעם הינשיידען זיך דורך ראסטלאָזע בעמיהונג אונד
אויפֿאָפּפֿערונג פֿיר זיינע ליידענדען נעבענמענשען בעזאָנדערס אויז־
געצייכנעט האט׳ — יעדער היר אין וויען ניכט גאנץ פֿרעמדע ווירד
עררֿאטהען, דאס דאמיט דער עהעמאהליגע הערר פֿערטרעטער
אונד שפּיטאלפֿאָרשטעהער ר׳ אהרן ליידעסדאָרפֿער געמיינט
איזט׳ זיינע מענשענפֿריינדליכע טהעטיגקייט אין דער אונטער־
שטיטצונג יעדעס ליידענדען, בעזאָנדערס אין דער פֿערזאָרגונג דער

וווייליג

הייפיגסטען לייסטעטען ביזהער דיזע וויכטיגע אונטערשטיטצונג:
הערר מעדי׳ עט כירורגי׳ דאָקטאָר ווינצענץ קערן ק׳ק׳ ראטה,
לייבכירורג אונד פראָפעססאָר דער פראקטישען כירורגיא, אונד דער
פאָר ווענינגען יאהרען פערשטאָרבענע הערר מעדי׳ עט כירורגי׳
דאָקטאָר יאָזעף בעער פראָפעססאָר דער טהעאָרעטישען אונד
פראקטישען אויגענהיילקונדע אונד ארמען־אויגענארצט, זייט דעז
לעטצטערען טאָדע אבער דעססען שוויגערזאָהן הערר קארל
יעגער, דער ארצנייאקונדע דאָקטאָר אונד אויגענארצט·

דיא אונמיטטעלבארע אויפזיכט איבער דיא קראנקענווארטונג אונד
שפיטאלספפלעגע, דיא פערקעסטיגונג דער קראנקען אונד איהרער
ווערטער, נעבסט דער לייטונג אללער אונטער דיען איזראעליטען אללהיר
פאָרפאללענדען בעערדיגונגען, בעזאָרגט דער שפיטאלפאטער
(פאָרדעם הערר בער געדולדיג אונד זייט דעם יאהרע 1800 הערר
אשער מאטצעל *)·

צור ווארטונג אונד פפלעגע דער קראנקען זינד 3 מענגליכע אונד 2
וועיבליכע קראנקענווערטער אונד איינע שפיטאלסקעכין אויפ־
גענאָממען אונד פאָן דען היזיגען הערדען טאָלערירטען בעזאָלדעט·

בייא דער פיינדליכען אינוואזיאָן דער פראנצעזישען ארמעע אים
יאהרע 1805 ווארדע פאָן דער האָהען שטאאטספערוואל־
טונג דיא איבערלאססונג דעז שפיטאלגעביידעס אנגעשפראָכען, אום
זעלבעס אלס מיליטערשפיטאל צו פערווענדען· דיא היזיגען הערדען
טאָלערירטען, אונד אין דערען נאהמען, איהרע הערדען פערטרע־
טער ערגריפען דיזע געלעגענהייט מיט פערגניגען, אום איהרע
בערייטוויללינגקייט צו בעוועהרען, מיט דער זיא אין צייט דער נאָטה,

T 2 דעם

*) דער לעטצטערע בעצייגטע, בייא דער אין דען יאהרען 1805 אונד 1809 ערפאלג־
טען פערוואנדלונג דעז איזראעליטישען קראנקענהויזעס אלז מיליטערשפיטאל,
זא פילען אייפער אין דער ערפיללונג זיינעס בערופעס, דאס אויך דיא
דאראיבער ערשטאטטעטען אונטערטהעניגסטען בעריכטען, זיינע ק׳ ק׳ מאיע־
סטעט איהם דיא היזיגע טאלעראנץ אונד דיא מיטטלערע גאלדענע עהרענ־
מעדאלליע זאממט עהר אונד באנד הולדרייכסט צו פערלייהען גערוהעטען,
זא וויא איהם אויך פאן זיינער מאיעסטעט אלעקסאנדער I., קאיזער
פאן רוסלאנד, בייא אללערהעכסט דעססען אנוועזענהייט צו וויען אים
יאהרע 1815 איינע גאלדענע עהרענמעדאלליע ערטהיילט ווארדע·

רעגיערונגסראטהע אונד זאניטעטס־רעפערענטען, מעדיצי׳ דאָקטאָר עדוארד ווינצענץ גולדענער פאָן לאָבעס) וויא איבער־הויפט אונטער דען נעהמליכען בעהערדען אללער אנדרען עפ־פענטליכען קראנקען־אינשטיטוטע׳

דאז ערצטליכע פערזאָנאל דעזזעלבען בעשטעהעט: אויז איינעם שפיטאלס־פיזיקוס, (פריהער הערן מ. ד. אוי־גענברוקקער, דאן הערן מעד׳ דאָקט׳ זאמועל אָפּפענהיי־מער אוים דער פאמיליע דעז ערוועהנטען בעגרינדערס, נאך איהם הערן מעד׳ דאָקט׳ עליאס הירשפעלד אויז פּאָלנא אין בעה־מען, אונד זייט 1815 הערן צאכאריאס ווערטהיים מעד׳ דאָקטאָר׳ אונד מיטגליד דער וויענער מעדיצי׳ פאקולטעט, פערפאססער איינער מעדיציגישען טאָפּאָגראפיא פאָן וויען, *) אללדא געבירטיג אונד טאָלעריערט), דאן אויז צווייען וואונדרצטען (דעם בירגערלי׳ וואונדארצטע הערן פראנץ דאָבלינגער — דער זייט 40 יאה־רען אם שפיטאלע אנגעשטעללט, אונד אין דיזער אנשטעללונג זיי־נעם פאטער הערן קאשפאר דאָבלינגער געפאָלגט איזט, — אונד דעם געפריפטען וואונד־ אונד געבורטסארצטע הערן הערר־מאן לעמבערגער׳)

גיבסט דיזען אָרדענטליכען שפיטאלסערצטען בעזוכען אויך אין ערפאָרדערליכען פעללען דיא הערן פראָפעססאָ־רען אונד מעהרערע מיטגלידער דער מעדיציגישען פאקולטעט אן דער היזיגען ק׳ ק׳ אוניווערזיטעט דאז שפיטאל מיט פרייווילליגער בערייטוויללינקייט אונד אויף דיא אונאייגענניטציגסטע וייזע, אינדעם זיך דיאזעלבען אויף ערזוכען דעז הערן שפיטאלס־פיזיקוס ניכט אל־ליין צו קאָנזיליען איינפינדען, זאָנדערן אויך אָהנע דאפיר איינע פער־גיטונג אנצונעהמען, אללע אים שפיטאלע פאָרקאָממענדען געפעהר־ליכען אייסערען אונד אויגענקראנקהייטען בעהאנדלען, מיט אייפרי־געם אויפוואנדע איהרער קונסט אונד געשיקליכקייט דיא נעטהיגען אָפּעראציאָנען זעלבסט פאָרנעהמען. אונד אויף דיזע ארט שאָן דיא געפעהרליכסטען אונד לעסטיגסטען שעדען אונד איבעל געהיילט, אונד איינער גראָסען אנצאהל ערבלינדעטער ווידער צו איהרעם אויגענליכטע פערהאָלפען האבען׳ — אם הומאנסטען אונד היי־

*) וויען בייא קופפער אונד וימער 1810.

35. נאָוועמבער 1809 אבערמאהלס אלז מיליטער-שפיטאל בעניטצט · —

דיא איזראעליטישען בעוואָהנער וויענס אונד איהרע הערדען פֿערטרע-
טער פֿיהלטען זיך בייא אויזאיבונג דיזער פאטריאָטישען האנד-
לונגען הינלענגליך בעלאָהנט דורך דאז בעוואוסטזיין דיא געהייליג-
טען פּפֿליכטען דער אונטערטהאנסטרייע , פֿאטערלאנדס- אונד
נ־כ־ט־ גליבע ערפֿיללט , אונד זיך דאמיט דיא צופֿרידענהייט איה-
רער מ־טבעוואָ־נער אונד דיא פֿאָללע אנערקעננונג דער פֿאָרגעזעטצ-
טען העכסטען אונד האָהען בעהערדען (* ערוואָרבען צו האבען · —

אויף דיא דארגעשטעללטע ווייזע גענדיה איינע , דורך דיא וואָהל-
טהעטיגקייט איינעס פריוואטמאננעס געשטיפטעטע , אנ-
פֿענגליך נור בעשרענקטע אנשטאלט , דורך דען אללערהעכסטען
לאנ-

---

*) דער וויענער לי מאגיסטראט אייפערטע אין איינעם , שפעטער וועגען אנדע-
רער אנגעלעגענהייטען דען שפיטאלס , אן דיא האהע לאנדעסשטעללע ער-
שטאטטעטען גוטאכטען :

„ ער (דער מאגיסטראט) האלטע זיך פֿערפֿפליכטעט , בייא צו פֿיגען ,
„ דאס אין דעןביידען אינוואזיאנס - פֿעללען , פֿארציגליך אין דעם לעטצטען ,
„ דיא איזראעליטישע געמיינדע צום טראכטע אונד צור פפֿלעגע דער פֿער-
„ וואונדעטען אדער קראנקען עסטערייבישען קריגער גראסע אפּפֿער
„ געבראכט , אונד זיך דאדורך דאז העכסטע וואהלגעפֿאללען ערווארבען
„ האבע · “

זיינע עקסעללענץ רער רוססיש קאיזערליכע הערר שטאאטס - מיניסטער
פ' ט' גראף פֿאן נעססעלראדע , בעגלייטעטע דיא , פֿאן זיינער
מאיעסטעט אלעקסאנדער I. קאיזער פֿאן רוסלאנד , דעם היזיגען איזראע-
ליטישען שפיטאלפאטער הערן אשער מאטצעל פֿערליהענע גאלדענע
מעדאליע , מיט איינעם שרייבען פֿאם $\frac{8}{20}$ מאי 1815 אויז דעם פֿאלגענדע
שטעללע אויזגעהאבען ווירד :

„ זיינע מאיעסטעט דער קאיזער האט אין ערפֿאהרונג געבראכט , דאס
„ מעהרערען קראנקען אונד פֿערוואונדעטען זאלדאטען זיינער ארמעען אין
„ דעם האשפיטאלע דער איזראעליטישען געמיינדע אייגע איבער-
„ אויז מענשענפֿריינדליכע אויפֿנאהמע , ווארטונג , פפֿלעגע אונד ערצט-
„ ליכע בעהאנדלונג אויז דען אונאייגענניטציגסטען אבזיכטען צו טהיילע
„ געווארדען איזט א' ז' וו'

אין דער קריגס־עפאכע דעס יאהרעס 1809 ערהילטען דיא
הערדען שפיטאל־פארשטעהער פאן דעם היזיגען לעבליכען
מאגיסטראטע דיא היר בייאגעזעטצטע אויפפאדערונג:

אן דיא הערדען בעזארגער

דעז היזיגען איזראעליטענשפיטאלס!

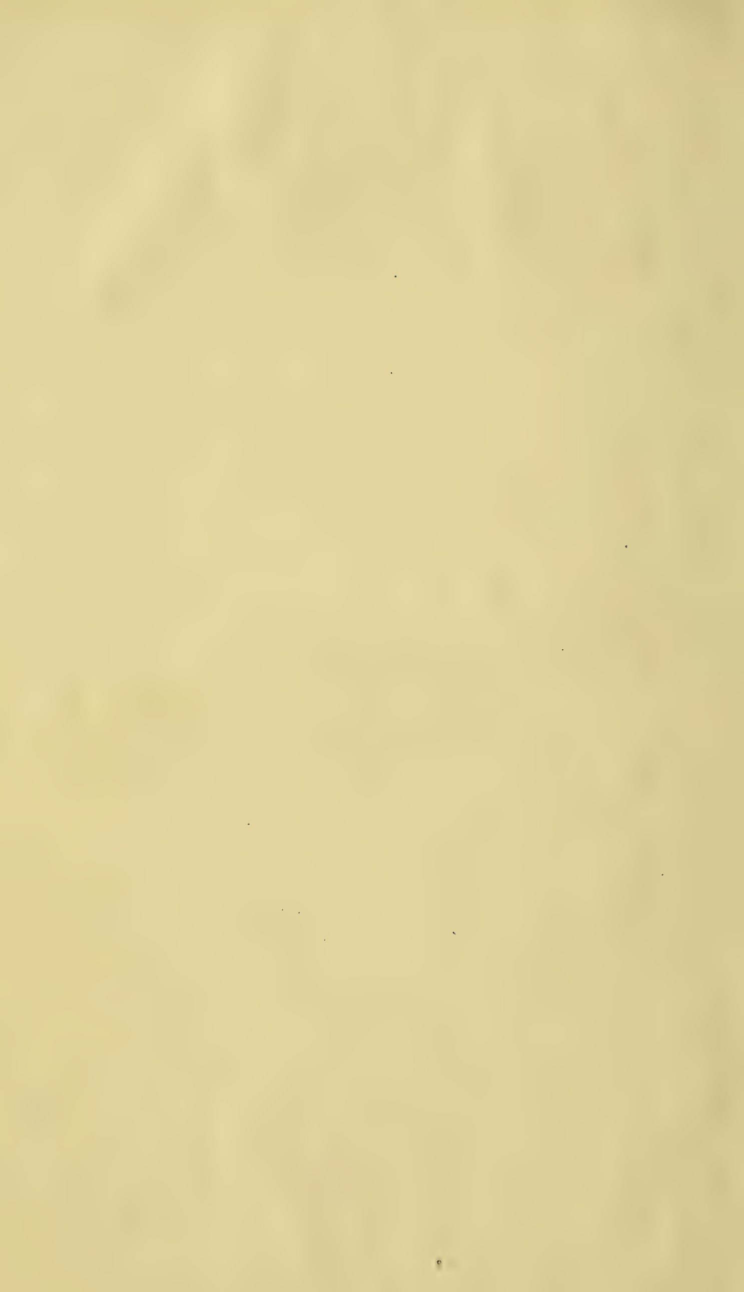
„דעם מאגיסטראטע איזט עז צוואר נאך אין אנגענעהמער ער־
„אינגערונג, דאס דיא בייא דער לעטצטען פיינדליכען
„אינוואזיאן אים יאהרע 1805 אים היזיגען איזראעליטען־שפיטאלע
„בעפינדליך געוועזענען קראנקען אונד בלעסירטען מיליטערפער־
„זאנען, אויף קאסטען דער היזיגען איזראעליטישען געמיינדע,
„מיט איינער זא לאבענסווערטהען פירזארגע פערפלעגט וואררדען
„זינד, דאס זיך דיאזעלבע דיא צופרידענהייט דער האהען לאנדעס־
„שטעללע אונד דעז מאגיסטראטס ערווארבען האט״ —
„דא אינדעססען דיא געגענווערטיגען אומשטענדע עז ווידער נאטה־
„וועבדיג מאכען, דעמזעלבען שפיטאלע מעהרערע קי קי
„עסטעררייכישע קראנקע אונד בלעסירטע מיליטערפערזאהען צוצו־
„וויזען, זא האט דער מאגיסטראט פאן דער האהען לאנדעס־
„שטעללע דען אויפטראג ערהאלטען, דען הערדען בעזארגערן דעז
„היזיגען איזראעליטען־שפיטאלס צו בעדייטען: מאן ערווארטע
„פאן איהרער זא אפט בעוועהרטען בערייטוויללינקייט, דאס זעלבע
„דיא איהנען צוגעוויזענען קראנקען אונד בלעסירטען פאן מארגען אנ־
„צופאנגען מיט קאסט אונד טראנק, נאך דער ערצטליכען אנארד־
„נונג פערזעהען ווערדען.״
„זאללטען יעדאך דיאזעלבען דיזע פערפלעגונג אויז אייגענען
„קאסטען צו בעשטרייטען ניכט געניינט זיין, זא
„איזט פאן וואכע צו וואכע איין פערצייכניס דער אויזלאגען, אונד
„צוואר דאז ערשטע אם זאננאבענד קינפטיגער וואכע, אונטער
„מיטפערטיגונג דעז ארצטעס אנהער צור פערגיטונג פארצולעגען,
„אונד דאמיט זא לאנגע פארטצופאהרען ביז דיא אומשטענדע
„איינע ענדערונג צולאססען ווערדען.״

וויען דען 26. מאי 1809.

שטעפאן עדלער פאן וואהללעבען

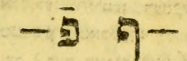
בירגערמייסטער.

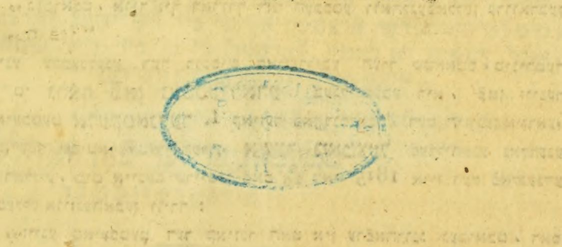
אויך בייא דיזער פעראנלאססונג בעוויזען דיא היזיגען איזראעלי־
טען עהנליכע צופארקאממענדע וויללפעהריגקייט, וויא אים
יאהרע 1805, אונד איהר קראנקענהויז ווארדע פאם 24. מאי ביז
25.

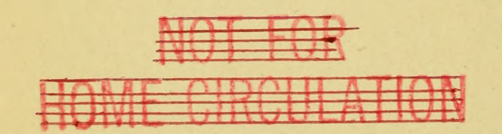

לאנדעספֿעטערליכען שוטץ, דורך דען בייאשטאנד דער פֿארגע-
זעטצטען האָהען בעהערדען, אונד דורך דיא גראָסמיטהיגען מיל-
דען שפענדען דער היזיגען איזראעליטישען איינוואָהנער, צו איינעם
אינשטיטוטע, דאז שאָן אונצעהליגען לייערנדען הילפֿע אונד רעט-
טונג געוועהרטע, דאז זעלבסט אין אויסעראָרדענטליכען פֿעללען
דעם שטאאטע נאָך קרעפֿטען ניטצליך וואורדע, אונד דאז זאָוואָהל
ריקזיכטליך זיינער בעשטיממונג, אלס דער ארט וויא זאָלכע ער-
צוועקט ווירד, דען היזיגען איזראעליטען וואהרהאפֿט צור עהרע
גערייכט.

מעגע דיזעם מענשענפֿריינדליכען אינשטיטוטע אויך פֿערנער דיא
גנעדיגע פֿירזאָרגע דער האָהען שטאאטספֿערוואלטונג,
זאָ וויא דיא הילפֿרייכע אונטערשטיטצונג דער היזיגען איזראעליטי-
שען בעוואָהנער אונד אללער דעריעניגען, דיא ביזהער זיין געדייהען
בעפֿערדערטען, אונאויפֿהערליך בעוואהרט בלייבען, דאמיט זיין
וואָהלטהעטיגעס ווירקען נאָך אין דער שפעטעסטען פֿאָלגעצייט
זעגענסרייך פֿאָרטווירע! —

NOT FOR
HOME CIRCULATION

